

† ANDREI ANDREICUȚ

**SPOVEDANIE
ȘI COMUNIUNE**

† ANDREI ANDREICUȚ

SPOVEDANIE ȘI COMUNIUNE

Coperta: Monica Tămășan
Tehnoredactare: Pr. Eugen Mera
Corectura: Monica Felecan
Lectura: Pr. Cătălin Pălimaru

Coperta este realizată după modelul ediției întâi, conceput de
Dana Iamălițescu.
Pentru coperta Ion Grigorescu "Maria Egipteanca"
(cunoscută în literatura "Alba")

Editura Renaștere 2011
Piața Avram Iancu, nr. 18
RO-400117, Cluj-Napoca
Tel/fax: 0264/599649
E-mail: editura_renasterea@yahoo.com
www.renasterea-cluj.ro/

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României Andrei,
mitropolit al Clujului, Albei, Crișanei și Maramureșului
Spovedanie și comuniune / Andrei Andreicuț.
- Ed. a 2-a. - Cluj Napoca: Renașterea, 2011

ISBN 978-606-607-02 0-1

† ANDREI ANDREICUȚ

SPOVEDANIE ȘI COMUNIUNE

EDIȚIA A II-A

Cluj-Napoca
2011

În loc de cuvânt înainte

De atunci, de când am realizat ce se întâmplă în jurul meu, din pruncie, mi-am dat seama că cea mai sfântă comuniune se realizează cu Tatăl cel Ceresc, prin Mântuitorul Hristos, în Biserică. Am înțeles, observându-i pe consătenii mei – țărani simpli – că biserica nu-i un simplu așezământ ca și celelalte din sat, ci-i locul în care te poți integra într-o „**viață nouă cu Hristos și în Hristos, condusă de Duhul Sfânt**”¹.

Observăm că acești oameni, fără multe cunoștințe teologice, dar având elementele de catehism necesare și conștiința apartenenței la Biserică, simțeau cu acuitate gravitatea păcatului, care-i îndepărta de Dumnezeu, și aveau dorul refacerii comuniunii prin pocăință. Fie că apelau la părintele Ioan, parohul localității, fie că tăceau drum lung și anevoios până la Rohia sau Bixad, ei mergeau „**pentru păcate, cu sufletele-ncărcate**”, așa cum mărturiseau prin cântările de procesiune, ce cuprindeau în versuri o teologie populară. Iar acasă se întorceau aducând în „**suflete credință, dragoste și pocăință**”, iar în inimi „**tărie și cerească bucurie**”.

Mai târziu, pașii m-au purtat prin București, la o facultate laică, pentru că din motive independente de mine n-am putut urma atunci teologia, la care visam din copilărie. Dar în pronia lui Dumnezeu toate lucrurile au un rost: pe lângă experiența de viață câștigată în cinci ani, am avut bucuria de a întâlni mai mulți duhovnici cu experiență. Unul din ei mi-a folosit în mod deosebit: părintele George Teodorescu. L-am întâlnit într-o duminică din toamna anului 1967. Era prima duminică din viața de student și m-am dus la liturghie la patriarhie.

¹ SERGIU BULGAKOF, *Ortodoxia*, Sibiu, 1933, p. 1.

Vrednicul de pomenire patriarh Justinian a hirotonit un preot. Momentul m-a bulversat. În contextul vremurilor de atunci, aveam în suflet fiorul de teamă că niciodată nu voi ajunge într-o asemenea ipostază. Și, ieșind din biserică, am luat-o agale pe la toate bisericile ce-mi ieșeau în cale. Așa am ajuns la bisericuța Schitului Darvari, pe atunci biserică parohială. Părintele George Teodorescu tocmai predica. Firav, cu voce slabă, din primul moment nu-ți crea o impresie grozavă. Dar ascultându-l îți dădeai seama că-i un duhovnic serios. La sfârșit am intrat în dialog și am rămas atașat de dânsul și de cei ce se rugau acolo. Duminica următoare l-am solicitat să mă spovedească. N-a refuzat, dar mi-a dat sugestia că, pentru a ne cunoaște, e nevoie de timp și ar fi mai bine într-o zi de lucru. M-am dus joi și mi-am pus sufletul în mâna dânsului. Cei cinci ani care au urmat mi-au dat posibilitatea să-mi limpezesc problemele și să mă decid pentru calea pe care aveam să o apuc atunci când a fost posibil: după patru ani de inginerie. Mi-am dat seama că pentru orice creștin, mai ales pentru cel tânăr, relația cu duhovnicul este hotărâtoare pentru destinul său spiritual.

După ce am părăsit Bucureștiul – iar părintele a părăsit țara și mai apoi lumea aceasta – în calitate de inginer, apoi de student teolog și de preot am fost apropiat sufletește de mai mulți duhovnici. Niciodată nu voi putea uita liniștea sufletească și bucuria duhovnicească cu care ieșeau de sub patrafirul părintelui Paisie Olaru de la Sihla, de sfaturile pe care ți le putea da părintele Ilie Cleopa, de deschiderea sufletească a părintelui Arsenie Papacioc sau de realismul duhovnicesc al părintelui, pe atunci, Ioan Mihălțan. I-am amintit doar pe unii, pentru că au fost și alții.

Iar dacă am scris aceste rânduri, n-am facut-o pentru a demonstra cât de formalist sunt în a respecta rânduiala Bisericii, ci pentru a mărturisi un adevăr: de pe întortocheatele cărări ale vieții, care de multe ori te rătăcesc și te răvășesc sufletește, te adună duhovnicul. Iar Taina Spovedaniei te ajută

să reintri în comuniunea sfântă cu Dumnezeu și cu semenii, din care te-a smuls păcatul.

De aceea m-am hotărât ca din bruma de experiență, întemeiată pe izvoare demne de luat în seamă, după ce cursurile de doctorat le-am făcut sub îndrumarea părintelui Prof. Petre David, să alcătuiesc sub îndrumarea părintelui Prof. Dumitru Popescu această modestă lucrare de doctorat. S-ar putea ca ea să le folosească unora, mai ales studenților teologi în cadrul „formării duhovnicești”.

I. POCĂINȚA, TAINA ÎMPĂCĂRII ȘI REFACERII COMUNIUNII

1. Treime și comuniune

Omul a fost creat pentru comuniune. Cea mai grea suferință ți-o pricinuieste singurătatea. Atunci când cerul ți se pare pustiu, iar pe pământ nu mai ai pe nimeni pe care să-l iubești și să te simți iubit de el, îți dai seama că existența ta este imposibilă. Această stare nu-i este firească omului, ea este o urmare a păcatului.

Ne relatează cartea Facerii că înainte de a-l crea pe om cele trei Persoane ale Sfintei Treimi s-au sfătuit zicând: „Să facem om după chipul și asemănarea noastră”; iar după ce l-a zidit pe om „a zis Domnul Dumnezeu: Nu este bine să fie omul singur; să-i facem ajutor potrivit pentru el” (Facere 2, 18). Și așa a făcut-o pe femeie din coasta bărbatului.

Omul simte nevoia de a iubi și de a fi iubit. Or „fără existența unei iubiri desăvârșite și veșnice nu se poate explica iubirea din lume”¹. Sfânta Treime, după chipul căreia am fost creați, este „structura supremei iubiri”². Iubirea din lume presupune iubirea desăvârșită dintre Persoanele Sfintei Treimi. „Iubirea și fericirea de care sunt pătrunse Persoanele divine se revarsă și asupra celor ce sunt uniți cu Dumnezeu”³. Lumea, și în mod special omul, a fost creată de Dumnezeu pentru ca și alții să se împărtășească din

¹ PR. PROF. DUMITRU STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă I*, București, 1978, p. 282.

² *Ibidem*.

³ *Teologia Dogmatică și Simbolică I*, București, 1958, p. 370.

belșugul bunătății Sale, pentru ca și alții să fie fericiți; lumea a fost creată din bunătate și din iubire⁴.

Credința în Sfânta Treime i-a însuflețit pe creștinii dintotdeauna. În numele Treimii ne rugăm și cântăm, ea este centrul vieții noastre duhovnicești, înspre ea tânjește dorul nostru de comuniune. Ea ne face să trăim în comuniunea iubirii dimpreună cu semenii noștri. Sfânta Treime, chiar dacă rămâne o taină greu de pătruns cu mintea, fiind structura supremei iubiri – și aceasta greu de definit – ne demonstrează că iubirea presupune existența altuia, că ea presupune comuniunea, că ea nu poate exista acolo unde există o singură persoană. „*Dumnezeu este iubire*” (1 Ioan 4, 8), este iubire veșnică și de la sine înțeles că cele trei Persoane treimice există și se iubesc din veci. Prin Sfânta Treime „*ne este asigurată comuniunea noastră eternă cu viața infinită a lui Dumnezeu și comuniunea neconfundată între noi, părtași ai acestei infinități*. Prin aceasta, ea ne asigură persistența și desăvârșirea noastră ca persoane în veci. Fiindu-ne în același timp revelată și mai presus de orice înțelegere, ea constituie baza, rezerva infinită, puterea și modelul pentru comuniunea noastră progresivă eternă, dar în același timp ne îndeamnă la o continuă gândire și creștere spirituală, ajutându-ne să depășim continuu orice treaptă atinsă a comuniunii noastre personale, cu Dumnezeu și între noi, și să facem eforturi pentru o înțelegere tot mai aprofundată a misterului comuniunii supreme”⁵.

Sfânta Treime e și baza mântuirii noastre, a refacerii comuniunii noastre cu Dumnezeu și cu oamenii, lucru de care ne vom ocupa în capitolele următoare. Faptul că una dintre Persoanele Treimii – **Fiul** – se află în relație de Fiu cu Tatăl și după întrupare, face ca toți frații Săi întru umanitate să ajungă în aceeași relație⁶. „*Un Dumnezeu monopersonal nu ar avea în Sine iubirea sau comuniunea eternă, în care să voiască să ne introducă și*

⁴ Ibidem, p. 467.

⁵ PR. PROF. DR. DUMITRU STĂNILOAE, op. cit., p. 284.

⁶ Ibidem, p. 286.

pe noi... Dar în Hristos suntem mântuiți întrucât în El și din El avem toată înălțimea și toată smerenia, toată căldura comuniunii și păstrarea veșnică a fiecărei persoane. Hristos e Fiul egal în ființă cu Tatăl, dar într-o relație de Fiu față de Tatăl și, în același timp, Omul care Se roagă și se jertfește Tatălui pentru frații Săi întru umanitate, învățându-i și pe ei să se roage și să se jertfească”⁷.

Prin Iisus Hristos, prin întruparea Lui, se reintroduce viața de comuniune întru iubire a Sfintei Treimi în viața umană. „Căci Dumnezeu așa a iubit lumea, încât pe Fiul Său Cel Unul-Născut L-a dat ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică” (Ioan 3, 16). Iar religia întemeiată de Mântuitorul Hristos, pentru că reface comuniunea de iubire dintre Dumnezeu și oameni și între oameni, se numește „religia iubirii”. „Prin Iisus Hristos ni se vedește: cum se întrupează Duhul cel fără de trup și cum poate să pătrundă puterea lui Dumnezeu în viață. Divinul în mijlocul omenescului, duhovnicescul în mijlocul trupescului, suprapământescul în mijlocul pământescului, desăvârșita unitate a lui Dumnezeu și a omului - acesta este misterul esențial al Persoanei lui Hristos, prin care se dezleagă toate problemele vieții omenești și se împlinesc toate presimțirile și nevoile umanității precreștine”⁸.

Părinții au teologhisit despre Treime având în gând mântuirea, refacerea comuniunii. Învățătura despre Treime „rămâne total lipsită de sens dacă nu ne amintim că ea are ca scop să susțină premisele hristologice și pneumatologice dezbătute... Logosul întrupat și Duhul Sfânt se întâmpină și se experiază întâi ca lucrători dumnezeiești ai mântuirii, iar numai după aceea sunt Ei descoperiți că, în esență, sunt un singur Dumnezeu”⁹. Tatăl, izvorul unității din Treime, restaurează unitatea creației prin adaptarea umanității Fiului Său, Noul Adam, în care omenirea este recapitulată prin lucrarea Duhului Sfânt.

⁷ Ibidem, p. 287.

⁸ ILARION V. FELEA, *Religia Iubirii*, Arad, 1946, p. 393.

⁹ JOHN MEYENDORFF, *Teologia bizantină*, București, 1996, p. 241.

În confruntarea cu ereziile din primele veacuri creștine, erezii care duceau la dizolvarea comuniunii trinitare¹⁰, Biserica a fost nevoită să precizeze raporturile dintre Persoanele Treimii, raporturile dintre natura dumnezeiască și persoane. Părinții, pentru a scoate în evidență legătura interioară dintre persoane, se exprimă limpede, ca de pildă Sfântul Grigore de Nazianz: „imediat ce mă gândesc la Unul sunt luminat de strălucirea celor Trei și imediat ce caut să-i deosebesc pe cei Trei sunt purtat înapoi către Unul. Nu pot să cuprind măreția Unuia fără să atribui o și mai mare măreție restului. Când contemplez pe cei Trei împreună, văd o singură lumină și nu pot despărți și măsura lumina cea nedespărțită”¹¹. Această comuniune, mai presus de fire, ce există în Sfânta Treime și face din unitate și diversitate două aspecte indisolubil unite între ele, ne-a fost descoperită de Mântuitorul Iisus Hristos în rugăciunea din joia Sfințelor Patimi: „Mă rog... ca toți să fie una, după cum Tu, Părinte, întru Mine și Eu întru Tine, așa și aceștia în Noi să fie una, ca lumea să creadă că Tu M-ai trimis” (Ioan 17, 21). Deși în acest text nu se vorbește de Duhul Sfânt, exegeții subliniază faptul că „prezența Tatălui în Fiul și a Fiului în Tatăl se realizează prin Duhul Sfânt, ca Duh al comuniunii și iubirii”¹².

Această învățătură despre Treime nu rămâne o simplă speculație teologică, ci ea se răsfrânge, pe plan iconomic, în iubirea Treimii față de creație, în trăirea religioasă a credincioșilor. „Ca unul ce constituie legătura interioară dintre Tatăl și Fiul, Duhul Sfânt vine de la Tatăl prin Fiul spre lume, ca lumea prin Biserică să se înalțe prin Duhul și Fiul către Tatăl”¹³. Lucrările, energiile necreate, despre care a teologhisit în mod minunat Sfântul Grigorie Palama, sunt forțele divine prin care

¹⁰ DUMITRU POPESCU, *Ortodoxie și contemporaneitate*, București, 1996, p. 9.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*, p. 11.

¹³ *Ibidem*, p. 12.

Treimea coboară către lume, ca să înalțe lumea la comuniunea vieții eterne a Sfintei Treimi. Fiecare lucrare vine din Tatăl și se comunică prin Fiul în Duhul Sfânt. Întreaga Sfântă Treime este prezentă în lucrarea mântuitoare. „Economia mântuirii noastre, spune Sfântul Chiril al Ierusalimului, aceea care vine de la Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, este nedespărțită și comună. Darurile nu vin unele de la Tatăl, altele de la Fiul și încă altele de la Duhul Sfânt. Una este mântuirea, una este puterea, una este credința”¹⁴.

Fiul lui Dumnezeu ne împărtășește, spune Sfântul Simeon Nou Teolog¹⁵, din firea și ființa Tatălui celui împreună-veșnic, harul Său dumnezeiesc prin Sfintele Taine: „din trupul neprihănit luat din Preasfânta Sa Maică, primim toți; și precum Fiul ei și Dumnezeu S-a făcut Hristos și Dumnezeuul nostru, dar a fost și fratele nostru, așa și noi – o, negrăită iubire de oameni! – ne facem fii ai Născătoarei de Dumnezeu, Maică Lui și frați ai lui Hristos”¹⁶. Focul pe care a venit să-L arunce pe pământ Mântuitorul (Luca 12, 49) este Duhul Sfânt. Primind harul Duhului Sfânt intrăm în comuniune cu întreaga Sfântă Treime. „Care alt foc, dacă nu Duhul de o ființă cu dumnezeirea Lui, cu care intră împreună, și e împreună văzut cu Tatăl și vine și El înlăuntrul nostru. După ce cuvântul lui Dumnezeu S-a întrupat o singură dată din Fecioara Maria și S-a născut din ea trupestă în chip de negrăit și mai presus de cuvânt, întrucât nu se mai poate întrupa sau naște trupestă iarăși din fiecare din noi, ce face? Ne împărtășește spre mâncare trupul Său preacurat, pe care l-a luat din trupul neprihănit al Preacuratei Născătoare de Dumnezeu Maria, născându-Se din ea trupestă. Și mâncând acest trup al Lui, fiecare din noi cei credincioși, care îl mâncăm cu vrednicie, îl avem întreg în noi, întreg pe Dumnezeu întrupat, pe Domnul nostru Iisus Hristos, pe însuși Fiul lui

¹⁴ SFÂNTUL CHIRIL AL IERUSALIMULUI, *Cateheza XVII*, 5, P.G. XXXIII, 976 A.

¹⁵ SFÂNTUL SIMEON NOUL TEOLOG, *Întâia Cuvântare Morală*, Filocalia 6, București, 1977, p. 160.

¹⁶ *Ibidem*.

Dumnezeu și Fiul Preacuratei Fecioare Maria, care șade de-a dreapta lui Dumnezeu și Tatăl¹⁷.

În comuniunea euharistică unde Îl avem de față în mod real pe Hristos cel răstignit și înviat este prezentă întreaga Sfântă Treime. Dacă termenul de comuniune (κοινωνία) nu-l găsim în Evanghelii, el este prezent în Faptele Apostolilor și-n epistolele pauline. Faptele Apostolilor spun că cei ce au primit cuvântul „stăruiau în învățătura apostolilor și în împărtășire, în frângerea pâinii și în rugăciune” (Fapte 2, 42). Finalul Epistolei a doua către Corinteni redă înțelesul duhovnicesc al comuniunii: „împărtășirea Sfântului Duh” (2 Cor 13, 13), în contextul unei formule trinitare: „Harul Domnului nostru Iisus Hristos și dragostea lui Dumnezeu și împărtășirea Sfântului Duh să fie cu voi cu toți!” Comuniunea cu Hristos presupune a fi „primit pârtaș la patimile Lui” (Filipeni 3, 10). Sfântul Ioan Evanghelistul afirmă că „împărtășirea noastră este cu Tatăl și cu Fiul Său, Iisus Hristos” (1 Ioan 1, 3), împărtășire a cărei mijlocitor este Duhul Sfânt. Putem trage concluzia de aici că există un paralelism real între comuniunea euharistică și comuniunea cu Tatăl și cu Fiul, în Duhul Sfânt¹⁸. Duhul este darul pe care, prin Fiul, Tatăl Îl trimite oamenilor. Omul este alcătuit din carne și din duh. „Împărtășirea Sfântului Duh” este o expresie liturgică. Comuniunea, după Sfântul Ioan Gură de Aur, este un rod al Euharistiei: „Pentru ca să fie celor ce se vor împărtăși, spre trezvia sufletului, spre iertarea păcatelor, spre împărtășirea cu Sfântul Tău Duh, spre plinirea împărăției cerurilor, spre îndrăznirea cea către Tine, iar nu spre judecată sau spre osândă”¹⁹.

Sfânta Treime este prezentă în rugăciunea euharistică, iar comuniunea are în mod real o dimensiune trinitară. Potirul este plin de „Duh și foc”. Duhul Sfânt ne introduce în intimitatea vieții trinitare, prin Hristos, către Tatăl. Este

¹⁷ SFÂNTUL SIMEON NOUL TEOLOG, op. cit., p. 158.

¹⁸ BORIS BOBRINSKOY, *Le Mystere de la Trinité*, 1986, p. 194.

¹⁹ Liturgia Sfântului Ioan Gură de Aur, Liturghier; București, 1974, p. 126.

negrăită legătura ce se statornicește între Duhul Sfânt și viața noastră. Duhul pregătește în noi un locaș de primire, ne prefăce într-o biserică a dumnezeirii. Rugăciunea pe care o rostește Iisus în Duhul și Duhul în Iisus este: „Avva Părinte”. Rostind „Tatăl nostru” după prefacere, reînnoim calitatea de fiu, primită la Botez. În ipostaza permanenței Duhului lui Iisus în inimile noastre, strigătul lui Iisus de „Avva Părinte” se urcă din profunzimea ființei noastre. Tatăl Ceresc nu-i străin, nici exterior, comuniunii ce se inaugurează la Euharistie²⁰. Atunci când din sufletul omului se rostește numele Tatălui, acesta își redescoperă adevărata identitate. Euharistia este deci orientată către Tatăl, iar rugăciunea „Tatăl nostru” ne amintește faptul că întreaga comuniune euharistică se situează într-un cadru trinitar. Biserica își aduce aminte în momentul împărtășirii că Euharistia este comuniunea cu Hristos răstignit, înviat și înălțat. Euharistia este astfel comuniunea sfinților, comuniunea Bisericii întregi. Lucrul acesta ni-l amintim încă de la săvârșirea proscomidiei, când alături de Hristos, simbolizat de agneț, stă Maica Domnului, îngerii și sfinții, precum și toți credincioșii vii și morți, pomeniți cu numele lor. Dar nu numai la proscomidie, ci în toată liturghia, în mod deosebit la dipticele de după epicleză, Biserica își aduce aminte de Maica Domnului, de sfinți, de toți credincioșii vii și morți.

Situarea în context liturgic și sacramental a credinței celei adevărate, ca loc propriu unde ni se descoperă Sfânta Treime, este foarte importantă pentru a înțelege sensul continuității tradiției și a unității în credință. Credința în Treime se primește, se trăiește, se transmite în Biserică. Mărturisirea de credință baptismală și euharistică este axată pe experiența sacramentală, de care este inseparabilă. Biserica aduce laudă Treimii, temeiul comuniunii, în slujbele sale. Dăm un exemplu grăitor, o cântare atribuită lui Leon al VI-lea, de la vecernia din ziua Rusaliilor: „Veniți popoarelor, să ne închinăm Dumnezeirii

²⁰ BORIS BOBRINSKOY, *Le Mystere de la Trinité*, 1986, p. 196.

celelalte în trei Ipostasuri: Fiului în Tatăl, împreună cu Sfântul Duh. Căci Tatăl a născut mai înainte de veci pe Fiul, Cel împreună-veșnic și împreună pe scaun șezător; și Duhul Sfânt era în Tatăl, împreună cu Fiul preaslăvit. O, putere, o Ființă, o Dumnezeuire, căreia toți închinându-ne zicem: Sfinte Dumnezeule, Cel ce toate le-ai făcut prin Fiul, cu împreună-lucrarea Sfântului Duh; Sfinte tare, prin Care pe Tatăl am cunoscut și prin Care Duhul Sfânt a venit în lume; Sfinte fără de moarte, Duhule mângâietor, Care din Tatăl porcezi și în Fiul Te odihnești; Treime Sfântă, slavă Ție²¹.

Din cântarea amintită și din multe altele, tragem concluzia că slujbele Bisericii Ortodoxe, făcând în mod constant o referire la misterul trinitar, ne introduc într-o comuniune cu Sfânta Treime, întreg cultul Bisericii se adresează Tatălui, prin Fiul, în Duhul Sfânt. „Biserica este plină de Treime”²². Iar harul ce se revarsă în cadrul slujbelor vine de la Tatăl, prin Fiul, în Duhul Sfânt. Referitor la acest lucru, Sfântul Vasile cel Mare se exprimă atât de limpede: „Calea cunoașterii lui Dumnezeu pleacă de la Duhul care este unul, prin Fiul care este unul, până la Tatăl care este unul; și în sens invers, bunătatea naturală, sfințenia firească și demnitatea împărătească curg de la Tatăl, prin Fiul, până la Duhul Sfânt”²³.

Putem trage concluzia din cele amintite că, prin excelență, cultul Bisericii este liturgic și trinitar. Vorbind despre Treime, subliniem, pe de o parte, comuniunea treimică a Persoanelor dumnezeiești; iar pe de altă parte legătura Treimii cu lumea creată, cu omul, cu Biserica, care ea însăși ne introduce într-o legătură specifică cu Tatăl, prin Fiul, în Duhul Sfânt. Iar această introducere ne-o face Biserica prin Taina Botezului. Obiectul Botezului creștin este de a-i altoi pe credincioși în

Hristos cel mort și înviat, înfiindu-i Tatălui, în plinătatea Duhului²⁴. Sfântul Pavel ne spune că la plinirea vremii Dumnezeu L-a trimis în lume pe Fiul Său ca noi „să dobândim înfierea” (Galateni 4, 5), căci „câți în Hristos v-ați botezat, în Hristos v-ați îmbrăcat” (Idem 3, 27). Nașterea din nou prin Botez și comuniunea euharistică, la care se adaugă pecetea Duhului prin Mirungere, constituie cei doi poli ai vieții creștine: Botezul fiind un eveniment pascal săvârșit odată pentru totdeauna, ziua eliberării noastre, momentul pecetluirii cu pecetea Duhului Rusaliilor; Euharistia reactualizând lucrarea mântuitoare și nutrindu-ne cu Pâinea vieții. Astfel se realizează o adevărată participare la firea dumnezeiască (2 Petru 1, 4), viață amorsată prin Botez și întreținută și crescută prin Euharistie și în Euharistie²⁵. Integrarea în Hristos, comuniunea cu darurile Duhului Sfânt, moștenirea împărăției Tatălui, dau mărturie în fața lumii despre viața cea nouă, despre credința treimică ce ne-a mântuit.

Viața creștinului în Biserică este „o viață nouă cu Hristos și în Hristos, condusă de Duhul Sfânt”²⁶. Și cum Hristos este Unul din Treime, este deopotrivă o viață de comuniune cu Sfânta Treime. Biserica, în calitate de Trup al lui Hristos, trăiește în Hristos și cu Hristos în Sfânta Treime. Apropierea de misterul Sfintei Treimi, așa cum mărturisește *Noul Testament*, este hristologic. Dar taina lui Hristos este inseparabilă de revelația Sfintei Treimi. Perspectiva unică a învățaturii Apostolilor este mântuirea realizată prin Iisus Hristos, sfințirea prin Duhul Sfânt, înfierea de către Tatăl. Mântuirea împlinită de Hristos este oferită Tatălui, în ascultare de voia Sa, în transparența Sfântului Duh²⁷: „Sângele lui Hristos, Care, prin Duhul cel veșnic, S-a adus lui Dumnezeu pe Sine, jertfă fără de prihană, va curăți

²¹ Molitfelnic, București, 1992, p. 657.

²² BORIS BOBRINSKOY, op. cit., p. 155.

²³ *Tratatul despre Sfântul Duh* 18, 47, „Sources chrétiennes”, 17 bis, Paris, 1968, p. 413.

²⁴ BORIS BOBRINSKOY, op. cit., p. 163.

²⁵ Ibidem.

²⁶ SERGIU BULGAKOFF, *Ortodoxia*, Sibiu, 1933, p. 1.

²⁷ BORIS BOBRINSKOY, op. cit., p. 141.

cugetul vostru de faptele cele moarte, ca să slujiți Dumnezeuului celui viu" (Evrei 9, 14).

Urcușul omului spre Dumnezeu, spre Sfânta Treime, spre comuniunea cu toți cei dragi, începe și se sfârșește în Biserică, pentru că ea este Trupul lui Hristos. Omul nu se simte acasă când e singur, chiar dacă se află în edificiul locuit de el de multă vreme. În Hristos își regăsește familia spirituală, intră în comuniune cu toți cei ce cred și mărturisesc ca el. În Biserică, Duhul Sfânt îl unește cu Fiul, iar prin Fiul ajunge la Tatăl. Duhul Sfânt, energiile cele necreate, îl ajută să ajungă la sălășluirea intimă și iubitoare în Hristos. „În același timp își dă seama că nu e singur cu Hristos, ci că toți sunt acolo și deci o infinită dragoste de toți și de toate îi umple sufletul”²⁸.

Din nefericire omul, căzând în păcat, pierde această sferă de comuniune cu Dumnezeu cel în Treime închinat, și nu numai cu Dumnezeu, ci și cu semenii săi. Starea sufletească la care ajunge este una de singurătate și de iad. Căci iadul, după Dostoievski, „este suferința de a nu mai putea să iubești.

2. Păcatul, distrugerea comuniunii

a) Starea primordială a omului.

Am afirmat, conform învățăturii noastre creștine, că omul a fost creat de Dumnezeu ca ființă dihotomică, alcătuită din suflet și din trup: „Și a făcut Dumnezeu pe om după chipul Său; după chipul lui Dumnezeu l-a făcut; a făcut bărbat și femeie... Atunci, luând Domnul Dumnezeu țărână din pământ, a făcut pe om și a suflat în fața lui suflare de viață și s-a făcut omul ființă vie” (Facere 1, 27; 2, 7). L-a creat pentru a fi în comuniune cu Sine, pentru a se împărtăși din belșugul bunătății Sale, pentru a fi fericit. L-a creat din bunătate și din iubire. Omul constă din trup material și „din ceea ce numim suflet, care nu poate fi redus

²⁸ PR. PROF. DR. DUMITRU STĂNILOAE, *Teologia Morală, Ortodoxă III*, București, 1981, p. 302.

la materie. Sufletul străbate prin trupul material și e legat de el, dar transcede materialitatea lui”²⁹. Logosul suprem este în dialog cu omul pe care l-a creat, acest dialog avându-și temeiul „chiar în dialogul cu celelalte Subiecte divine, cu un fel de conținut de conștiință comun între Ele, cum e comun între ele și conținutul de conștiință al subiectelor create, care, până la un loc, este comun și cu cel al Subiectelor divine, Acestea împărtășind oamenilor rațiunile eterne ale lucrurilor”³⁰.

Sufletul și trupul vin la existență deodată, la început prin creație, iar după aceea prin naștere și prin voia lui Dumnezeu, ca o unitate, dar nu ca o unitate de substanță, ci ca o unitate formată din amândouă. Unirea între suflet și trup e atât de puternică, încât ele formează o singură fire. Spre deosebire de celelalte creaturi „sufletul conștient nu mai e adus la existență prin simpla gândire și poruncă a Spiritului creator, ci, având de la început caracter de subiect, chemat la existență printr-un fel de duplicare a Spiritului creator pe plan creat. Spiritul conștient suprem vorbește cu spiritul conștient creat ca și cu un fel de alter ego, dar creat”³¹. Sufletul poate aduna și influența prin trup întreaga lume. Omul a fost făcut de către Dumnezeu împărat a toată creațiunea.

Prin relație vie cu Dumnezeu omul se menține ca chip al lui Dumnezeu, iar această relație este posibilă pentru că Dumnezeu l-a făcut pe om de la început înrudit cu Sine și capabil de relația cu Sine. Sau mai bine zis l-a pus în relație conștientă și liberă cu Sine, chiar prin insuflarea sufletului viu. Sfinții Părinți spun că prin această insuflare Dumnezeu a sădit în om nu numai sufletul înțelegător înrudit cu Dumnezeu, ci și harul Său, ca manifestare a relației Sale cu omul³². Dumnezeu sădește în om, prin insuflare nu atât viața biologică, căci aceasta o au și animalele, ci viața înțelegerii și a comuniunii

²⁹ PR. PROF. DR. DUMITRU STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă I*, București, 1978, p. 375.

³⁰ *Ibidem*, p. 378.

³¹ *Ibidem*, p. 377.

³² *Ibidem*, p. 390.

cu Sine, adică viața spirituală. Prin păcat, această comuniune clară se întunecă, dar întrucât sufletul rațional rămâne în om, continuă și o anumită relație cu Dumnezeu, chiar dacă Dumnezeu nu mai e cunoscut ca Persoană, ci numai ca adevăr și bine impersonal ce izvorăsc din El.

După Sfântul Irineu, ca și după Sfinții Grigorie de Nyssa și Grigorie Palama, nu numai sufletul, ci și trupul omenească e creat după chipul lui Dumnezeu. Numele de om nu se aplică sufletului sau trupului în mod separat, ci la amândouă împreună, căci împreună au fost create după chipul lui Dumnezeu³³. În calitate de chip, omul întreg tinde spre modelul său, spre Dumnezeu. Chipul tinde spre asemănarea cu Dumnezeu sau spre îndumnezeire. Această unire maximă, imprimarea omului de plinătatea lui Dumnezeu, fără contopirea cu El, este îndumnezeirea. Sfântul Irineu ne spune că „Hristos cel istoric a fost prototipul pe care L-a avut Dumnezeu în minte, când a creat pe primul om. Hristos era omul deplin și desăvârșit, care avea să se arate pe pământ, iar Făcătorul a văzut de mai înainte și a creat pe Adam potrivit cu acest prototip viitor. Prin urmare Adam a fost creat după modelul Cuvântului, Care avea să asume în timp, ca Hristos, firea omenească și să Se arate om desăvârșit pe pământ”³⁴. „Omul a fost făcut după chipul lui Dumnezeu, dat în Fiul, astfel că omul este chip al Chipului manifestat în persoana Fiului, adică a lui Hristos”³⁵.

Creat după chipul lui Dumnezeu, omul era destinat să ajungă la asemănare cu El, prin comuniune, prin îndumnezeire (Facere 1, 26). Unirea maximă cu Dumnezeu, spre care urcă omul prin virtute, nu înseamnă scufundarea în oceanul unei infinități impersonale. „Comuniunea adevărată se dezvoltă printr-o atenție îndreptată spre ceilalți oameni și spre lumea ca operă a lui Dumnezeu, asociată cu o înfrânare a pasiunilor ca porniri nesfârșite

³³ Ibidem, p. 395.

³⁴ PR. PROF. DR. DUMITRU STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă II*, p. 20.

³⁵ DUMITRU POPESCU, *Ortodoxie și contemporaneitate*, București, 1996, p. 62.

spre finit, cu o cultivare a virtuților care culminează în iubirea de persoane, de Dumnezeu ca persoană, deci ca absolut adevărat”³⁶.

Părinții asimilează sănătatea sufletească și trupească a primului om, fericirea lui, cu starea de perfecțiune căreia îi era destinat prin firea sa. „Omul era curat de pornirile rele și cu o tendință spre binele comuniunii cu Dumnezeu și cu semenii, dar nu întărit în această curăție și în acest bine. El era conștient și liber, iar în conștiință și libertate avea tendința spre cele bune”. Desăvârșirea pentru ființa omenească constă în a se îndumnezei. Prin glasul Psalmistului Dumnezeu ne zice: „Dumnezei sunteți și toți fii ai Celui Preaînalt” (Ps 81, 6). Omul este o creatură care a primit porunca de a deveni Dumnezeu, după har, ne spune Sfântul Vasile cel Mare³⁷. Iar Sfântul Grigorie de Nazianz scrie și el: „atunci când Fiul cel nemuritor l-a creat pe om, i-a dăruit ca scop să devină și el dumnezeu”³⁸. La creație omul avea o oarecare perfecțiune: mai întâi cea a facultăților sufletești. El avea minte, după chipul înțelepciunii lui Dumnezeu, capabilă să-l ajute să-și cunoască Creatorul; voința sa liberă îi dădea posibilitatea să se orienteze cu toată ființa spre El; puterile sale de a dori și iubi, trăsături ce reproduceau în el iubirea dumnezeiască, îi permiteau să se unească cu Dumnezeu.

Perfecțiunea acestor facultăți sufletești se datorează pe de o parte faptului că ele au fost create de către Dumnezeu după chipul propriilor Sale facultăți, fiind o imagine a facultăților dumnezeiești, iar pe de altă parte faptului că ele aveau posibilitatea de a se uni total cu Dumnezeu, cu condiția să nu se întoarcă de la Acesta, datorită voinței libere, ci să se deschidă în permanență și total harului Său³⁹.

³⁶ PR. PROF. DR. DUMITRU STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă I*, București, 1978, p. 401.

³⁷ JEAN-CLAUDE LARCHET, *Therapeutique des maladies spirituelles*, Les Editions de l'Ancre, 1993, p. 19.

³⁸ *Poeme*, I, II, VIII.

³⁹ JEAN-CLAUDE LARCHET, *op.cit.*, p. 20.

Perfecțiunea relativă pe care o avea omul la crearea sa nu consta numai în faptul că facultățile sale îi dădeau posibilitatea să se unească cu Dumnezeu. În oarecare măsură Adam posedea asemănarea cu Dumnezeu la care trebuia să ajungă. De la început el se afla întors spre Dumnezeu și avea în firea sa creată după chipul lui Dumnezeu toate virtuțile. Sfântul Grigorie de Nyssa scrie: „A spune că omul a fost făcut după chipul lui Dumnezeu este totuna cu a zice: Dumnezeu a făcut firea omenească participând la tot binele... Deci în noi sunt toate categoriile binelui, toată virtutea, toată înțelepciunea, tot ce se poate gândi mai bun”⁴⁰. Sfântul Dorotei de Gaza ne învață același lucru: „Dumnezeu l-a făcut pe om după chipul Său, adică împodobit cu toate virtuțile”⁴¹. Iar Sfântul Ioan Damaschin zice: „Dumnezeu a făcut pe om inocent, drept, virtuos, lipsit de supărare, fără de grijă, luminat cu toată virtutea, încărcat cu toate bunătățile, ca o a doua lume, un microcosmos în macrocosmos, un alt înger închinător, compus, observatorul lumii văzute, inițiat în lumea spirituală, împăratul celor de pe pământ, condus de sus, pământesc și ceresc, vremelnice și nemuritor, văzut și spiritual la mijloc între măreție și smerenie, același duh și trup; duh din pricina harului, iar trup din pricina mândriei; duh ca să rămână și să laude pe binefăcător, trup ca să sufere și prin suferință să-și amintească și să se învețe când se mândrește cu măreția. Animal condus aici, adică în viața prezentă; dar mutat în altă parte, adică în veacul ce va să fie; iar termenul final al tainei este îndumnezeirea sa prin înclinația către Dumnezeu. Se îndumnezeiește prin participarea la iluminarea dumnezeiască și nu prin transformarea sa în ființa dumnezeiască”⁴².

Omul nu era păcătos, dar nici consolidat în virtuți dobândite prin statornicie și în gânduri curate consolidate. Avea nevinovăția celui ce nu a gustat păcatul, dar nu cea câștigată prin respingerea ispitelor. Lumea avea pentru el

⁴⁰ SFÂNTUL GRIGORIE DE NYSSA, *Crearea omului*, IV, P.G. 44, 116 C-D.

⁴¹ SF. DOROTEI DE GAZA, *Instr.* 1, 1.

⁴² SF. IOAN DAMASCHIN, *Dogmatica*, II, 12, București, 1993, p. 71.

transparența pe care o are pentru un copil nevinovat, dar nu aceea pe care o are pentru un sfânt, care a învins opacitatea ei”⁴³.

Dumnezeu cel personal i se arăta în mod evident în oglinda netulburată a sufletului și toate intențiile bune ale omului se întâlneau cu cele sugerate interior de Dumnezeu. Naturalul și supranaturalul nu formau două nivele distincte, ci erau îmbinate într-o singură ordine de viață clară și bună. Virtuțile nu erau niște daruri supranaturale, ci aparțineau naturii omenești. Dar împlinirea lor presupunea conlucrarea activă a omului cu Dumnezeu, conlucrarea tuturor facultăților lui cu voința divină, deschiderea deplină a ființei sale înspre harul lui Dumnezeu. El avea virtuțile în germene și trebuia să le facă să crească până la desăvârșirea lor. În acest sens înțeleg unii Părinți porunca dată lui Adam și Evei: „creșteți și vă înmulțiți” (*Facere* 1, 28). Și din acest motiv spuneau că în rai „omul era copil și trebuia să crească până la starea de adult”⁴⁴. Subliniind acest aspect dinamic al dobândirii virtuților și al îndumnezeirii, Părinții fac distincție între chip și asemănare. Chipul lui Dumnezeu în om constă în suma posibilităților de a realiza asemănarea. Asemănarea este împlinirea chipului. Chipul este actual, asemănarea este virtuală, ea este realizabilă prin libera participare a omului la harul îndumnezeitor. Sfântul Vasile cel Mare ne tâlcuiește în felul următor afirmația scripturistică „Să facem om după chipul și asemănarea Noastră”: unul îl avem prin creație, cealaltă o dobândim prin voință. Dându-ni-se posibilitatea să ne asemănăm cu Dumnezeu, ni s-a îngăduit să fim artizanii acestei asemănări, pentru ca să ne primim răsplata muncii noastre, pentru ca să nu fim ca niște tablouri ieșite din mâna pictorului, pentru ca lauda să nu i se

⁴³ PR. PROF. DR. DUMITRU STĂNILAOE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, București, 1978, p. 410.

⁴⁴ JEAN-CLAUDE LARCHET, *op.cit.*, p. 21.

cuvină altuia⁴⁵. Sfântul Grigorie de Nazianz spune cam același lucru: sufletul va dobândi starea dorită ca preț al virtuții sale și nu numai ca dar al lui Dumnezeu. Binele este ținta de cucerit, dar el a fost și darul primit. Acest bine nu este numai o sămânță dăruită firii noastre, ci este și rezultatul unei munci care depinde de voința noastră⁴⁶.

Asemănarea, după Sfinții Părinți, nu este un supraadaus la firea noastră, care ar putea exista normal fără de ea, ci o dezvoltare a firii primite în chip. Omul, prin chipul lui Dumnezeu ce este în el, virtual posedă de la început desăvârșirea și în mod firesc are capacitatea de a realiza acest scop de a se uni cu Dumnezeu, pentru că în mod normal aceasta este ținta existenței sale⁴⁷. Acesta este înțelesul poruncilor dumnezeiești: „Fiți sfinți, că Eu, Domnul Dumnezeuul vostru, sunt sfânt” (Levitic 20, 26); „Fiți, dar, voi desăvârșiți, precum Tatăl vostru Cel ceresc desăvârșit este” (Matei 5, 48).

Sfântul Maxim Mărturisitorul ne spune că „omul primind existența de la Dumnezeu și începând să existe chiar prin actul facerii, era liber de stricăciune și de păcat, căci acestea n-au fost create deodată cu el...”⁴⁸. „Dumnezeu, care a zidit firea omenească, nu a creat împreună cu ea nici plăcerea, nici durerea din simțire, ci a dat minții ei o anumită capacitate de plăcere, prin care să se poată bucura în chip tainic de El”⁴⁹. O descriere mai lungă a stării paradisiace ne-o dă în *Ambigua*, oprindu-se și asupra consecinței neascultării de Dumnezeu: „Fiindcă dacă ar fi ascultat mai mult de Dumnezeu decât de soție și s-ar fi hrănit din

pomul vieții, nu ar fi lepădat nemurirea ce i s-a dat, ci ar fi păstrat-o neconținut prin împărtășirea de viață, odată ce orice viață se susține printr-o hrană proprie și corespunzătoare. Iar hrana vieții aceleia fericite este Pâinea ce s-a pogorât din cer și a dat lumii viață, cum însuși Cuvântul cel nemincinos a spus despre Sine în Evanghelii. Nevrând primul om să se hrănească cu aceasta, pe drept cuvânt a căzut din viața dumnezeiască și a dobândit o alta, născătoare de moarte, prin care îmbrăcându-se în forma irațională și întunecându-și frumusețea negrăită a celei dumnezeiești, a predat toată firea morții spre mâncare. Prin aceasta, moartea trăiește în cursul acestei întregi distanțe temporale, făcându-ne pe noi mâncare ei înseși, iar noi nu mai trăim niciodată în cursul ei, fiind neîncetat mâncați de ea prin corupere”⁵⁰.

Rezumând cele relatate putem spune că, după Sfintele Scripturi (Facere 1, 31), toată creația lui Dumnezeu era la început foarte bună. Părinții unanim afirmă că omul însuși, în starea paradisiacă, nu cunoștea boala, neputința, durerea, moartea. „Omul trăia în fericirea raiului... având integritatea facultăților sale, în starea naturală în care a fost creat”, notează Sfântul Dorotei de Gaza⁵¹. Sfântul Ioan Gură de Aur ne zice: „Dacă vrei să știți cum era trupul nostru atunci când a ieșit din mâna lui Dumnezeu, să mergem în rai, și să-l vedem pe omul așezat de Dumnezeu acolo. Trupul său nu era supus stricăciunii; asemănător unei statui scoase din cuptor și strălucind de lumină, el nu era încercat de nici una din neputințele pe care le vedem astăzi”⁵². Această îndoită afirmație că Dumnezeu n-a creat moartea (Înț. 1, 13) și că omul era în starea primordială nestricăcios, în mod logic duce la concluzia că la originea sa omul era nemuritor. Numeroase texte patristice spun aceasta. Privind lucrurile mai de aproape vom distinge și anumite nuanțe. Întemeindu-se pe afirmația scripturistică că

⁴⁵ SFÂNTUL VASILE CEL MARE, *Omilia I-a asupra facerii omului*, 16.

⁴⁶ JEAN-CLAUDE LARCHET, *op.cit.*, p. 22.

⁴⁷ SFÂNTUL GRIGORIE DE NYSSA, *Tâlcuire la Cântarea Cântărilor*, P.S.B. 29. București, 1982, p. 325.

⁴⁸ SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Răspunsuri către Talasie* 21, Filocalia 3, Sibiu, 1948, p. 62.

⁴⁹ *Ibidem*, 61, Filocalia 3, Sibiu, 1948, p. 333.

⁵⁰ SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Ambigua*, 42, P.S.B. 80, București, 1983, p. 155.

⁵¹ JEAN-CLAUDE LARCHET, *Théologie de la maladie*, Paris, 1994, p. 17.

⁵² SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Cuvântări despre statui*, XI, 2.

Dumnezeu l-a făcut pe om din țărâna pământului (*Facere* 2, 7), unii dintre ei, Scrupuloși de a distinge creatul de necreat, nu ezită să afirme că trupul omului era de la început, după natură, o compoziție instabilă, stricăcioasă și muritoare. „*Omul era muritor după natura trupului său*”, afirmă Fericitul Augustin⁵³.

Nestricăciunea și nemurirea primului om se datorau harului dumnezeiesc. De îndată ce l-a creat pe om din țărâna pământului, Dumnezeu; spune cartea *Facerii*, „*a suflat în fața lui suflare de viață și s-a făcut omul ființă vie*” (*Facere* 2, 7). În această „*sufolare*” Părinții văd sufletul, dar și harul Duhului Sfânt. Din pricina faptului că omul era pătruns de energiile dumnezeiești, sufletul și trupul său posedau calități suprafirești. Așa Sfântul Grigorie Palama spune că harul divin „*completa cu nenumărate binefaceri insuficiența firii noastre*”⁵⁴. În virtutea acestui har, Adam se găsea într-o stare total diferită, nu numai față de celelalte viețuitoare, ci și față de condiția umană pe care o cunoaștem noi⁵⁵. Această condiție superioară, privilegiată, este denumită paradis. „*Pentru că Dumnezeu a voit să facă pe om din o fire văzută și nevăzută, după chipul și asemănarea Sa* (*Facere* 1, 26), *ca pe un împărat și stăpân al întregului pământ și a celor ce sunt în el, i-a zidit înainte un fel de palat împărătesc, în care trăind va avea o viață fericită și norocită. Și acesta este paradisul dumnezeiesc, plantat în Eden cu mâinile lui Dumnezeu, camera întregii bucurii și veselii*”⁵⁶. Această stare privea nu numai sufletul ci și trupul. Sfântul Maxim Mărturisitorul vorbește despre diferența de constituție a corpului omenesc de dinainte de cădere, și a celui ce ne ține acum sub stăpânirea sa. El merge până la a afirma că oamenii nici nu erau destinați să se înmulțească prin naștere, ci pe altă cale: „*Când a păcătuit călcând porunca, a primit osânda*

⁵³ *De Genesi ad literam*, VI, 25, P.L. 34, 354.

⁵⁴ *Omilii*, XXXVI, P.G. 151, 452 A.

⁵⁵ JEAN-CLAUDE LARCHET, *Théologie de la maladie*, Paris, 1984, p. 20.

⁵⁶ SFÂNTUL IOAN DAMASCHIN, *Dogmatica*, II, București, 1993, p. 67.

nașterii, care se susține prin pătimire și păcat, păcatul avându-și sursa în trăsătura pătimitoare ivită din pricina lui, ca într-o lege a firii”⁵⁷. Trupul lui Adam n-avea materialitatea și opacitatea pe care o are trupul nostru, firea lui fiind mai curând cea a trupurilor înviate (1 Cor. 15), despre care ne vorbește Sfântul Pavel. Sfinții Părinți văd în această stare de după înviere o reintegrare în paradis.

Este de subliniat apoi că omul, fiind creat liber, depindea de el dacă păstrează sau nu harul dumnezeiesc, și implicit dacă rămâne în această stare de nestricăciune sau nu. Astfel, atunci când Părinții afirmă că omul a fost creat nestricăcios și nemuritor, nu înseamnă că el nu putea să ajungă la stricăciune și la moarte, ci că el va avea prin har și prin libera sa alegere posibilitatea de a nu se corupe și a nu muri. Din păcate, omul și-a exersat rău libertatea, a pierdut harul și a ajuns stricăcios și muritor.

b) Păcatul strămoșesc și urmările lui

După ce l-a creat pe om, Dumnezeu l-a făcut stăpân asupra întregii creații: „*Dumnezeu i-a binecuvântat zicând: creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul și-l supuneți și stăpâniți peste peștii mării, peste păsările cerului, peste toate animalele, peste toate vietățile ce se mișcă pe pământ și peste tot pământul*” (*Facere* 1, 28). Măreția chipului dumnezeiesc al omului stătea în libertatea lui. Dar în ea era implicată și puțința căderii, puțința de a-și afirma libertatea renunțând în același timp la ea într-o anumită măsură și de a aproba continuu, prin libertatea sa, renunțarea la libertate⁵⁸. Referatul scripturistic ne spune că Dumnezeu l-a luat pe omul pe care-l făcuse și l-a așezat în grădina cea din Eden, dându-i următoarea poruncă: „*Din toți pomii din rai poți să*

⁵⁷ SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Răspunsuri către Talasie*, 21, Fil. 3, Sibiu 1948, p. 62.

⁵⁸ PR. PROF. DR. DUMITRU STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă* 1, București, 1978, p. 413.

mănânci, iar din pomul cunoștinței binelui și răului să nu mănânci, căci în ziua în care vei mânca din el, vei muri negreșit" (Facere 2, 16-17). Diavolul cel viclean l-a amăgit pe Adam, pe femeie, și catastrofa s-a produs: „Pentru că ai ascultat vorba femeii tale și ai mâncat din pomul din care ți-am poruncit să nu mănânci, blestemat va fi pământul pentru tine! Cu osteneală să te hrănești din el în toate zilele vieții tale! Spini și pălămidă îți va rodi el și te vei hrăni cu iarba câmpului! În sudoarea feței tale îți vei mânca pâinea ta, până te vei întoarce în pământul din care ești luat; căci pământ ești și în pământ te vei întoarce" (Facere 3, 17-19).

Din voia sa liberă omul, îmboldit de mândrie și lăcomie, n-a ascultat, a ales răul în locul binelui și a păcătuit. Păcatul lui Adam, cunoscut sub numele de păcat strămoșesc, s-a transmis întregului neam omenesc. Prin păcat omul a căzut din comuniunea cu Dumnezeu și din nemurire. În acest sens Sfântul Apostol Pavel este limpede: „Precum printr-un om a intrat păcatul în lume și prin păcat moartea, așa și moartea a trecut la toți oamenii, pentru că toți au păcătuit în el (Romani 5, 12).

Izvorul tuturor relelor, bolilor, neputințelor, suferințelor, stricăciunii și morții, ca și a tuturor neajunsurilor care afectează actualmente natura umană, Părinții îl descoperă în voia liberă a omului, în păcatul comis în rai. „Corupându-se mai întâi libera alegere a rațiunii naturale a lui Adam, a corupt împreună cu ea și firea, care a pierdut harul nepătimirii și așa s-a ivit păcatul”, spune Sfântul Maxim Mărturisitorul. „Așadar căderea voinței de la bine la rău este cea dintâi; și cea mai vrednică de osândă”⁵⁹. Sfântul Teofil al Antiohiei notează: „Primei creaturi, neascultarea i-a adus alungarea din rai; ... din neascultare omului i se trage oboseala, durerea, amărăciunea și în sfârșit moartea”⁶⁰. Iar Sfântul Grigorie Palama este foarte explicit: „De unde vin slăbiciunile, bolile și alte rele care atrag moartea? De unde vine moartea însăși? Din

⁵⁹ SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Răspunsuri către Talasie*, 42, Filocalia 3, Sibiu, 1948, p. 146.

⁶⁰ SFÂNTUL TEOFIL AL ANTIOHIEI, *Către Autolic*, II, 25.

neascultarea noastră de porunca dumnezeiască, din încălcarea poruncii pe care Dumnezeu ne-a dat-o, din păcatul nostru originar în raiul lui Dumnezeu. Toate bolile, neputințele, infirmitățile, încercările de tot felul, sunt precedate de păcat. Prin păcat, într-adevăr, ne-am îmbrăcat cu haine din piele acest trup bolnăvicios, muritor și covârșit de suferințe, am trecut în această lume vremelnică și stricăcioasă, și am fost condamnați să ducem o viață expusă răului și multor încercări. Boala este deci ca un drum scurt și dificil pe care păcatul conduce neamul omenesc, iar capătul acestui drum este moartea”⁶¹.

Alegând urmarea sugestiei diavolului de a deveni „ca Dumnezeu” (Facere 3, 5), adică dumnezei în afară de Dumnezeu, Adam și Eva au pierdut harul și au fost deposezați de calitățile ce le conferea, într-o oarecare măsură, o condiție supranaturală⁶². De la Adam încoace, confruntându-ne toți cu suferința și moartea, deplângem starea de fericire din care am căzut: „Plâng și mă tânguiesc când mă gândesc la moarte și văd în morminte frumusețea noastră cea zidită după chipul lui Dumnezeu zăcând: grozavă, fără mărire și fără chip. O, minune! Ce taină este aceasta, ce s-a făcut cu noi? Cum ne-am dat stricăciunii? Cum ne-am înjugat cu moartea? Cu adevărat, precum este scris, după porunca lui Dumnezeu...”⁶³. Încălcarea poruncii, spune Sfântul Atanasie, l-a readus pe om la firea lui, adică la țărâna din care a fost luat⁶⁴. Răul pe care l-au suferit Adam și Eva, ca urmare a păcatului, se înscrie în logica pierderii de bună voie a comuniunii cu Dumnezeu, care îi făcuse părtași bunătăților Sale. Despărțindu-se de Binele suprem, au expus firea omenească tuturor relelor. Sfântul Grigorie de Nyssa scrie: „Acest abandon al binelui, odată săvârșit, a avut ca și consecință toate relele: întoarcerea de la viață a adus moartea;

⁶¹ SFÂNTUL GRIGORIE PALAMA, *Omilii*, XXXI, P.G. 151, 388 BC.

⁶² JEAN-CLAUDE LARCHET, *Théologie de la maladie*, Paris, 1991, p. 26.

⁶³ Slujba înmormântării, *Panihida*, București, 1967, pp. 31-32.

⁶⁴ SFÂNTUL ATANASIE, *Despre întruparea Cuvântului*, IV, 4.

părăsirea luminii a adus întunericul; dispărând virtutea, a apărut păcatul; și așa toate formele binelui au fost înlocuite, una câte una, de relele contrare”⁶⁵. Sfântul Vasile cel Mare spune același lucru: „Moartea este o urmare necesară a păcatului; te apropii de moarte, pe măsură ce te îndepărtează de Dumnezeu, care este viața; moartea este lipsa vieții. Adam, îndepărtându-se de Dumnezeu, s-a expus morții”⁶⁶. Natura omenească încetând, prin păcatul lui Adam, de a fi în comuniune cu Dumnezeu, a căzut în boală și în stricăciune. Și-a pierdut starea excepțională de la început, pe care o avea datorită harului, și a căzut într-o condiție inferioară. Boala gravă, în care a căzut omul din cauza păcatului, a atins prin el tot cosmosul. Sfântul Pavel le scrie romanilor: „Căci făptura a fost supusă deșertăciunii – nu de voia ei, ci din cauza aceluia care a supus-o cu nădejde, pentru că și făptura însăși se va izbăvi din robia stricăciunii, ca să fie părtaşă la libertatea mării fiilor lui Dumnezeu. Căci știm că toată făptura împreună suspină și împreună are dureri până acum” (Romani 8, 20-22). Lumea a fost creată bună de către Dumnezeu (Facere 1, 31), dar depindea de om dacă ea va rămâne bună sau nu. Omul a fost zidit ca un microcosmos, în macrocosmos, recapitulând toată creația: „Omul comunică cu existențele neînsuflețite, participă la viața celor neraționale și se împărtășește cu spiritualitatea celor spirituale. Comunică cu existențele neînsuflețite prin corpul și prin amestecul celor patru elemente; cu plantele prin acestea, dar și prin puterea de nutriție, de creștere și de înșămânțare, adică de naștere; cu cele neraționale prin acestea și încă prin dorință, adică mânie și poftă și prin simțire și prin mișcarea impulsivă”⁶⁷. Omul a fost investit ca rege al creației (Facere 1, 28-30), având putere asupra tuturor făpturilor. Dumnezeu l-a făcut mediator între Sine și făpturi, dându-i sarcina să le ducă la perfecțiune unindu-le cu El prin participarea la harul Duhului Sfânt primit de el.

⁶⁵ SFÂNTUL GRIGORIE DE NYSSA, *Discurs catehetic*, VIII, 19.

⁶⁶ SFÂNTUL VASILE CEL MARE, *Omilia: Dumnezeu nu este cauza morții*, 7.

⁶⁷ SFÂNTUL IOAN DAMASCHIN, *Dogmatica*, București, 1993, p. 72.

Omul avea misiunea, după Sfântul Maxim, de a uni raiul și restul pământului și prin urmare de a le da tuturor creaturilor posibilitatea de a participa la condiția paradisiacă. Dar atunci când Adam s-a întors de către Dumnezeu, natura a încetat să mai fie supusă. Ca urmare a păcatului strămoșesc, dezordinea s-a instalat între făpturi ca și în om. „Blestemat va fi pământul pentru tine! Cu osteneală să te hrănești din el în toate zilele vieții tale!” (Facere 3, 17), a zis Dumnezeu lui Adam, anunțând catastrofa cosmică ce a decurs din greșeala lui. Omul dezbrăcat de har a devenit slab și vulnerabil în fața stihii naturii.

Totuși Dumnezeu, care avea în vedere mântuirea omului și prin el a universului întreg, n-a îngăduit forțelor răului să distrugă creația Sa. Providența dumnezeiască a purtat de grijă omului și naturii întregi, limitând lucrarea nefastă a celui rău (Iov 1, 12). Dacă omul și-a pierdut asemănarea cu Dumnezeu, pe care începuse să o dobândească, a rămas totuși purtător al chipului, chiar dacă acesta este întunecat și schimonosit. Astfel că el n-a fost totalmente privat de har și i-au rămas, în slăbiciunea sa, suficiente puteri spirituale pentru a putea, dacă ar fi și voit, să se reîntoarcă spre Dumnezeu și să asculte de poruncile Lui (Deuteronom 30, 11-19), să mai aibă o oarecare putere asupra naturii (Facere 9, 1-2). Acest nou echilibru însă a rămas fragil. Omul și natura au devenit un câmp de luptă unde binele și răul, moartea și viața s-au confruntat mereu necruțător prin suferință, boală și neputință trupească și sufletească. Salvarea înainte de întruparea lui Hristos a rămas incertă⁶⁸.

Omul căzut nu numai că a devenit trupesc, judecând lucrurile numai după aparența lor sensibilă, dar și-a pierdut și adevărata cunoaștere a realității pe care o avea prin Duhul Sfânt. Această cunoaștere a înlocuit-o printr-o mulțime de cunoștințe de tot felul, corespunzătoare multitudinii aparențelor în care el s-a bălăcit de aici înainte. „Uitarea gândurilor folositoare

⁶⁸ JEAN-CLAUDE LARCHET, *Théologie de la maladie*, Paris, 1991, p. 3.

și de viață făcătoare și sora ei lenea, și ajutătoarea și tovarășa lor neștiința, cari sunt patimile cele mai adânci și mai lăuntrice, mai greu de surprins și de îndreptat, cari acoperă și întunecă sufletul cu multă grijă, fac să se încuieze și să lucreze în om și celelalte patimi, întrucât sădesc nepăsarea și alungă frica de păcate, pregătind drum și lucrare ușoară fiecărei patimi. Căci odată ce sufletul e acoperit de uitarea atotpăcătoasă, de lenea stricăcioasă și de neștiință, maica și doica tuturor relelor, nenorocita de minte se lipește cu ușurință de tot ce vede, ce cugetă sau ce aude⁶⁹. În același sens se exprimă și Sfântul Isaac Sirul: „Când cunoașterea urmează poftelor trupesti, ea adună aceste moduri: bogăția, slava deșartă, podoaba, tihna trupului, căutarea sânguitoare a înțelepciunii raționale, care e potrivită cu cârmuirea lumii acesteia și din care țâșnesc noutățile născocirilor, a meșteșugurilor și a învățăturilor celorlalte care încununează trupul în lumea aceasta văzută. Din aceste chipuri se naște cunoștința potrivnică credinței, de care am spus că se numește cunoștința deșartă, întrucât este goală de orice grijă de Dumnezeu și aduce o neputință rațională în cugetare, punând-o sub stăpânirea trupului. Grijă ei este cu totul în lumea aceasta”⁷⁰.

c) Definirea păcatului

Vorbind simplu, catehetic, am putea spune că „păcatul este încălcarea legii dumnezeiești, adică neîmplinirea voii lui Dumnezeu cuprinsă în poruncile Sale”⁷¹. (1 Ioan 3, 4). Menirea omului, creat după chipul lui Dumnezeu, este să ajungă la asemănare cu El, să se îndumnezeiască. Pentru a ajunge la țintă omul trebuie să-și conformeze viața cu legea morală creștină, care este expresia voii lui Dumnezeu⁷². Datorită voii sale libere omul poate acționa și în direcție contrară, încălcând legea morală,

⁶⁹ Marcu Ascetul, *Epistolă către Nicolae Monahul*, 10, Filocalia 1, Sibiu.

⁷⁰ SFÂNTUL ISAAC SIRUL, *Cuvântul LXIII*, Filocalia 10, București, 1981, p. 330.

⁷¹ *Catehism Ortodox*, Alba Iulia, 1995, p. 92.

⁷² *Teologia Monahală Ortodoxă I*, București, 1979, p. 384.

comițând păcate. După părerea comună a teologilor, păcatul ar fi „călcarea conștiință și liberă a legii morale sau împotrivirea conștiință și liberă față de voia lui Dumnezeu, exprimată în legea morală”⁷³. S-au făcut și diverse împărțiri și categorisiri a păcatelor. Păcatul cu care ne naștem și-l moștenim de la Adam este păcatul strămoșesc, de care ne curățim prin Sfântul Botez. Sunt apoi păcatele personale, adică păcatele pe care le săvârșim fiecare din noi în parte. Și acestea sunt de două feluri: păcate ușoare și păcate grele sau de moarte. „Este păcat de moarte... dar este și păcat care nu este de moarte” (1 Ioan 5, 16-17). Păcatele ușoare slăbesc numai, dar nu nimicesc total, comuniunea noastră cu Dumnezeu: păcatele grele însă distrug legătura noastră cu El, ne aduc suferință și moarte atât spirituală cât și trupească. Păcatele grele distrug și comuniunea cu semenii noștri.

Aceasta este o privire mai mult juridică, legalistă, referitoare la păcat ca încălcare a legii lui Dumnezeu, urmată în mod firesc de pedeapsa Lui. Dar realitatea păcatului este mult mai complexă și profundă. Păcatul este înainte de toate un fenomen spiritual, metafizic. Rădăcinile păcatului se află în profunzimea mistică a omului căzut. Esența păcatului nu stă în încălcarea unei norme etice, ci în ieșirea din comuniunea cu Dumnezeu, în îndepărtarea de viața dumnezeiască și veșnică pentru care a fost creat omul și la care în mod firesc este chemat⁷⁴. Păcatul s-a săvârșit mai întâi în profunzimea tainică a sufletului omenesc, dar consecințele sale afectează omul întreg. Odată săvârșit, păcatul se răsfrânge asupra stării psihice și fizice a omului care l-a comis și-i influențează viața întreagă; el depășește inevitabil și limitele vieții personale individuale, a păcătosului și influențează viața comunității,

⁷³ *Ibidem*, p. 388.

⁷⁴ ARCHIMANDRITE SOPHRONY, *Starets Silouane*, Editions Présence, 1973, p. 31.

distruge comuniunea de iubire dintre oameni și afectează destinul lumii întregi.

Nu numai păcatul lui Adam, păcatul strămoșesc, are consecințe universale, ci orice păcat, păcatul nostru personal săvârșit la vedere sau în ascuns se răsfrânge asupra destinului lumii întregi. Când omul „trupesc” (1 Cor. 2, 14) comite un păcat nu resimte în sine, și în afară, consecințele păcatului cu aceeași acuitate cu care le resimte omul „duhovnicesc” (1 Cor. 2, 15). Omul „trupesc” nu descoperă o schimbare a stării sale după ce a înfăptuit păcatul, pentru că rămâne mereu în starea de moarte duhovnicească, pentru că n-a cunoscut viața veșnică a sufletului. Omul „duhovnicesc”, dimpotrivă, de câte ori săvârșește un păcat constată o schimbare în starea sa lăuntrică, o împuținare a harului. Pocăindu-se de păcate, mărturisindu-și-le în fața duhovnicului, el nu urmărește o simplă iertare juridică, ci o transformare lăuntrică până într-atât încât simte într-un mod perceptibil prezența harului în sufletul său.

Oamenii trupești „gândesc că harul lui Dumnezeu s-a sălășluit în chip neștiut și nesimțit în ei și se află până acum înăuntrul sufletului lor;... zic că nu primesc niciodată vreo simțire prin contemplația și descoperirea acestui dar și că l-au primit și-l țin în ei numai prin credință și cugetare, nu prin experiență”⁷⁵. Sfântul Simeon Noul Teolog este de părere că numai cei morți sufletește nu simt în ei lucrarea harului primit prin Taine. „Hristos există. Dar ce este El? Dumnezeu adevărat și Om cu adevărat desăvârșit, Care s-a făcut om sau ceea ce nu era mai înainte, ca să facă pe om dumnezeu, ceea ce niciodată n-a fost. Ca atare ne-a îndumnezeit și ne îndumnezeiește pe noi prin dumnezeirea Sa și nu numai prin trupul Său. Căci acesta nu este despărțit. Ia aminte, deci, și răspunde-mi cu înțelegere la întrebare. Dacă ceibotezați au îmbrăcat pe Hristos (Gal. 3, 27), Cine este Cel cu Care s-au îmbrăcat? Dumnezeu. Deci

⁷⁵ SFÂNTUL SIMEON NOUL TEOLOG, *A cincea cuvântare morală*, Filocalia 6, București, 1977, p. 183.

cel ce a îmbrăcat pe Dumnezeu, nu va cunoaște cu înțelegerea și nu va vedea ce a îmbrăcat? Cel gol cu trupul, când s-a îmbrăcat, simte și vede haina. Dar cel gol cu sufletul nu cunoaște pe Dumnezeu, dacă L-a îmbrăcat, atunci, după tine, nici nu este Dumnezeu ceva. Căci dacă ar fi, cei ce L-au îmbrăcat L-ar fi cunoscut. Căci dacă neîmbrăcând nimic, nu simțim nimic, dacă nu ne îmbrăcăm în cea, fie noi înșine, fie cu ajutorul altuia, simțim aceasta, dacă avem simțurile nevătămate. Numai morții când sunt îmbrăcați nu simt, și mă tem că cei ce spun aceasta sunt cu adevărat morți și goi”⁷⁶.

Reiese limpede, din acest citat, că omul trupesc, omul mort duhovnicește, nu mai sesizează starea de păcătoșenie în care se găsește. Sfântul Apostol Pavel îi împarte pe oameni, din punct de vedere spiritual, în două: „oameni duhovnicești” și „oameni trupești”⁷⁷. Omul „trupesc” este aservit păcatului prin poftetele cărnii. Omul stăpânit de imboldurile cărnii, care în sine nu e rea și ar putea deveni templu al Duhului Sfânt (1 Cor. 6, 19), stă pe o poziție opusă celui ce se lasă călăuzit de Duhul lui Dumnezeu, Care s-a sălășluit și lucrează în el. Omul trupesc nu este cu desăvârșire pierdut, chiar dacă nu simte starea în care se găsește, fiind capabil să distingă voia lui Dumnezeu, Legea Lui. După omul său lăuntric se bucură de aceasta, ar vrea să o îplinească, dar nu poate, pentru că vede în mădularele lui altă lege care-l face rob păcatului (Romani 7, 23). El este omul vândut păcatului, este omul pământesc, este urmașul natural al lui Adam. Este clar că păcatul, care te poate robi, nu-i o simplă încălcare a poruncii lui Dumnezeu — deși este și aceasta — ci-i o realitate spirituală complexă.

Spre a ilustra faptul că păcatul este o realitate tainică și complicată, pentru dezrădăcinarea căruia este nevoie de părinte duhovnicesc iscusit și de efort propriu, redăm o istorisire a Sfântului Dorotei: „Vreți să vă povestesc istoria unuia

⁷⁶ Ibidem, p. 185.

⁷⁷ DIACON DR. GRIGORIE T. MARCU, *Antropologia Paulină*, Sibiu, 1941, pp. 97-103.

care avea o patimă devenită obișnuință? Ascultați un fapt vrednic de plâns. Când eram în viața de obște, nu știu cum, frații se amuzau mărturisindu-mi gândurile lor. Avva însuși a fost de acord, și, cu acordul bătrânilor, mi-a încredințat această slujire. Într-o bună zi a venit la mine un frate și mi-a zis: iartă-mă și roagă-te pentru mine căci eu fur pentru a mânca. Eu i-am zis: de ce furi? Ți-e foame? Da, mi-a zis el, mi-e foame înaintea mesei rânduite pentru frați, și nu pot cere de mâncare mai devreme. Eu i-am zis: de ce nu mergi să vorbești cu avva? El a spus: mi-e rușine. Eu i-am zis: vrei să mergem împreună? Mi-a răspuns: cum vrei tu, părinte. Am mers deci să-i spunem avvei și el mi-a zis: fii bun și ocupă-te de el. Atunci l-am luat cu mine și în prezența lui i-am spus chelarului: fii bun și de câte ori va veni acest frate la tine, nu importă la ce oră, dă-i tot ce dorește și nu-i refuza nimic.

Chelarul m-a ascultat, zicându-mi: dacă-mi poruncești, eu o să fac. Fratele cu pricina a făcut acest lucru câteva zile, apoi s-a reîntors să-mi zică: iartă-mă părinte, eu am reînceput să fur. Eu i-am zis: de ce? Nu-ți dă chelarul tot ce vrei? Ba da, dar mi-e rușine de el. L-am întrebat atunci: dar de mine îți este rușine? Nu! mi-a spus el. Eu i-am zis: ei bine, când ai nevoie de ceva vino și ia de la mine, și nu mai fura. Eu atunci aveam ascultarea la bolniță. Fratele venea deci la mine și lua tot ce dorea. Totuși peste câteva zile a reînceput să fure și a venit la mine foarte trist și mi-a spus: iartă-mă că eu iarăși fur! Eu i-am zis: de ce, frate? Nu-ți dau eu tot ce-ți trebuie? El a răspuns: ba da. Și eu i-am zis: atunci de ce furi? El mi-a zis: iartă-mă, nu știu de ce, așa din senin, fără motiv. Atunci eu l-am întrebat: spune-mi sincer, ce faci cu cele furate? Le dau asinului să le mănânce...⁷⁸ Reiese de aici cu evidență, faptul că păcatul, ajuns obișnuință, are o putere teribilă și devine o a doua natură.

Cel ce se pocăiește sincer, deci, nu urmărește o simplă iertare juridică prin dezlegare, ci o schimbare lăuntrică, până într-atât încât simte prezența harului Sfântului Duh în

⁷⁸ DOROTEL, *Doctrina*, XI, 8, P.G. 88, 1744C - 1745B.

sufletul său. El îi cere lui Dumnezeu puterea de a nu recădea; el se roagă lui Dumnezeu să fie eliberat de „legea păcatului” (Romani 7, 23) care lucrează în noi. El va resimți așa de acut și dureros consecințele păcatului încât va avea teamă de a-l mai repeta. Simțindu-și sufletul lipsit de dragostea dumnezeiască și de pacea lui Hristos, își va da seama că aceasta-i cea mai mare pierdere pentru el. Conștiința că prin păcat îl supără pe Dumnezeu cel bun și de oameni iubitor îi va deveni insuportabilă. Sufletul va suferi conștient fiind că a păcătuit împotriva iubirii lui Hristos. Cel ce greșește împotriva unei persoane pe care o iubește, și este iubit de ea, trece prin puternice muștrări de conștiință. Aceste muștrări nu se pot compara cu cele ce-l încearcă pe omul evlavios când L-a supărat pe Dumnezeu.

Păcatul este un obstacol în calea comuniunii cu Hristos sau, mai bine zis, un refuz de a te lăsa purtat de Hristos și de a-L purta pe Hristos în tine, este o preocupare egoistă de tine însuși⁷⁹. Tu devii centrul de gravitate al întregii existențe în locul lui Dumnezeu și al aproapelui. Odată instalat, păcatul atrage după el suferința. Sfântul Ioan Gură de Aur spune că, odată ce apare, păcatul „sfâșie sufletul căruia îi datorează existența lui, cu totul opus de ceea ce se întâmplă în virtutea legilor naturale ale nașterii noastre. În timp ce nașterea pune capăt durerilor mamei noastre, nașterea păcatului generează suferința care destramă sufletul din care a izvorât”⁸⁰.

Veninul păcatului otrăvește întreaga ființă umană. Pentru dezrădăcinarea lui este nevoie de o operație serioasă, este nevoie de un doctor sufletesc care are priceperea să-l extirpe, care-l scoate pe păcătos din singurătatea egoismului său și-l introduce în comuniune cu Dumnezeu și cu Biserica⁸¹.

⁷⁹ PR. ASIST. DUMITRU POPESCU, „Pocăința cu refacere a legăturii credincioșilor cu Dumnezeu și cu semenii”, *B.O.R.*, Nr. 9-10, 1971, p. 1023.

⁸⁰ SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Omilii asupra pocăinței*, V. 3.

⁸¹ PR. ASIST. DUMITRU POPESCU, *op. cit.*, p. 1025.

d) Patologia omului căzut

Vorbind într-un subcapitol anterior despre urmările păcatului strămoșesc, ne-am oprit la suferințele trupești și sufletești, la boli și neputințe, la întunecarea cunoașterii și bineînțeles la moarte. Considerăm că asupra patologiei omului căzut trebuie să zăbovim mai mult; mai ales asupra neputințelor sufletești, asupra păcatelor, care atrag după ele și neputințele trupești. Mântuitorul stabilește o relație între suferințele trupești și păcate. După vindecarea slăbănogului de la scăldătoarea Vitezda îi spune acestuia: „*Iată că te-ai făcut sănătos. De acum să nu mai păcătuiești, ca să nu-ți fie ceva mai rău*” (Ioan 5, 14).

Starea cea mai de jos la care poate cădea omul este împătımirea. Un păcat repetat devine patimă. Numele ei vine de la grecescul *πάθη*, cât și de la latinescul *passiones*, și ne spune că pătimășul ajunge la o stare de robie, de pasivitate. Patimile sunt boli grave ale sufletului. Ele copleșesc voința omului păcătos și-l aduc în starea de rob, purtat de patimi. În patimi se manifestă o sete fără de margini, care-și caută stămpărarea și nu și-o poate găsi⁸². Ea este setea după Dumnezeu întoarsă pe dos, pervertită. „*Că două rele a făcut poporul Meu*, spune Dumnezeu prin proorocul Ieremia, *pe Mine, izvorul apei celei vii, M-au părăsit, și și-au săpat fântâni sparte, care nu pot ține apă*” (Ieremia 2, 13). Ceea ce spune Sfântul Ioan Scărarul de pildă despre lăcomia pântecelui, că „*nu-l lasă pe om să se sature, chiar de ar mânca tot Egiptul și ar bea Nilul întreg*”⁸³ se potrivește la orice patimă. Niciodată desfrânatul nu se va sătura de femei, bețivul de alcool, fumătorul de țigări, iubitorul de arginți de bani, leneșul de odihnă, mândrul de slavă deșartă și de laude.

⁸² PR. PROF. DR. DUMITRU STĂNILOAE, *Teologia Morală Ortodoxă III*, București, 1981, p. 55.

⁸³ SFÂNTUL IOAN SCĂRARUL, *Scara XIV. 23*, Filocalia 9, București, 1980, p. 217.

și ajungând în contemporaneitate am putea adăuga drogurile, pornografia, muzica satanică și urmărirea fără selectivitate și discernământ a emisiunilor de la televizor.

Omul, fără să fie infinit, a fost creat așa încât să fie însetat după infinit și să fie capabil a se umple de infinit. „*Ne-ai făcut pe noi pentru Tine și neliniștit este sufletul nostru până ce se va odihni în Tine*”⁸⁴ spune Fericitul Augustin. Sufletul capabil să se umple de infinit, să caute legătura cu Dumnezeu, încercând să se umple cu lucruri finite și trecătoare, nu se alege cu nimic și setea lui rămâne mereu nesatisfăcută⁸⁵.

Vechea literatură duhovnicească a încercat să stabilească numărul patimilor, oprindu-se la cifra de opt sau, atunci când slava deșartă este unită cu mândria, la numărul de șapte. Unele sunt patimi trupești, altele sufletești. Între ele însă există o intercondiționare, așa cum există și între trup și suflet, neputându-le despărți tranșant. Evagrie Ponticul subliniază originea somatică a celor două patimi primordiale: lăcomia pântecelui și desfrânarea, care nu sunt altceva decât o deviere, o pervertire a voinței de a te hrăni și a voinței de comuniune trupească pentru perpetuarea neamului⁸⁶. Iar Sfântul Maxim Mărturisitorul spune că toate patimile, chiar cele mai spirituale, ca slava deșartă și mândria, își au obârșia într-un atașament de ordin afectiv față de un lucru material. Remarcabilă este strădania părinților de a reduce numărul patimilor, enumerate de Evagrie cu sutele, la opt, apoi la trei și în sfârșit la o unitate: *φιλαντία* (iubirea de sine, egoismul). Sfântul Maxim Mărturisitorul spune că „*cine posedă egoismul posedă toate patimile*”⁸⁷. Aproape orice patimă

⁸⁴ FERICITUL AUGUSTIN, *Confessiones*, P.S.B., 64, București, 1985, p. 63.

⁸⁵ PR. PROF. DUMITRU STĂNILOAE, *op.cit.*, p. 58.

⁸⁶ IRENÉE HAUSHERR, S.I., *Direction Spirituelle en Orient autrefois*, Roma, 1955, p. 95.

⁸⁷ *Capete despre dragoste*, III, P.G. 90, 1020 B.

încearcă să reducă pe semeni la treapta inferioară a unor obiecte. Dar aceia caută să se apere, iar din această apărare se naște o luptă, care adeseori nu se oprește la simpla apărare, ci merge la rândul ei până la tratarea celui dintâi ca obiect. Lăcomia pântecelui și mândria reprezintă una și aceeași sete egocentrică a omului, sub aspectul îndoit al ființei sale psihofizice. Există o condiționare strânsă între biologic și spiritual, un domeniu influențând pe celălalt atât în căderea, cât și în ridicarea omului. Scriitorii ascetici socotesc că, la cei mai tineri, lăcomia pântecelui le produce pe toate celelalte. Căci ea pune în mișcare pofta desfrânării și amândouă au nevoie de bani pentru a se satisface iar cel ce se vede lipsit de obiectele care satisfac aceste trei patimi se întristează, precum dacă vrea cineva să i le răpească sau să le dobândească înaintea lui, se mânie. La cei mai în vârstă, patima principală este mândria. De asemenea, slava deșartă și mândria pot fi și ele un efect al lăcomiei și al avuției adunate⁸⁸.

Revenind la sistematizarea patimilor, vom spune că Sfântul Ioan Casian enumera opt gânduri ale răutății: lăcomia pântecelui, desfrânarea, iubirea de arginți, mânia, întristarea, lenea, slava deșartă și mândria⁸⁹. Sau unindu-le pe ultimele două, ajungem la cele șapte păcate de căpetenie: lăcomia, desfrânarea, zgârcenia, mânia, invidia, lenea și mândria. Sfântul Ioan Teologul vorbește de trei patimi, născătoare a celorlalte, cu care Îl va ispiti diavolul și pe Mântuitorul pe muntele Carantaniei: iubirea de plăcere, iubirea de avere și iubirea de mărire. „Pentru că tot ce este în lume, adică pofta trupului și pofta ochilor și trufia vieții, nu sunt de la Tatăl, ci sunt din lume” (1 Ioan 2, 16). Virtutile cu care le neutralizează pe acestea orice creștin, și în mod deosebit călugărul, sunt: castitatea, sărăcia și ascultarea. De fapt vom mai stărui asupra faptului că nu putem anihila patimile lăsându-le locul gol, ci înlocuindu-le cu

⁸⁸ PR. PROF. DR. DUMITRU STĂNILOAE, *op. cit.*, p. 59.

⁸⁹ *Filocalia 1*, Sibiu, 1947, p. 97.

virtuțile contrare lor. Iar dacă este să reducem toate patimile la una singură, aceasta este iubirea de sine, egoismul.

Pentru a ajunge la cauzele născătoare de patimi și la modul în care acestea îl înlănțuiesc pe om, va trebui să ne oprim, în treacăt, la facultățile sufletului. În acest sens există o diversitate de nuanțări. În general însă se consideră că sufletul, unul în esență, are trei facultăți principale: mintea (νοῦς) sau rațiunea ca potență a tuturor actelor de cunoaștere și cugetare; pofta (ἐπιθυμία) sau sentimentul ca potență a tuturor dorințelor și poftirilor; potența (θυμός) sau voința inascibilă a actelor de curaj, de bărbăție, de mânie bună sau rea⁹⁰. Socotind că cele două puteri sau facultăți din urmă se înrudesesc între ele, deosebindu-se de minte, s-ar putea spune că sufletul are două părți: partea rațională (mintea) și partea irațională (care cuprinde împreună cu alte facultăți vitale mânia și pofta). Partea, sau puterea, rațională ar trebui să conducă partea irațională. Sfântul Ioan Damaschinul spune: „Trebuie să se știe că raționalul prin fire conduce iraționalul. Puterile sufletului se împart în: putere rațională și putere irațională. Puterea irațională are două părți: una care nu ascultă de rațiune, adică nu se supune rațiunii, alta care ascultă și se supune rațiunii. Partea neascultătoare și nesupusă rațiunii se împarte în facultatea vitală, care se numește puls, facultatea seminală, adică de naștere, și facultatea vegetativă, care se numește și nutritivă. Acestea din urmă îi aparțin și facultatea de creștere, care dă formă corpurilor. Aceste facultăți nu se conduc de rațiune, ci de natură. Partea care ascultă și se supune rațiunii se împarte în mânie și poftă îndeobște, partea irațională a sufletului se numește pasională și apetitivă. Trebuie să se știe că mișcarea impulsivă aparține părții sufletului supusă rațiunii”⁹¹. Unii părinți spun că singură mintea (νοῦς) este nemuritoare, mânia și pofta funcționând doar până ce trăiește

⁹⁰ PR. PROF. DR. DUMITRU STĂNILOAE, *op. cit.*, p. 71.

⁹¹ SFÂNTUL IOAN DAMASCHIN, *Dogmatica. I. 12*, București, 1993, p. 73.

omul. Deși sufletul este simplu, Calist Catafygiotul consideră sufletul ca fiind νοῦς, λόγος și πνεῦμα, adică minte, rațiune și duh, după asemănarea Sfintei Treimi⁹².

Posibilitatea nașterii patimilor este dată de existența afectelor naturale (numite de Sfântul Maxim Mărturisitorul patimi conforme firii). Patimile condamnabile și contrare firii sunt rezultatul mișcării neorânduite a afectelor. Nevoia de mâncare, de băutură, de odihnă, toate afecte (patimi conforme firii) pot fi puse în mișcare împotriva firii. În acest sens spune Evagrie că s-au născut cele două patimi primordiale: nevoia firească de mâncare pentru întreținerea vieții a dus, prin supralicitarea ei, la lăcomie a pântecelui; iar fireasca comuniune trupească dintre bărbat și femeie, necesară perpetuării neamului omenesc, a dus la desfrânare. „Căci răul, spune Sfântul Maxim, este abaterea lucrării puterilor sădite în fire de la scopul lor”⁹³. E drept că, după același sfânt Părinte, înainte de cădere n-ar fi existat nici afectele nepăcătoase⁹⁴. Prăbușirea în patimi începe printr-o influență a diavolului asupra minții, în care seamănă confuzie: „Nu, nu veți muri!, îi spune Șarpele femeii, dar Dumnezeu știe că în ziua în care veți mânca din el vi se vor deschide ochii și veți fi ca Dumnezeu, cunoscând binele și răul” (Facere 3, 4-5). Mintea, rațiunea, fiind buimăcită, va scăpa de sub control simțirea (inima), care devenind precumpănitoare, va atrage mintea în subordinea ei. Iar voința, potența irascibilă, slăbănogită din bărbăția ei, va alerța în brațele plăcerii, fugind de durere. Partea irațională a sufletului va covârși partea rațională. Patimile reprezintă așadar o precumpănire a simțurilor din om asupra spiritului⁹⁵. Mintea intră într-un minus de activitate, abdică de la rolul ei

conducător, iar pofta și mânia trec peste marginile lor firești. Acestea din urmă, atrase de lumea văzută și de farmecele ei, fac să se răstoarne balanța dintre lucrarea minții și a simțurilor, în favoarea lor. Prin simțuri mintea își poate urmări preocupările ei de cunoaștere spirituală, dar și pofta își poate urmări dorințele ei. Simțirea înțeleasă ca pură percepție a simțurilor este în sine nevinovată și poate fi luată în serviciul minții. Abia când prin ea lucrează pofta de plăcere, devine simțire în înțeles păcătos. Scrierile duhovnicești ortodoxe dau, ca mod de stârnire a patimilor, schema următoare: satana aruncă în mintea noastră un gând de păcat, așa zisul atac (προσβολή), pe care-l putem numi și momeală. El este prima răsărire a gândului că am putea săvârși o faptă păcătoasă, înfățișându-se minții ca o simplă posibilitate. El încă nu e un păcat, pentru că noi n-am luat deocamdată față de el nici o atitudine. Uneori acest gând poate fi ca un foc ce se stârnește dintr-o dată.

După gând, până la fapta păcătoasă sunt mai multe trepte. Isihie Sinaitul enumera patru: atacul, însoțirea, consimțirea, înfăptuirea. Sfântul Ioan Damaschin numără șapte trepte: atacul, însoțirea, patima, lupta, robirea, consimțirea, făptuirea. Decisivă este clipa în care ia atitudine cugetarea noastră. Dacă alungăm gândul din prima clipă, am scăpat. Dacă stăm de vorbă cu el și ne îndulcim din el, am început să păcătuim. Căderea își urmează drumul și dacă ne însoțim cu gândul păcătos, ajungem la faptă. De aceea în spiritualitatea ortodoxă are mare importanță paza minții.

e) Patogenia, semiologia și nosografia patimilor.

Patimile fiind boli ale sufletului este nevoie să analizăm, deși în linii mari am făcut acest lucru mai sus, modul cum se produc ele, simptomele ce le însoțesc, și să le facem o descriere. Facultățile sufletului întorcându-se de la Dumnezeu înspre lumea sensibilă, pentru a-și găsi plăcerea în aceasta fac să se nască în om patimile. Ele nu fac parte din firea omului. Sfântul Vasile cel Mare, în prima omilie asupra facerii omului, spune că

⁹² PR. PROF. DR. DUMITRU STĂNILOAE, *op. cit.*, p. 72.

⁹³ *Răspunsuri către Talasie*, Filocalia 3, Sibiu, 1947, p. 8.

⁹⁴ *Ibidem*, p. 20.

⁹⁵ PR. PROF. DR. DUMITRU STĂNILOAE, *op. cit.*, p. 68.

ele nu fac parte din chipul lui Dumnezeu. Iar Sfântul Maxim Mărturisitorul zice că ele „nu au fost create la început împreună cu firea oamenilor, căci altfel ar intra în definiția firii”⁹⁶. Noi le vom trece în revistă pe cele mai importante:

Iubirea de sine (φιλαυτία) este socotită de mulți Părinți ca izvorul tuturor relelor, maica tuturor patimilor și în primul rând a celor trei patimi primordiale din care derivă toate celelalte: iubirea de plăcere, iubirea de avere și iubirea de mărire⁹⁷.

Există și o iubire nepăcătoasă, care aparține firii umane și pe care ne-o recomandă Mântuitorul atunci când zice: „să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși” (Matei 19, 19; 22, 39; Luca 10, 27) și care presupune că trebuie să te iubești pe tine în calitate de ființă creată după chipul lui Dumnezeu, să te iubești pe tine în Dumnezeu și să-L iubești pe Dumnezeu în tine. Iubirea de sine păcătoasă este o pervertire a acestei iubiri de sine nepăcătoasă și constă în iubirea egoistă de sine, în iubirea de sine căzută, care s-a întors de la Dumnezeu la lumea sensibilă, ducând o viață trupească. Din acest motiv iubirea de sine este în general definită ca o iubire pătimasă față de trup și față de gândurile pătimase. Trebuie înțeles aici prin trup mai puțin compoziția somatică alcătuită de Dumnezeu la început și supusă sufletului, avându-și toate măduarele orientate spre Dumnezeu, ci mai curând trupul căzut, căruia îi este supus sufletul. Trupul care devine prin simțurile sale și prin măduarele sale organul primordial de cunoaștere a lumii, exclusiv din punct de vedere sensibil și detașat de Dumnezeu. Trupul pe care Sfântul Pavel îl numește „carne” (σάρξ). Sfântul Teodor al Edesei definește iubirea de sine ca o „dispoziție pătimasă” și ca o „satisfacție acordată

voinței trupului”⁹⁸. Sfântul Maxim explică astfel procesul care-l conduce pe om de la ignorarea lui Dumnezeu la iubirea de sine și de patimi: „Deci cu cât se îngrijea mai mult de cunoștința celor văzute numai prin simțire, cu atât își strângea în jurul său mai tare neștiința de Dumnezeu. Și cu cât își strângea mai mult legăturile neștiinței, cu atât se lipea mai mult de experiența gustării prin simțire a bunurilor materiale cunoscute. Dar cu cât se umplea mai mult de această experiență, cu atât se aprindea mai mult patima iubirii trupești de sine care se naștea din ea. Și cu cât se îngrijea mai mult de patima iubirii trupești de sine, cu atât născocea mai multe moduri de producere a plăcerii care este și fiica și ținta iubirii trupești de sine”⁹⁹. Și, continuându-și logic gândul, ne arată care sunt patimile ce se nasc din iubirea de sine: „Așa s-a tăiat firea cea unică în nenumărate părțicele și noi cei ce suntem de aceeași fire ne mâncăm unii pe alții ca reptilele și fiarele. Căci căutând plăcerea din pricina iubirii trupești de noi înșine și străduindu-ne să fugim de durere din aceeași pricină, născocim surse neînchipuite de patimi făcătoare de stricăciune. Astfel, când ne îngrijim prin plăcere de iubirea trupească, de noi înșine, naștem lăcomia pântecelui, mândria, slava deșartă, îngâmfarea, iubirea de arginți, tirania, fanfaronada, aroganța, nechibzuința, nebunia, părerea de sine, înfumurarea, disprețul, injuria, necurăția, ușurătatea, risipa, neînfrânarea, frivolitatea, umblarea cu capul în nori, moleșala, pornirea de a maltrata, de a lua în râs, vorbirea prea multă, vorbirea la nevreime, vorbirea urâtă și toate câte mai sunt de felul acesta”¹⁰⁰.

Este clar faptul că iubirea de sine distruge comuniunea noastră cu Dumnezeu și cu semenii. Urmările ei sunt cele amintite mai sus, ea însăși fiind o inversare contra firii a tendinței naturale a omului: aceea a iubirii nepăcătoase de sine, indisolubil legată de dragostea față de Dumnezeu și de semenii.

⁹⁶ Răspunsuri către Talasie, 1, Filocalia 5, Sibiu, 1948, p. 20.

⁹⁷ JEAN-CLAUDE LARCHET, *Thérapeutique des maladies spirituelles*, Paris, 1993, p. 171.

⁹⁸ *Ibidem*, p. 172.

⁹⁹ Răspunsuri către Talasie, Filocalia 3, Sibiu, 1948, p. 9.

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 10.

Lăcomia pântecelui (γαστριμαργία) poate fi definită ca o căutare a plăcerii de a mânca, sau, altfel spus, ca o dorință de a mânca în vederea plăcerii, ca o neînfrânare a gurii și a pântecelui. Această patimă capătă două forme principale: poate fi preocupată de calitatea alimentelor, și atunci caută mâncăruri gustoase, fine, delicate, gătite cu grijă; sau caută în primul rând cantitatea, și atunci are dorința de a mânca mult¹⁰¹. În primul caz caută plăcerea gurii, a gustului; în al doilea caz caută plăcerea pântecelui, sau a organelor digestive în general. Într-amândouă cazurile se caută o plăcere trupească, de aceea lăcomia pântecelui este clasificată printre patimile trupești, însă cu toate că trupul este direct implicat, lăcomia pântecelui nu lucrează direct pentru nevoile trupului; în acest sens, cum că dorința depășește nevoile reale ale trupului, îi putem aduce ca argument pe înfometajii notorii. „*Dracul se așează în stomac, spune Sfântul Ioan Scărarul, și nu lasă pe om să se sature, chiar de ar mânca tot Egiptul și ar bea Nilul întreg. După mâncare pleacă ticălosul și ni-l trimite pe cel al curviei, vestindu-i ce s-a întâmplat: ia-l, ia-l, zice, tulbură-l. Căci pântelele umplându-se nu va lupta mult. Și acela venind zâmbește. Și legându-ne prin somn mâinile și picioarele, face apoi toate câte voiește, pângărește sufletul și trupul prin întinăciuni, năluciri și curgeri. E lucru de mirare a vedea mintea netrupească întinată și întunecându-se de trup; și iarăși a vedea pe cel nematerial, curățit și subțiat prin lut*”¹⁰². Se vede de aici că lăcomia pântecelui este și o patimă a sufletului. De aceea, anticipând oarecum, îl vom cita pe același Părinte, care ne spune că postul trupestc își răsfrânge acțiunea binefăcătoare și asupra sufletului: „*postul este o silire a firii și o tăiere împrejur a dulceții gâtleejului, curmarea aprinderii, alungarea gândurilor rele și, eliberarea de visări, curăția rugăciunii, luminătorul sufletului, paza minții, înmuierarea învârtosării, ușa străpungerii inimii, suspinul smerit, zdrobirea veselă, încetarea multei vorbiri, începutul*

¹⁰¹ JEAN-CLAUDE LARCHET, op. cit., p. 179.

¹⁰² Scara XIV. 23, Filocalia 9, București, 1980, p. 218.

liniștirii, străjerul ascultării, ușurarea somnului, sănătatea trupului, pricinuitoarea nepătimirii, iertarea păcatelor, ușa și desfătarea raiului”¹⁰³.

Bucatele nu sunt un lucru rău în sine, pentru că Mântuitorul zice: „*nu ceea ce intră în gură spurcă pe om, ci ceea ce iese pe gură, aceea spurcă pe om*” (Matei 15, 11); iar Sfântul Pavel îi scrie lui Timotei: „*orice făptură a lui Dumnezeu este bună și nimic nu este de lepădat, dacă se ia cu mulțumire*” (1 Timotei 4. 4). De fapt toate lucrurile au fost făcute bune de către Dumnezeu, dar omul le poate întrebuița rău: „*Nu mâncărurile sunt rele, ci lăcomia pântecelui; nici facerea de prunci, ci curvia; nici banii, ci iubirea de bani; nici slava, ci slava deșartă. Iar dacă-i așa, nimic nu e rău din cele ce sunt, decât reaua întrebuițare, care vine din negrija minții de a cultiva cele firești*”¹⁰⁴.

Patima lăcomiei pântecelui îl duce pe om la rău prin faptul că acesta căutând voluptatea în mâncare, pune mai presus dorința de hrană și plăcerea de a mânca decât dorința de a intra în comuniune cu Dumnezeu. Cel robit pântecelui devine un idolatru: „*Pântelele este dumnezeul lor, iar mărirea lor este întru rușinea lor, ca unii care au în gând cele pământești*” (Filipeni 3, 19). Unii părinți consideră că păcatul strămoșesc a constatat în lăcomia pântecelui. Adam mâncând din pom dorea să se desfăteze de acest fruct, care simboliza lumea sensibilă în întregime, în afara lui Dumnezeu.

Lăcomia pântecelui deschide poarta unei mulțimi de păcate și le crește pe acestea. De aceea Sfântul Ioan Scărarul o socotește maica tuturor patimilor: „*fiul meu cel întâi născut este slujitorul curviei; al doilea după el este cel al învârtosării inimii; al treilea e somnul. Apoi din ei pornește o mare de gânduri; valuri ale întinăciunii, adânc de necurății neștiute și negrăite. Fiicele mele sunt: lenea, vorba multă, îndrăzneala, născocirea răsului,*

¹⁰³ Scara XIV. 30, ibidem.

¹⁰⁴ SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Capete despre dragoste*, III, 4, Filocalia 2, Sibiu, 1947, p. 77.

glumele, împotrivirea în cuvânt, grumazul țeapăn, neauzirea, nesimțirea, robia, fala, cutezanța, iubirea de podoabe, căroră le urmează rugăciunea întinată și gândurile împrăștiate, dar adeseori și nenorociri deznădăjduite și neașteptate, căroră le urmează iarăși deznădăjduirea cea mai cumplită dintre toate¹⁰⁵. Patima pe care o determină în principal, și imediat, lăcomia pântecelui este desfrânarea (πορνεία), așa cum am văzut din citatul amintit.

Desfrânarea (πορνεία) constă într-o întrebuițare nelegiuită și patologică a sexului. Mulți dintre Părinți consideră că înainte de cădere omul trăia în feciorie, iar relația sexuală este una din urmările căderii: „Spunem că fecioria este de la început și că dintru început a fost sădită în firea oamenilor. Omul a fost plăsmuit din pământ virgin. Din Adam numai a fost făcută Eva. În paradis domnea fecioria. Dumnezeiasca Scriptură spune că atât Adam cât și Eva erau goi și nu se rușinau. Când însă au călcat porunca, au cunoscut că erau goi și, rușinându-se, și-au cusut lor învelitori. Și după călcarea poruncii, când au auzit: „pământ ești și în pământ te vei întoarce, când prin călcarea poruncii a intrat moartea în lume, atunci a cunoscut Adam pe Eva, femeia lui, și a zămislit și a născut¹⁰⁶. Aceeași părere o împărtășesc și sfinții Ioan Gură de Aur¹⁰⁷ și Maxim Mărturisitorul¹⁰⁸.

Chiar dacă relația sexuală nu-i urma căderii protopărinților, fecioria rămâne norma perfecțiunii. În același timp, însă, pentru că permite dănuirea umanității, unirea dintre bărbat și femeie este binecuvântată de Dumnezeu (Facere 9, 7), iar relația sexuală în cadrul căsătoriei nu-i deloc condamnată și Părinții, urmând Mântuitorului, care a binecuvântat prin prezența Sa nunta din Cana Galileii, precum și învățăturii date

¹⁰⁵ Scara XIV, 31, Filocalia 9, București, 1980, p. 220.

¹⁰⁶ SFÂNTUL IOAN DAMASCHIN, *Dogmatica*, București, 1993, p. 196.

¹⁰⁷ Omilii la Facere, 18, 4.

¹⁰⁸ Răspunsuri către Talasie, 21, Filocalia 3, Sibiu, 1948, p. 62.

de către Sfântul Pavel (1 Cor. 7, 28; Evrei 13, 4), îi recunosc totală legitimitate și consideră că aceasta este chemată la aceeași sfințenie ca și alte funcțiuni ale naturii umane. În cadrul căsătoriei desfrâul nu constă în folosirea sexului, ci într-o practicare a lui abuzivă sau perversă¹⁰⁹. Noțiunea de abuz, întâlnită adesea în învățătura Părinților, n-are un înțeles cantitativ, ci calitativ: într-o practicare nefirească și fără finalitate. Bineînțeles că desfrânare este relația cu o persoană străină, a unuia dintre soți sau a tinerilor înaintea căsătoriei.

Abuz este atunci când omul uzează de sexul său având în vedere numai plăcerea, atunci când își face din plăcere un scop în acest domeniu. O asemenea înțelegere a legăturii sexuale este patimă, din mai multe puncte de vedere. Întâi de toate pentru că este negată una dintre finalitățile principale ale relației sexuale: procreerea. În acest sens Sfântul Maxim scrie: „Păcătoșenia este o judecată greșită cu privire la înțelesurile lucrurilor, căreia îi urmează reaua întrebuițare a lucrurilor. De pildă, când este vorba de femeie, judecata dreaptă cu privire la împreunare trebuie să vadă scopul ei în nașterea de prunci. Deci cel ce urmărește plăcerea, greșeste în judecată, socotind ceea ce nu e bine, cu bine. Așadar unul ca acesta face rea întrebuițare de femeie, împreunându-se cu ea. Tot așa este cu celelalte lucruri și înțelesuri¹¹⁰.

Totuși această finalitate logică a relației sexuale, procreerea, nu-i singura rațiune a comuniunii trupesti dintre soți, ci este și un mod de unire a bărbatului cu femeia, este un mod de manifestare a dragostei reciproce, dragoste ce se răsfrânge și pe plan trupesc¹¹¹. Dragostea conjugală, din perspectivă creștină, este concepută ca o unire integrală a celor două persoane, unire pecetluită de harul Duhului Sfânt, conferit

¹⁰⁹ JEAN-CLAUDE LARCHET, *Thérapeutique des maladies spirituelles*, Paris, 1993, p. 190.

¹¹⁰ Capete despre dragoste, 11. 17, Filocalia 2, Sibiu, 1947, p. 57.

¹¹¹ JEAN-CLAUDE LARCHET, *op. cit.*, p. 191.

la cununie. În acest sens, relația sexuală este subordonată, ca și toate celelalte moduri de unitate dintre miri, dimensiunii spirituale a dragostei lor. Unirea sexuală trebuie, în mod ontologic, să fie precedată de unirea duhovnicească care-i conferă un sens și o valoare. Atunci când legătura trupească este trăită independent de contextul său spiritual, căutând doar plăcerea, îl mutilează pe om și pervertește raportul normal cu Dumnezeu și cu semenii.

Dorința exclusivă de plăcere, care caracterizează desfrânarea, mobilizează simțirea sufletului în această direcție și o deturnează de la Dumnezeu, care ar trebui să fie ținta sa esențială. Întunecându-i-se sufletul de plăcerea pe care i-o procură patima, omul este lipsit de bucuria duhovnicească, cu mult superioară, ce i-o poate oferi comuniunea cu Dumnezeu. Desfrânarea, ca și alte patimi, duce la o răsturnare de valori: Dumnezeu trece pe al doilea plan sau chiar e uitat și negat, iar pe primul plan trece plăcerea trupească. Ca și orice altă patimă, ea distruge virtutea, născând în suflet tot felul de atitudini păcătoase și alungă frica de Dumnezeu. Desfrânatul are oroare de rugăciune, este iubitor de sine, insensibil, legat de lumea aceasta și lipsit de nădejde. Rezumând, vom spune că desfrânarea este pricinuită și favorizată, îndeosebi, de alte trei patimi: mândria și slava deșartă; judecarea semenilor; îmbuibarea cu mâncare și băutură, precum și somnul.

Iubirea de arginți și lăcomia de avere (φιλαργυρία și πλεονεξία) definesc în general atașamentul față de bani și dorința nesăbuită de a aduna bunuri materiale. Chiar dacă cele două reprezintă nuanțe diferite, totuși pot fi studiate împreună pentru că amândouă presupun un atașament pătimas față de bunurile materiale, pe de o parte, iar pe de altă parte pentru că de obicei le găsim împreunate, una implicând-o pe cealaltă¹¹².

O remarcă analoagă celor tăcute la patimile anterioare trebuie făcută și aici: ceea ce-i rău în această patimă nu-s nici

bani și nici averile ci este atitudinea pervertită a omului față de acestea. Bani și bunurile materiale sunt necesare omului pentru a subzista. Lacomul și zgârcitul nu se opresc la această finalitate, ci, în mod nefiresc, adoptă față de ele o atitudine patologică, conferindu-le o valoare în sine, în locul unei valori utilitare, și se bucură nu de folosul ce îl aduc ci de posedarea lor. Această atitudine patologică constituie caracterul păcătos al iubirii de arginți și al lăcomiei de avere. Ea afectează relația cu Dumnezeu și cu semenii.

În starea originară, omul avea întreaga sa dorință îndreptată spre Dumnezeu și era preocupat de păstrarea bogățiilor duhovnicești primite de la El, pe care se străduia să le înmulțească, conformându-se întru toate acestea finalității naturale a facultății doritoare a sufletului. Căzut în patimi, el și-a deturnat dorința de la această finalitate normală, pentru a o întoarce spre cele materiale. Dragostea de Dumnezeu și atașamentul față de bunurile duhovnicești pe de o parte, iubirea de arginți și atașamentul față de bunurile materiale pe de altă parte, se întemeiază pe aceeași facultate doritoare a sufletului omului, pe simțirea lui și de aceea ele sunt incompatibile una cu alta: „*Nimeni nu poate să slujească la doi domni, căci sau pe unul îl va urî și pe celălalt îl va iubi, sau de unul se va lipi și pe celălalt îl va disprețui; nu puteți să slujiți lui Dumnezeu și lui mamona*” (Matei 6,24). Pe cât se atașează omul de bunurile materiale, pe atât se îndepărtează de Dumnezeu. „*Dacă dorești să fii prietenul lui Hristos, vei urî aurul și bogățiile, căci ele întorc înspre ele gândul celui ce le iubește și-l întorc de la preadulcea dragoste de Iisus*”¹¹³.

Așa se face că în viața zgârcitului și lacomului banii și diferitele bunuri ocupă locul lui Dumnezeu și devin pentru el idoli. Și chiar dacă iubirea de arginți și lăcomia nu sunt foarte dezvoltate, pentru a-L exclude total pe Dumnezeu, acestea sunt un semn al lipsei de credință și de încredere în El. „*Iubitorul de plăceri iubește argintul, ca să-și procure desmierdări printr-însul;*

¹¹² Ibidem, p. 203.

¹¹³ SFÂNTUL NICHITA STITHATUL, *Capete*, II, 56.

iubitorul de slavă deșartă, ca să se slăvească printr-însul; iar necredinciosul, ca să-l ascundă și să-l păstreze, temându-se de foamete, de bătrânețe, de boală sau de ajungerea între streini. Acesta nădăjduiește mai mult în argint decât în Dumnezeu, Făcătorul lucrurilor și promotorul tuturor, până și a celor mai de pe urmă și mai mici vietăți”¹¹⁴.

Iubirea de arginți și lăcomia de avere are urmări nefaste și în raporturile omului cu sine însuși. Înlănțuit de aceste două patimi, omul nu va avea cea mai mică grijă de sine. Va iubi mai mult banii și averile decât propriul său suflet. Preocupat de a le păstra și înmulți, nu va avea grijă de mântuire. „Mintea prinsă în plasa unor asemenea gânduri își face socoteala cum să poată câștiga măcar un dinar. Apoi își frământă mintea aprig să afle o muncă specială, pe care s-o facă... Vânzându-și munca și ajungând în sfârșit în stăpânirea banului râvnit, se chinuie mai amarnic și mai înverșunat cum să-l sporească, neliniștit unde să-l ascundă și cui să-l încredințeze. Este apăsător apoi de o mai strivitoare grijă, ce să cumpere cu el sau prin ce negoț ar putea să-și dubleze câștigul. Când și acest lucru i-a reușit după dorință, o mai lăcomă foame de aur i se trezește în inimă, și-l ațâță cu atât mai înverșunat cu cât acum pune deoparte un mai mare câștig. Căci, odată cu sporirea banilor, se dezlănțuie o sălbatică lăcomie în el. Atunci, în sfârșit, își făgăduiește o viață lungă, bătrâneți gârbovite, betesuguri multe și felurite, care n-ar putea fi suportate la bătrânețe fără o sumă mai mare de bani, strânsă la tinerețe. Așa este prins în încolăcirea de șarpe bietul suflet. În timp ce arde de dorința de a-și spori cu o și mai ticăloasă grabă această avuție, rău strânsă, el se aprinde înăuntrul lui de o boală ce-l sfâșie mai cumplit. Stăpânit numai de dorința de câștig, vâzul inimii lui nu-i îndreptat spre nimic altceva, decât de unde ar putea câștiga bani. Nici o credință nu i se mai vede în clipa când i-a zămbit vreo speranță de câștig. De acum nu se mai înfioară de nici o minciună, de nici un jurământ, de nici un furt; nu mai

¹¹⁴ SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Capete despre dragoste*, III, 18, Filocalia 2, Sibiu, 1947, p. 79.

poate să-și caute cuoantul dat, să răbufnească în vijelia unei mâinii pierdătoare, dacă din vina cuiva a pierdut vreun câștig sperat și nu stă în cumpănă să treacă peste măsura la care-l obligă cinstea și umilitatea. Aurul și speranța de câștig ajung să țină loc de Dumnezeu pentru el în toate momentele”¹¹⁵. Lăcomia care-l cuprinde, spune Sfântul Pavel „este o închinare la idoli” (Coloseni 3, 5). Iar lui Timotei îi scrie că „cei ce vor să se îmbogățească, dimpotrivă, cad în ispită și în cursă și în multe poște nebunești și vătămătoare; ca unele care cufundă pe oameni în ruină și în pierzare. Că iubirea de argint este rădăcina tuturor relelor și cei ce au poftit-o cu înfocare au rălăcit de la credință și s-au străpuns cu multe dureri” (1 Timotei 6, 9-10). Toate aceste lucruri, scrise într-un alt context social, sunt foarte actuale – dacă nu mai actuale decât atunci – în lumea capitalismului sălbatic dominat de un singur stăpân atotputernic: banul.

Iubirea de arginți și lăcomia de avere perturbază grav și relațiile cu semenii. Acumularea bogățiilor se face întotdeauna, după părerea Părinților, în detrimentul altora. „Bogații consideră averile, care sunt comune tuturor oamenilor, ca ale lor, pentru că ei au pus mâna mai întâi pe ele. Dacă fiecare om și-ar opri pentru sine numai atât cât îi trebuie pentru satisfacerea nevoilor sale și dacă ar da ce-i prisosește celui nevoiaș, atunci nimeni n-ar mai fi bogat, nimeni sărac... Oare nu ești lăcom, nu ești hoț când îți însușești cele ce ți-au fost date în administrarea ta? Cel ce dezbracă pe cel îmbrăcat se numește borfaș. Merită oare alt nume cel care nu îmbracă pe cel gol, odată ce poate face aceasta? Pâinea, pe care o fii tu, este a celui flămând; haina, pe care o păstrezi în lăzile tale, este a celui dezbrăcat; încălțăminte, care se strică în casele tale, este a celui desculț; argintul pe care-l fii îngropat, este al celui nevoiaș. Deci, pe atâția oameni nedreptățești câtor ai putea să le dai din avuțiile tale”¹¹⁶.

¹¹⁵ SFÂNTUL IOAN CASIAN, *Așezăminte mănăstirești*, VII, 7, P.S.B. 57, București, 1980, pp. 200-201.

¹¹⁶ SFÂNTUL VASILE CEL MARE, *Omilia*, VI, 7, RS.B. 17, București, 1986, p. 407.

Caracterul patologic al iubirii de arginți și al lăcomiei de avere se vedește și din mulțimea patimilor pe care le naște. Urmând Sfântului Pavel (1 Timotei 6, 10), Părinții afirmă că iubirea de arginți este rădăcina tuturor relelor. Astfel Nichita Stithatul întreabă: „Dacă această boală este un asemenea rău încât a primit numele de a doua idolatrie, de ce patimă nu va fi năpădit sufletul care este cuprins de ea?”¹¹⁷. Iubirea de arginți și lăcomia distrug comuniunea și mila. Ele sunt rădăcina tuturor relelor: a nesimțirii, a urii, a aversiunii, a spiritului de răzvrătire, a uciderilor etc. Ele produc în suflet teama și tristețea. Apoi mai pot naște în suflet mânia, violența, lenea, orgoliul, mândria, aerul de superioritate, disprețul față de aproapele, insolența, aroganța¹¹⁸.

Încheind, vom spune că „trei sunt pricinile dragostei de bani: iubirea de plăcere, slava deșartă și necredința. Cea mai rea dintre acestea este necredința”¹¹⁹. Sfântul Ioan Gură de Aur, la rândul său, face următoarea legătură logică: „lăcomia de avere n-are altă cauză decât mândria, ura față de oameni și disprețul”¹²⁰.

Mânia (ὄργη) este patima care izvorăște din facultatea irascibilă a sufletului (θυμός) și cuprinde toate manifestările patologice ale agresivității. „Mocnind aceasta tănuie în inima noastră și orbind cu tulburări întunecate ochii inimii nu putem dobândi puterea de a deosebi cele ce ne sunt de folos, nici pătrunderea cunoștinței duhovnicești”¹²¹. Puterea irascibilă o are omul de la creație și face parte din ființa lui. Ea avea drept scop să-i permită omului să lupte împotriva ispitelor și

a ispititorului, pentru a evita păcatul. Dar, după căderea în păcat, omul a deturnat această finalitate și în loc să-și utilizeze puterea irascibilă în lupta cu răul a deturnat-o în lupta cu aproapele. A ajuns să folosească această putere împotriva firii, ajungând la mânie, sub diversele ei forme. Mânia este o patimă și pentru că mânia vede în semenul său un obiect. De aceea nimic n-o poate justifica. „Nu va putea să alunge de la sine amintirile pătimăse omul care n-a avut grijă de poftă și mânie pe una stingând-o cu posturi, cu privegheri și cu culcat pe jos; iar pe cealaltă îmblânzind-o cu îndelungă răbdare, cu suferirea răului, cu nepomenirea de rău și cu milostenii. Căci dintr-aceste două patimi se ții mai toate gândurile dracilor, care duc mintea la primejdie și pierzanie”¹²² pentru că „nu este nici o mânie dreaptă împotriva aproapelui. Căci de vei căuta vei afla că este cu puțință să rânduiești lucrul bine și fără mânie”¹²³. Doar împotriva răului este justificată mânia. Sfântul Pavel ne spune că „lupta noastră nu este împotriva trupului și a sângelui, ci împotriva începătorilor, împotriva stăpânilor, împotriva stăpânitorilor întunericului acestui veac, împotriva duhurilor răutății, care sunt în văzduhuri” (Efeseni 6, 12). În relațiile cu semenii, după povața părinților, nu trebuie să ne mâniem pe cei ce greșesc, ci pe greșală și pe începătorul greșelilor. Maica Singlitichia ne învață: „bine este a nu te mânii. Iar dacă se va întâmpla, nici o parte din zi să nu ți se lase spre patimă, zicând: să nu apună soarele; dar tu să aștepți până ce toată vremea ta apune. De ce urăști pe omul care te-a mâhnit? Nu este el cel ce ți-a făcut strambătate, ci diavolul. Urăște boala, iar nu pe cel ce boală”¹²⁴.

Prin mânie, în tradiție ascetică, nu sunt înțelese doar ieșirile turbulente și agresive, ci toate formele de agresivitate interiorizate și nemanifestate, care văd în aproapele un obiect.

¹¹⁷ Capete, 11, 55.

¹¹⁸ JEAN-CLAUDE LARCHET, *op. cit.*, p. 216.

¹¹⁹ SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Capete despre dragoste*, IU, 17, Filocalia 2, Sibiu, 1947, p. 79.

¹²⁰ Omilia 18 la Efeseni, 3.

¹²¹ SF. CASIAN ROMANUL, *Despre cele opt gânduri ale răutății*, Filocalia 1, Sibiu, 1947, p. 109.

¹²² EVAGRIE, *Capete despre deosebirea patimilor*, 3, Filocalia I, Sibiu, 1947, p. 49.

¹²³ *Ibidem*, 24, p. 77.

¹²⁴ *Pateric*, Alba Iulia, 1990, p. 227.

Resentimentele sunt o formă de agresivitate interiorizată și ascunsă, care au la temelie ținerea de minte a răului, ranchiuna, ura, ostilitatea, lipsa de iubire. Și umorul de prost gust, acreala, iritarea și neliniștea fac parte din această patimă. Am mai putea adăuga ironia față de ceilalți și reaua voință exprimate printr-o răutate evidentă sau subtil, printr-o bucurie neexteriorizată față de necazurile semenului sau printr-o părere de rău față de realizările acestuia. Sfântul Ioan Casian spune că „felurile mâniei sunt trei: unul, care este înlăuntrul nostru și care în grecește se spune θυμός. Altul, care se dezlănțuie, în vorbe sau fapte, și care în grecește se spune ὀργή, despre care spune și Apostolul: acum lăsați și voi toate: mânia, iușimea. Al treilea, care nu fierbe și nu se consumă într-o oră, ca acela, ci se păstrează zile și vreme îndelungată: el se spune în grecește μῆνις. Toate acestea trebuiesc osândite de noi cu același dispreț”¹²⁵. Și Sfântul Ioan Scărarul face o legătură de interdependență între mânie și multe alte pati mi ascunse: „Ținerea de minte a răului este sfârșitul la care duce mânia, păzitoarea păcatelor, urârea dreptății, pierzania virtuților, veninul sufletului, viermele minții, rușinea rugăciunii, curmarea cererii, înstrăinarea iubirii, piron înfipt în suflet, simțire neplăcută, iubită ca o dulceață a amărăciunii...”¹²⁶. Această „dulceață a amărăciunii”, prins fiind în nebunia mâniei, se cere satisfăcută. Ea nu naște neapărat mânia, ci o antrenează: „cel fără de minte, fiind purtat de patimi, când se tulbură împins de mânie, se grăbește fără judecată să ocolească pe frați, iar când e aprins de poftă, răzgândindu-se, fuge să-i întâlnească. Iar cel înțelept lucrează în amândouă împrejurările cu totul dimpotrivă: căci în vreme de mânie, tăind pricinile tulburării, se scutură de scârba față de frați, iar în vreme de poftă, se reține de la pornirea spre întâlnirea nesocotită”¹²⁷. Pătimașul, pentru a-și împlini pofta, este în stare să lovească, să păgubească, să se

¹²⁵ Convorbiri duhovnicești, V, 13, P.S.B., 57, București, 1990, p. 385.

¹²⁶ Scara. IX, 2, Filocalia 9, București, p. 195.

¹²⁷ SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, Capete despre dragoste, I. 51, Filocalia 2, p. 44.

pornească cu o furie nestăvilită împotriva celui ce i-ar sta în cale ajungând uneori până la crimă.

Părinții socot că mânia, ca și celelalte patimi, este o boală a sufletului. În virtutea dereglărilor pe care le provoacă, este considerată adesea ca o formă a nebuniei. „Între mânie și nebunie, spune Sfântul Ioan Gură de Aur, nu este nici o deosebire”¹²⁸. Sfântul Ioan Scărarul o califică drept epilepsie spirituală. Grigorie cel Mare face un tablou realist al mâniosului: „înțepat de acul mâniei, îi bate inima, îi tremură corpul, îi bolborosește limba, i se aprinde fața, îi scânteiază ochii: omul devine de nerecunoscut pentru cei apropiați. Gura scoate sunete, dar mintea nu mai urmărește ce spune. Și atunci un om care nu-i conștient de ce spune se deosebește oare de un nebun?”¹²⁹. Omul cuprins de asemenea stări pătimase nu mai are pace și se află într-o stare permanentă de neliniște. Mânia îl desparte pe om de Dumnezeu. Nu numai că se substituie „mâniei sfinte”, care-ți dă râvnă să te lupți cu răul, ci ea distruge „blândețea și smerenia inimii” (Matei 11, 29), care-l face pe om asemenea cu Dumnezeu. Mânia alungă și rugăciunea, care este „vlăstarul blândeții și al lipsei de mânie”¹³⁰.

Consecințele mâniei sunt catastrofale pentru om. Mânia îl duce la moartea duhovnicească¹³¹. Ea distruge îl el toate virtuțile și în primul rând dragostea. Apoi naște în locul lor o mulțime de păcate: tristețea, *acedia*, lașitatea și mândria.

Întristarea este o patimă care întunecă sufletul și nu-i permite să aibă nici o vedere duhovnicească, oprindu-l de la orice lucrare bună¹³². Omul cuprins de întristare peste măsură

¹²⁸ Omilii la Evanghelia după Ioan. 48, 3.

¹²⁹ Moral, V. 45.

¹³⁰ EVAGRIE MONAHUL, Cuvânt despre rugăciune, 14, Filocalia 1. p. 76.

¹³¹ JEAN-CLAUDE LARCHET, *Thérapeutique des maladies spirituelles*, Paris, 1993, p. 253.

¹³² SFÂNTUL IOAN CASIAN, *Despre cele opt gânduri ale răutății*, V, Filocalia 1, p. 115.

nu se mai poate ruga, nu poate face lectură duhovnicească, n-are răbdare cu semenii, este irascibil, n-are râvnă să mai facă nimic. „Precum molia roade haina și cariul lemnul, așa întristarea întuneacă sufletul omului”¹³³. Duhul întristării împinge sufletul la deznădejde.

În condiția sa paradisiacă omul nu cunoștea tristețea. Aceasta a apărut în urma greșelii lui Adam și este legată de condiția umană datorită căderii. Ea, deci, nu făcea parte din firea fundamentală a omului. În același timp trebuie să spunem că tristețea nu este în mod mecanic o patimă rea. Părinții ne spun că sunt și patimi „firești și neprihănite”¹³⁴, pe care le mai numim afecte, care au fost integrate naturii umane după cădere, dar care nu sunt rele. Referitor la întristare, Sfântul Pavel ne spune că „întristarea cea după Dumnezeu aduce pocăință spre mântuire, fără părere de rău; iar întristarea lumii aduce moarte” (2 Cor. 7. 10). Întristarea după Dumnezeu îi îngăduie omului să-și plângă păcatele, să se necăjească pentru pierderea perfecțiunii de la început, să sufere pentru că s-a îndepărtat de Dumnezeu, și-l transpune în starea de pocăință care-și găsește împlinirea în lacrimi. Întristarea ca patimă, în adevăratul sens al cuvântului, nu-i după voia lui Dumnezeu, ci-i o boală sufletească. În loc să-și folosească întristarea pentru a-și plânga păcatele, omul se necăjește că și-a pierdut bunurile materiale care-i puteau satisface plăcerile. Sfântul Maxim Mărturisitorul spune că „întristarea este... o dispoziție din care lipsește plăcerea. Iar lipsa plăcerilor e adusă de osteneală. Osteneala, la rândul ei, e provocată de lipsa deprinderii naturale sau de pierderea ei. Iar lipsa deprinderii naturale e produsă de îmbolnăvirea puterii ce se află prin sine la dispoziția deprinderii. Această boală a puterii ce se află prin fire la dispoziția deprinderii vine din reaua întrebuintare a lucrării ei naturale. În sfârșit, reaua întrebuintare a lucrării ei constă în mișcarea puterii spre ceea ce nu e potrivit cu firea și nu are

¹³³ Ibidem.

¹³⁴ SFÂNTUL IOAN DAMASCHIN, *Dogmatica*, III. 20, București, 1993, p. 138.

consistență”¹³⁵. Omul covârșit de patima tristeții își manifestă în comportamentul său o îndoită păcătoșenie: pe de o parte nu se mârhește, cum ar fi normal, pentru starea sa de cădere, de păcat, de boală; iar pe de altă parte se necăjește pentru pierderea bunurilor, demnităților, situațiilor privilegiate, pe care de fapt nici nu le merita.

Întristarea (λύπη), dincolo de starea sufletească pe care o exprimă acest cuvânt, apare ca o descurajare, ca o apăsare și durere psihică, ca o stare de opresiune sau de depresiune, de disperare însoțită adesea de neliniște și îngrijorare. Această stare poate avea cauze nenumărate, însă întotdeauna este provocată de o reacție patologică a facultăților irascibile și doritoare ale sufletului; întristarea este provocată de pierderea bunurilor și plăcerilor, de către mânie sau alteori de-a dreptul de către diavoli¹³⁶.

Efectele întristării nu sunt de neglijat. De aceea Isus Sirah dă următorul sfat: „nu da spre întristare sufletul tău și nu te necăji cu sfatul tău. Veselia inimii este viața omului și bucuria este îndelungarea zilelor lui” (30, 21-22). Sfântul Ioan Gură de Aur ne spune că întristarea poate întuneca sufletul mai mult decât toate ispitele dracilor¹³⁷. Întristarea nu numai că este un obstacol în calea virtuților, ci este și cauza a multor rele. Ea naște disperarea, morocăneala, răutatea, ranchiuna, amărăciunea. Și în cel mai rău caz, disperarea poate duce la sinucidere.

Acedia (ἀκηδία) este vecină cu întristarea în așa măsură încât unii Părinți, ca Sfântul Grigorie cel Mare, le unesc. În răsărit însă au fost tratate separat. Termenul grecesc ἀκηδία este tradus prin acedia. Deși e greu a-i face o traducere simplă și completă, cuvântul „lene” sau „plictiseală”, prin care adesea este redat, nu exprimă decât o parte din realitatea complexă pe

¹³⁵ Răspunsuri către Talasie, 58, Filocalia 3, p. 301.

¹³⁶ JEAN-CLAUDE LARCHET, *op. cit.*, p. 221.

¹³⁷ Cuvânt de îmbărbătare către Stagir, 1, 1.

care o exprimă¹³⁸. Acedia este o stare de lene și de întunecare sufletească, dar și o stare de dezgust, de aversiune, de oboseală, de abatere, de descurajare, de melancolie, de depresiune, de nepăsare, de toropeală, de somnolență, de apăsare sufletească și trupească. Acedia îl poate face pe om să doarmă chiar dacă nu-i, în mod real, obosit. Acedia cuprinde în sine o stare generală de nemulțumire. În această stare omul nu mai are chef să facă nimic. Această stare „vecină cu tristețea, spune Sfântul Ioan Casian, și încercată mai ales de cei însingurați, este un vrăjmaș mai înverșunat, obișnuit celor ce trăiesc în pustiu”¹³⁹.

Acedia îl face pe om nestatornic. Nu se poate lega cu sufletul de o îndeletnicire sau alta. Caută motive de a-și părăsi casa, de a ieși, de a pleca într-un loc sau altul, de a se întâlni cu o persoană sau alta. Iar aceste întâlniri nu-i sunt neapărat trebuincioase, deși caută să le justifice. Cel cuprins de patima acediei nu-i mulțumit cu locul și cu starea în care se găsește și-i mereu în căutare. Dacă, în primul rând, este vizat la această încercare omul duhovnicesc, monahul care în virtutea votului este legat de un loc și de o ascultare, nu-i scutit de ea nici cel ce n-are nici o rânduială spirituală. Numai că, în cazul acestuia, se manifestă sub alte forme. Acestuia „îi vine trândăvia, care e vădită tuturor și e despărțită prin felurile ei de cele spuse înainte și de cele asemenea lor”¹⁴⁰. Acedia, în cazul lui, capătă forma unui sentiment confuz de nemulțumire, de dezgust față de toți și de toate. În amândouă cazurile „însănătoșirea și leacul ei izvorăsc din liniște. Aceasta este mângâierea celui ispitit de ea. Dar din întâlniri nu primește niciodată lumina mângâierii și convorbirile cu oamenii nu-l tămăduiesc, ci-l odihnesc pentru o vreme, după aceea se ridică împotriva lui cu mai multă tărie. El are neapărat nevoie de un

¹³⁸ JEAN-CLAUDE LARCHET, *op. cit.*, p. 231.

¹³⁹ Așezămintele mănăstirești, X, 1, P.S.B. 57, București, 1990, p. 226.

¹⁴⁰ SFÂNTUL ISAAC SIRUL, *Cuvinte despre sfintele nevoițe*, LVII, Filocalia 10, București, 1981, p. 296.

om luminat, cercat în astea, ca să fie luminat de el și întărit în toată vremea de credință”¹⁴¹. Omul acesta este duhovnicul.

Acedia, spre deosebire de alte patimi, nu este cauza anumitor păcate, ci le naște pe toate. „Toate patimile, spune Sfântul Maxim Mărturisitorul, țin sau numai de iuțimea sufletului sau numai de partea poftitoare a lui sau de cea rațională, cum e uitarea sau neștiința. Dar acedia, făcându-se stăpână peste toate puterile sufletului, stârnește deodată aproape toate patimile. De aceea este și cea mai grea dintre toate celelalte patimi. «Bine zice așa Domnul, când dă doctoria împotriva ei: „întru răbdarea voastră veți dobândi sufletele voastre”» (Luca 21. 19)”¹⁴². Dar nici ea nu poate fi considerată ca luând naștere, cum era cazul celorlalte patimi, prin pervertirea unei anumite facultăți, sau prin întrebuițarea aceleia în mod nefiresc. Ea poate fi înțeleasă ca o amortire și o inactivare pe de o parte, iar pe de altă parte e o distragere a tuturor facultăților care alcătuiesc viața duhovnicească a omului. Mai poate fi considerată ca o absență a zelului pe care Duhul Sfânt i l-a dat primului om creat și îl dă omului reînnoit în Hristos.

Frica este socotită de către Părinți și ea patimă, ca de altfel și alte stări apropiate ei cum ar fi teama, spaima, groaza, dar și îngrijorarea, neliniștea, disperarea. În general frica ia naștere atunci când ești amenințat de o suferință sau ești pus în situația de a pierde un lucru sau o stare la care ții și de care ești atașat.

Frica poate fi în același timp și o virtute. Astfel, este o virtute frica sădită în firea omului de a nu-și pierde sufletul și trupul, de a nu-și pierde viața, de a se împotrivi forțelor care încearcă să o ruineze și să o ducă în neființă. „Este o teamă firească atunci când sufletul nu vrea să se despartă de trup, din pricina dragostei naturale și familiarității puse în el de la început

¹⁴¹ *Ibidem*.

¹⁴² Capete despre dragoste, I, 67, Filocalia 2, Sibiu, 1947, p. 47.

de creator, în virtutea căreia, în chip firesc, se teme, agonizează și vrea morții¹⁴³. Un al doilea mod sublim al fricii este „frica de Dumnezeu”, care pe treapta sa inferioară te face să te înflori gândindu-te că pentru păcate te poate pedepsi Dumnezeu iar pe treapta superioară ai teama de a nu-L pierde pe Dumnezeu, de a nu fi despărțit de Dumnezeu. Adam, înainte de cădere, avea această frică virtuoasă, sub amândouă aspectele, fiind unul dintre mijloacele pe care omul le primise ca ajutor pentru a nu încălca poruncile lui Dumnezeu. În acest sens va scrie și Solomon că „frica de Dumnezeu este începutul înțelepciunii” (Pilde 1, 7).

Frica, ca și patimă, este o consecință a păcatului. Ea se manifestă întotdeauna ca o repulsie în fața a ceea ce ți-ar putea curma existența, dar nu existența în Dumnezeu, ci existența în starea căzută, care este copleșită de iubirea de sine. Această patimă scoate în evidență un atașament grozav față de lumea trecătoare și de poftele ei. Ca și celelalte patimi, frica este o boală pentru că însumează o mulțime de tulburări și naște o sumedenie de păcate. Ea este favorizată de către alte patimi, în primul rând fiind legată de mândrie. „Cel ce nu-și cunoaște slăbiciunea sa, spune Sf. Isaac Sirul, e lipsit de smerenie. Iar cel lipsit de smerenie e lipsit și de desăvârșire. Și cel lipsit de aceasta e pururea înfricat”¹⁴⁴. Iar Sfântul Ioan Scărarul adaugă: „Sufletul mândru este rob fricii lașe, pentru că se bizuie pe sine și se teme de zgomotele lucrurilor și de umbre”¹⁴⁵. În general spus, frica se naște dintr-o stare de păcătoșenie: „necaz și strâmtorare peste sufletul oricărui om care săvârșește răul” (Romani 8, 9). Ea este legată și de lucrarea dracilor: ei o stârnesc, profită de existența ei ca de o stare favorabilă acțiunii lor; ei au în frica păcătoasă un aliat.

¹⁴³ SFÂNTUL IOAN DAMASCHIN, *Dogmatica*, București, 1993, p. 140.

¹⁴⁴ *Cuvinte despre sfintele nevinuțe*, Filocalia 10, București, 1981, p. 115.

¹⁴⁵ *Scara*, XX, 3, Filocalia 9, București, 1980, p. 264.

Invidia este una dintre patimile „nenorocite”, după spusa Sfântului Vasile cel Mare, care rănește puțin pe ceilalți, și foarte mult pe cel ce o are. Ea se manifestă printr-o părere de rău față de binele și fericirea aproapelui și printr-o bucurie față de necazurile lui. Ea devine foarte gravă, păcat împotriva Duhului Sfânt, atunci când îl pizmuim pe aproapele pentru viața lui duhovnicească, pentru înaintarea lui în virtute.

Cauza principală a invidiei este mândria¹⁴⁶. Iar din ea se nasc multe alte patimi: ura față de aproapele, vorbirea de rău, defăimarea, ocara, înșelăciunea, uciderea etc. Din această legătură blestemată se poate ieși numai recâștigându-ne comuniunea întru dragoste cu semenii noștri.

Mândria este patima cea mai urâtă de Dumnezeu și cu ea încheiem această analiză a „gândurilor răutății”, al căror număr variază de la un Părinte la altul, în funcție de criteriile după care le împarte. Adevărul însă, care iese clar în evidență la toți, este acela că păcatul este o boală pentru suflet și pentru trup, ducând la consecința fatală: ruperea comuniunii cu Dumnezeu și cu oamenii. Mândria (ὕπερηφανία) este foarte apropiată de slava deșartă, în așa măsură încât mulți Părinți nici nu le separă: și în loc de opt păcate de căpetenie, sau gânduri ale răutății, apar numai șapte. Cei ce analizează subtilitatea înlănțuirii patimilor, văd că mândria apare ca o urmare a slavei deșarte. „Ele au numai atâta deosebire între ele, spune Sfântul Ioan Scărarul, câtă are pruncul prin fire față de bărbat și grâul față de pâine. Căci primul e începutul, iar al doilea sfârșitul”¹⁴⁷. Același lucru îl afirmă și Sfântul Ioan Casian: „creșterea uneia aduce apariția celeilalte”¹⁴⁸. Dintr-un alt punct de vedere, când este vorba de o ierarhizare a patimilor, mândria apare pe primul loc, dând apoi naștere slavei deșarte și multor altor păcate. „Acest monstru foarte crud și mai mare decât toate păcatele de mai înainte, îi pierde cu o

¹⁴⁶ *Teologia Morală Ortodoxă V, I*, București, 1979, p. 428.

¹⁴⁷ *Scara*, XXI, 1; Filocalia 9, București, 1980, p. 267.

¹⁴⁸ *Convorbiri duhovnicești*, V, 10; P.S.B. 57, București, 1990, p. 383.

mușcătură cumplită îndeosebi pe cei desăvârșiți și ajunși aproape de ultima treaptă a virtuților"¹⁴⁹.

Mândria, ca și slava deșartă, comportă două forme de manifestare: una față de oameni, iar cealaltă față de Dumnezeu. „Două sunt felurile trufiei, una care îi asaltează pe monahii duhului și pe cei mai ridicați, iar alta care pune stăpânire chiar pe începători, încă legați de carne. Și deși pe ambele semeția le ridică atât împotriva lui Dumnezeu, cât și a oamenilor, totuși cea dintâi se referă cu deosebire la Dumnezeu, iar cealaltă îi privește mai propriu pe oameni”¹⁵⁰.

Prima formă a mândriei stă în aceea că omul se consideră superior semenilor sau măcar unora dintre ei. Dacă i se pare că încă n-are această superioritate, o caută. În orice caz, omul mândru caută să se înalțe, cu motive sau fără. Iar înălțându-se se autoevaluează și se admiră pe sine, se felicită și se laudă. Această atitudine este prezentă și atunci când este vorba de slava deșartă, numai că în cazul mândriei omul așteaptă și laudele și aprecierile celorlalți. Omul mândru, înălțându-se, caută să-i înjosească pe semenii săi. Îi privește de sus, îi pizmuiește și merge până acolo încât îi disprețuiește total, ca și cum n-ar exista. Mândria îl determină pe om să se compare cu semenii săi și afirmându-și superioritatea, raportându-se la ei, se crede esențialmente diferit de aceștia: „Dumnezeule îți mulțumesc că nu sunt ca ceilalți oameni, răpitori, nedrepti, adulteri...” (Luca 18, 11). Această formă de mândrie se definește printr-o seamă de atitudini. Omul cuprins de ea face paradă de calitățile pe care le are, ba se sforțează să pară mai mult decât este în realitate. Este arogant, infatuat, mulțumit de sine, plin de siguranță. Crede că știe totul, că are întotdeauna dreptate, se contrazice cu alții, are dorința de a-i învăța pe alții și tendința de a-i judeca. Mândrul este orb atunci când

¹⁴⁹ SFÂNTUL IOAN CASIAN, *Așezămintele mănăstirești*, XII, I; P.S.B. 57, p. 249.

¹⁵⁰ *Ibidem*.

este vorba de greșelile sale, refuză din principiu orice critică, n-acceptă să fie povățuit și nu se supune nimănui.

Dacă prima formă a mândriei îl ridică pe om deasupra semenilor săi, a doua îl ridică pe om în raport cu Dumnezeu și-l pornește împotriva Lui¹⁵¹. În acest caz, mândria este o patimă foarte gravă, mai rea decât oricare alta, pentru că ea l-a făcut pe Lucifer să cadă și pe Adam să iasă din rai. Patima acestei mândrii este un mare tiran: „și ca să putem cunoaște puterea acestui atât de apăsător tiran, aflăm că îngerul acela, care pentru uimitoarea lui strălucire și frumusețe a fost numit Lucifer, n-a fost alungat din cer pentru nici un alt motiv decât acesta: rănit de săgeata trufiei a căzut din acel fericit și sublim lăcaș al îngerilor”¹⁵². Mândria aceasta se manifestă ca o negare sau ca un refuz al lui Dumnezeu, care poate uneori, ca și în cazul lui Lucifer, să ia forma unei răzvrătiri deschise. Ispita drăcească, mereu repetată, îi șoptește omului în același chip ca lui Adam: „veți fi ca Dumnezeu” (Facere 3, 5). Închipuindu-și că devine Dumnezeu, spune Sfântul Ioan Gură de Aur, omul cade și din starea în care se găsește¹⁵³. Omul ajuns în această stare de mândrie refuză să-L considere pe Dumnezeu ca și creator al naturii, ca și principiu al existenței sale și ca izvor al tuturor bunurilor pe care le are, atribuindu-și toate acestea sieși. „Cea dintâi mândrie, spune Avva Dorotei, este când cineva disprețuiește pe fratele, când îl socotește ca nefiind nimic și pe sine ca fiind mai presus de el. Acesta de nu se va trezi repede și de nu se va sârgui să scape de ea, vine încetul pe încetul și la a doua mândrie, prin care se mândrește și împotriva lui Dumnezeu, și-și pune pe seamă isprăvile săvârșite, nu pe seama lui Dumnezeu”¹⁵⁴.

¹⁵¹ JEAN-CLAUDE LARCHET, *op. cit.*, p. 290.

¹⁵² SFÂNTUL IOAN CASIAN, *Așezămintele mănăstirești*, XII, 4; P.S.B. 57, p. 250.

¹⁵³ *Omilia a 15-a la Matei*.

¹⁵⁴ *Despre smerita cugetare*, Filocalia 9, București, 1980, p. 500.

Cele două forme sub care se manifestă mândria, fiind foarte bine conturate fiecare, totuși nu sunt separate și independente. Sunt ca două fețe ale aceleiași patimi, întotdeauna prezente în omul căzut, uneori părându-se că este mai evidentă o formă, alteori înlocuind-o cealaltă. Dacă prima îl pune pe om în conflict cu semenii, a doua în conflict cu Dumnezeu. În realitate cel cuprins de mândrie se împotrivește concomitent și lui Dumnezeu și semenului. „Dacă zice cineva: iubesc pe Dumnezeu, iar pe fratele său îl urăște, mincinos este! Pentru că cel ce nu iubește pe fratele său, pe care l-a văzut, pe Dumnezeu, pe Care nu L-a văzut, nu poate să-L iubească. Și această poruncă avem de la El: cine iubește pe Dumnezeu să iubească și pe fratele său” (1 Ioan 4, 20-21).

Ne punem poate întrebarea în ce constă tragedia acestei patimi? Ea constă într-o pervertire a năzuinței fundamentale pe care o are firea omenească: aceea de a urca înspre Dumnezeu, de a ajunge asemenea cu El, de a se uni în final cu El în plenitudinea comuniunii de dragoste și cunoaștere¹⁵⁵. Această urcare înspre Dumnezeu, pentru a realiza asemănarea cu El prin cultivarea virtuților răsădite în firea omenească și prin conlucrarea cu harul Sfântului Duh, omul trebuia să o facă în Dumnezeu. Sinergia dintre propriile sale fapte și harul dumnezeiesc, sau altfel spus conlucrarea cu Dumnezeu, îi dau omului posibilitatea urcușului duhovnicesc. Acest urcuș trebuia să-l străbată în comuniune cu semenii săi, ba mai mult, să integreze cosmosul întreg în acest proces de înduhovnicire. Or, omul a pervertit această năzuință firească, dorind să devină, după promisiunea diavolului, „ca un dumnezeu”, prin sine însuși, fără Dumnezeu și în afara lui Dumnezeu. Pe de altă parte, în loc de a face acest efort de îmbunătățire, dimpreună cu semenii săi, omul se pornește împotriva lor, fărâmițând astfel unitatea firii omenești. Apoi omul mândru nu este în stare să vadă, în toate bunurile primite, darul lui Dumnezeu. Ba mai mult, omul mândru nici nu-L poate cunoaște într-un mod

¹⁵⁵ JEAN-CLAUDE LARCHET, *op.cit.*, p. 295.

corect pe Dumnezeu: „începutul trufiei omului este de a părăsi pe Dumnezeu și a-și întoarce inima sa de la Cel care l-a făcut” (Sir. 10, 12). Omul trufaș nu se cunoaște nici pe sine, atribuindu-și calități pe care nu le are. Iar pe semenul său îl subestimează. Mândria este o sursă nesfârșită de conflicte între oameni și o întreținătoare a acestora. Nu trebuie uitat un fapt important: în iscarea și amplificarea acestei patimi diavolul joacă un rol important.

Am făcut o analiză sumară a patimilor, boli ale sufletului, urmând tradiția statornicită în viața duhovnicească a Bisericii; în vremurile noastre varietatea, subtilitatea și modul lor de a-l înlănțui pe om sunt mult mai rafinate. Mijloacele tehnice perfecționate, televiziunea, casetele video, presa, literatura pornografică, muzica de inspirație satanică, casele de prostituție, ca să pomenim doar o parte din ele, fac mult mai ușoară acțiunea nefastă a patimilor ce l-au încercat pe om de-a lungul istoriei, de la căderea lui în păcat. Dar esența, obârșia și rezultatul lor este același: distrugerea comuniunii dintre oameni, distrugerea comuniunii dintre om și Dumnezeu – izvorul vieții, moartea trupească și sufletească. Proorocul declară cu dojană: „Două rele a făcut poporul Meu: pe Mine, izvorul apei celei vii, M-au părăsit și și-au săpat fântâni sparte, care nu pot ține apă” (Ieremia 2, 13); iar Sfântul Pavel afirmă: „Printr-un om a intrat păcatul în lume și prin păcat moartea” (Romani 5, 12).

3. Hristos Restauratorul comuniunii cu Dumnezeu și cu oamenii, în Biserică, prin Taine.

a) Mântuitorul Iisus Hristos, salvatorul omului și al cosmosului întreg.

Noi oamenii, căzuți în păcat și sorociți morții, „umblam rătăciți ca niște oi, fiecare pe calea noastră” (Isaia 53, 6). N-avem comuniune cu Dumnezeu, nici între noi, dar prin Hristos Fiul lui Dumnezeu intrupat, Care „a luat asupra-și durerile noastre”

(Isaia 53, 4), „ne-am întors la Păstorul și Păzitorul sufletelor noastre” (1 Petru 2, 25). Dacă prin greșala lui Adam toți am căzut „prin îndreptarea adusă de Unul (Hristos) a venit, pentru toți oamenii, îndreptarea care dă viață” (Romani 5, 18). Prin El reintrăm în comuniune cu Sfânta Treime, pentru că este Unul din Treime, și în același timp reintrăm în comuniune cu semenii noștri, pentru că El este Dumnezeu adevărat și Om adevărat. În persoana Lui sunt unite cele două firi, dumnezeiască și omenească, iar rezultatul practic este că lucrarea Lui mântuitoare se răsfrânge asupra întregii firi omenești. Sfântul Chirii al Alexandriei este foarte limpede în acest sens: „De aceea și când S-a făcut Unul Născut om, aflând firea omului pustiită de binele de odinioară și de la început, S-a grăbit să o restaureze iarăși, adăpând-o ca dintr-un izvor din plinătatea Sa și zicând: «Luați Duh Sfânt» (Ioan 20, 22), figurând prin trup și prin suflare, ca printr-o umbră, firea Duhului. Este deci o egalitate într-o trecere de la început la existență și între înnoirea stării de la început. Aceasta arată că modul în care firea noastră creată s-a îmbolnăvit despărțindu-se, n-are nimic de a face cu despărțirile cugetate spațial. Departate de aceasta. Ci ea a fost mai degrabă respinsă de Dumnezeu și a căzut de la El și de la unirea cu Fiul prin Duhul. Astfel ea se întoarce spre starea de la început, dacă voiește, primind din nou chipul duhovnicesc, remodelarea duhovnicească, fiind chemată la împărtășirea de firea Lui Dumnezeiască prin Duhul”¹⁵⁶.

Controversa dintre Sfântul Chiril al Alexandriei și Nestorie cu privire la termenul Theotokos, aplicat Fecioarei Maria, se referă tocmai la acest adevăr. Unirea ipostatică a celor două firi – dumnezeiască și omenească – în Hristos implică faptul că Logosul întrupat și-a făcut proprie Sieși omenitatea în totalitatea ei¹⁵⁷. Logosul întrupat, datorită unirii celor două firi, își exercită lucrarea mântuitoare asupra firii Sale omenești și nu

numai asupra ei. Sfântul Pavel ne spune „că toată făptura suspină și împreună are dureri până acum”, pentru că ea din cauza omului „a fost supusă deșertăciunii” și „așteaptă cu nerăbdare descoperirea fiilor lui Dumnezeu” (Romani 8, 19-22), așteaptă mântuirea din stricăciune. Părintele Stănilăe afirmă faptul că „Iisus Hristos mântuiește El însuși ca Persoană de neînlocuit, întrucât calitatea Sa de persoană dumnezeiască devenită accesibilă ca om este unicul izvor de putere care ne eliberează de păcat și de urmările lui, între care cea mai gravă este moartea”¹⁵⁸. Prin Persoana lui Hristos, Fiul lui Dumnezeu, reintrăm în comuniunea de iubire cu Tatăl și cu Duhul, cu întreaga Sfântă Treime. Persoana lui Hristos ne mântuiește printr-o lucrare de transformare a noastră, prin săvârșirea anumitor fapte transformatoare, făcându-și eficientă iubirea Sa prin astfel de fapte.

Lucrarea mântuitoare a lui Hristos se îndreaptă în trei direcții: spre firea Sa omenească, spre noi oamenii și înspre Dumnezeu. Firea Sa omenească „este umplută de dumnezeirea Lui” și eliberată „de afectele, pătimirile și moartea de pe urma păcatului strămoșesc”¹⁵⁹. Se îndreaptă apoi înspre toți oamenii, care prin întruparea Sa devin de o ființă cu Hristos-Omul, dându-le posibilitatea de a participa la dumnezeirea manifestată în puterea pe care o transmite prin firea Lui umană, de a se elibera în viața aceasta de păcat, iar în cea viitoare de afecte, de stricăciune și de moarte. Iar pe Dumnezeu Îl proslăvește prin împăcarea noastră cu El, prin eliberarea noastră de păcat, suferință și moarte și prin îmbrăcarea noastră în strălucirea dumnezeiască.

Iar îmbrăcarea noastră în strălucirea dumnezeiască antrenează cosmosul întreg: „imposibilitatea separării persoanei umane de natura cosmică face ca mântuirea și desăvârșirea persoanei să se proiecteze asupra întregii naturi și să depindă de ea; de asemenea, face ca persoana singulară prin silința sa în vederea mântuirii să

¹⁵⁶ SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Despre Sfânta Treime*, P.S.B. 40, București, 1994, pp. 170-171.

¹⁵⁷ JOHN MEYENDORFF, *Teologia Bizantină*, București, 1996, p. 208.

¹⁵⁸ *Teologia Dogmatică Ortodoxă* 2, București, 1978, p. 108.

¹⁵⁹ *Ibidem*, p. 112.

poată ajuta și pe alții sau să fie ajutată în ea de ei. Natura întreagă e destinată slavei de care se vor împărtăși oamenii în împărăția cerurilor și încă de pe acum ea se resimte de liniștea și de lumina ce iradiază din omul sfânt. Slava lui Hristos pe Tabor a acoperit și natura”¹⁶⁰.

Așadar, Hristos este „Restaurarea omului”¹⁶¹ și a naturii întregi, în El cuprinzându-se toate puterile de tămăduire sufletească și trupească ale omului din orice timp. „În El a binevoit Dumnezeu să sălășluiască toată plinirea. Și printr-Însul toate cu Sine să le împace, fie cele de pe pământ, fie cele din ceruri, făcând pace prin El, prin sângele crucii Sale” (Coloseni 1, 19-20). Toată tradiția Bisericii vede în Hristos pe Doctorul trimis de Tatăl să-i tămăduiască pe oameni de consecințele păcatului și să-i îmbrace cu frumusețea cea dintâi. El „curățește toate fărădelegile tale, spune David în duh profetic, vindecă toate bolile tale; izbăvește din stricăciune viața ta... și te încununează cu milă și cu îndurări” (Ps. 102, 3-4). „Profeții, scrie Sfântul Chiril al Ierusalimului, au fost trimiși de Dumnezeu să vindece pe Israel; dar doctorii plângeau, pentru că nu puteau tămădui boala... Rana omenirii era foarte mare. De la picioare până la cap nu era în ea parte sănătoasă”¹⁶². Nici îngerii, spune Origen, care ar fi dorit să-i ajute pe oameni, nu i-au putut tămădui. Și atunci Tatăl netrecând cu vederea neamul nostru care pierdea „a trimis din cer doctor pe Fiul său Domnul”¹⁶³. Sfântul Chiril își continuă gândul îndemnându-ne „să mărturisim venirea împăratului și Doctorului! Pentru că împăratul Iisus avea să vindece, pentru aceea S-a încins cu lințoliul omenirii și a tămăduit ceea ce era bolnav”¹⁶⁴. Îi trebuia

¹⁶⁰ PR. PROF. DR. DUMITRU STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă 1*, București, 1978, pp. 324-325.

¹⁶¹ DUMITRU STĂNILOAE, *Iisus Hristos sau Restaurarea omului*, Craiova, 1993.

¹⁶² Cateheza XII, 6-7, *Izvoarele Ortodoxiei 6*, București, 1943, pp. 277-278.

¹⁶³ *Ibidem*.

¹⁶⁴ *Ibidem*, XII, I, p. 272.

omenirii un Doctor priceput, a cărui putere tămăduitoare să fie pe măsura bolii. Singur Hristos, care Dumnezeu fiind S-a făcut om, a putut tămădui omenirea. „Căci deși păstrează și are cu adevărat neschimbată vrednicia de Fiul al lui Dumnezeu, totuși se pogoară la slăbiciunile noastre ca un doctor foarte bun și un învățător milostiv”¹⁶⁵.

Păcatul omului, cu urmările sale, este o boală, dar în același timp este patimă și nebulie. De aceea, „când a fost atins vârful răutății și toți au fost închiși în neascultare (Romani 11, 32), însuși Fiul lui Dumnezeu și Dumnezeu S-a pogorât pe pământ ca să rezidească pe cel zdrobit, să facă viu pe cel omorât și să ridice făptura sa din rătăcire”¹⁶⁶. Cum bine știm, numele Mântuitorului este Iisus, în grecește Ιησούς, de la ebraicul Yéchua, care înseamnă „Yahweh mântuiește” (Conform Matei 1, 21; Fapte 4, 12). Verbul ebraic yasha, care se tâlcuiește a mântui, are în greacă corespondentul σώζειν, frecvent întrebuințat în Noul Testament, și care înseamnă nu numai a elibera sau a scoate dintr-un pericol, ci și a tămădui, a restaura; la fel substantivul σωτηρία (mântuire) înseamnă nu numai eliberare, ci și tămăduire, restaurare. De aceea, Sfântul Chiril al Ierusalimului remarcă faptul că „în limba ebraică Iisus înseamnă Mântuitor, iar în limba greacă Cel care vindecă. Căci El este doctorul sufletelor și al trupurilor și tămăduitorul celor fiinuți de duhuri rele, El vindecă și ochii orbilor, dar în același timp luminează și mințile. Este doctorul schiopilor, dar îndreaptă și picioarele păcătoșilor spre pocăință. Spune paralizicului: să nu mai păcătuiești; dar spune și: ia-ți patul tău și umblă! Pentru că trupul lui se paralizase din pricina păcatului sufletului, a vindecat mai întâi sufletul ca să aducă prin aceasta vindecare și trupului”¹⁶⁷.

¹⁶⁵ *Ibidem*, X, 5, p. 227.

¹⁶⁶ SFÂNTUL SIMEON NOUL TEOLOG, *Întâia cuvântare morală 2*, Filocalia 6, București, 1977, p. 130.

¹⁶⁷ Cateheza X, 13, *Izvoarele Ortodoxiei 6*, București, 1943, p. 236.

Părinții văd în stricăciune mai mult o boală, pricinuită de păcat, și urmarea firească și inevitabilă a păcatului, decât o pedeapsă a lui Dumnezeu pentru încălcarea poruncilor Sale. La fel, mântuirea realizată de Hristos este înțeleasă mai mult ca o restaurare și însănătoșire a omului, prin asumarea trupului suferind și muritor al acestuia, cu scopul de a-l elibera de sechelele păcatului: boala sufletească și trupească, stricăciunea și moartea. Abia în al doilea rând este înțeleasă moartea pe cruce ca o satisfacție adusă lui Dumnezeu cel ofensat prin păcatul nostru, ca o plată și pedeapsă a păcatului, după cuvântul Sfântului Pavel: „plata păcatului este moartea” (Romani 6, 23). Mântuitorul este „mielul lui Dumnezeu, cel ce ridică păcatul lumii” (Ioan 1, 29). Sfântul Atanasie cel Mare spune că patimile și moartea mântuitoare a Domnului Hristos ne răscumpără din blestemul morții și sunt „tămăduire pentru fire”¹⁶⁸. La laudele de la sărbătoarea Înălțării Sfintei Cruci afirmăm că prin Cruce „am primit tămăduirea sufletului și trupului de toate bolile”. Asumându-și de bună voie moartea, care este consecință a păcatului. Hristos, muritor în umanitatea Sa, dar nemuritor și stăpân al morții și al vieții după dumnezeirea Sa, a nimicit pentru toți oamenii stricăciunea, moartea, păcatul cu toate urmările sale. „Domnul moare, primind în locul nostru moartea, se aduce pe Sine însuși în locul nostru jertfă Tatălui, căci noi am păcătuit față de Tatăl și El trebuia ca să-L primească pe El în locul nostru, preț de răscumpărare ca astfel să ne libereze pe noi de condamnare...”¹⁶⁹. În moartea lui Hristos, păcatul, stricăciunea, moartea și puterea diavolului sunt distruse; omul cel vechi este omorât, potrivnicul este înlănțuit și puterea lui anihilată. Mântuirea împlinită de Hristos îi cuprinde pe toți oamenii, din toate vremurile. „El a intrat o dată pentru totdeauna în Sfânta Sfințelor, nu cu sânge de țapi și de viței, ci cu însuși sângele Său, și a dobândit o veșnică răscumpărare” (Evrei 9, 12).

¹⁶⁸ Contra păgânilor. 1.

¹⁶⁹ Sf. IOAN DAMASCHIN, *Dogmatica*, III. 27.

Mântuitorul, doctorul milostiv și iubitor, vrea să-i tămăduiască pe toți oamenii, fără deosebire. El are milă și față de cei ce-L resping, se roagă și pentru cei ce-L batjocoresc și-L prigonesc. Are îndelungă răbdare și cu cei ce-L tăgăduiesc sau îl insultă prin vorbele, gândurile și faptele lor. „Prin tot ce a făcut Iisus Hristos până la așezarea Sa de-a dreapta Tatălui a pus baza mântuirii noastre, ne-a mântuit obiectiv, cum se spune în Dogmatică. A dat prin jertfă satisfacție dreptății dumnezeiești, a învins prin înviere puterea morții asupra naturii omenești și a primit prin înălțarea și așezarea de-a dreapta Tatălui toată puterea dumnezeiască pentru a o pune în slujba atragerii tuturor oamenilor în regiunea de deasupra morții și păcatului”¹⁷⁰.

b) Biserica, așezământul refacerii comuniunii.

Omul își însușește, personal și subiectiv, mântuirea realizată de Hristos, în Biserică. Aici își regăsește comuniunea cu Dumnezeu și cu oamenii, pentru că Biserica¹⁷¹ „este viață nouă cu Hristos și în Hristos, condusă de Duhul Sfânt.” Biserica este trupul tainic al lui Hristos, iar Hristos fiind Unul din Treime, îi dă posibilitatea credinciosului intrat în Biserică prin botez, să intre în comuniune cu întreaga Sfântă Treime. Biserica are o constituție teandrică, conținutul ei constând din Hristos, capul ei, unit după firea dumnezeiască cu Tatăl și cu Duhul, și din oamenii botezați în numele Sfintei Treimi, cu care Hristos este de o ființă după firea omenească. „Cuprinzându-se în Ipostasul întrupat al lui Hristos, Biserica poate fi numită Hristos, înțelegând pe Hristos cel extins în umanitate”¹⁷². Biserica este așezământul sfânt întemeiat de Domnul Hristos pentru mântuirea noastră, este locul tămăduitor în care ne eliberăm de păcat, de suferință

¹⁷⁰ DUMITRU STĂNILOAE, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, Craiova, 1993, p. 394.

¹⁷¹ SERGIU BULGAKOFF, *Ortodoxia*, Sibiu, 1933, p. 1.

¹⁷² PR. PROF. DR. DUMITRU STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă* 2, București, 1978, p. 201.

și de moarte. Biserica ni-l pune la îndemână pe doctorul sufletesc, pe părintele duhovnic, care, în numele Doctorului celui mare, ne îngrijește și ne oferă leacul tămăduitor.

Hristos îi mântuiește pe oameni, îi răscumpără din păcat și-i restaurează, întrucât se extinde în ei, îi încorporează în Sine și-i asimilează treptat cu omenitatea Sa înviată. Biserica „este acest laborator în care se realizează treptat asimilarea oamenilor în Hristos cel înviat”¹⁷³. Temelia mântuirii noastre a pus-o Mântuitorul prin întreaga Sa lucrare, prin întrupare, viață de ascultare, răstignire, înviere și înălțare; dar mântuirea propriu-zisă se înfăptuiește de-abia prin sălășluirea în noi a lui Hristos cu trupul purtat de El, înviat, înălțat și pnevmatizat. Iar această sălășluire o produce Biserica¹⁷⁴. Biserica creează comuniunea. Hristos ne adună pe toți în El, extinzându-se în noi prin Duhul Sfânt. „Biserica e unirea a tot ce există, sau e destinată să cuprindă tot ce există: Dumnezeu și creație”¹⁷⁵.

c) Sfintele Taine, mijloacele de primire a harului.

În mod concret, în Biserică, prin Sfintele Taine se reface comuniunea omului cu Dumnezeu. Prin Sfintele Taine primim harul sfințitor. Prin Sfintele Taine se realizează îndumnezeirea omului, se revarsă energiile necreate care-l unesc cu Hristos. Iar „această îndumnezeire sau transfigurare a naturii umane prin energia necreată și fulgurantă a Duhului Sfânt de la Cincizecime se poate realiza doar în măsura în care Hristos, ca expresie a Revelației divine, coboară pe firul de foc al energiilor necreate în adâncul ființei umane, pentru a o înălța spre noblețea cea de sus, adică spre asemănarea cu Dumnezeu, prin rugăciune, prin asceză și prin făptuirea sau acțiunea credinciosului”¹⁷⁶.

¹⁷³ Teologia Dogmatică și Simbolică, V, II, București, 1958, p. 768.

¹⁷⁴ PR. PROF. DR. DUMITRU STĂNILOAE, *op. cit.*, p. 195.

¹⁷⁵ *Ibidem*, p. 208.

¹⁷⁶ DUMITRU POPESCU, *Ortodoxie și contemporaneitate*, București, 1996, p. 6.

Omul prin Sfintele Taine se unește cu Hristos și repetă drumul pe care El l-a făcut. Prin Sfintele Taine crește și se hrănește Biserica. Creștinul se mântuiește „întrucât se unește cu Hristos și repetă drumul Lui, pentru mântuirea sa, prin Sfintele Taine. Iar această trăire a lui Hristos și cu Hristos, în Duhul Sfânt, și trecerea prin toate câte a trecut El, cu ajutorul Sfintelor Taine, se realizează numai în Biserică. Căci aici lucrează Hristos prin Duhul Său revărsând viața dumnezeiască asupra Bisericii și asupra mădularilor ei care participă la viața Capului, Hristos”¹⁷⁷. În acest sens, de pildă, referindu-se la Sf. Botez, Apostolul Pavel scrie: „În El ați și fost tăiați împrejur, cu tăiere împrejur nefăcută de mână, prin dezbrăcarea de trupul cărnii, întru tăierea împrejur a lui Hristos. Îngropați fiind împreună cu El prin botez, cu El ați și înviat prin credința în lucrarea lui Dumnezeu, Cel ce L-a înviat pe El din morți” (Coloseni 2, 11-12).

Și întrucât în persoana Sa Hristos a tămăduit firea omenească de orice neputință, nu putem beneficia de această binefacere pe care El a realizat-o, pe seama firii omenești recapitulată în El, decât unindu-ne cu El. Prin Taine intrăm în legătură ontologică cu Hristos, devenim mădulare ale trupului Său (Efeseni 3.6). Primind harul Duhului Sfânt ne curățim, ne purificăm, ne însănătoșim și ne îndumnezeim. Dacă această lucrare tămăduitoare iese mai pregnant în evidență în cazul Spovedaniei și Maslului, nu lipsește nici din alte Taine, în special din Botez, unde omul se spală de păcatul strămoșesc, și din Euharistie, care este atât hrană cerească cât și doctorie sufletească. Duhul ni-L trimite Tatăl prin Fiul, iar Fiul ni-L împărtășește în Biserică prin Sfintele Taine, realizându-se întru Acesta comuniunea noastră cu Tatăl și cu Fiul. Dacă Taina Mirungerii ne oferă în mod special harul Sfântului Duh, după ce am primit Taina Botezului, lucrul acesta îl fac și celelalte Taine, în mod deosebit Botezul și Euharistia. Așa se face că

¹⁷⁷ PR. LECTOR DUMITRU RADU, „Caracterul ecleziologic al Sf. Taine”, *Ortodoxia* XXX, 1-2 (1978), p. 17.

Tainele ne îmbracă nu numai în Hristos (*Galateni* 3, 27), ci și în Duhul, iar prin Acesta ne unesc cu Tatăl¹⁷⁸. Prin Taine, harul comun Tatălui și Fiului și Sfântului Duh ni se împărtășește nouă și ne face părtași la viața comunitară a Sfintei Treimi. De aceea, Biserica Ortodoxă nici nu separă tranșant Tainele, oprindu-se cu insistență asupra harului specific primit prin fiecare, ci se referă la Taina unică în virtutea căreia Dumnezeu cel din Treime ne împărtășește harul mântuirii și îndumnezeirii. Acesta este și motivul pentru care ortodocșii nici n-au fixat un număr precis al Tainelor, oprindu-se la numărul simbolic de șapte foarte târziu. Iar distincția dintre „*sacramenta*” și „*sacramentalia*”, adică dintre Taine și ierurgii, n-a fost cunoscută¹⁷⁹. Toate erau lucrări sfinte, mântuitoare. În veacul al IX-lea, Teodor Studitul enumera șase Taine: Botezul, Euharistia, Mirungerea, Hirotonia, Tunderea în monahism și înmormântarea. În veacul al XIII-lea monahul Iov amintește și de o altă taină ce cuprindea împreună Pocăința și Maslul. Sfântul Grigorie Palama zăbovește asupra Botezului și Euharistiei, iar Nicolae Cabasila în celebra sa carte „*Viața în Hristos*” comentează Tainele de inițiere: Botezul, Mirungerea și Euharistia. La alți Părinți numărul Tainelor este mai mare de șapte. Învățătura despre cele „*Șapte Sfinte Taine*” apare în Răsărit pentru prima dată în „*Mărturisirea de credință*” pe care papa Clement al IV-lea în anul 1267 i-o cere lui Mihail Paleologul. A intrat astfel, prin influența Apusului, și în tradiția răsăriteană numărul de șapte Taine: Botezul, Mirungerea, Euharistia, Preoția, Nunta, Pocăința și Maslul.

În Biserica Ortodoxă Botezul, Mirungerea și Euharistia, se administrează una după alta și se numesc Taine de inițiere. Botezul și Mirungerea se săvârșesc practic împreună iar îndată copilul este primit la comuniunea euharistică. Nu este

¹⁷⁸ JEAN-CLAUDE LARCHET, *Thérapietique des maladies spiriluelles*, Paris, 1993, p. 346.

¹⁷⁹ JOHN MEYENDORFF, *Teologia bizantină*, București, 1996, p. 255.

deosebire între primirea unui copil și a unui adult în Biserică. În amândouă cazurile, o ființă omenească, care a aparținut „*vechiului Adam*” prin propria sa naștere, este introdusă în „*viața nouă*”, prin primirea Botezului, Mirungerii și Sfintei Împărtășanii. Doar excepțional, când unii eretici sau schismatici cărora li se recunoaște Botezul, sunt primiți în Biserică, li se administrează Mirungerea separat. Din nefericire, creștinul, devenit o creatură nouă prin Botez (2 *Cor.* 5. 17), intrat în comuniune cu Hristos, cu întreaga Sfântă Treime, mădular autentic al Bisericii, păcătuiește și își pierde sfințenia, ajungând să iasă din comuniunea cu Hristos și cu Biserica. Împăcarea cu Dumnezeu, reintrarea în comuniune, o realizează prin Taina Pocăinței sau Spovedaniei. Asupra acesteia vom stărui mai pe larg.

4. Pocăința ca mijloc de refacere a comuniunii

a) Privire istorică asupra Tainei Spovedaniei.

Din momentul căderii, în sufletul omului a înmugurit simțământul părerii de rău. Tradiția ni-i înfățișează pe Adam și Eva plângând în fața porților raiului închise. Atât la popoarele păgâne, care mai păstrau un rudiment din Revelația primordială, cât mai ales la poporul ales, întâlnim acte de pocăință, preocuparea de împăcare cu Dumnezeu. „*Sentimente de pocăință și practici pentru mărturisirea, ispășirea și curățirea păcatelor aflăm în toate religiile primitive și antice. De când s-au ivit și s-au descoperit cele dintâi semne de viață religioasă la primitivi, întâlnim – în felurite chipuri – și ideea mijloacelor de purificare a sufletului și de împăcare cu Dumnezeu*”¹⁸⁰. La triburile din Africa, Asia, America de Nord, întâlnim diferite forme de mărturisire a păcatelor, uneori publică, alteori secretă: uneori individuală, alteori colectivă. De obicei se mărturiseau în

¹⁸⁰ PR. ILARION V. FELEA, *Pocăința*, Sibiu, 1939, p. 3.

fața preoților, vrăjitorilor, părinților, prietenilor, poporului, păcatele privitoare la morală și cele privitoare la atingerea lucrurilor sfinte.

Riturile care însoțeau mărturisirea erau: îmbăierea, stropirea cu apă, alungarea duhurilor rele, arderea lucrurilor sau animalelor asupra cărora erau trecute păcatele, scuiparea, vărsarea sau facerea de creștături pentru a curge sânge. Apoi în diferite tradiții mărturisirea era urmată de acte de penitență.

În Peru păcatele se scuiiau într-un buchet de iarbă care se ardea, iar cenușa se arunca în apă. La chinezi păcatul consta în violarea poruncilor divine, al căror păzitor era împăratul, fiul cerului. Păcatul făcut de el îi atinge pe toți, iar el trebuia să ispășească pentru toți. În brahmanism există rugăciuni prin care păcătoșii imploră iertarea lui Varuna. Călugării gianști, prin veacurile VIII-VI înainte de Hristos, își făceau în fiecare zi și în fiecare noapte un examen de conștiință și dacă-și descopereau vreun păcat, și-l mărturiseau în fața celui ce le era „guru”. Și budiștii, mai ales călugării, își mărturiseau păcatele, iar în funcție de gravitatea lor primeau un canon. Babilonienii aveau un sistem penitențial mai complicat, rămânându-ne de la ei vestigiile „psalmi penitențiali”. Tot de la ei au rămas tabele întregi ce cuprindeau chestionare referitoare la păcat. Vechii sirieni însoțeau mărturisirea păcatului cu flagelări, plăcute zeilor. Lista ar putea continua, demonstrându-ne faptul că practica universală a mărturisirii păcatelor justifică spovedania creștină¹⁸¹.

În Vechiul Testament conștiința păcătoșeniei este exprimată limpede, iar textele penitențiale sunt multe. Începând cu Adam care simțindu-se dezbrăcat de frumusețea cea dintâi, îi răspunde lui Dumnezeu: „Am auzit glasul Tău în rai și m-am temut, căci sunt gol și m-am ascuns” (Facere 3, 10), și până la Sfântul Ioan Proorocul, ce-și rezuma predica pregătitoare pentru venirea lui Mesia, în cuvintele: „Pocăiți-vă că s-a apropiat

împărăția cerurilor”, toată Scriptura Vechiului Așezământ este străbătută, ca de un fir roșu, de duhul pocăinței.

Prin Moise, Dumnezeu le-a dat israeliților Legea, Lege în care printre alte multe îndemnuri la pocăință, este și următorul: „Dacă un bărbat sau o femeie va face vreun păcat față de un om, și prin acesta va păcătui împotriva Domnului și va fi vinovat sufletul acela, să-și mărturisească păcatul ce a făcut și să întoarcă deplin aceea prin ce a păcătuit și să mai adauge la aceea a cincea parte și să dea aceleia față de care a păcătuit” (Numeri 5, 6-7). Este prezentă în acest text atât mărturisirea, cât și canonul de pocăință.

Dar cel mai bogat material cu privire la pocăință îl găsim în Psaltirea Proorocului David. Pentru viața religioasă, nu numai în epoca iudaică, ci și în creștinism, psalmii au o valoare unică. Cuprinsul lor este variat, șapte dintre ei sunt cunoscuți sub numele de psalmi de pocăință: 6, 31, 37, 50, 101, 129, 142. Mai ales prin psalmul 50, dimpreună cu regele David, ne plângem și noi păcatele ori de câte ori sufletul ne este greu.

Proorocii, ca niște trâmbițe dumnezeiești, în mod curent aveau ca și subiect al predicii lor pocăința. „Întoarceți-vă către Mine, spune Dumnezeu prin Isaia, și veți fi mântuiți, voi cei ce locuiți toate ținuturile cele mai îndepărtate ale pământului... Cel rău să lase calea lui și omul cel nelegiuit vicleniile lui și să se întoarcă spre Domnul, căci El se va milostivi de dânsul, și către Dumnezeul nostru cel mult iertător” (Isaia 45, 22; 55, 7). Iar Ieremia face cam același îndemn: „De vrei să te întorci, Israele, zice Domnul, întoarce-te la Mine și de vei depărta urâciunile de la Fața Mea, nu vei mai rătăci” (Ieremia 4, 1). În ce-l privește pe Iezechiel, cel mai frumos text referitor la pocăință este următorul: „Dacă cel rău se întoarce de la nelegiuirile sale pe care le-a făcut și păzește toate legile Mele și face ceea ce e bun și drept, el va trăi și nu va muri. Nu se vor pomeni deloc nelegiuirile pe care el le va fi făcut, ci va trăi pentru dreptatea pe care va fi făcut-o. Oare voiesc Eu moartea păcătosului, zice Domnul Dumnezeu – și nu mai degrabă să se întoarcă de la căile sale și să fie viu?” (Iezechiel 18, 21 -23). Și din mulțimea chemărilor la pocăință, aflate la prooroci, mai

¹⁸¹ Ibidem, pp. 4-16.

notăm una: „Acum zice Domnul, întoarceți-vă la Mine din toată inima voastră, cu postiri, cu plâns și cu tânguire. Sfășiați inimile și nu hainele voastre, și întoarceți-vă către Domnul Dumnezeu vostru căci El este milostiv și îndurat, încet la mânie și mult Milostiv, și-I pare rău de răul pe care l-a trimis asupra voastră” (Ioil 2, 12-13).

Din această foarte scurtă trecere în revistă a stării de spirit pe care o provoacă păcatul, putem trage concluzia că pocăința era un fapt universal înainte de venirea lui Hristos. Ea presupunea mărturisirea păcatelor, iar pentru convertirea la aceasta militau proorocii. Întâlnim atât la păgâni cât și la evrei, mărturisirea publică și particulară. „Mărturisirea publică și comună a păcatelor o făcea arhiereul la ziua ispășirii. Mărturisirea particulară și individuală a păcatelor și-o făcea fiecare păcătos pentru sine; cum au făcut-o David și Moise. Dar nu numai persoane particulare fac penitență. Când contagiunea păcatului devine comună și publică, se cheamă la pocăință cetăți întregi, cum a fost vestita Ninive sau popoare, cum au fost isaeliții”¹⁸².

Este evident și limpede faptul că pocăința de dinainte de Hristos nu era Taină, pentru că lipsea harul Duhului Sfânt, ci era un simbol, un ritual practic, un mijloc pedagogic care vestea, precum zorile, apariția soarelui, renașterea lăuntrică pe care păcătoșii o vor realiza în Hristos și în Biserică prin Taina Spovedaniei.

Cu întemeierea creștinismului, ritualul mărturisirii păcatelor și pocăința anticilor, care aveau până la Hristos un caracter simbolic, exterior și formal, devine un act interior și sfânt, devine Taină. Noul Testament este cartea întoarcerii la Dumnezeu, este cartea pocăinței, catea împăcării omului cu Dumnezeu¹⁸³.

Ca și Sfântul Ioan Botezătorul, care l-a pregătit calea, Mântuitorul își începe predica cu cuvintele: „Pocăiți-vă, căci

s-a apropiat împărăția cerurilor” (Matei 5,17). În intențiile Sale Domnul Hristos este limpede: „N-am venit să chem pe drepți, ci pe păcătoși la pocăință” (Luca 5, 32). Ucenicilor Săi, Mântuitorul le poruncește să propovăduiască pocăința și le dă putere ca prin Taina Spovedaniei să-i dezlege pe oameni de păcate: „Oricâte veți lega pe pământ, vor fi legate și în cer și oricâte veți dezlega pe pământ, vor fi dezlegate și în cer” (Matei 18, 18). Iar în duminica învierii Sale, suflând asupra lor, le-a zis: „Luați Duh Sfânt; cărora veți ierta păcatele, le vor fi iertate și cărora le veți ține, vor fi ținute” (Ioan 20, 22-23). Prin hirotonie, această putere de a lega și dezlega, apostolii o transmit episcopilor și preoților.

La Rusalii, când se întemeiază Biserica ca și comunitate văzută, când la predica Apostolilor se convertesc trei mii de bărbați, la întrebarea acestora ce trebuie să facă, Sfântul Petru le-a răspuns: „Pocăiți-vă și să se boteze fiecare dintre voi în numele lui Iisus Hristos, spre iertarea păcatelor voastre și veți primi darul Duhului Sfânt” (Fapte 2, 38). Se vede limpede aici, ca și în cazul botezului lui Ioan, că atunci când erau botezați oamenii mari, înainte de botez își mărturiseau păcatele (Matei 3, 6). În același ton li se adresează Sfântul Pavel atenienilor în areopag: „Dumnezeu trecând cu vederea veacurile neștiinței, vestește acum oamenilor ca toți de pretutindeni să se pocăiască” (Fapte 17, 30).

Este clar deci că „Pocăința în Noul Testament începe cu predica Sfântului Ioan Botezătorul, se așează ca Taină Sfântă de Mântuitorul Hristos și se pune în lucrare de Sfinții Apostoli”¹⁸⁴. Împărăția lui Dumnezeu își deschide porțile prin pocăință și credința în Evanghelie.

Pentru păcatele săvârșite după Botez, Părinții apostolici, atât din Răsărit cât și din Apus, ne relatează că se exercita Spovedania, Mărturisirea sacramentală, finalizată cu dezlegarea dată de către episcop sau de către preot, în virtutea puterii primite prin hirotonire.

¹⁸² Ibidem, p. 37.

¹⁸³ Ibidem, p. 39.

¹⁸⁴ Ibidem, p. 69.

Inițial act public, impus păcătoșilor excomunicați pentru abateri grave, va lua forma unei confesiuni particulare, urmată de o rugăciune de iertare și de dezlegare¹⁸⁵.

Dacă John Meyendorff¹⁸⁶ își pune întrebări referitoare la momentul când Taina Spovedaniei s-a instituționalizat în forma actuală, socotind că ea era exercitată inițial mai ales în mănăstiri și că și aici nu poți desluși limpede din documente dacă e vorba de mărturisirea sacramentală a păcatelor sau de o dezvăluire a gândurilor în fața părintelui duhovnicesc, noi socotim că ea a fost prezentă de la începuturile creștinismului și nu s-a conturat doar în veacul al XV-lea. În acest sens vom aduce câteva argumente.

În „*Didahia*” sau „*învățătura a celor 12 Apostoli*”, scriere contemporană cu Evangheliile după Matei și Luca, pe care le folosește din plin¹⁸⁷, ni se dă următoarea povață: „*Când vă adunați în duminica Domnului, frângeți pâinea și mulțumiți, după ce mai întâi v-ați mărturisit păcatele voastre, ca jertfa voastră să fie curată*”¹⁸⁸. Cu cel ce nu se pocăiește nici nu trebuie să avem comuniune până la îndreptarea lui: „*Mustrați-vă unul pe altul, nu cu mânie, ci în pace, cum este scris în Evanghelie; cu cel care greșește împotriva altuia, nimeni să nu vorbească, nici să asculte, până nu se pocăiește*”¹⁸⁹. Ca să poți face o rugăciune bună, spune Barnaba în Epistola sa, trebuie „*să-ți mărturisești păcatele. Să nu te duci la rugăciune cu cuget rău*”¹⁹⁰. Iar Clement Romanul, în prima Epistolă către Corinteni, ne spune: „*că este mai bine omului să-și mărturisească păcatele decât să-și învârtoseze inima, cum s-a învârtosât inima celor ce s-au răzvrătit împotriva lui Moisi,*

slujitorul lui Dumnezeu (Numeri 16, 1-2), a căror osândă a ajuns cunoscută”¹⁹¹. Și, ca să încheiem cu Părinții apostoli, vom spune că „*Păstorul lui Herma*” ne dă cele mai multe date, cu privire la pocăință¹⁹². Regula ideală este ca omul să nu mai păcătuiască după Botez. Dar dacă a păcătuit are la îndemână pocăința. E drept că după părerea lui Herma numai o singură dată: „*Dacă cineva fiind ispitit de diavol, păcătuiește după acea sfântă și mare chemare acela mai poate face pocăință o singură dată; dar dacă păcătuiește mereu, unui om ca acesta pocăința nu-i este de nici un folos; cu greu va dobândi viața*”¹⁹³. Totuși, „*cu greu*”, o va putea dobândi.

În scrierile Părinților Bisericii din veacurile II și III, Taina Pocăinței este mereu prezentă. Sfântul Iustin Martirul ne spune că „*Dumnezeu cheamă pe toți la pocăință, mai înainte de a veni ziua judecății*”¹⁹⁴. Iar Clement Alexandrinul scrie că prin pocăință se iartă toate păcatele, dar „*aceasta înseamnă a te căi de păcatele trecute, a le osândi și a cere de la Tatăl iertarea lor, singurul dintre toți care poate face nesăvârșite cele săvârșite, spălând păcatele de mai înainte cu mila Lui și cu roua Duhului*”¹⁹⁵. Tertulian a alcătuit un tratat întreg „*Despre pocăință*”, din care redăm un citat reprezentativ: „*Așadar, pentru toate păcatele săvârșite fie cu trupul, fie cu sufletul, fie cu fapta, fie cu gândul, cel ce a hotărât pedeapsă prin judecată la fel a făgăduit și iertare prin pocăință, spunând poporului: Pocăiește-te și te vei mântui. Și de asemenea: Viu sunt, zice Domnul, și vreau mai degrabă pocăința decât moartea. Deci pocăința este viață, prin faptul că se preferă morții. La ea tu, păcătosule, cel asemenea mie, în așa fel vino, așa fel îmbrățișează-o cu acea încredere pe care un naufragiat o poate avea într-o scândură. Aceasta te va ridica pe*

¹⁸⁵ JOHN MEYENDORFF, *Teologia bizantină*. București, 1996, p. 260.

¹⁸⁶ *Ibidem*, pp. 261-262.

¹⁸⁷ *Scrierile Părinților Apostolici*, P.S.B. I, București, 1979, p. 20.

¹⁸⁸ *Ibidem*, XIV, I, p. 31.

¹⁸⁹ *Ibidem*, XV, 3, p. 32.

¹⁹⁰ *Epistola lui Barnaba*, XIX, 12; P.S.B. 1, București, 1979, p. 136.

¹⁹¹ *Epistola către Corinteni*, LI. 3, P.S.B. I, București, 1979, p. 72.

¹⁹² PR. ILARION FELEA, *Pocăința*, Sibiu, 1939, p. 82.

¹⁹³ HERMA, *Păstorul*, Porunca IV, 3; P.S.B. 1, București, 1979, p. 251.

¹⁹⁴ *Apologia întâia*, XL, P.S.B. 2, București, 1980, p. 51.

¹⁹⁵ *Care bogat se va mântui?* 40, 1; P.S.B. 4, București, 1982, p. 62.

tine cel cufundat în valurile păcatelor și te va aduce în portul iertării divine”¹⁹⁶. Tertulian menționează un lucru important și anume acela că mărturisirea se face în fața preoților. Păcătosul trebuie să se pocăiască din toată ființa sa, „să geamă, să lăcrimeze, să se jelească zi și noapte către Domnul Dumnezeu său, să se arunce la picioarele preoților, să îngenuncheze înaintea celor plăcuți lui Dumnezeu, să facă pe toți frații săi mijlocitori ai iertării”¹⁹⁷. Sigur că curajul mărturisirii presupune și o anumită jenă față de răutățile comise, dar aceasta este mântuitoare. „Nu e deloc plăcut să ajungi la exomologheză. Căci răul aduce suferință, dar, în schimb, pocăința-l alungă, fiindcă înfăptuirea exomologhezei este mântuitoare. Este dureros să fii tăiat la o operație, să fii cauterizat, este dureroasă chiar usturimea produsă de un gunoi intrat în ochi; totuși cele ce se vindecă prin durere compensează durerea produsă în interesul vindecării și fac să se accepte un rău prezent pentru un folos viitor”¹⁹⁸.

Practica dintotdeauna a Bisericii o găsim exprimată într-un text clasic al Sfântului Ciprian: „Fiecare să-și mărturisească păcatul, câtă vreme cel care a păcătuțit se află în viață, când mărturisirea sa poate să fie primită, câtă vreme iertarea dată de episcopi este plăcută Domnului”¹⁹⁹. Se vede și aici, ca și la Tertulian, că iertarea o dă cel investit prin hirotonie cu această putere: respectiv episcopul. Acest adevăr îl aflăm exprimat și de către Sfântul Grigorie de Nyssa, Vasile cel Mare și Ioan Gură de Aur²⁰⁰. Pe măsură ce comunitățile creștine s-au înmulțit, neavând fiecare în frunte un episcop, sarcina mărturisirii trece pe seama preoților. Origen precizează faptul că „Apostolii și preoții, care sunt urmașii Apostolilor, ca unii care au primit alături

de marele preot îndrumarea dumnezeiască, știu, fiind luminați de Duhul Sfânt, pentru ce fel de păcate trebuie aduse jertfe, când și în ce chip...”²⁰¹. De fapt, la Origen găsim una din cele mai vechi și mai simple aluzii referitoare la dezlegarea sacramentală²⁰². Pentru păcatele de moarte, spune Origen, trebuie să se facă pocăință publică. Tot el enumera șapte mijloace prin care sufletul se poate curăți de păcate: botezul, martiriul, milostenia, iertarea greșelilor, apostolatul, dragostea și pocăința. Dacă în Biserica primară disciplina penitențială cerea ca păcatele grave să se mărturisească public, iar cei aflați sub canon stăteau în pronaos cu catehumenii, iată că deja pe vremea Sfântului Vasile cel Mare era prezentă și mărturisirea tainică. În canonul 34 el ne spune: „Pe femeile care au comis adulter și din evlavie au mărturisit sau vădite fiind în oarecare chip, părinții noștri au oprit de a le da la iveală în public, ca nu cumva vădindu-se să le oferim cauză spre moarte; dar au poruncit ca ele să stea fără de împărtășire până se va împlini timpul pocăinței”²⁰³. Aflăm de la Sfântul Grigorie Taumaturgul (+ 270) că în Biserica Pontului penitenții erau împărțiți în patru clase: plângătorii, auditorii, îngenunchetorii și împreunășezătorii. Plângătorii stăteau la ușa bisericii și își plângeau păcatele, cerându-le credincioșilor care intrau în biserică să se roage pentru ei. Auditorii stăteau în pronaos, dimpreună cu catehumenii, și asistau la liturghia celor chemați, apoi plecau. Îngenunchetorii stăteau și ei dimpreună cu catehumenii, dar în genunchi, și părăseau biserica odată cu ei. Împreună șezătorii asistau la toată Liturghia, dar nu se împărtășeau²⁰⁴.

În tratatul „Despre Preoție”, Sfântul Ioan Gură de Aur scoate în evidență cel mai bine puterea mare pe care o are preotul în

¹⁹⁶ IV, 1. P.S.B. 3, București, 1981, p. 210.

¹⁹⁷ IX, 4. Ibidem, p. 218.

¹⁹⁸ X, 9. Ibidem, p. 219.

¹⁹⁹ P.L. IV, 489, la PAUL EVDOKIMOV, *Ortodoxia*, București, 1996, p. 313.

²⁰⁰ P.G. 45, 221. 223; P.G. 32. 661. 716. 723; P.G. 47, 644, Ibidem.

²⁰¹ *Despre rugăciune* 28, 9; P.S.B. 7. București, 1982, p. 271.

²⁰² THOMÁS ŠPIDLIK, *Spiritualitatea Răsăritului Creștin*, Sibiu, 1997, p. 229.

²⁰³ ARHID. PROF. DR. IOAN N. FLOCA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, 1991, p. 344.

²⁰⁴ ILARION FELEA, *op.cit.*, p. 129.

calitate de duhovnic: „Oamenii care trăiesc pe pământ și locuiesc pe el au primit îngăduința să administreze cele cerești și au o putere pe care Dumnezeu n-a dat-o nici îngerilor, nici arhanghelilor. Nu s-a spus îngerilor, ci oamenilor: Oricâte veți lega pe pământ vor fi legate și în cer și oricâte veți dezlega pe pământ, vor fi dezlegate și în cer. Au și stăpânitorii pământului puterea de a lega: dar leagă numai trupurile. Puterea de a lega a preoților, însă, leagă sufletele și străbate cerurile; Dumnezeu întărește sus în ceruri cele făcute de preoți jos pe pământ”²⁰⁵. Și fiind un predicator desăvârșit va îndemna mereu lumea la pocăință, adăugând acesteia postul și rugăciunea, pentru că pocăința este topitoarea păcatului. „De păcătuiți în toate zilele, în toate zilele faceți pocăință”.

Din cele spuse se vede că tot creștinul bun, în veacul de aur al creștinismului, își mărturisea păcatele. Lucrul acesta nu-l făceau numai călugării, dar cu atât mai mult ei, fiindcă monahismul este o stare de pocăință continuă. Sfântul Ioan Scărarul insistă în acest sens: „Nu socoti lucru nevrednic de tine a-ți face mărturisirea în chip smerit ca înaintea lui Dumnezeu, înaintea ajutătorului tău. Căci am văzut osândiți înmuind printr-o înfățișare prea întristată și printr-o mărturisire adâncă asprimea judecătorului și preschimbând mânia lui în înduioșare”²⁰⁶. Pe vremea lui mărturisirea se făcea de obicei în taină, dar în cazuri excepționale duhovnicul putea porunci ca ea să se facă și în public: „înainte de toate să ne mărturisim bunului și singurului nostru judecător. Iar dacă el poruncește, să ne mărturisim și tuturor”²⁰⁷. Așa s-a procedat cu tâlharul pocăit, pe care l-au primit în mănăstire cu condiția să-și mărturisească public fărădelegile. Și pe când și le mărturisea, un văzător cu duhul observa cum îngerul cu un condei radia de pe o foaie

²⁰⁵ SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Despre Preoție*, III, 5, București, 1987, p. 59.

²⁰⁶ SFÂNTUL IOAN SCĂRARUL, *Scara* IV. 58. Filocalia 9, București, 1980, p. 58.

²⁰⁷ *Ibidem*, IV. 13.

păcat după păcat. Foaia a rămas albă, iar tâlharul s-a mântuit. Rațiunea starețului a fost următoarea: „pentru că am pe unii care au greșeli nemărturisite, îi îndemn la mărturisire, fără de care nimeni nu va dobândi iertare”²⁰⁸. Se obișnuia chiar o dezvăluire zilnică a gândurilor: „Iar pe bucătar iscodindu-l eu, l-am prins făcând aceasta: văzând că are o tăbliță la brâu, am aflat că însemna pe ea în fiecare zi gândurile sale și le mărturisea pe toate păstorului”²⁰⁹. Păcatul fiind o boală urâtă, iar duhovnicul un doctor iscusit, nu trebuie să-ți fie rușine, ci trebuie să-ți destăinuiești starea sufletească așa cum este: „Dezgolește-ți, dezgolește-ți rana în fața doctorului și nu te rușina. A mea e buba, părinte, a mea e rana. Din nepăsarea mea s-a pricinuit și nu din a altuia. Nimeni altul nu e pricinuitorul ei: nici om, nici duh, nici trup, nici altceva, ci negrija mea! Fă-te la mărturisire și cu purtarea și cu chipul și cu gândul, ca un osândit plecându-te spre pământ și dacă se poate udând cu lacrimi picioarele doctorului și judecătorului ca ale lui Hristos”²¹⁰.

Canonul 102 al Sinodului Trulan (692) spune limpede că duhovnicul are puterea de a lega și dezlega, că el trebuie să fie un iscusit doctor de suflete: „Se cade ca cei ce au primit de la Dumnezeu puterea de a lega și de a dezlega să cerceteze felul păcatului și aplicarea spre întoarcere a celui ce a păcătuit, și astfel să aducă bolii vindecarea potrivită”²¹¹.

Sfântul Ioan Damaschin propovăduia pocăința, dându-i și o definiție foarte sugestivă: „Pocăința este întoarcerea prin asceză și osteneli de la starea cea contra naturii la starea naturală și de la diavol la Dumnezeu”²¹². Vorbind despre Botez, enumerând preînchipuirile acestuia în Vechiul Testament și ajungând la

²⁰⁸ *Ibidem*, IV, 15.

²⁰⁹ *Ibidem*, IV, 32.

²¹⁰ *Ibidem*, IV, 56.

²¹¹ ARHID. PROF. DR. IOAN N. FLOCA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, 1991, p. 152.

²¹² *Dogmatica*, II. 30, București, 1993, p. 93.

Taina Sfântului Botez, va spune că și după aceasta există „al șaselea Botez care este botezul prin pocăință și lacrimi, care este cu adevărat greu”²¹³.

Pe vremea Fericitului Augustin († 430) era prezentă atât mărturisirea publică, cât și cea secretă. „Păcatele făcute public trebuiesc mustrate în public și păcatele făcute în taină trebuiesc dojenite în particular... Noi vrem să certăm în secret, să blamăm în secret și să evităm, printr-un blam public, să trădăm pe vinovat”²¹⁴.

Aflăm de la Papa Inocențiu I († 417), cum de fapt am văzut la Herma și la alți Părinți, că în practica veche a Bisericii cei ce petreceau după Botez în păcate grele adesea nu mai erau dezlegați și li se refuza și ultima împărtășanie. Pe vremea lui însă disciplina penitențială s-a mai îndulcit, de aceea el le scria preoților. „Cei ce fac pocăință, oricare ar fi gravitatea greșelilor pentru care se află în starea aceasta, dacă nu survine nici o boală, trebuie să fie împăcați după obiceiul roman în joia care precede Paștile. Aprecierea gravității greșelilor aparține Episcopului, ținând cont de căința vinovatului. Lui îi aparține să poruncească dezlegările, când vede că penitentul face o ispășire potrivită. Dacă survine o boală de moarte vinovatul trebuie dezlegat înainte de Paști, ca să nu plece necuminecat”²¹⁵.

Leon cel Mare († 461) vede prezentă bunătatea lui Dumnezeu în faptul că prin preot putem fi dezlegați de păcatele mărturisite. El amintește și de canonul de pocăință, de epitimie: „Mijlocitorul dintre Dumnezeu și oameni, Iisus Hristos, a conferit căpeteniilor Bisericii puterea de a da celor ce se mărturisesc lucrarea pocăinței și de a-i admite prin poarta împăcării la împărtășirea tainelor, când sunt curățiți printr-o ispășire salutară”²¹⁶.

²¹³ Ibidem, IV. 9.

²¹⁴ PR. ILARION FELEA, op.cit., p.187.

²¹⁵ Epistola 25,10; P.L. 20. 551.

²¹⁶ Epistola către Teodor 108; P.L. 54, 1011-1012.

Sfântul Grigorie cel Mare († 604) spune că preoții au primit de la Mântuitorul o sarcină care-i onorează dar îi și obligă: „învățăceii capătă puterea judecății cerești, ca unora să le ierte păcatele, iar altora să le țină în locul lui Dumnezeu... Locul acesta în Biserică îl țin Episcopii... Mare onoare dar și sarcină grea!... Cauzele trebuie cumpănite și numai atunci trebuie a se folosi puterea de a lega și dezlega. Trebuie să se vadă ce păcat s-a făcut și ce penitență s-a urmat după vină, ca pe aceia pe care-i cercetează Dumnezeu prin darul frângerii inimii să-i dezlege sentința păstorului”²¹⁷.

Canonistul Balsamon, în veacul al XII-lea, ne spune că trebuie să începem a ne mărturisi la vârsta de 7 ani, lucru care corespunde și cu observațiile făcute de psihologi și pedagogi referitor la momentul în care apare conștiința morală la un copil normal²¹⁸. Dacă mărturisirea publică s-a menținut multă vreme în paralel cu cea tainică, așa cum am văzut la Sfântul Ioan Scărarul († 649), ea totuși aproape dispăruse pe vremea lui Leon cel Mare († 461) iar acum este în vigoare numai cea secretă. Disciplina canonică a Bisericii îl caterisește pe preotul ce divulgă taina Spovedaniei.

Literatura duhovnicească în care este abordată pocăința este îmbelșugată. Scrierile filocalice, cărțile de evlavie populară, amintindu-le pe două foarte cunoscute; „Carte foarte folosite de suflet” a Sfântului Nicodim Aghioritul și „Mântuirea păcătoșilor” a lui Agapie Critianul, zăbovesc asupra Tainei Spovedaniei, cu toate aspectele ei. Pocăința este o stare de spirit ce-l caracterizează pe om de la căderea în păcat și până astăzi. În creștinism ea devine Taină Sfântă prin care omul reintră în comuniune cu Dumnezeu și cu Biserica.

b) Ființa Tainei Pocăinței

Taina Pocăinței, Mărturisirea sau Spovedania, a fost definită în multe feluri. Sfântul Ioan Damaschin ne spune că:

²¹⁷ Omilia 26 la Ioan 20, 19-21; Migne P.L. 76, 1199-1200 u.

²¹⁸ PAUL EVDOKIMOV, Ortodoxia, București, 1996, p. 316.

„Pocăința este întoarcerea prin asceză și osteneli de la starea cea contra naturii la starea naturală și de la diavol la Dumnezeu”²¹⁹.

Pocăința este mijlocul pe care Biserica ni-l pune la îndemână pentru a ne curăți de întinăciunea păcatelor; ea este Taina în care Dumnezeu iartă, prin duhovnic, păcatele creștinilor care se căiesc sincer și se mărturisesc în fața preotului²²⁰.

Așa cum am văzut, sentimentul pocăinței și nevoia mărturisirii păcatelor, sunt prezente în toate religiile. Pocăința este o trebuință firească a sufletului omenesc, primind în creștinism demnitatea de Taină. Ea este „mijlocul prin care credincioșii sunt scoși din închisoarea egoistă în care îi aruncă păcatul, pentru a fi readuși la comuniunea cu Dumnezeu și cu aproapele”²²¹. De la creație Dumnezeu a înscris în ființa omului aspirația firească înspre comuniunea cu El și cu semenii. Păcatul a distrus această comuniune și este un obstacol în calea comuniunii.

Iubirea păcătoasă de sine îl face pe om să se concentreze individualist asupra lui însuși. „Din momentul în care mă înțeleg în afara unei reciprocități de prietenie cu Dumnezeu, ca ființă repliată asupra mea, toate marile teme ale Revelației se dislocă și își pierd sensul lor... Dintr-odată, suferința și moartea nu îmi mai apar ca o consecință logică a alegerii prin care m-am așezat în centru, ci o interpretez ca o răzbunare a lui Dumnezeu pe care L-am vexat. Într-o astfel de perspectivă ce pot însemna iertarea lui Dumnezeu și pocăința?”²²².

Prin Taina Pocăinței (ἐξομολόγησις), creștinii care au păcătuit după Botez sunt iertați și își regăsesc împăcarea cu Biserica. Păcătosul, căindu-se și manifestându-și regretul pentru greșelile comise și voința de a se îndrepta, își mărturisește

²¹⁹ Dogmatica, II, 30; București, 1993, p. 93.

²²⁰ Teologia Dogmatică și Simbolică, vol. II, București, 1958, p. 892.

²²¹ Pr. Asist. Dumitru Popescu, „Pocăința ca refacere a legăturii credincioșilor cu Dumnezeu și cu semenii”, B.O.R. 9-10/1971. p. 1022.

²²² Ibidem, p. 1023.

păcatele sale lui Dumnezeu, în prezența preotului, și primește de la Dumnezeu iertare. Preotul mijlocește iertarea și îl dezleagă de păcate. De asemenea, preotul îi dă penitentului sfaturile necesare stării sale sufletești și, eventual, epitimia (canonul) care are drept scop de a-l ajuta să regăsească calea virtuților pe care a pierdut-o.

În acest sens pocăința este îndreptată în 2 direcții: spre trecut și spre viitor²²³. Spre trecut exprimând regretul dureros al încălcării poruncilor divine și al ieșirii din comuniunea cu Dumnezeu și cu semenii. Sfântul Ciprian ne îndeamnă să facem acest lucru cu toată seriozitatea: „Căți-vă, scumpii mei frați, și cercetați-vă păcatele voastre cu inima frântă, recunoașteți greșeala cea mare a cugetului vostru, deschideți-vă ochii inimii spre a pricepe greșeala și nici nu deznădăduiți de milostivirea lui Dumnezeu, nici nu așteptați grabnica Lui iertare. Pe cât de îndurat și bun este Dumnezeu în iubirea sa părintească, pe atât de temut este în maiestatea Sa de Judecător”²²⁴.

Pocăința este îndreptată și spre viitor, folosindu-se de mijloacele ce-i stau la îndemână pentru a tămădui rana lăsată de păcat. Sfântul Ioan Gură de Aur. ne spune că „Sunt multe căile pocăinței, care ne ușurează câștigarea mântuirii. Căci dacă Dumnezeu ne-ar fi dat numai o cale de mântuire, poate am fi zăbovit zicând: nu putem să apucăm pe această cale, deci nu ne putem mântui. Acum însă, înlăturând aceste pretext, Dumnezeu nu ți-a dat numai un drum, ci multe și osebite, pentru ca prin mulțimea lor să-ți faciție mai lesne suirea la cer”²²⁵.

Primul mijloc pe care-l are la îndemână pocăința, absolut necesar și salutar, este mărturisirea păcatelor. Am văzut, punctând istoricește acest lucru, că mărturisirea păcatelor este prezentă de la întemeierea Bisericii. Mărturisirea păcatelor

²²³ Ibidem.

²²⁴ Despre cei căzuți, cap.30.

²²⁵ Omilii asupra pocăinței, III, I.

făcută preotului se adresează lui Hristos. De aceea tradiția a stabilit ca spovedania să se facă înaintea icoanei lui Hristos: „*Iată fiule, Hristos stă nevăzut, primind mărturisirea ta cea cu umilință. Deci nu te rușina, nici te teme ca să ascunzi de mine vreun păcat, ci fără sfială spune toate câte ai făcut, ca să iei iertare de la Domnul nostru Iisus Hristos. Iată și sfânta Lui icoană înaintea noastră este. Și eu sunt numai un martor, ca să mărturisesc înaintea Lui toate câte-mi vei spune mie; iar de vei ascunde de mine ceva, să știi că toate păcatele îndoite le vei avea; ia seama dar, de vreme ce ai venit la doctor, să nu te întorci nevindecat*”²²⁶. Mărturisirea păcatelor îl eliberează pe penitent de complexul vinovăției. După spovedanie omul se simte mult mai ușurat. Sfântul Grigorie cel Mare spune că „*orice păcătos atâta vreme cât își ascunde păcatul în adâncul conștiinței sale este îngropat în adâncurile mormântului. Dacă păcătosul vine la lumină și va mărturisi spontan mizeria lui... mortul se va scula*”²²⁷. Trebuie precizat că spovedania nu-i o simplă cercetare de conștiință, sau o discuție cu un psihiatru, fără raportare la Hristos. Dacă ea n-are ca finalitate dezlegarea, rămâne o psihanaliză și o psihoterapie, pe care o poate face medicul psihiatru. Acest lucru însă nu va duce la ușurarea conștiinței și nici la iertarea păcatelor.

Taina Mărturisirii a fost instituită de Domnul Hristos pentru curățirea sufletelor de păcate și nu pentru o simplă ușurare de natură psihică. Prin ea oamenii își pot redobândi sănătatea spirituală și odată cu aceasta și comuniunea cu Dumnezeu.

Această Taină a fost săvârșită pentru prima dată de Mântuitorul prin iertarea păcatelor acordată multor persoane, care-și mărturiseau credința în El și-și recunoșteau păcatele, acceptând inclusiv îndemnul Lui de a nu mai păcătui. Harul curățirii de păcate și implicit al vindecării l-a împărtășit Domnul Hristos prin mâna Sa sau printr-un lucru atins de mâna Sa și

²²⁶ Molitfelnic, București, 1992, p. 59.

²²⁷ Omilia 26, P.L. LXXXVI, 1200.

apoi atins de cel păcătos și bolnav; sau prin puterea ce iradia din trupul Său: sau pur și simplu prin apropierea celui bolnav de El și prin cuvântul Lui plin de putere dumnezeiască²²⁸.

În preajma înălțării la cer, această putere de a ierta păcatele o transmite Hristos ucenicilor Săi, prin Duhul Sfânt. De fapt puterea aceasta este puterea Lui însuși, lucrând în ei. Ne relatează Evanghelistul Ioan că, în duminica învierii din morți, Iisus a apărut în foișorul în care erau ucenicii, chiar dacă ușile erau încuiate, „*a stat în mijloc și le-a zis: Pace vouă! Și zicând aceasta, le-a arătat mâinile și coasta Sa. Deci s-au bucurat ucenicii, văzând pe Domnul. Și Iisus le-a zis iarăși: Pace vouă! Precum M-a trimis pe Mine Tatăl, vă trimit și Eu pe voi. Și zicând aceasta, a suflat asupra lor și le-a zis: Luați Duh Sfânt; cărora le veți ierta păcatele, le vor fi iertate și cărora le veți ține, vor fi ținute*” (Ioan 20, 19-23).

Apostolii, prin hirotonie, au transmis puterea iertării păcatelor episcopilor și preoților. În prima perioadă creștină iertarea o acorda de obicei episcopul; mai târziu înmulțindu-se numărul comunităților creștine, această misiune trece și pe seama preoților. Pentru Sfântul Ioan Gură de Aur această putere este deosebit de mare, dar presupune și o responsabilitate pe măsura ei: „*Dacă Pavel, care a săvârșit fapte ce depășesc poruncile lui Dumnezeu, care nu urmărea deloc folosul său, ci folosul credincioșilor, dacă, deci, Pavel se temea totdeauna când se gândea la măreția apostoliei sale, ce vom păți noi, oare, care urmărim în toate faptele noastre numai folosul nostru... ?*”²²⁹. Sigur că toate aceste legări și dezlegări se fac după canoane și rânduială, iar nu după părerea subiectivă a preotului.

Mărturisirea păcatelor este mai întâi de toate, prin ea însăși, eliberatoare. Atâta vreme cât nu ți-ai recunoscut păcatele și nu ți le-ai dezvăluit duhovnicului, ele se înrădăcinează în

²²⁸ PR. PROF. DR. DUMITRU STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă* 3, București, 1978, p. 123.

²²⁹ *Despre preoție*, III. 5; București, 1987, p. 59.

suflet, cresc și se răspândesc prin contaminare, înveninând viața ta interioară. Până la urmă pot deveni o povară atât de grea încât omul nu o mai poate purta și se manifestă prin tulburări sufletești, însoțite de un acut sentiment de vinovăție. Dracii profită de această stare și amplifică tulburarea, seamănă pesimism și deznădejde, care poate merge până la disperare. Întâlnirea cu duhovnicul îi dă penitentului posibilitatea de a ieși din această izolare apăsătoare, din această stare bolnăvicioasă. Simplul fapt de a-ți destăinui suferința, de a cuteza să te smerești, să-ți calci în picioare mândria, este deja un pas important pentru ieșirea din acest univers morbid al păcatului²³⁰.

Spovedindu-și păcatele, credinciosul le elimină din sufletul lui și se desolidarizează de ele. Rupe legăturile ce-l făceau rob, dependent de patimi. Acestea nu vor mai sălăslui în lumea lui interioară, nu vor mai parazita sufletul său. Diavolii se vor tulbura văzându-și lucrarea deconspirată și scoasă la lumină, pentru că lor le place să lucreze în secret. Împărăția întunericului va fi biruită de lumină și slăbită în putere, fiindu-i vădită lucrarea.

Dar mărturisirea păcatelor este mult mai mult decât o psihanaliză. Preotul cu puterea primită de sus, pe cel ce-și mărturisește sincer greșelile cu părere de rău și cu hotărârea de a nu le repeta, îl dezleagă de păcate.

c) Elementele constitutive sau etapele Tainei.

În cele relatate despre Taina Pocăinței putem desluși deja câteva elemente constitutive sau etape ale Tainei și anume: căința sau părerea de rău; hotărârea de a nu mai păcătui; mărturisirea propriu-zisă; canonul și dezlegarea.

Căința este părerea de rău sau regretul pentru păcatele săvârșite. Este o durere a sufletului pentru pierderea comu-

²³⁰ JEAN-CLAUDE LARCHET, *Thérapeutique des maladies spirituelles*, Paris, 1993, p. 359.

niunii cu Dumnezeu, cu semenii, cu Biserica. Ea este o condiție necesară pentru iertarea păcatelor, așa cum reiese din pildele cu fiul risipitor și cu vameșul și fariseul. În urma frământărilor sufletești, fiul risipitor și-a zis în sine: „Sculându-mă, mă voi duce la tatăl meu, și-i voi spune: tată am greșit la cer și înaintea ta; nu mai sunt vrednic să mă numesc fiul tău. Fă-mă ca pe unul din argații tăi” (Luca 15, 18-19). Iar în sinagogă, vameșul conștient de păcatele sale, „departe stând, nu voia nici ochii să-și ridice către cer, ci-și bătea pieptul zicând: Dumnezeule fii milostiv mie, păcătosului” (Luca 18,13). Amândoi au primit iertare și au reintrat în comuniune cu Părintele lor.

Sfântul Ioan Gură de Aur scrie: „Dacă lacrimile lui Petru au putut șterge un păcat așa de mare, cum să nu le ștergeți și voi pe ale voastre, prin lacrimile voastre? Căci lepădarea de Domnul nu este ceva neînsemnat, ci dimpotrivă foarte însemnat, și totuși lacrimile au șters-o. Plângeți dar și voi pentru păcatele voastre, dar nu faceți aceasta numai de ochii lumii. Plângeți amar, cum a făcut Petru. Vărsați și roaie de lacrimi din adâncul inimii, ca Domnul să se milostivească spre voi și să vă dea iertare”²³¹.

Sfântul Nicodim Aghioritul ne spune că zdrobirea inimii „este o mâhnire și o durere desăvârșită a inimii, care se petrece, fiindcă omul a supărat, cu păcatele sale, pe Dumnezeu și a încălcat legea dumnezeiască a Lui”²³². De această părere de rău, care nu trebuie să fie formală, se leagă și voința omului de a nu mai săvârși păcatul. Fără căință, fără durerea inimii nu există pocăință adevărată. Cel desăvârșit are această părere de rău acută „numai pentru că l-a supărat pe tatăl său și nu pentru că va fi lipsit de moștenirea părintească sau se va izgoni din casa tatălui său”²³³. Cel mai puțin sporit din punct de vedere duhovnicesc se întristează, nu atât pentru faptul că prin păcat L-a supărat

²³¹ Cuvântarea a III-a despre Pocăință, P.G. 49, 298.

²³² Carte foarte folositoare de suflet, Editura Bunavestire, Bacău, p. 111.

²³³ Ibidem.

pe Dumnezeu ci, „pentru că a fost lipsit de harul dumnezeiesc, a pierdut harul și a dobândit osânda veșnică”²³⁴.

Această stare de căință îl face pe penitent receptiv și la cuvintele sfătuitoare ce i le dă duhovnicul în vederea îndreptării lui. Căci aceste cuvinte nu sunt cele ale unei discuții obișnuite, ci ele sunt venite din partea lui Dumnezeu, iar preotul nu le spune în nume personal, ci le spune ca din partea Bisericii. Fiind inspirate de Sfântul Duh, capătă o forță și o eficacitate aparte, mai ales dacă penitentul se deschide total în fața duhovnicului și își manifestă dorința de îndreptare²³⁵.

Hotărârea de a nu păcătui este al doilea moment al Tainei Pocăinței. Ea este în mod natural îmbinată cu căința, deoarece cel ce simte regret pentru păcatul făcut înseamnă că ar fi dorit să nu-l fi săvârșit. Are astfel dorința de a nu-l săvârși în viitor. Această hotărâre i-o întărește și preotul duhovnic.

La scaunul spovedaniei penitentul nu este singur, pierdut și înstrăinat datorită păcatelor sale, ci este împreună cu duhovnicul său. Acesta îl va sfătui, îl va încuraja, îl va ajuta să nu bâjbâie, dându-i povețele necesare pentru a-și regăsi dreapta judecată, pentru a merge pe calea lui Dumnezeu. Îi va reaminti ținta spirituală înspre care trebuie să tindă și mijloacele ce-l vor ajuta să ajungă acolo. Aceste sfaturi practice îl vor învăța cum să lupte împotriva slăbiciunilor păcătoase pe care le are, cum să facă față pornirilor pătimase, cum să lucreze virtuțile.

Mărturisirea păcatelor înaintea duhovnicului este poruncă de Dumnezeu și este o urmare firească a părerii de rău ce o avem pentru greșelile comise. Ea nu numai că răspunde unor nevoi de natură psihologică, deși face și lucrul acesta, ci efectiv are ca rezultat iertarea păcatelor. „Dacă mărturisim păcatele noastre, scrie sfântul Ioan Teologul, El (Dumnezeu)

²³⁴ Ibidem, p. 112.

²³⁵ JEAN-CLAUDE LARCHET, *Thérapeutique des maladies spirituelles*, Paris, 1993, p. 363.

este credincios și drept, ca să ne ierte păcatele și să ne curățească pe noi de toată nedreptatea” (1 Ioan 1, 9). Omul este astfel alcătuit încât simte nevoia de a-și manifesta sentimentele și gândurile, de a-și ușura sufletul de o povară ce-l apasă. Lucrul acesta îl poate face în fața unui prieten, pentru a-i cere un sfat, sau în fața celui pe care l-a supărat, pentru a se împăca, dar aceste destăinuiri, deși sunt bune nu duc la o eliberare de păcat.

Taina mărturisirii păcatelor în fața duhovnicului este prin excelență Taină a comunicării intime și sincere între penitent și preot sau chiar o Taină a comuniunii între ei. În cadrul spovedaniei preotul pătrunde în sufletul penitentului, care i se deschide de bunăvoie și nu rămâne la un contact trecător și superficial²³⁶. Chiar dacă un psiholog are cunoștințe bogate de psihiatrie și psihanaliză, cunoștințe ce n-ar trebui să-i lipsească nici preotului, totuși duhovnicul îl poate ajuta mai mult pe credincios pentru că omul are nevoie și de încrederea în ajutorul lui Dumnezeu.

Omul modern adeseori se rușinează să-și mărturisească păcatele și socoate nedemn acest act de umilire în fața unui preot. Ba chiar se întreabă de ce este necesară mărturisirea păcatelor pentru iertarea lor. Răspunsul l-a dat încă Tertulian în antichitatea creștină: Dumnezeu nu cere mărturisirea păcatelor pentru că nu le-ar ști, ci pentru că mărturisirea lor este un semn de căință reală și de încredere în Dumnezeu și în preotul care-L reprezintă pe Dumnezeu²³⁷. Dumnezeu se bucură atunci când omul se spovedește, pentru că prin acest act penitentul reîntră în comuniune cu Hristos, prin intermediul slujitorului care primește destăinuirea în numele lui Hristos.

Pe de altă parte, puterea înnoitoare și tămăduitoare a mărturisirii păcatelor este foarte mare, pentru că ea nu constă într-o simplă enumerare seacă a păcatelor, după o

²³⁶ PR. PROF. DR. DUMITRU STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă 3*, București, 1978, p. 128.

²³⁷ *Liber de poenitentia*, cap. 9, P.L., I. 1354.

listă alcătuită mai mult sau mai puțin artificial. Penitentul își mărturisește spontan, direct și simțit, păcatele și neputințele sale, raportându-le la circumstanțele și împrejurările în care le-a comis. În felul acesta duhovnicul îi va putea înțelege starea sufletească și îi va da cele mai potrivite sfaturi. În același timp, credinciosul îi va dezvălui preotului în mod liber preocupările sale, problemele și dificultățile sale zilnice, neliniștile sale, slăbiciunile sale; în rezumat, va încerca să-i dezvăluiească întreaga sa personalitate.

Această dispoziție de deschidere sufletească este pregătită încă de molitfa citită înaintea mărturisirii, care ne amintește de marea milostivire a lui Dumnezeu. Ea însă capătă putere maximă prin atitudinea iubitoare și compătimitoare a preotului. Acesta trebuie să fie foarte atent și să nu se manifeste ca un judecător aspru față de cel ce se spovedește, ci să-l lase pe penitent ca într-o stare absolut degajată și naturală să-și descarce sufletul. Duhovnicul adevărat depășește starea de simplă atitudine binevoitoare, pe care o are de obicei psihologul, împărtășind suferința sufletească a celui ce se spovedește, manifestându-și discret dragostea spirituală față de el, luând atitudinea Părintelui celui bun față de fiul risipitor. Această dragoste are dulceața și profunzimea harului mângâietor al Duhului Sfânt, tămăduind inima rănită și pângărită de păcat. Ascultându-l pe penitent cu răbdare și cu smerenie, preotul va stabili cu acesta o comuniune strânsă și profundă, absolut necesară în lucrarea de tămăduire sufletească ce se desfășoară. Preotul înțelegându-l și nejudicându-l, primindu-l ca pe un frate ce suferă, dându-i sfatul necesar, îl va face să plece cu folos sufletească și hotărât de a duce o viață mai bună.

Duhovnicul în primul rând trebuie să asculte și să înțeleagă. Dar pentru a cunoaște mai bine starea sufletească a penitentului, pentru a-și preciza detaliile legate de viața launtrică a acestuia, va pune și întrebări. Întrebările trebuie puse cu tact, în spiritul dragostei, cu singurul scop de a-l ajuta pe cel ce se spovedește și evitând pătrunderea brutală în

intimitatea lui sufletească, nedând câtuși de puțin impresia că se face acest lucru din curiozitate deșartă, ci respectând absolut libertatea omului. Această intervenție este necesară mai ales atunci când duhovnicul observă faptul că penitentul ascunde anumite lucruri sau relatează incomplet păcatele și starea patologică în care acestea l-au adus, arătându-se reticent sau ezitant. De fapt și rugăciunea ce precede mărturisirea spune acest lucru: „Nu te rușina, nici te teme ca să ascunzi de mine vreun păcat, ci fără sfială spune toate câte ai făcut, ca să iei iertare de la Domnul nostru Iisus Hristos”. În același timp, de multe păcate penitentul nostru poate fi inconștient. Acestea însă pot avea urmări nefaste în viața lui spirituală. Preotul duhovnic trebuie să-l ajute să și le descopere. O seamă de patimi grele, ca de pildă mândria și părerea de sine, pot trece neobservate de către cel ce se spovedește. Preotul își mai poate da seama că penitentul ascunde anumite lucruri prin felul lapidar în care acesta vorbește, prin voce, prin tăcere, prin ezitare, prin mimica feței și desigur prin antecedentele legate de viața acestuia. Și dacă duhovnicul este un mare trăitor, un văzător cu duhul, va citi de-a dreptul în inima penitentului, așa cum avem multe mărturii din viața marilor duhovnici. În toate cazurile însă, duhovnicul va proceda cu discernământ, pentru a nu răni mai rău sufletul.

În acest stadiu, al mărturisirii păcatelor, preotul va da și povețele necesare, neoprinde-se la sfaturi generale, ci dând rețete concrete pentru cel ce i se adresează. Între părintele duhovnic și fiul său spiritual se stabilește o relație personală și unică, acesta nerămânând un anonim care i s-a prezentat pentru dezlegare, ca apoi să rămână un necunoscut.

Forța păcatului repetat, devenit ca o a doua natură, nu este ușor de învins. Dialogul înfiripat în timpul spovedaniei nu-i suficient pentru distrugerea ei. Este nevoie de atitudini și fapte care să fie contrare slăbiciunilor pe care le are penitentul și de care s-a căit și s-a hotărât să se debaraseze. Aceste atitudini și

fapte îi sunt recomandate de către preot, constituind canonul sau epitimia, pe care trebuie să-l împlinească.

Canonul sau epitimia, pe care-l dă preotul, are mai mult un caracter terapeutic decât pedeptor. Dacă în timp ce ascultă spovedania penitentului preotul este părinte iubitor, prieten înțelegător, medic priceput, atunci când dă canonul este judecător și medic. El trebuie să aprecieze mijloacele cele mai potrivite pentru vindecarea slăbiciunilor ce i s-au mărturisit. Este judecător nu ca să rostească sentințe, ci ca să aprecieze cu dragoste medicamentul necesar pentru fiul său spiritual²³⁸.

Paul Evdokimov vede și el în epitimie un exercițiu de căință și nu o pedeapsă. „Ea este o doctorie, iar părintele duhovnic caută raportul organic între cel bolnav și mijlocul de vindecare. Scopul epitimiei este să-l pună pe penitent în niște condiții noi, în care nu mai este ispitit de păcat”²³⁹. Penitentul nu-i în măsură să-și prescrie singur medicamentul necesar. Acest lucru îl face preotul în numele lui Hristos. „Duhovnicului i se cere, spune Părintele Stăniloae, să fie în stare, prin citiri de cărți duhovnicești, prin urmărirea diferitelor procese sufletești, prin experiență, nu numai să dea cu o anumită siguranță sfaturile cele mai eficiente, ci să le argumenteze în fața penitentului, ca acesta să se lase convins să le urmeze”²⁴⁰.

Cu toate că Biserica nu consideră canonul de pocăință în primul rând ca o pedeapsă, ci ca un medicament, totuși nu lipsește din scrierile Sfinților Părinți și din hotărârile Sinoadelor Ecumenice și locale aspectul de pedeapsă și certare. Părintele Ilarion Felea, în cunoscuta-i lucrare, referindu-se la scrierile Părinților și la hotărârile Sinoadelor, trage concluzia că „toți sunt de acord că păcatul se cere mărturisit și ispășit. Mărturisirea se face preoților Bisericii, de la care primesc penitenții canonul de pocăință și dezlegarea prin rugăciunea și prin punerea mâinilor preotești.

²³⁸ PR. PROF. DR. DUMITRU STĂNILOAE, *op. cit.*, p. 134.

²³⁹ *Ortodoxia*, București, 1996, p. 316.

²⁴⁰ PR. PROF. DR. DUMITRU STĂNILOAE, *op. cit.*, p. 135.

Pedepsele sau certările variază după gravitatea păcatului și după dispozițiile sufletești ale vinovaților. Păstorii au totdeauna în vedere îndreptarea păcătoșilor și zidirea duhovnicească a comunității. Când mărturisirea se face de bună voie, păcatul e sancționat cu blândețe, iar când e descoperit în alt chip, e sancționat cu asprime”²⁴¹. În acest sens, sinoadele locale de la Ancira (314), Neocezarea (315), Antiohia (341), Laodicea (343), Cartagina (419) și Sfinții Petru al Alexandriei, Vasile cel Mare, Grigorie de Nyssa, stabilesc, în funcție de gravitatea păcatului, un anumit număr de ani în care creștinul este oprit de a se împărtăși, de a intra în comuniune cu Biserica, supunându-se rigorilor pocăinței. Canoane de pocăință prescriu și Sinoadele Ecumenice de la Niceea (325), Constantinopol (692) și Niceea (787). Aceste canoane sunt redactate și în *Molitfelnic* la Taina Spovedaniei. De pildă, pentru preadesfrânare Sfântul Vasile oprește de la împărtășanie 15 ani. Dacă preadesfrânații fac milostenie și alte fapte bune sunt îngăduiți de sinodul de la Ancira să se supună doar canonului desfrânaților. Pentru sodomie și bestialitate Sfântul Vasile are 15 ani de pedeapsă, pentru desfrânare 7, iar sinodul de la Ancira canonisește avortul cu 10 ani îndepărtare de la sfântul potir. Numărul anilor de interdicție variază de la un sinod la altul și de la un părinte la altul. Dar un lucru iese în evidență cu prisosință: ierarhizarea greșelilor. Dacă desfrânatul trebuie canonisit cu 7 ani, de pildă, cel ce face malahie va posti 40 de zile, făcând zilnic 100 de metanii, iar apoi se poate împărtăși. Din acest punct de vedere, chiar dacă se comentează adesea, canoanele rămân actuale și orientative.

Ioan Postitorul, patriarhul Constantinopolului (580-595), care a alcătuit slujba spovedaniei, pe care, cu mici modificări, o avem în *Molitfelnic* astăzi, îndulcește asprimea canoanelor, ținând seama de dispoziția sufletească a penitentului și de alte mijloace de asceză pe care și le asumă. Anii care s-au scurs de la părăsirea păcatului se scad din canon și, dimpotrivă, dacă

²⁴¹ *Pocăința*, Sibiu, 1939, p. 211.

păcatul se repetă, se reia canonul de la început. „Socotește și aceasta, îl sfătuiește Molitfelnicul pe preot, că de se va afla acel om (care se spovedește) cu bună cucernicie și va veni în toate zilele să facă metanii după puțină, să-i ierți un an din numărul anilor ce l-ai oprit să nu se împărtășească; și de va vrea să facă milostenie după putere, să-i ierți și alt an. De va posti miercurea și vinerea, după porunca Sfinților Apostoli, să-i ierți și alt an. De va vrea să postească și luna, să-i lași și alt an. De va fi de vârstă mai jos de 30 de ani, să-i lași și alt an. De va fi mai jos de 20 de ani, să-l canonisești mai puțin. Iar de va vrea să se pocăiască de păcate și va vrea să se facă călugăr, atunci să-i ierți a treia parte din canon. De va vrea să meargă în mănăstire de obște, să-i lași jumătate de canon. Iar de va cădea după ce a luat chipul călugăriei, atunci să le facă toate deplin”²⁴².

În principiu tradiția Bisericii nu cunoaște păcate care nu se iartă, dacă omul face pocăință. Chiar și ucigașilor, opriți de la împărtășanie până la sfârșitul vieții, nu li se ia speranța mântuirii. Dacă în Evanghelia după Matei (12, 31-32) se spune că hula împotriva Duhului Sfânt nu se va ierta niciodată sau în Epistola întâia a lui Ioan (5, 16) se deosebesc păcatele între cele spre moarte și cele ce nu sunt spre moarte, cele dintâi trebuie înțelese ca o învățare a inimii, a celor ce nu vor să se pocăiască de păcatele lor²⁴³. În același fel Sfântul Pavel le scrie evreilor (*Evrei* 6, 4-10 și 10, 26-29) că, cei ce cad după ce L-au cunoscut pe Hristos, după Botez, „Cu neputință este pentru ei, dacă au căzut, să se înnoiască iarăși spre pocăință, fiindcă ei răstignesc totuși a doua oară pe Fiul lui Dumnezeu și-L fac de batjocură”. Nădejdea iertării însă nu e exclusă, recunoscându-se puțința unei anumite zăbave în împlinirea voii lui Hristos (*Evrei* 6, 12).

Canonul de pocăință, care îl ajută pe om să-și tămăduiască rana sufletului, trebuie înțeles în duhul și nu în slova lui. De aceea Sfântul Ioan Postitorul se argumentează atunci când

²⁴² Molitfelnic, București, 1992, p. 69.

²⁴³ PR. PROF. DR. DUMITRU STĂNILOAE, *op. cit.*, p. 126.

scade timpul de canonisire: „Că scurtăm noi anii de pocăință, după cum cred, nu va părea lucru nesănătos celor cu dreaptă socotință, nici la marele părinte Vasile, nici la cei mai vechi dintre Părinții noștri, nu stă hotărât pentru cei ce păcătuiesc vreun post sau priveghere sau număr de metanii mari, ci numai îndepărtarea de la Sfințita Cuminecare. Noi am socotit că trebuie – pentru cei ce se pocăiesc cu adevărat și sunt gata să-și pună la încercare trupul cu o viață aspră și să ducă, cu recunoștință, un trai potrivit răutății de mai înainte – să le măsurăm și noi, în schimb, împuținarea timpului de pocăință, pe măsura înfrânării lor. Astfel, dacă cineva se învoiește să nu bea vin în anumite zile, am hotărât și noi să-i scădem un an din timpul de canonisire hotărât de Părinți pentru păcatul lor. Tot astfel, dacă făgăduiește să se înfrâneze de la carne pentru o vreme, precum și de la brânză și ouă, sau pește, sau untdelemn, noi am socotit să-i mai scădem un an...”²⁴⁴. Sfântul Ioan Gură de Aur spune că „timpul nu folosește la nimic. Noi nu întrebăm dacă rana a fost deseori pansată, ci dacă pansamentul l-a făcut bine pe penitent. Numai rănitul ne arată când este momentul potrivit să-l scoatem”.

Această interpretare în duh a canoanelor nu trebuie însă să ducă la banalizarea sau tratarea cu superficialitate a canonului de pocăință. Duhovnicul priceput îl va determina pe credincios, văzând la el dorința sinceră de îndreptare și de reintrare în comuniune cu Hristos și cu Biserica, să-și plângă păcatul, să postească și să facă milostenie. „Cu lut mi-am amestecat gândul eu păcătosul. Spală-mă Stăpâne, în baia lacrimilor mele, mă rog Ție, albă făcând haina trupului meu ca zăpada”²⁴⁵, cântăm noi creștinii ortodocși în Postul mare. Postul, la rândul său, are menirea să ne descătușeze de sub robia patimilor. Iar faptele bune, în special milostenia, au rostul să ne scoată din preocuparea egoistă de noi înșine și să ne deschidă înspre Dumnezeu și

²⁴⁴ SFÂNTUL NICODIM AGHIORITUL, *Carte foarte folosite de suflet*, Editura Bunavestire, Bacău, p. 74.

²⁴⁵ *Triod*, București, 1986, p. 143.

aproapele²⁴⁶. „Aripile milosteniei, spune Sfântul Ioan Gură de Aur, sunt puternice; ele străbat aerul, depășesc luna, se ridică dincolo de razele soarelui, merg până la ceruri. Ea nu se oprește aici: străbate însuși cerurile, lasă în urmă cetele îngerești, corurile arhanghelilor și puterile superioare și vine să se proștearnă în fața lui Dumnezeu”²⁴⁷. Deschiderea față de Dumnezeu înseamnă și deschiderea față de aproapele, fiindcă Hristos se identifică cu semenul nostru aflat în lipsă și necaz. Epitimia are și un caracter reparatoriu. Hoțului i se va da canon să restituie bunurile furate. Sfântul Nicodim Aghioritul ne spune că femeii ce a avortat trebuie să i se dea canon să crească un prunc sărac (dacă are mijloace), ucigașul unui cap de familie să-și împartă averea cu văduva acestuia și cu copiii orfani; să se roage și să facă pomeni pentru sufletul celui ucis și aspră nevoință²⁴⁸.

Scopul canonului este acela de a-l smulge pe om din obiceiul rău, de a-l tămădui de patimă, de a-l ajuta să se smulgă din cele potrivnice firii și să facă lucrurile cele firești, de a se lepăda de diavolul și a se reuni cu Dumnezeu. Canonul trebuie să administreze leacul potrivit bolii. De aceea nu-i de ajuns înlăturarea pentru un timp de la comuniunea euharistică; ba pentru omul desacralizat și modern acest lucru nici nu mai înseamnă nimic, pentru că și așa el se împărtășește foarte rar sau poate deloc. Iar pentru creștinul conștient și care suferă profund din cauza păcatului, canonul se scurtează tocmai datorită pocăinței lui sincere. „Întrebat-au unii pe avva Sisoie zicând: de va cădea un frate, n-are trebuință să se pocăiască un an? Iar el a răspuns: aspru este cuvântul. Iarăși au întrebat: dar șase luni? Și iarăși a zis: mult este. I-au zis atunci: deci de va cădea fratele și va afla îndată că se face pomană, intra-va și el acolo? Le-a zis lor bătrânul: nu, ci are trebuință să se pocăiască câteva zile. Căci cred

²⁴⁶ PR. ASIST. DUMITRU POPESCU, „Pocăința ca refacere a legăturii credincioșilor cu Dumnezeu și cu semenii”, B.O.R., 9-10/1971, p. 1026.

²⁴⁷ Omilii despre pocăință, III, 1.

²⁴⁸ Op. cit., p. 60.

lui Dumnezeu că din tot sufletul dacă se va pocăi unul ca acesta și în trei zile îl primește pe dânsul Dumnezeu”²⁴⁹.

Din nefericire asistăm de multe ori la o banalizare a Tainei Pocăinței. Nu numai că se apelează foarte rar la ea, dar și atunci când se apelează este tratată superficial. Foarte mulți credincioși se spovedesc numai în postul mare, îngrămădindu-se spre finalul acestuia la scaunul mărturisirii. Iar preotul îi tratează sumar și sub pretextul că sunt depășite canoanele, fără o cercetare amănunțită a sufletului celui bolnav și fără a-i oferi medicamentele spirituale de care are nevoie, îl dezleagă și-l împărtășește. Dar, chiar dacă interpretează în duh canoanele, preotul duhovnic trebuie să fie medicul cel bun, care cu răbdare găsește medicamentul potrivit pentru fiecare suflet: „Se cade ca cei ce au primit de la Dumnezeu puterea de a lega și de a dezlega, să cerceteze felul păcatului și aplecarea spre întoarcere a celui ce a păcătuit și astfel să aducă bolii vindecarea potrivită, ca nu cumva folosindu-le pe amândouă fără măsură să greșească în privința izbăvirii celui încărcat. Căci nu este simplă boala păcatului, ci felurită și în multe chipuri și născătoare de multe vlăstare ale stricăciunii, din care răul se revărsă din plin și merge înainte până s-ar opri prin puterea vindecătorului. Drept aceea, cel ce arată știința doctoricească în privința sufletului, mai întâi trebuie să cerceteze starea celui ce a păcătuit și dacă înclină spre sănătate sau, dimpotrivă, cheamă la sine însăși boala prin năravurile sale, să vegheze cum se îngrijește în vremea aceasta de întoarcerea sa și dacă nu se împotrivește doctorului, și vătămarea sufletului oprește din pricina folosirii doctoriilor puse asupra ei, și astfel să se măsoare milostivirea după vrednicie. Căci toată grija lui Dumnezeu și a celui căruia i s-a încredințat cârmuirea de păstor, este să aducă înapoi oia cea rătăcită și să vindece pe cea mușcată de șarpe; și nici să o împingă spre prăpastia deznădăjduirii și nici a slăbi frâna spre moleșirea și disprețuirea vieții; ci în orice chip să stea împotriva suferinței fie prin doctoriile cele mai aspre și mai iuți, fie prin cele mai moi și mai

²⁴⁹ AVVA SISOE, *Pateric*, Alba Iulia, 1990, p. 211.

blânde, și să se nevoiască spre închiderea rădăii, cercetând roadele pocăinței și îngrijind cu înțelepciune pe omul cel chemat spre strălucirea cea de sus. Așadar trebuie ca noi să le știm pe amândouă, și pe cele ale asprimii și pe cele ale obiceului, dar să urmărim chipul cel mai îndătinat, la cei care nu primesc asprimea, precum ne învață pe noi Sfântul Vasile²⁵⁰.

Mai trebuie menționat un lucru: pentru ca sfaturile duhovnicului să fie luate în serios, trebuie ca el însuși să aibă o autoritate morală și să fie pildă pentru fiii săi sufletești. Zadarnic le va cere preotul credincioșilor să fie cumpătați, dacă el nu ține posturile sau este bețiv; zadarnic le va cere să fie milostivi, dacă el este lacom de bani și fără jenă le impune taxe pentru slujbele ce ar trebui să le facă gratuit, în virtutea misiunii sale; zadarnic le va cere să nu fumeze, dacă el este stăpânit de această patimă; și, fiind vorba în concret de spovedanie, zadarnic le va cere să se mărturisească, dacă el nu se mărturisește. Referitor la acest lucru Sfântul Nicodim Aghioritul scrie: „Am spus să se mărturisească des și prea cinstiții patriarhi și arhieri și duhovnici și preoți, ca să părăsim obiceiul prea rău, care domnește în multe locuri, ca asemenea sfințite fețe să nu se spovedească. Într-adevăr mă minunez din ce pricină se îndeamnă să facă aceasta. Dacă, pe de o parte, socotesc că ei nu fac păcate, să mă ierte, dar socoteala aceasta a lor este greșită, fiindcă Evanghelistul Ioan strigă: Dacă zicem că păcat nu avem, ne amăgim pe noi înșine (1 Ioan 1,8)... Pentru aceasta, prea sfințiți părinți, mă închin vouă și vă rog, pentru dragostea lui Dumnezeu, să vă spovediți des și să nu dați o rea pildă mirenilor, să nu se spovedească nici ei²⁵¹. De acest lucru este preocupat și mitropolitul Petru Movilă în „Mărturisirea de credință”, precum și Simeon al Tesalonicului. Dezlegarea este ultima etapă, ultimul moment al Tainei Pocăinței. După ce duhovnicul l-a ascultat pe penitent și i-a

²⁵⁰ Canonul 102, Sinodul Trulan (692), ARHIDIACON PROF. DR. IOAN FLOCA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, 1991, p. 152.

²⁵¹ Carte foarte folositoare de suflet, p. 137.

recomandat canonul de pocăință, potrivit bolii sale sufletești, și să se dezlege. Aceasta poate fi condiționată, în cazul păcatelor mari, de împlinirea canonului sau poate fi chiar amânată. De obicei i se cere penitentului promisiunea de a-și îndeplini canonul, inclusiv de a nu se împărtăși o vreme, dacă e cazul; exprimarea sinceră a părerii de rău și fădăduința de a se strădui să nu recidiveze. Apoi i se administrează dezlegarea, cerându-lui Dumnezeu să-l reintegreze în comuniunea eclezială. „Stăpâne Doamne, Dumnezeule, Cel ce ești mântuirea robilor Tăi, Milostive, Îndurate și îndelung-Răbdătorule, Căruia îți pare rău de răutățile noastre și nu voiești moartea păcătosului, ci să se întoarcă și să fie viu, însuși și acum milostivește-Te asupra robului Tău (N) și-i dă lui chip de pocăință, iertarea păcatelor și dezlegare, iertându-l de toată greșala cea de voie și cea fără de voie. Împacă și-l unește pe dânsul cu sfânta Ta Biserică în Iisus Hristos, Domnul nostru, cu Care împreună Ți se cuvine stăpânire și mare cuviință în veci. Amin²⁵².”

Se cunosc mai multe formule de dezlegare a păcatelor. În Ortodoxie formulele de administrare a Tainelor sunt de obicei deprecative (se botează robul lui Dumnezeu N..., se cunună robul lui Dumnezeu N...), scoțând în evidență rolul Domnului Hristos, principalul sâvârșitor al tainelor, preotul rămânând reprezentantul Lui văzut, prin care Mântuitorul administrează Tainele. În catolicism formulele de oficiere a Tainelor sunt la indicativ (eu te botez..., eu te dezleg... etc), scoțând în evidență rolul preotului.

În cazul formulei de dezlegare a păcatelor, în Ortodoxie sunt cunoscute două variante: una indicativă, folosită în Biserica Română și în Bisericile slave, asemănătoare cu formula de dezlegare catolică²⁵³; și alta deprecativă, folosită în Biserica Greacă. Formula folosită de noi ar avea ca autor

²⁵² Molitfelnic, București, 1992, p. 67.

²⁵³ „Ego te absolvo ab omnibus censuris et peccatis, in nomine Patris, et Filii et Spiritus Sancti”.

pe mitropolitul Petru Movilă, care, influențat de scolastică, a părăsit, parțial, vechea formulă bizantină, în favoarea celei latine²⁵⁴. Ea are următorul conținut: „Domnul și Dumnezeuul nostru Iisus Hristos, cu harul și cu îndurările iubirii Sale de oameni, să te ierte pe tine, fiule (N), și să-ți lase fie toate păcatele. Și eu, nevrednicul preot și duhovnic, cu puterea ce-mi este dată, te iert și te dezleg de toate păcatele tale, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, Amin”²⁵⁵. Formula greacă este următoarea: „Fiul meu duhovnicesc, ce te-ai mărturisit nevredniciei mele, eu umilitul și păcătosul nu pot să iert pe pământ păcatele, fără numai Dumnezeu, dar pentru cuvântul acela dumnezeiesc care a fost către apostoli după învierea Domnului nostru Iisus Hristos zicând: căroră le veți ierta păcatele, vor fi iertate și căroră le veți ține, vor fi ținute, pentru acela și noi îndrăznind zicem: Toate câte le-ai spus nevredniciei mele și toate câte nu ai ajuns să le spui, fie din neștiință, fie din uitare, să ți le ierte Dumnezeu în veacul de acum și în cel viitor”²⁵⁶.

În formula de dezlegare se amintește „de toate păcatele”. Întrebarea este dacă-i vorba de toate păcatele spovedite sau de toate păcatele comise? Este limpede faptul că multe păcate mici se uită. Cele mari de obicei însă nu le uităm. Dacă credinciosul vine cu gândul sincer de a-și mărturisi toate păcatele sale și, din neștiință sau uitare, le omite pe unele din cele mai mici, nu este condamnat. Este bine ca pregătirea pentru spovedanie, care presupune un examen serios de conștiință, să se facă cu toată seriozitatea. Dacă însă cu bună știință, se ascunde vreun păcat, spovedania în loc de a aduce ușurare sufletului, îl mai împovărează.

În momentul în care credinciosul a primit harul iertării, scapă de robia păcatului și reintră în comuniune cu Dumnezeu și cu semenii, așa cum fiul risipitor a reintrat în comuniune cu tatăl și cu frații săi (Luca 15, 17-24). În rugăciunea de dezlegare

²⁵⁴ PR. ILARION FELEA, *Pocăința*, p. 225.

²⁵⁵ Molitfelnic, p. 67.

²⁵⁶ PR. ILARION FELEA, *Pocăința*, p. 226.

se manifestă și lucrează harul tămăduitor al lui Hristos care distruge și înlătură toată neputința, restaurează sufletul și-i restituie sănătatea și harul pe care-l primise la Botez, dar pe care l-a pierdut în parte datorită păcatelor. Dezlegarea îl asigură pe penitent că păcatele trecute i-au fost iertate și-i oferă simțământul eliberării interioare, a păcii și bucuriei duhovnicești; pentru că penitentul se spovedește nu numai datorită părerii de rău pentru păcatele comise, ci și din dorința de a-și regăsi nevinovăția firii reastaurate prin Botez, pe care a pierdut-o datorită păcatelor. Din acest punct de vedere, pocăința este esențialmente îndreptată înspre viitor. Eliberat de povara patimilor ce-l înlănțuiau și având la dispoziție energiile necreate pe care le-a primit la Botez și Mirungere, devine stăpân pe destinul său și-și poate relua drumul înspre desăvârșirea în Hristos, fortificându-și puterile sufletești cu pâinea cea cerească a Sfintei Euharistii. Pocăința este ca și Botezul, dar la o altă măsură, o lucrare de reînnoire care presupune moartea omului vechi „și reînvierea omului nou, îmbrăcat în Hristos” la Botez (Galateni 3, 27)²⁵⁷.

După dezlegare credinciosul se află din nou împăcat și reunit cu Biserica lui Hristos. Păcatul îl separase de trupul lui Hristos, de harul îndumnezeitor, de comuniunea sfinților, de comunitatea bisericească. Pocăința îl scoate din izolarea aducătoare de moarte și-l repune în comuniune cu Dumnezeu și cu frații săi. Prin Pocăință este din nou admis să se nutrească din „verdeața dumnezeieștilor Taine” și să crească spiritual până „la măsura vârstei deplinătății lui Hristos” (Efeseni 4, 13).

Așa cum după Botez și Mirungere noul creștin este împărtășit, pe parcursul vieții de obicei această Taină o primește în urma Spovedaniei. Fac excepție de la această rânduială cei care, datorită păcatelor grave comise, sunt îndepărtați o perioadă de la sfântul potir. „Pentru cei ce n-ar săvârși nici un păcat

²⁵⁷ JEAN-CLAUDE LARCHET, *Thérapeutique des maladies spirituelles*, Paris, 1993, p. 365.

după Botez sau ar dezvolta atât cât se poate puterile date lor la Botez, Euharistia ar putea fi împărtășită și fără Taina Mărturisirii, cu scopul unic de a uni pe aceia tot mai mult cu Hristos, sau de a alimenta continuu viața lor din Hristos”²⁵⁸. Practic, nu există om fără păcat. Și atunci observăm în contemporaneitate mai multe feluri de a proceda. În Biserica Ortodoxă Română se administrează Sfânta Împărtășanie numai celor ce se spovedesc și primesc voie de la duhovnic. Procedul acesta ar fi bun dacă credincioșii s-ar spovedi mai des. Din păcate, oamenii se spovedesc foarte rar, cu excepția unor râvnitori, și se ajunge în situația paradoxală ca la multe liturghii să nu se împărtășească nimeni. Or, finalitatea Liturghiei este tocmai aceasta: împărtășirea credincioșilor. În Biserica Greacă în ultimii ani credincioșii, inclusiv călugării de la Athos, se împărtășesc des (la Sfântul Munte și de patru ori pe săptămână). Nu li se cere spovedanie la fiecare împărtășire, ci din când în când, atunci când își simt sufletul încărcat. Totuși duhovnicul – de menționat că nu toți preoții parohi sunt duhovnici –, le pretinde o anumită pregătire, constând din asceză, rugăciuni, ajunare liturgică și împlinirea canonului, înaintea cuminecării. Biserica Rusă cuminecă des, dar numai cu spovedanie și pregătire serioasă (post, citirea canonului etc). Diaspora ortodoxă din apus, însă, poate și sub influența catolicilor și protestanților cărora nu li se cere o pregătire deosebită pentru împărtășire, se cuminecă de câte ori participă la liturghie. Pregătirea adesea este insuficientă sau lipsește totalmente. Bineînțeles că nu li se pretinde nici spovedanie la fiecare liturghie. Este drept că, în creștinismul primar, credincioșii se împărtășeau la fiecare liturghie. Cine nu era vrednic s-o facă stătea în pridvor cu catehumenii și penitenții. În vremurile noastre, însă, ținând cont de viața morală a majorității creștinilor, trebuie să luăm aminte la sfatul Sfântului Pavel: „Să se cerceteze însă omul pe sine și așa să mănânce din pâine și să bea din

²⁵⁸ PR. PROF. DR. DUMITRU STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, 3, București, 1978, p. 122.

pahar. Căci cel ce mănâncă și bea cu nevrednicie, osândă își mănâncă și bea nesocotind trupul Domnului” (1 Cor II, 28-29).

Părerea mea este că acrivia românească este bună, cu un amendament important: credincioșii să fie spovediți și împărtășiți mai des. Este inadmisibil ca la un hram cu mii de închinători să nu se împărtășească nimeni. Spovedania ar trebui să devină pentru preotul duhovnic o preocupare permanentă. Dacă ea rămâne un apanaj al postului mare, când datorită mulțimii celor ce o solicită se face superficial, nu-și va atinge scopul duhovnicesc scontat: pentru credincioșii râvnitori, pe care duhovnicul îi cunoaște foarte bine, s-ar putea face pogorământul de a se împărtăși de mai multe ori cu aceeași spovedanie, dar cu binecuvântare și cu pregătirea necesară. Acest lucru însă să rămână excepție, regula fiind pregătirea inclusiv cu spovedanie.

Dreapta judecată rămâne dătătoare de ton și atunci când este vorba de deasa sau rara împărtășanie. În acest sens îl citez pe Sfântul Ioan Gură de Aur: „Mulți se împărtășesc cu această Sfântă Jertfă o dată pe an; alții de două ori, alții mai des; și către toți aceștia se îndreaptă cuvântul nostru. Dar nu numai către cei ce sunt aici, ci și către cei ce sunt în pustietăți; căci aceștia o dată pe an fac acest lucru. Deci care trebuie lăudați, cei care o dată sau care adeseori sau care rareori se împărtășesc? Nici pe cei ce se împărtășesc o dată, nici pe cei ce de multe ori, nici pe cei de puține ori, ci pe cei ce cu conștiința curată se împărtășesc, și a căror viață este ireproșabilă. Unii ca aceștia, totdeauna să se împărtășească, iar cei ce nu sunt de acest fel, niciodată să nu se apropie de cuminecătură”²⁵⁹.

Înaintemergătorul Domnului nostru Iisus Hristos și-a început predica cu cuvintele: „Pocăiți-vă că s-a apropiat împărăția cerurilor” (Matei 3, 2). Mântuitorul când a ieșit la misiune a pus ca temelie a propovăduirii sale îndemnul: „Pocăiți-vă, căci s-a apropiat împărăția cerurilor” (Matei 4, 17). Același lucru l-au grăit

²⁵⁹ ARHIDIACON PROF. DR. IOAN FLOCA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, 1991, p. 442.

și Apostolii la Rusalii, când în mod văzut s-a întemeiat Biserica: „Pocăiți-vă” (F. Ap. 2, 38). Biserica în cei două mii de ani de existență n-a încetat să-i cheme pe oameni la pocăință. Triodul, pe care Biserica îl întrebuințează în răstimpul postului mare, este o carte a pocăinței. În strigătul amar al Sfântului Andrei Criteanul ne regăsim cu toții: „Trupul mi-am spurcat, duhul mi-am întinat, peste tot m-am rănit; dar ca un doctor, Hristoase, amândouă prin pocăință mi le tămăduiește. Spală-le, curățește-le, Mântuitorul meu, arată-le mai curate decât zăpada”²⁶⁰.

Cu acest gând și cu convingerea că spovedania și liturghia sunt singura șansă pentru o viață duhovnicească mai bună, închei acest capitol îndemnându-vă dimpreună cu Sfântul Nicodim Aghioritul: „Pocăiți-vă, pocăiți-vă, pocăiți-vă, căci s-a apropiat împărăția Cerurilor”²⁶¹.

²⁶⁰ Triod, București, 1986, p. 363.

²⁶¹ Op. cit., p. 161

II. DUHOVNICUL

1. Paternitate spirituală

a) Maestrul spiritual în general

Dintotdeauna, în toate vremurile și-n toate spiritualitățile, maestrul spiritual, directorul de conștiințe, a avut o importanță covârșitoare pentru formarea discipolilor. Toate personalitățile marcante s-au adunat pe lângă un dascăl, care și-a pus amprenta în felul de a gândi și de a activa al acestora. Momentul întâlnirii cu maestrul este similar cu cel al găsirii unui părinte, sau a unei mame, care te naște pentru viața spirituală. Iar după ce te-a născut te crește, învățându-te să descoperi frumusețea Creației, să-ți însușești învățăturile sfinte, să faci binele, să pătrunzi în lumina subtilă a sufletului.

Maestrul spiritual este omul care cunoaște adevărurile existențiale și este în măsură să i le transmită discipolului. Uneori suntem ispitiți să credem că maestrul spiritual este niște supraoameni, făcători de minuni, sau în stare de a-i schimba în mod magic pe ucenici. Or maestrul „este la fel ca toți ceilalți oameni: are aceleași organe care-l fac să simtă aceleași nevoi și aceleași dorințe. Iar dacă îi tăiați o bucată de carne veți vedea că sângele său va curge roșu ca la toată lumea! Diferența este că la un maestru conștiința este mult mai vastă decât la majoritatea oamenilor: el are un ideal, puncte de vedere superioare și, mai ales, a ajuns la o perfectă stăpânire de sine”¹.

Din nefericire, există și oameni care se fac mesageri ai răului, maștri ai spiritului întunecat. Omul, fiind creat liber de către Dumnezeu, se poate face ucenic și al unui asemenea

¹ OMRAAM MIKHAËL AÏVANHOV, *Ce este un Maestru spiritual?*, Colecția Izvor, nr. 207, București, 1994, p. 14.

monstru spiritual. Nu sunt puține „starurile” acestea care-i buimăcesc sufletește mai ales pe tineri sau pe cei slabi de înger, făcându-i să-i imite nu numai în patimile cele mai mizerabile, ci și în îmbrăcămintă, în preocupări, în preferințe muzicale, în felul de a trăi și de a se manifesta. Ucenicii pot ajunge „fii ai gheenei” îndoit decât maeștrii lor (Matei 23, 15).

Un adevărat maestru spiritual, și el la rândul său ucenicul unui inițiat, expus încercărilor și ispitelor, ajunge, încet-încet, să se ridice deasupra neputințelor. „Din moment ce a ajuns să triumfe asupra slăbiciunilor sale, el a câștigat dreptul de a ghida oamenii. Aceasta este, de altfel, singura condiție ca cineva să aibă dreptul să deschidă gura pentru a-i instrui pe alții. Dacă nu s-a debarasat, el însuși, de defectele pe care vrea să le corecteze, mai bine tace; altfel, oamenii vor simți în el ceva care nu merge, iar circumstanțele îi vor întinde câteva capcane. Cum credeți voi că puteți convinge pe cineva să se lepede de o slăbiciune, dacă nu v-ați debarasat voi înșivă de ea? Cum un om, căruia îi este teamă, poate să dea curaj celorlalți? Dacă strigă: înainte! tremurând pe picioarele sale, cum ar putea influența masele? Să știți că doar victoria asupra slăbiciunii voastre dă adevărate puteri și aceste puteri vor ieși mai târziu prin ochii voștri, gesturile voastre, fața voastră, vocea voastră. Da, ele vor ieși chiar dacă voi vreți să le ascundeți”².

Încă înainte de creștinism, în lumea greco-romană, marii maeștrii, dascălii de referință, erau într-o deosebită cinste pentru ucenicii lor. Ei puteau fi numiți chiar „părinți spirituali”, deși noțiunea de „părinte spiritual” nu avea conotația pe care o va primi în creștinism. Marcus Aureliu, de pildă, face distincție între ceea ce a primit παρά τοῦ πατρός, de la tatăl său, adică de la Antonin părintele său de suflet, și ceea ce i se trăgea παρά τοῦ γεννήσαντος, adică de la „născătorul său, tatăl său natural”³.

² Ibidem, p. 25.

³ IRÉNÉE HAUSHERR, *Direction Spirituelle en Orient autrefois*, Roma, 1955, p. 19.

Un maestru care a biruit patimile și este plin de har, are o influență pozitivă asupra discipolilor săi. Aceștia, ascultându-l, trăind în preajma lui, primesc câte ceva din experiența dascălului. Maestrul spiritual nu-ți poate dărui nici bogății, nici plăceri, ci bucurii sufletești care te pun în legătură cu cerul. Jan Amos Comenius spune pe bună dreptate că „omul ca să devină om trebuie să fie format”⁴. Ba folosește și cuvinte grele la adresa celor ce n-au preocuparea îmbunătățirii spirituale: „Ce sunt cei bogați fără înțelepciune, decât niște porci îngrășați cu tărâțe? Și ce sunt cei săraci fără înțelegerea lucrurilor, decât niște măgăruși condamnați să ducă poveri? Ce este cel frumos care n-a învățat nimic, decât un papagal împodobit cu pene, sau după cum a mai spus cineva – o sabie de plumb într-o teacă de aur”⁵. Or, la înțelepciune și la darul înțelegerii se ajunge ucenicind pe lângă un mentor. Toți oamenii au nevoie de formare. Cu cât este cineva mai bine format, cu atât va ajunge mai departe. „Defăimătorii înțelepciunii și ai învățăturii sunt ticăloși, și nădejdea lor este deșartă și ostenele lor fără de folos și lucrurile lor netrebnice” (Înțelepciune 3, 11).

Maestrul spiritual, dascălul, trebuie să găsească modul cel mai potrivit pentru a lumina mințile discipolilor, înspre a înțelege adevărul lucrurilor. „Dacă Cicero, pe bună dreptate, a spus că darul înțelepciunii constă în cultivarea omului, dacă dorința pioasă a omului lui Dumnezeu, Moise, a fost ca Domnul să insuflă Duhul Lui întregului Său popor, dacă a existat în vremea aceea mângâietoarea făgăduință că Duhul Său se va răvărsa peste tot trupul, dacă noi trebuie să ne supunem pe deplin poruncii lui Hristos ca toate neamurile să adevărească tot ceea ce le-a încredințat El... noi să ne apropiem cu grabă de epoca noastră și să căutăm să găsim modul prin care mințile să poată supune lucrurile prin forța ordinii, aidoma felului cum sunt dispuse lucrurile în ordine prin puterea luminii, adică: după cum sunt orânduite toate lucrurile între ele și legate laolaltă prin eternele legi ale adevărului, tot așa și oamenii să

⁴ *Didactica Magna*, București, 1970, p. 31.

⁵ Ibidem, p. 34.

poată participa la lumina, ordinea și adevărul lucrurilor, astfel încât fiecare, în sine însuși, să dobândească armonie, iar toți, între ei, să poată cu adevărat să trăiască în această armonie”⁶.

Și Părinții iluștri ai Bisericii și-au avut măestrile lor, pe lângă duhovnicii care i-au crescut întru Hristos, fiind inițiați de către aceștia în cea mai aleasă cultură. Așa Sfinții Vasile cel Mare și Grigorie de Nazianz în Antiohia l-au audiat probabil pe Libaniu, iar la Atena i-au avut dascăli pe Himerie și Proheresie. Iar între Sfântul Ioan Gură de Aur și retorul Libaniu s-a creat o așa de strânsă legătură încât acesta, înainte de a muri, fiind întrebat pe cine lasă urmaș, a răspuns: „Pe Ioan, dacă nu mi l-ar fi furat creștinii”⁷. Sfântul Vasile la rândul său ajunge atât de prețuit ca model de dascăl încât unii dintre contemporani, „ca să dobândească și ei aceeași faimă, îi imitau înfățișările sale exterioare; căutau să aibă o față palidă ca a lui, să aibă barba la fel cu barba lui, să vorbească fără grabă și rar și să-și dea un aer gânditor și meditativ”⁸.

Dascălul dascălilor rămâne însă Mântuitorul Iisus Hristos. De aceea, Clement Alexandrinul, eruditul dascăl al Școlii din Alexandria, îl va și numi „Pedagogul”. „Pedagogul nostru, o, copii, spunea Clement, este asemenea cu Dumnezeu, Tatăl Său, al Cărui Fiu este: este fără de păcat nepătat, nepătimaș cu sufletul; Dumnezeu preacurat în chip de om, slujitor al voinței pământești. Acesta este pentru noi icoană, fără de păcat și trebuie să căutăm cu toată puterea ca sufletul nostru să se asemene cu El”⁹.

O întrebare pe care unii poate și-o pun în mod firesc este aceea dacă maestrul spiritual nu poate fi înlocuit de cărți? În situația în care se publică atât de mult, mai e nevoie de un director de conștiință, de un duhovnic? Răspunsul, categoric

este că avem nevoie de un maestru spiritual. Acest adevăr îl argumentăm cu două exemple banale. De pildă te-ai hotărât să înveți o limbă străină de unul singur. Îți cumperi manualul necesar, dicționarul și un caiet. Timp de câteva zile vei face exerciții, poate o oră, poate mai mult sau poate mai puțin. Apoi îți pierzi din pasiune, intervin alte lucruri de făcut și lași totul baltă. Peste o vreme reiei munca, apoi iar te oprești și timpul trece fără prea mari progrese. Dar dacă ai alături un profesor, la stăruința lui, din respect față de el sau cel puțin de rușine, te vei pregăti mereu pentru a doua zi. Sau, presupunând că ai talent muzical, te hotărăști să înveți să cânti, la un instrument. Dacă o iei pe cont propriu, după o zi sau două de solfegiere s-ar putea să te lași păgubaș. Când însă această instruire o faci cu un profesor, poți progresa mult mai repede.

S-ar putea întâmpla apoi ca, încercând să te formezi spiritual numai din cărți, lectura să nu fie bine aleasă și să ajungi la rătăcirile aberante. Se știe ce putere de atracție au diferite cărți, inspirate din practicile orientale și cu un temei religios necreștin, care-i pot deruta pe neștiutori și-i pot duce la practici aberante. Citite din interesul cunoașterii n-ar face niciun rău, dar luate ca rețete de formare spirituală pot duce la rătăcire. În aceste scrieri se găsesc tehnici de concentrare, de meditație sau de respirație, exerciții de inițiere care pot sfârși prin distrugere psihică și fizică. De aceea și când este vorba de lectură ai nevoie de un maestru spiritual care-ți indică bibliografia potrivită. Poți constata cu uimire „că oameni care nu concep să facă o ascensiune pe un munte fără a-și lua un ghid, se lansează așa, singuri, în explorarea lumii psihice unde pericolele de a se rătăci, de a cădea în prăpăstii sau de a fi îngropați sub avalanșe sunt mult mai mari. Aici, este extraordinar, se vor descurca singuri! Da, și iată de ce există atâția dereglați printre așa-zișii spiritualiști. Ei s-au hazardat așa, fără ghid, și s-au pierdut”¹⁰. Așa se face că diferitele practici yoga, implicând

⁶ JAN AMOS COMENIUS, *Pampaedia*, București, 1977, p. 23.

⁷ SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Scrieri*, P.S.B. 21, București, 1987, p. 7.

⁸ SFÂNTUL VASILE CEL MARE, *Scrieri I*, P.S.B. 17, București, 1986, p. 30.

⁹ CLEMENT ALEXANDRINUL, *Scrieri I*, P.S.B. 4, București, 1982, p. 168.

¹⁰ MIKHAËL AÏVANHOV, *op. cit.*, p. 31.

adesea prostituția, pornografia sau drogurile, i-au distrus sufletește pe mulți tineri.

Mai există apoi o altă realitate îngrijorătoare: mulți dintre cei ce se dau mari maștrii spirituali pot fi niște impostori sau, în cel mai bun caz, niște mentori care nu se ridică la înălțimea așteptărilor. Dându-se foarte liberali, sunt destul de abili pentru a-i aservi și a-i stăpâni pe cei ce le cad în cursă. Și din păcate, lumea este plină de asemenea „guru”. În domeniul spiritual o asemenea aservire nu poate sfârși decât tragic. Tragic și în adevăratul sens al cuvântului, nu numai pe tărâm spiritual. Căci paternitatea spirituală nu-i privare de libertate, nici dependență absolută, nici a ucenicului față de maestrul spiritual și nici a maestrului față de ucenic. Mai degrabă paternitatea presupune o infuzare de viață, presupune plasarea ucenicului într-un spațiu unde în mod liber poate fi el însuși. Și invers, adevărata filiație spirituală stă în faptul de a te pune de bunăvoie în relație cu un părinte sufletesc pe care trebuie să îl asculți. Pe tărâm spiritual „tată” și „fiu” sunt două noțiuni ce exprimă „o relație”, independentă de sex și vârstă. De aceea tradiția ne oferă exemple nu numai de „părinți”, ci și de „maici” spirituale¹¹.

Lucru important deci, pentru cel ce vrea să propășească pe tărâm spiritual, este să-și găsească un maestru care-i poate da cele mai bune metode pentru a avansa în viața duhovnicească. Cum îl va alege, vom vedea într-un alt capitol, când vom vorbi în special despre fiul duhovnicesc. Duhovnicul îi va indica ucenicului căile cele mai bune, mai eficace și mai puțin periculoase pentru a ajunge la țintă. Necazul este că oamenii n-au timp, sunt grăbiți și n-au răbdarea necesară parcurgerii unei căi „strâmte și cu scârbe”. Și de aceea pot cădea în cursa unui „guru” care le promite să-i schimbe în mod magic, fără multă trudă și urgent.

¹¹ GABRIEL BUNGE, *Paternité Spirituelle*, Abbaye de Bellefontaine, 1994, p. 8.

O meteahnă, aproape universală, a celor ce-și caută un maestru spiritual, este aceea că doresc ca acesta să le confirme capriciile, înclinațiile și dorințele lor. Or, dascălul trebuie să fie oglinda adevărului. El trebuie, pentru a te elibera de metehnele tale, să ți le scoată în evidență. Mântuitorul a spus limpede: „adevărul vă va face liberi” (Ioan 8, 32). Ba se întâmplă, atunci când dorința de desăvârșire nu-i sinceră, ca învățăcelul să-și părăsească maestrul pentru că nu-i confirmă părerile sale. Necazul este că, dacă un om nu-și cunoaște darurile și lipsurile sale, părțile sale pozitive și negative, nu poate face mare lucru în viață. Or, cel ce este chemat să-i sublinieze aceste lucruri și să-l ajute să și le îndrepte este maestrul spiritual în general și duhovnicul în special. S-ar putea spune că multe și mari necazuri i se întâmplă omului, tocmai pentru că la momentul potrivit n-a avut cine să-l sfătuiască. Viața spirituală, cariera, căsătoria și toate celelalte demersuri nu-i vor ieși cum trebuie dacă n-are o clară cunoaștere de sine.

Cum te poți cunoaște pe tine? Pe ceilalți îi vezi, dar pe tine nu te poți vedea. Ca să-ți poți privi chipul fizic ai nevoie de oglindă, iar pentru a-ți privi sufletul ai nevoie de duhovnic, de părinte spiritual autentic și sincer. Pentru că oglinzile pot fi și strâmbe, deformându-ți chipul. Falșii maștrii spirituali îți pot deforma sufletul. Atunci când aceștia sunt oportuniști, îți pot stimula părerea de tine însuși, dar îți pun în primejdie sufletul. Este cunoscut faptul că lui Ahab, regele lui Israel, îi erau agreabili proorocii care prooroceau pe placul lui. În momentul când, dimpreună cu Iosafat, regele Iudeii, se pregăteau de luptă cu sirienii, „Sedechia, fiul lui Chenaana, și-a făcut niște coame de fier și a zis: așa zice Domnul: cu acestea vei împunge pe sirieni până ce vor muri. Și toți proorocii au proorocit la fel...” (4 Regi 22, 11-12). Singur Miheia, fiul lui Imla, a zis: „Iată, văd pe toți israeliții împrăștiați prin munți, ca oile ce n-au păstor...” (4 Regi 22, 17). Din păcate, el, singurul care a spus adevărul, n-a fost crezut și catastrofa s-a întâmplat.

Rostul duhovnicului, al maestrului spiritual, nu este doar acela de a-i primi cu dragoste și tandrețe pe ucenici, ci și de a le spune adevărul în față, de a-i certa atunci când e nevoie¹². Dacă-i lasă să se socoată impecabili, pe când în realitate trăiesc o viață mizerabilă, nu pot face niciun progres. Este mult mai bine, pentru ucenici, chiar dacă pe moment suferă, să cunoască adevărul. Un om bolnav, dacă vrea să devină sănătos, ascultă sfatul medicului. Cei care îl vor părăsi pe maestru pentru că le-a spus adevărul, n-au fost vrednici de el; adevărații ucenici îi vor rămâne aproape. Iar aceștia vor fi călăuziți pe calea adevărului și se vor bucura de lumină.

Mântuitorul a spus: „Adevărat zic vouă: de nu vă veți întoarce și nu veți fi precum pruncii, nu veți intra în împărăția cerurilor” (Matei 18, 3). Copiii au sufletul lipsit de răutate și nu simt povara vieții, chiar dacă trăiesc în condiții grele, pentru că își pun toată nădejdea în părinți. Se simt ocrotiți, apărați, povățuiți. Același lucru se petrece și în viața spirituală. Atunci când te afli sub povața unui duhovnic, a unui maestru spiritual, te simți ocrotit, îndrumat, ajutat, ai perspectiva desăvârșirii sufletești.

b) Părintele duhovnicesc, în special.

Cu toate asemănările pe care le observăm între un maestru spiritual și un duhovnic, acesta din urmă se deosebește esențial de orice dascăl, mentor spiritual sau „guru”. Formarea duhovnicească are trăsături proprii care o disting de celelalte forme de orientare, instruire sau educație. Părintele duhovnicesc nu este doar un dascăl erudit, înconjurat de ucenici, cărora le dezvăluie tainele filosofiei și ale cunoașterii; nici un „guru” care-i inițiază pe discipoli în tainele esoterice ale unei vieți ieșite din obișnuit; nici un rabin ce tâlcuiește thora; el este *părinte*. Sfântul Apostol Pavel le scrie corintenilor: „Căci

¹² AĬVANHOV, *op. cit.*, p. 73.

de ați avea zeci de mii de învățători în Hristos, totuși nu aveți mulți părinți. Căci eu v-am născut prin Evanghelie în Iisus Hristos” (1 Cor. 4, 15).

Calitatea de duhovnic, de născător întru Hristos, presupune o paternitate în adevăratul sens al cuvântului și nu în înțeles metaforic sau legalist. Această paternitate nu le aparține doar marilor erudiți ai Bisericii, ci și multor sfinți care n-au scris un rând sau au scris foarte puțin. Toți aceștia însă, învățați sau simpli, aveau experiența vieții întru Hristos. Alături de marii dascăli și ierarhi, dacă uneori nu înaintea lor, stau părinții deșertului. „Știința duhovnicească” o aveau toți, iar aceasta este superioară „științei simple”¹³.

În tradiția Bisericii calitatea de părinte spiritual e superioară celei de părinte trupesc, după cum viața întru Hristos e superioară vieții seculare. Sfântul Teodor Studitul îl numea în mod curent pe Sfântul Platon, duhovnicul său, „părinte”, iar pe Fotinos, tatăl său natural, „soțul mamei sale”¹⁴. În creștinismul primar numele de „părinte” era dat în cunoștință de cauză. Corespondentul său semitic era „avva” și așa a fost preluat de toate tradițiile monastice. Prin Domnul Hristos noi toți am dobândit înfierea, iar Dumnezeu Tatăl a trimis „pe Duhul Fiului Său în inimile noastre, care strigă: Avva, Părinte!” (Galateni 4, 6). Dacă Părinte în modul absolut al cuvântului este Dumnezeu, „părinți” în mod relativ sunt și cei ce au primit harul de a-i naște pe alții pentru o viață spirituală nouă în Hristos. Referindu-se la această realitate Sfântul Pavel scrie: „O, copiii mei, pentru care sufăr iarăși durerile nașterii, până ce Hristos va lua chip în voi” (Galateni 4, 19).

A fost mult discutat textul de la Matei 23, 9 care zice: „Și tată al vostru să nu numiți pe pământ, că Tatăl vostru unul

¹³ IRÉNÉE HAUSHERR, *Direction Spirituelle en Orient autrefois*, Roma, 1955, p. 18.

¹⁴ *Ibidem*, p. 19.

este, *Cel din ceruri*"; începând de la Fericitul Ieronim și până la teologii moderni, s-au căutat cele mai potrivite tâlcuiri ale acestui verset. Punându-l în paralel cu un altul, îi vom înțelege foarte ușor sensul. Tânărul bogat a venit la Mântuitorul și I-a zis: „Bunule învățător, ce bine să fac, ca să am viața veșnică? Iar El a zis: De ce-Mi zici bun? Nimeni nu este bun decât numai Unul Dumnezeu” (Matei 19, 16-17). Este evident că Dumnezeu este Bunătatea absolută și izvorul bunătății. Dar în mod relativ și oamenii pot fi buni, împărtășindu-se din sursa infinită de bunătate și omagiind astfel unicul izvor a toată Bunătatea. În mod analog, din Dumnezeu izvorăște toată paternitatea sau maternitatea. Dumnezeu Tatăl este preamărit de către cei ce pronunță numele de „părinte” sau „maică”. De aceea, întotdeauna, cei mai respectuoși dintre creștini i-au numit pe duhovnicii lor „părinte” sau „avva”, ori „părinte avvo”; iar pe călugărițele înduhovnicite „amma”, sau „maică”.

Între „părinte” și „fiu” se creează, prin administrarea tainelor și ierurgiilor, o legătură spirituală pe care o înțelegem numai în contextul vieții întru Hristos. Dumnezeu este Părintele nostru al tuturor, iar noi devenim fii ai lui Dumnezeu prin Hristos, în Duhul Sfânt. Prin Hristos, Dumnezeu ne-a hărăzit făgăduința să ne facem „*părtași dumnezeieștii firi, scăpând de stricăciunea poftelor celei din lume*” (2 Petru 1, 4). Această naștere din nou o realizează Duhul, unindu-ne cu Fiul și cu Tatăl. Orice paternitate, chiar și cea naturală și cu atât mai mult cea spirituală, își justifică numele prin referirea ontologică la Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos: „*Pentru aceasta, spune Sfântul Pavel, îmi plec genunchii înaintea Tatălui Domnului nostru Iisus Hristos, din Care își trage numele orice neam în cer și pe pământ...*” (Efeseni 3, 14-15).

La părinții deșertului apelativul de „părinte” sau „avva” este foarte des întâlnit. Până la ei mărturiile sunt sporadice, pentru că viața zbuciumată a Bisericii creștine primare nu permitea o preocupare sistematică pentru teologie. De obicei cuvântul *πατήρ* se raporta la unicul Părinte, dar i se atribuia

și patriarhului Avraam. Sfântul Ignatie Teoforul îl numește pe episcop părinte: „*Se cuvine ca voi să nu abuzați de vârsta episcopului vostru, ci să-i dați tot respectul puterii lui Dumnezeu, care este în el; știu că și sfinții preoți nu se uită că a fost rânduit de curând episcop, ci, ca niște oameni înțelepți în Dumnezeu, se supun lui; dar nu lui, ci Tatălui lui, Iisus Hristos, Episcopul tuturor. Așadar în cinstea Celui care ne-a voit pe noi, se cuvine să ne supunem episcopului fără nici o fățărnicie, că nimeni nu înșală pe episcopul acesta văzut, ci îl înșală pe cel nevăzut. Că într-o împrejurare ca aceasta n-avem să dăm cuvânt trupului, ci lui Dumnezeu, Care cunoaște cele ascunse*”¹⁵. Reiese de aici paternitatea participativă a episcopului, în virtutea căreia este numit „părinte”.

În *Didascalia Apostolilor* ni se spune că, după Dumnezeu, episcopul este „părintele” credincioșilor, pentru că el i-a născut din apă și din Duh. „*Deci credincioșii să-și cinstească pe bunul lor păstor, să-l iubească, să se teamă de el ca de un părinte, ca de un stăpân, ca de un dascăl... La fel, episcopul să-i iubească ca pe niște copii pe credincioși, să-i acopere și să-i încălzească cu dragostea sa, ca pe niște ouă în vederea scoaterii puilor, să-i poarte în brațe, ca pe niște pui care trebuie să devină păsări...*”¹⁶. Când comunitățile creștine se vor înmulți, episcopul nu va putea fi prezent peste tot și, în numele său, preotul va prezida Euharistia și va boteza. Diaconul ajută pe episcop și pe preot. Pentru această calitate, de a naște fii duhovnicești, și preotul, ca și episcopul, este numit „părinte”. Amfilohie de Iconiu spune că Biserica este „mama” iar preotul care botează este „părintele”¹⁷.

Calitatea de „părinte” o are un cleric nu numai pentru faptul că-l naște pe om din nou prin Botez, că-l pecetluiește cu pecetea Duhului, că-l nutrește înspre creștere cu Sfânta Euharistie, că-l curățește și-l dezleagă de păcate prin

¹⁵ CĂTRE MAGNEZIENI 3, 1-2, Scrierile Părinților Apostolici, P.S.B., București, 1979, p. 165.

¹⁶ IRÉNÉE HAUSHERR, op. cit., p. 26.

¹⁷ Ibidem, p. 27.

spovedanie, ci și pentru faptul că-l formează duhovnicește, că-l povățuiește pe calea mântuirii. În acest sens, au existat „părinți” duhovnicești care nici n-au fost preoți, exemplu celebru fiind Sfântul Antonie cel Mare. Origen tâlcuiește textul: „cine săvârșește păcatul este de la diavolul, pentru că de la început diavolul păcătuiește” (1 Ioan 3,8), adăugând și admonestarea făcută de Mântuitorul iudeilor: „voi sunteți din tatăl vostru diavolul și vreți să faceți faptele tatălui vostru” (Ioan 8, 44), în sensul că de câte ori facem un păcat ne naștem din diavolul. Similar, ori de câte ori facem o faptă bună, ne naștem din Dumnezeu. Or, cel ce ne povățuiește să facem fapte bune este „părintele”, născându-ne în felul acesta din Dumnezeu și devenindu-ne tată¹⁸. Această idee de naștere permanentă deschide posibilitatea unei participări continue la paternitatea divină, nefiind vorba doar de administrarea Sfintelor Taine, ci de întreaga creștere și educație creștină.

Ierurgia intrării în monahism, socotită adesea în Bizanț Sfântă Taină, statornicește între părinte și novice o relație paternală. Sfântul Ioan Gură de Aur are față de monahism o considerație aparte, ca și alți mulți dintre contemporanii săi. Viața monahală este „filosofia cea adevărată și creștină”, întrecând orice altă demnitate¹⁹. Tunderea în monahism este un al doilea botez, având o deosebită valoare purificatoare. Între novice și bătrânul care-l primește se stabilește aceeași relație părintească și filială ca între preotul botezător și cel botezat.

Sfântul Ioan stăruiește îndelung asupra importanței misiunii preotului duhovnic, cel născător al sufletelor pentru împărăția lui Dumnezeu. „Preoții sunt aceia cărora li s-a încredințat zămislirea noastră cea duhovnicească; ei sunt aceia cărora li s-a dat să ne nască prin botez. Prin preoți ne îmbrăcăm în Hristos; prin preoți, suntem îngropați împreună cu Fiul lui Dumnezeu; prin preoți, ajungem mădularele fericitului cap al lui Hristos. Prin urmare, e

¹⁸ ORIGEN, *In Jeremiam*; IX, 4; P.G. 13, 356 C.

¹⁹ *Adversus Oppugnatores Vitae Monasticae*, P.G. 47, 341.

drept ca preoții să fie pentru noi nu numai mai înfricoșători decât marii demnitari și decât împărații, dar mai cinstiți și mai iubiți chiar decât părinții. Părinții ne-au năsut din sânge și din voința trupului; preoții, însă, ne sunt pricinuitoarii nașterii noastre din Dumnezeu, ai acelei fericite nașteri din nou, ai libertății celei adevărate și ai înfierii după har”²⁰.

În regulile monahale ale Sfântului Vasile cel Mare se spune că „așa cum Dumnezeu, care este și trebuie numit Părinte de către toți, cere slujitorilor Săi o ascultare severă, așa și dintre oameni părinții duhovnicești”²¹. Iar atunci când vorbește de relațiile paternale adaugă: „Părinte într-adevăratul sens al cuvântului este mai întâi Părintele tuturor; într-al doilea rând, după El, este cel ce ne călăuzește în viața spirituală.” Paternitatea este menționată de obicei în legătură cu botezul, tunderea în monahism, hirotonia întru preot sau episcop. Toate aceste acte stabilesc o relație de filiație între cel ce le oficiază și cel ce le primește. Mai adăugăm apoi și efortul pe care-l depune duhovnicul pentru a-i conduce, în calitate de părinte după Duh, pe fiii săi înspre Dumnezeu. Această paternitate este mai presus de oricare alta în lumea aceasta, pentru că ea determină o adevărată renaștere în Dumnezeu.

În literatura aghiografică titlul de „părinte”, „avva”, este un titlu de onoare, dat spontan unui slujitor al lui Dumnezeu, de către cei ce recunosc în el pecetea sfințeniei. Citim în *Pateric* că „odată avva Antonie a primit scrisori de la împăratul Constantin ca să meargă la Constantinopol și socotea ce să facă. Deci a zis către avva Pavel, ucenicul lui: oare trebuie să merg? Și a zis lui ucenicul: de vei merge Antonie te vei chema; iar de nu vei merge, avva Antonie”²². „Avva” era numit și Teofil Arhiepiscopul Alexandriei, precum și alți clerici. Sfântul Sava este numit „avva” încă din tinerețe, sau, cum spune Sfântul Eutimie, παιδαγωγέρον adică „avvă

²⁰ SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Despre Preoție*, București, 1987, p. 60.

²¹ IRÉNÉE HAUSHERR, *op. cit.*, p. 33.

²² *Pateric*, Alba Iulia, 1990, p. 12.

precocă". Dacă uneori și în Răsărit starețul unei mănăstiri este numit „avva", lucrul acesta se întâmplă nu din pricina funcției sale, ca în Apus, ci pentru că într-adevăr ducea o viață de sfințenie. Așa erau avva Serid, avva Varsanufie sau avva Ioan Profetul²³.

Semnificația primară a cuvântului „avva" rămâne însă cea pe care i-o dă *Patericul*: de părinte spiritual. Fie pentru calificativul „duhovnicesc", ce-l însoțește, fie pur și simplu pentru faptul că e clar prin sine, cuvântul ne spune că cel pe care-l definește are capacitatea de a naște și a crește fii duhovnicești. S-ar greși grav dacă s-ar considera cuvântul „părinte" o banală metaforă. Poți fi mare dascăl, mentor, maestru, guru, dar să nu ajungi niciodată părinte duhovnicesc. *Condiția esențială și indispensabilă* pentru a deveni părinte duhovnicesc al altora este să fi devenit tu mai întâi duhovnicesc. De aceea vom face câteva considerații și asupra acestui calificativ de „duhovnicesc".

Sfântul Pavel le face galatenilor următorul îndemn: „*Fraților, chiar de va cădea un om în vreo greșală, voi cei duhovnicești îndreptați-l pe unul ca acesta cu duhul blândeții, luând seama la tine însuși, ca să nu cazi și tu în ispită*" (Galateni 6, 1).

Duhovnicesc (gr. pnevmatikos) ajunge omul care conlucrează cu harul Duhului Sfânt, care își sfințește viața și ajunge plin de Duh. „*Cel ce are poruncile Mele și le păzește, acela este care Mă iubește; iar cel ce Mă iubește pe Mine va fi iubit de Tatăl Mei și-l voi iubi și Eu și Mă voi arăta lui*" (Ioan 14, 21), ne spune Mântuitorul. Plecând de la acest text, Sfântul Simeon Noul Teolog face următoarea remarcă: „*Cunoscut fie deci tuturor creștinilor că Hristos e nemincinos și Dumnezeu adevărat și că se arată, după mărturisirea cea de obște, celor ce-și arată iubirea față de El prin păzirea poruncilor Lui. Căci aceasta a spus-o El însuși: Iar prin arătarea Sa, El le dăruiește pe însuși Duhul Sfânt și prin Duhul Sfânt iarăși El însuși și Tatăl Său rămân în chip nedespărțit*

²³ IRÉNÉE HAUSHERR, *op. cit.*, p. 34.

cu ei"²⁴. În situația aceasta părintele duhovnicesc nici nu mai grăiește de la sine, ci după încredințarea Domnului Hristos. „*Duhul Tatălui vostru este care grăiește în voi*" (Matei 10, 20). După Sfântul Simeon acest Duh nu rămâne necondiționat în noi, de aceea și Sfântul Pavel ne poruncește: „*Duhul să nu-L stingeți*" (1 Tes. 5, 19). Stingerea aceasta se datorează unei vieți pătimase.

Sfântul Vasile cel Mare spune că „*Duhovnic se numește cel ce nu mai viețuiește după trup, ci este purtat de Duhul lui Dumnezeu și se face fiu al lui Dumnezeu și a ajuns asemenea chipului Fiului lui Dumnezeu*"²⁵. Părintele duhovnicesc trebuie să aibă o sfințenie deosebită, care să-l ridice deasupra credincioșilor săi, să aibă patimile vindecate și biruite²⁶. Prin părintele duhovnicesc, Dumnezeu își revarsă plinătatea milelor Sale în sufletele credincioșilor ce apelează la ajutorul lui. Un mare duhovnic, Ioan cel Străin, fugit din Rusia din cauza prigoanei bolșevice, va afirma din propria sa experiență că plinătatea milelor dumnezeiești „*se revarsă asupra noastră și asupra acelor pe care Domnul îi va alege, pe căi nepătrunse și în chipuri atât de deosebite, drept unelte spre slava Sfântului Său Nume*"²⁷.

Pentru a deveni „unealtă" a lui Hristos, adică părinte duhovnicesc, trebuie să ai la rândul tău un duhovnic bun. De aceea, omul duhovnicesc mai sus amintit îi mulțumește lui Dumnezeu pentru că l-a dăruit „*cu un părinte duhovnicesc în care lucra harul, ce umplea viața sa*" și cu „*ceea ce se numește Tradiția harismatică a moștenirii duhovnicești și cu harul de a călăuzi sufletele oamenilor spre mântuire*"²⁸. Reiese clar și de aici că în

²⁴ A cincea cuvântare morală, Filocalia 6. București, 1977, p. 198.

²⁵ *Tratatul despre Sfântul Duh*, cap. XX V.

²⁶ SFÂNTUL NICODIM AGHIORITUL, *Carte foarte folosite de suflet*, Editura Bunavestire, Bacău, p. 5.

²⁷ ANDRÉ SCRIMA, *Timpul rugului aprins*, București, 1996, p. 22.

²⁸ *Ibidem*.

părintele duhovnicesc „lucrează harul”. Dacă cineva lipsit de harul Duhului Sfânt își asumă această sarcină, pe lângă faptul că nu va fi în stare să rezolve situațiile sufletești complicate ale ucenicilor – pierzându-se pe sine și pe ei – nu le va putea astâmpăra nici setea duhovnicească; pentru că „setea Duhului este fără de sațiu și nimic nu o poate covârși; iar cu cât harul Lui se revarsă în ființă, cu atât mai mult acesta crește și se împlinește”²⁹.

Sfântul Grigorie cel Mare are și el față de păstorul sufletesc, față de duhovnic, o exigență aparte: „josniciile lucrărilor pământești nu mai sunt parte pentru acela care se dăruiește predicării lucrurilor celor cerești. Căci acela care se folosește de predicarea celor cerești, e ca și cum ar sta pe culmile cele mai înalte, atrăgând în felul acesta cu atât mai ușor la desăvârșire pe supușii săi, cu cât le va da o dovadă concretă că el se află în culmea desăvârșirii. Posibilitatea de a atrage pe credincioși la o mai mare desăvârșire e în raport cu posibilitatea de a dovedi validitatea realităților divine cu pilda vieții”³⁰.

Pentru a ajunge „duhovnicesc” trebuie să te lupți cu păcatul „până la sânge” (Evrei 12, 4). Avva Longhin ne dă și o modalitate de a ne verifica dacă l-am primit pe Sfântul Duh: „femeia, zice el, atunci cunoaște că a zămislit, când i se va opri sângele. Așadar și sufletul, atunci cunoaște că a primit Duh Sfânt, când i se vor opri patimile cele ce curg jos dintr-însul. Iar câtă vreme petrece într-însule, cum poate să se mărească în deșert, că este fără patimă? Dă sânge și ia Duh!”³¹. Fără luptă până la sânge, fără nevoie, fără despătimire, nu poți primi Duh, nu poți deveni „duhovnicesc”.

Din cele spuse, referitor la părintele duhovnicesc, reiese că acesta este mai important, pentru viața sufletească a omului, decât orice alt director de conștiință preocupat de formarea spirituală. „Noțiunea de părinte spiritual prezintă toate caracteristicile unei valori centrale, ireductibile. Nici o definiție nu ar

²⁹ Ibidem, p. 24.

³⁰ Cartea Regulei pastorale, Sibiu, 1987, p. 51.

³¹ Pateric, Alba Iulia, 1990, p. 128.

fi în stare să o conțină, și cu atât mai puțin să o epuizeze”³². El este purtător de duh, „pnevmatic”, și chiar dacă nu încetează de a fi om, este mai mult decât un om: el trăiește în duh. Și cu toate că nici o definiție nu poate sintetiza calitățile pe care trebuie să le aibă duhovnicul, totuși vom da una: Duhovnicul este omul care, datorită mortificării patimilor și nepătimirii pe care o dobândește, devine cunoscător al lucrurilor dumnezeiești și are față de lucrurile omenești o dreaptă judecată, datorită căreia, fără nici un pericol pentru el, știe să-i călăuzească pe alții pe calea lui Dumnezeu.

2. Calitățile necesare părintelui duhovnicesc

a) Calitățile sacerdotale

Viața duhovnicească și-a avut și își are frumusețea, complexitatea și diversitatea ei. De aceea nu puține au fost problemele ce s-au pus referitor la cel ce dirijează această viață, la duhovnic. Exigențele față de calitățile sale spirituale și intelectuale sunt mari. Pe lângă aceste calități s-a pus uneori și întrebarea dacă duhovnicul trebuie să fie preot? Sau, în cazul mănăstirilor, dacă duhovnic trebuie să fie starețul, sau un alt bătrân cu experiență? Amândouă aceste întrebări au stârnit controverse de-a lungul timpului.

Disputa legată de faptul dacă duhovnicul trebuie să fie sau nu preot s-a datorat unei confuzii. S-au confundat cele două feluri de mărturisire: spovedania păcatelor în vederea dezlegării sacramentale și destăinuirea gândurilor, în vederea primirii unui sfat duhovnicesc. Se știe că mari trăitori, care au creat în jurul lor o adevărată școală, cum a fost Sfântul Antonie cel Mare, n-au fost preoți. Și totuși ei au format duhovnicește mulțime de ucenici. Unii bătrâni vestiți au ajuns sfătuitori chiar și ai episcopilor. Sfântul Simeon Noul Teolog

³² ANDRÉ SCRIMA, op. cit., p. 183.

vede explicația acestui fapt în starea de pocăință continuă și absolută ce și-o asumă călugării. Ba mai mult, în timpul luptelor iconoclaste, foarte mulți preoți de mir au cedat presiunilor, călugării rămânând apărătorii fideli ai icoanelor. Din această cauză credincioșii alergau în mare număr la ei, pentru probleme duhovnicești. De aceea, în veacul al XII-lea, canonistul Balsamon se vede silit să facă o distincție limpede între slujba de sfătuitor și puterea de dezlegare pe care, după tradiția clasică a Bisericii, o au doar episcopii și preoții³³.

În tradiția ortodoxă nici preoții nu sunt toți duhovnici, de aceea s-a instituit o hirotiesie prin care episcopul oferă preotului această misiune. Se presupune că preotul primește această slujire în momentul în care are cunoștințele și experiența necesare. Taina spovedaniei și arta formării duhovnicești sunt două lucruri distincte. Este de dorit ca unul și același om să le facă pe amândouă, deși în istorie ele au fost adesea și separate. De aceea nu-i corect să-i socoți uzurpatori ai puterii sacerdotale pe toți nehirotoniții, călugări sau laici, care se ocupă de formarea duhovnicească a altora. Putem da un exemplu: pe vremea când controversele asupra faptului dacă duhovnicul trebuie să fie preot sau un simplu călugăr, Sfântul Gherman Aghioritul (+ 1336) și-a ales succesiv mulți părinți duhovnicești, dar dezlegarea sacramentală o primea de la ieromonahul Pezos³⁴.

Sfântul Simeon Noul Teolog nu neagă nici el faptul că puterea de a lega și dezlega o au episcopii și preoții; dar, zice el, mulți nu și-o pot exersa din cauza decăderii lor morale³⁵. Pentru că, pentru a-i împăca pe alții cu sfințenia lui Dumnezeu, trebuie să duci tu o viață sfântă; pentru a le da altora Duhul Sfânt, trebuie să-l ai tu mai întâi. De aceea călugării, având o

viață ascetică, erau considerați mai potriviți pentru a împlini misiunea de duhovnici „dar dintre aceștia numai cei care trăiesc conform voturilor depuse, și nu cei care, deși se numesc călugări, trăiesc ca și necălugării”.

Sigur că e de dorit ca preoții duhovnici să aibă o viață sfântă. Dar dacă vrednicia lor lipsește, absența ei este suplinită de credința și vrednicia Bisericii. De aceea părintele Stăniloae subliniază faptul că „învățătura Bisericii, că validitatea Tainelor săvârșite de un preot sau episcop nu depinde de vrednicia lor, se bazează pe faptul că rugăciunea și invocarea Duhului făcute de ei este rugăciunea și invocarea Bisericii, iar gesturile lor sacramentale și declarațiile lor despre harul care se coboară sunt însoțite de credința Bisericii că Hristos însuși lucrează prin ele în mod nevăzut și că Hristos însuși își împlinește de fiecare dată făgăduința dată la instituirea Tainelor, că la săvârșirea lor se va coborî în cei ce le primesc”³⁶.

Cele mai multe dintre textele patristice, care s-ar părea că presupun puterea de a dezlega pentru monahii nehirotoniți, dau această impresie datorită obiceiului foarte răspândit de a-i întreba pe bătrâni asupra gândurilor și nedumeririlor tale. Adevărul este că misiunea de părinte duhovnicesc, dacă nu le-a fost contestată niciodată călugărilor, ea le aparține la fel de legitim și preoților de mir. Că dacă sfătuitor sau părinte duhovnicesc, în sensul larg al cuvântului, poate fi și o persoană nehirotonită, dezlegarea sacramentală nu o poate da decât episcopul sau preotul. Că pentru a putea dezlega valid, preotul trebuie să aibă în acest sens aprobarea episcopală, primită prin hirotiesia întru duhovnic.

S-a mai pus problema dacă, în mănăstiri, starețul trebuie să fie duhovnic sau un alt ieromonah cu o experiență duhovnicească aleasă?

La pustnicii veacurilor primare, și nu numai la ei, găsim și o practică și alta. În existența superiorilor printre Părinții

³³ PAUL EVDOKIMOV, *Ortodoxia*, București, 1996, p. 314.

³⁴ IRÉNÉE HAUSHERR, *Direction Spirituelle en Orient autrefois*, Roma, 1955, p. 106.

³⁵ *Ibidem*, p. 107.

³⁶ PR. PROF. DR. DUMITRU STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, 3, București, 1978, p. 29.

din deșert îi determinau pe fiecare să-și caute un părinte duhovnicesc. Pe de altă parte, datoria imperioasă de a asculta de „un bătrân”, odată ales, îi conferea acestuia o autoritate care, mai târziu, în comunitățile organizate, nu-i putea aparține decât stareșului. Partizanii și ai unei și ai celeilalte practici se prevalează de exemplul bătrânilor.

Sfântul Pahomie cel Mare pune un accent deosebit pe organizarea obștei monahale. Formarea duhovnicească individuală era lăsată pe al doilea plan. Aveau mai mare importanță sfaturile duhovnicești date în comun călugărilor, decât legătura permanentă dintre ucenic și părinte. Acest lucru însă, în cazul Sfântului Pahomie și al altor bătrâni îmbunătățiți, se pare că putea fi înlocuit de harisma cunoașterii inimilor³⁷. Iar în ce privește spovedania, fiind foarte mulți călugări în obște, o făceau la părinții ce răspundeau de anumite chilii. Puterea acestora, însă, era limitată. Ei îi îndrumau pe frați la pocăință pentru greșelile lor, îi certau pe cei neorânduți, îi sprijineau pe cei slabi. Frații, la rândul lor, erau supuși și ascultători față de părinți.

Referitor la Sfântul Vasile cel Mare, Humbertclaude în *Tratatul de formare duhovnicească*³⁸, spune că „*exista în mănăstire un oarecare număr de călugări care aveau harisma direcționării sufletelor, recunoscute ca atare de către autoritatea competentă. Acești călugări formau o grupare bine conturată, aceea a proestoșilor sau a bătrânilor*”. Dacă aceștia erau ieromonahi sau „duhovnici” în sensul larg al cuvântului, nu știm: este sigur însă faptul că Sfântul Vasile le dădea superiorilor mănăstirilor câțiva colaboratori pentru a-i ajuta în misiunea duhovnicească. Una dintre sarcinile acestora era să-i inițieze pe frați. Ei le ascultau mărturisirea gândurilor și le dădeau canoane. Misiunea aceasta nu era de loc ușoară, pentru că frații trebuiau să-și mărturisească toate gândurile, apelând mereu la bătrâni. Sfântul Vasile le

³⁷ IRÉNÉE HAUSHERR, *op. cit.*, p. 111.

³⁸ Paris, 1932, p. 139.

îngăduia fraților să-și aleagă singuri duhovnicul, dintre cei ce împlineau condițiile necesare.

În consecință, putem spune că de-a lungul vremurilor s-a oscilat între cele două practici: fie că stareșul era unicul duhovnic obligatoriu, fie că frații aveau posibilitatea să-și aleagă părintele spiritual. Amândouă practicile au avantajele și dezavantajele lor.

Acest considerent se poate extinde și în cazul parohiilor. Ideal ar fi ca pentru toți parohienii preotul parohiei respective să fie duhovnic. Dar în practică nu se întâmplă așa. Dacă tradiția Bisericii leagă toate celelalte slujiri de comunitate, de parohie, cu spovedania face excepție. Botezul, nunta, înmormântarea, le oficiază preotul paroh. Pentru mărturisire însă se face pogorământ. Orice credincios își poate căuta doctorul sufletesc potrivit deși, așa cum menționam, foarte bine ar fi dacă preotul paroh ar îndeplini această misiune.

b) Calități morale.

După tradiție, de numele marilor duhovnici se leagă titlul de „profet”. Ei sunt plini de Duh, slăbiciunea trupului este înghițită de forța Duhului. Cu ei se împlinește promisiunea Mântuitorului: „*Fiindcă nu voi sunteți care vorbiți, ci Duhul Tatălui Vostru este care grăiește în voi*” (Matei 10, 20). Sfântul Irineu spune că „*sufletul unit cu trupul, însoțite de Duhul lui Dumnezeu, îl fac pe om duhovnicesc*”³⁹. Această „harismă profetică” pe care harul Duhului Sfânt i-o dă duhovnicului acționează în două direcții: pe de o parte îl ajută pe duhovnic să cunoască tainele lui Dumnezeu, iar pe de altă parte îl ajută să pătrundă în inimile oamenilor, să fie „văzător cu duhul”⁴⁰.

Marii duhovnici vor ști, așadar, intenția lui Dumnezeu cu fiecare om, cu fiecare fiu duhovnicesc ce li se adresează pentru sfat și spovedanie. Apoi, omul fiind slab, ori nu poate să-și

³⁹ Adv. Haer, P.G. 7 1142 B.

⁴⁰ Ibidem, 6, 1137 B.

dezvăluite gândurile în fața duhovnicului, ori nu vrea să facă lucrul acesta complet, și atunci duhovnicul, fiind „văzător cu duhul”, va pătrunde în inima interlocutorului său și-și va face o imagine completă asupra stării sale sufletești. Numai că, pentru a intra în intimitate cu Dumnezeu și pentru a putea pătrunde în inima ucenicilor săi, duhovnicul trebuie să aibă o *viață curată și o credință dreaptă și nestrămutată*.

Acestea sunt două dintre calitățile morale pe care nesmintit trebuie să le aibă duhovnicul. În prima rugăciune de la hirotonirea preotului, episcopul i se adresează lui Dumnezeu, referitor la cel pe care-l hirotonește, zicându-i: *„binevoiește să primească acest mare har al Sfântului Tău Duh întru viață curată și credință nestrămutată”*⁴¹. Iar atunci când îl hirotonește duhovnic se roagă Mântuitorului să-l arate vrednic de slujba iertării păcatelor, după ce a constatat că *„este deplin în tot harul”*⁴².

Așadar, prima calitate morală pe care trebuie să o aibă duhovnicul este viața curată, viața sfântă. Orice credincios așteaptă ca duhovnicul său să-l conducă la Dumnezeu, să-l călăuzească înspre Dumnezeu. Or, pentru a-L vedea pe Dumnezeu, duhovnicul trebuie să fie *„curați cu inima”* (Matei 5, 8); altfel vor fi călăuze oarbe, *„și dacă orb pe orb va călăuzi, amândoi vor cădea în groapă”* (Matei 15, 14). Cel ce n-a primit *„botezul Duhului”*, spune Sfântul Simeon Noul Teolog, din punct de vedere haric este inexistent, incapabil de a face ceva, cu atât mai puțin de a naște fii duhovnicești⁴³. Acestuia i se potrivesc cuvintele Mântuitorului: *„Doctore, vindecă-te pe tine însuși”* (Luca 4, 23).

Sfântul Grigorie de Nazianz ne spune că cea mai sublimă misiune, dar și cea mai grea și plină de responsabilitate, este aceea de a-i forma pe oameni. Pe cât de sublimă-i ținta, pe atât de mare-i pericolul. *„Pentru a înfrunta pericolele unei sarcini*

⁴¹ *Arhieratikon*, București, 1993, p. 80.

⁴² *Ibidem*, p. 107.

⁴³ IRÉNÉE HAUSHERR, *op. cit.*, p. 56.

*atât de importante, trebuie să n-ai nici un defect și să posezi toate virtuțile... pentru că arta artelor și știința științelor este să-l formezi pe om, cea mai complexă și cea mai nestatornică dintre creaturi”*⁴⁴. Pentru creștin adevărata „filosofie” este aceea de a ști cum poți schimba viața pământească pe cea cerească. Or, această filosofie se învață. Ba este chiar imposibil să o înveți și să o practici fără a urma lecțiile și exemplele unui duhovnic priceput în această artă. Cu această afirmație sunt de acord toți marii duhovnici.

Sfântul Nil Ascetul îi va pune pe gânduri pe mulți duhovnici, fie ei preoți de mir sau ieromonahi, care tratează ușor cea mai dificilă dintre lucrările preoțești. Pentru această misiune duhovnicească este necesară o serioasă pregătire și o îmbunătățire a vieții. *„Tot meșteșugul, spune el, are nevoie de timp și învățătură multă, pentru a fi dobândit. Numai meșteșugul meșteșugurilor se practică fără învățătură. N-ar îndrăzni să se apuce de lucrarea pământului vreunul neiscusit, nici de lucrurile medicinei vreunul neînvățat... Numai de evlavie îndrăznesc să se apuce toți neisprăviții, ca de ceva ce e mai ușor ca toate... Căci cine nu va râde de cel care ieri ducea apă în crâșmă, văzându-l azi ca învățător al virtuții, purtat în alai de învățăcei și de cel care de abia azi dimineată s-a retras din ticăloșiile vieții de oraș, ca mai pe seară să umble prin toată piața cu mulțime de ucenici după el? Dacă aceștia ar fi fost convinși că se cere mare osteneală ca să aduci pe alții la evlavie, și ar fi cunoscut primejdia cu care e împreunat acest lucru, ar fi renunțat la el, ca la unul care întrece puterile lor”*⁴⁵. Numai cei ce din proprie experiență, din zbuciumul pentru curățirea vieții, din lupta îndârjită cu patimile, au câștigat experiența duhovnicească pentru a-i povățui pe alții, se pot apuca de acest lucru. *„Căci trebuie mai întâi să se lupte cu patimile și cu multă trezvie să-și întipărească în memorie cele întâmplare în cursul luptei, ca apoi, pe baza celor ce li s-au întâmplat lor, să învețe pe alții cele ale luptei și să le facă biruința mai ușoară, zăgrăvind-le*

⁴⁴ *Ibidem*, p. 57.

⁴⁵ *Cuvânt ascetic*, Filocalia 1, Sibiu. 1947, p. 173.

de mai-nainte cursul și meșteșugul războiului”⁴⁶. Altfel, preotul duhovnic poate păți ca și Eli preotul, care n-a fost cruțat de pedeapsa lui Dumnezeu, deși era preot bun, pentru că n-a fost în stare să-și crească copiii în frica Domnului⁴⁷. Sau ar putea primi musturarea Mântuitorului, ca fariseii: „Vai vouă, cărturarilor și fariseilor fățarnici! Că înconjurați marea și uscatul ca să faceți un ucenic și dacă l-ați făcut, îl faceți fiu al gheenei și îndoit decât voi” (Matei 23, 15).

Opinia Sfântului Nil este într-o măsură actuală și astăzi. Mulți tineri ajung preoți fără a avea cunoștințele necesare misiunii lor. Iar în ce privește sfințenia vieții, într-o lume în care s-a pierdut simțul moralității, adeseori nici candidații la preotie nu sunt conștienți de importanța acesteia. Preotul trebuie să fie „bărbatul unei singure femei (1 Timotei 3, 2), fără să fi avut nicio experiență sexuală înainte de cununie și cu atât mai puțin vreo atingere perversă. În canonul 61 apostolic se spune că „dacă împotriva unui credincios, se face vreo învinuire de desfrânare sau de adulter sau de o altă oarecare faptă oprită și s-ar dovedi, acela să nu se înainteze în cler”⁴⁸.

Spuneam că, pe lângă sfințenia vieții, duhovnicul trebuie să aibă ortodoxia credinței; fără o credință dreaptă și puternică, duhovnicul se va rătăci pe sine și pe alții. S-ar putea ca uneori și un mare ascet să aibă deviații în credință, în cazul acesta nu poate fi nicidecum duhovnic. Citim în Pateric că în pustia schetică trăia un bătrân „mare cu faptele dar prost cu credința”, care nu credea în prezența reală a lui Hristos în Sfânta Euharistie. Doi bătrâni ce-l cunoșteau și știau că-i mare nevoitor, au încercat să-l convingă de adevăr. „Iar bătrânul a zis: de nu mă voi încredința din lucru, nu am vestire în chip desăvârșit. Iar ei au răspuns: să ne rugăm lui Dumnezeu toată săptămâna pentru taina aceasta și credem că Dumnezeu ne va descoperi nouă... Și

⁴⁶ Idem, 24, p. 175.

⁴⁷ 1 Regi, 2, 12 u.

⁴⁸ ARHID. PROF. DR. IOAN FLOCA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, 1991, p. 37.

implinindu-se săptămâna, au venit ei duminică la biserică și au stat împreună numai câteștrei pe o rogojină, iar în mijloc era bătrânul. Și li s-au deschis lor ochii cei înțelegători. Iar când s-a pus pâinea pe Sfânta Masă, se arăta numai la câteștrei ca un Prunc și când întindea mâna preotul să frângă pâinea, iată îngerul Domnului s-a coborât din cer, având cuțit și a jertfit pe Prunc și a turnat sângele Lui în pahar. Iar când a frânt preotul pâinea în bucăți mici și îngerul tăia din Prunc bucățile mici. Și când s-a apropiat să ia din cele sfinte, i s-a dat bătrânului carne cu sânge. Și văzând, s-a înfricoșat și a strigat, zicând: cred, Doamne, că pâinea este Trupul Tău și paharul este Sângele Tău”⁴⁹. Dacă bătrânul ar fi fost duhovnic, cu toată nevoința lui, le-ar fi putut transmite și ucenicilor erezia sa.

O altă calitate morală pe care trebuie să o aibă duhovnicul este dragostea. Dragostea, față de Dumnezeu și față de oameni, este perfecțiunea însăși. Duhovnicia se confundă cu dragostea, pentru că nimeni nu se apropie de Dumnezeu decât prin dragoste: cu atât mai puțin nu-i poți apropia pe ucenici de Dumnezeu fără de dragoste. „Dumnezeu este iubire și cel ce rămâne în iubire rămâne în Dumnezeu și Dumnezeu rămâne întru el” (1 Ioan 4, 16). Sigur că ai nevoie de multe alte daruri pentru a-i apropia pe ucenici de Dumnezeu, ca de pildă de darul vorbirii, dar aceste daruri sunt legate de dragoste sau izvorăsc din ea.

Tot în Pateric scrie că „un frate l-a întrebat pe un părinte oarecare, zicând: pentru ce, părinte, acum frații care se ostenesc prin pustie și prin mănăstiri, nu pot câștiga darurile lui Dumnezeu precum câștigau părinții cei de demult? Răspuns-a lui bătrânul, zicând: fiule, părinții cei de demult aveau dragostea frățească cea desăvârșită și fiecare ridica în sus, spre cer, pe fratele său. Acum, fiindcă s-a stins dragostea între preoți, fiecare îl trage în jos pe fratele său și pentru aceea nu câștigă frații noștri darul lui Dumnezeu ca părinții cei de demult”⁵⁰.

⁴⁹ AVVA DANIIL 7, Pateric, Alba Iulia, 1990, p. 51.

⁵⁰ Despre Dragoste, 6, Pateric. Alba Iulia, 1990, p. 347.

Dacă dragostea față de semenii este o datorie a tuturor creștinilor, cu atât mai mult sunt obligați duhovnicii să aibă dragoste față de fiii duhovnicești a căror grijă și-au asumat-o. Marii duhovnici erau vestiți prin dragoste. Cu toate că, de multe ori, fugeau de lume, nu puteau scăpa de mulțimea ucenicilor. De pildă, despre Sfântul Antonie cel Mare ni se spune că „era un doctor pe care Dumnezeu l-a dat Egiptului. Cine oare venea la el trist și nu se întorcea voios? Cine oare venea înlăcrimat și îndoliat pentru morții săi și nu se întorcea mângâiat? Cine venea mânios și nu-și schimba furia în prietenie? Ce sărac istovit și obosit îl întâlnea și nu primea prin cuvintele sale și prin privirea sa dispreț față de bogății și consolare în sărăcia sa? Ce călugăr descurajat n-a devenit râvonitor după întâlnirea cu el? Ce tânăr venit la munte și contemplându-l pe Antonie n-a disprețuit plăcerile acestei lumi pentru a iubi cumpătarea? Cine a venit la el vreodată cuprins de ispite drăcești și n-a găsit odihnă? Cine a venit vreodată chinuit de gânduri rele și nu și-a simțit sufletul ușurat?”⁵¹. Toate acestea pentru faptul că avea multă dragoste. De aceea la un moment dat a și cutezat să spună: „eu nu mă mai tem de Dumnezeu, ci Îl iubesc pe El. Că dragostea scoate afară frica”⁵². Dragostea și-o manifesta cu înțelepciune și dreaptă judecată. Un frate era acuzat de desfrânare și a alergat la Avva Antonie. Colegii săi au venit în urmă, învinuindu-l. Din întâmplare era de față și avva Pafnutie care a spus o pildă: „am văzut pe marginea râului un om băgat în noroi până la genunchi și venind unii să-i dea mâna, l-au cufundat pe el până la grumaz. Și a zis lor avva Antonie pentru avva Pafnutie: iată om adevărat, care poate să vindece și să mântuiască suflete”⁵³.

Fără îndoială că reputația unei vieți sfinte îi atrage pe credincioși în jurul unui duhovnic. Numai că poporul de cele mai multe ori identifică sfințenia cu iubirea și cu bunătatea, iar

⁵¹ Vita Antonii 87, P.G. 26, 965 A.B.

⁵² Pentru Avva Antonie 34, Pateric, Alba Iulia, 1990, p. 13.

⁵³ Ibidem.

bunătatea acționând asupra credincioșilor le-a infuzat acestora aproape un instinct, încât atunci când ea există ei o sesizează. De la un om sfânt te aștepti la un belșug de dragoste, iar, prin reciprocitate, un om ce te covârșește cu iubirea, nu poate fi decât un om sfânt. Fără de îndoială că, analizându-i pe marii duhovnici, la unii iese în evidență mai cu pregnanță bunătatea, la alții sfințenia, numai că acestea sunt virtuți corelative. De pildă, Sfântul Arsenie cel Mare era o fire mai morocănoasă, dând răspunsuri scurte și tăioase. Sfântul Antonie cel Mare era atât de bun încât lumea alerga la el fără să se mai gândească că este sfânt. Și unul și celălalt însă erau mari duhovnici, austeritatea primului nefiind lipsită de bunătate, iar blândețea celui alt nefiind lipsită de energie. Procedau diferit, dar urmăreau același scop: apropierea oamenilor de Dumnezeu.

Diadoh al Foticeii⁵⁴ vrând să ne fie mai sugestivă lucrarea de înduhovnicire, care-l face pe omul creat după „chipul” lui Dumnezeu să ajungă la asemănarea cu El, o compară cu opera unui pictor care ne face un tablou. La început scoate la iveală un contur lipsit de expresivitate. Apoi, puțin câte puțin, prin culoare se reliefează chipul viu al celui zugrăvit. Concluzia trasă este „căci precum în cazul portretelor pictate, dacă se adaugă chipului culoarea cea mai vie, se scoate la iveală până și asemănarea zâmbetului celui pictat, așa și la cei zugrăviți după asemănarea dumnezeiască de către harul dumnezeiesc, dacă se adaugă lumina dragostei, chipul e ridicat cu totul la frumusețea asemănării. Nici nepătimirea nu poate dăruia sufletului altă virtute, fără numai dragostea. Căci dragostea este împlinirea legii” (Romani 13, 10). Chipul duhovnicului trebuie să aibă această trăsătură esențială: dragostea.

Părintele duhovnic își manifestă dragostea în multe chipuri: prin răbdare, prin blândețe sau prin severitate binefăcătoare. Când duhovnicul avea un singur ucenic situația era mai ușoară. Dar când are mulți, povara este incomparabil

⁵⁴ Cuvânt ascetic, cap. 89, Filocalia 1, Sibiu, 1947, p. 379.

mai grea. Ucenicii își au fiecare problemele și ciudățeniile lor. Răbdarea părinților însă trebuie să le facă față. În lumea noastră trepidantă de multe ori nici credincioșii n-au răvna de a se preocupa de sufletul lor, de a se spovedi, de a-l întreba pe duhovnic, dar nici preotul duhovnic n-are întotdeauna răbdarea necesară îndreptării fiului său spiritual. Avva Ioan Colov este proverbial în ce privește răbdarea, ca expresie a dragostei: „Un bătrân era în Schit, ostenitor cu trupul, dar nu luător aminte cu cugetul. Deci s-a dus la avva Ioan, să-l întrebe despre uitare. Și auzind de la dânsul cuvânt, s-a întors la chilia sa și a uitat ce i-a zis avva Ioan lui. Și s-a dus iarăși să-l întrebe. Și auzind asemenea de la dânsul cuvântul, s-a întors. Iar după ce a ajuns la chilia sa, iarăși a uitat. Și așa de multe ori mergând, când se întorcea era stăpânit de uitare. Iar după acestea, întâlnindu-se cu bătrânul, i-a zis: știi avvo, că am uitat iarăși ceea ce mi-ai zis? Dar ca să nu te supăr, nu am mai venit. I-a zis avva Ioan lui: du-te de aprinde lihnarul! Și a aprins. Și i-a zis lui iarăși: mai adu alte lihnare și le aprinde dintr-însul. Și a făcut asemenea. Și a zis avva Ioan bătrânului: nu cumva s-a vătămat cu ceva lihnarul pentru că ai aprins dintr-însul celelalte lihnare? Zis-a: nu. Și a zis bătrânul: așa nici Ioan; dacă Schitul va veni către mine, nu mă va opri de la darul lui Hristos. Drept aceea, când voiești, vino, de nimic îndoindu-te! Și așa prin răbdarea amândurora, a ridicat Dumnezeu uitarea de la bătrânul”⁵⁵.

Duhovnicul trebuie să fie și blând. Atitudinea sa plină de dragoste, de răbdare și de blândețe, îl va ajuta pe ucenic să-și deschidă sufletul. „Încă de la început chiar, o privire blajină din partea duhovnicului, un ton îmbietor, cald, amical, de-o intimitate părintească și prevenitoare, va încălzi inima crispată în sforțările tăcerii, o va înmuia, o va face să se destindă și să se deschidă”⁵⁶. Răbdarea împreună cu bunătatea îl va predispune pe păcătosul zbuciumat să-și mărturisească toată suferința

⁵⁵ IOAN COLOV, 18, *Pateric*, Alba Iulia, 1990, p. 100.

⁵⁶ PR. PETRE VINTILESCU, *Spovedania și Duhovnicia*, Alba Iulia, 1995, p. 69.

sufletească și să se hotărască pentru o altă viață. După avva Plimen⁵⁷, pe omul ce se mărturisește sincer și cu părere de rău nici nu trebuie să-l mustri, pentru a nu-i distruge răvna sufletului; dimpotrivă, trebuie să-l încurajezi pentru a face o pocăință sinceră și a se lupta cu păcatul.

Duhovnicii consacrați nu sunt de acord cu legalismul rece și lipsa de înțelegere a rigoriștilor: „Un tânăr nu dintre cei mai răi s-a dus să se mărturisească la un bătrân cunoscut foarte bine de noi și i-a spus simplu că este neliniștit de ispitele trupului și de duhul desfrânării, crezând că va găsi în cuvintele duhovnicului o mângâiere pentru chinul lui launtric și un leac pentru rănilor sufletești. Dar bătrânul, muștrându-l cu cuvinte foarte aspre, i-a spus că este un mizerabil și un nevrednic de a purta numele de monah ca unul care s-a putut lăsa atras de cursele unor astfel de poftă. Muștrarea aceasta l-a rănit pe tânăr în așa măsură, încât a plecat din chilia bătrânului cu sufletul plin de tristețe și de deznădejde. Pe drum, pe când el mergea abătut și fără să se mai gândească la îndreptare, ci dimpotrivă, cum să-și îndeplinească dorințele care-l stăpâneau, a întâlnit pe părintele Apollo, cel mai demn de încredere dintre bătrâni. Acesta, privind chipul tânărului, și-a dat seama că este frământat în inima lui de ceva și a vrut să afle din ce pricină este atât de tulburat. Văzând că tânărul nu răspunde nimic, deși era întrebat cu blândețe, bătrânul a simțit că acesta nu fără motiv vrea să ascundă prin tăcere cauza tristeții care i se citea pe față și a căutat să afle cu orice chip ce durere are pe suflet. La stăruințele bătrânului, tânărul a mărturisit că se duce în sat să se căsătorească și să părăsească pentru totdeauna mănăstirea, fiindcă, după spusele acelui duhovnic, el nu putea fi monah, dacă nu era în stare să-și înfrâneze poftă de carne și nici să găsească alt leac pentru ele. Bătrânul, mângâindu-l cu cuvinte blânde, i-a spus că și el este zilnic agitat de aceleași frământări și porniri și că de aceea nu trebuie să cadă în disperare și nici să se mire de ardoarea patimii, care nu se poate birui atât prin sforțări, cât prin mila și harul Domnului. L-a rugat să-și amâne hotărârea cu o zi și să se întoarcă la chilia

⁵⁷ *Pateric*, Alba Iulia, 1990, p. 169.

sa, iar el a plecat în grabă la mănăstirea duhovnicului despre care a fost vorba. Când a ajuns aproape, cu mâinile întinse și cu lacrimi fierbinți a înălțat următoarea rugăciune: Doamne, Tu care singur ești judecător nevăzut, milostiv și lecuitor al puterilor ascunse și al slăbiciunii omenești, întoarce către acest bătrân pătimirea celui tânăr, ca să se învețe și acesta, și chiar la bătrânețe să înțeleagă slăbiciunile și lipsa de experiență a celor tineri. Și după ce el a terminat această rugăciune, a văzut un etiopian negru stând în fața chiliei acestuia și îndreptând împotriva-i săgeți aprinse. Rănit, neîncetat, bătrânul alergea ca un nebun încoace și încolo intrând și ieșind din chilie și, cum nu putea rămâne locului, a început să meargă pe același drum pe unde plecase acel tânăr. Când l-a văzut părintele Apollo că a înnebunit și că este apucat de furii, a înțeles că fusese ținut de diavol în inimă cu acele săgeți aprinse și că în el lucrează o căldură insuportabilă, întunecarea minții și tulburarea simțirii. Apropiindu-se de el, i-a zis: Unde te grăbești și ce pricini te împing să-ți uiți de seriozitatea de bătrân și să alergi ca un copil, fără nici un pic de liniște? Față de remușcările de conștiință și jenat de agitația rușinoasă de care era cuprins, credea că bătrânul i-a înțeles frământarea și secretele inimii și nu îndrăznea să răspundă nimic. Întoarce-te în chilie, i-a zis, și înțelege că până acum, necunoscut sau disprețuit de diavol, n-ai fost trecut de el în numărul celor pe care zilnic îi ațâță și care se luptă cu el în gândurile și preocupările lor... De aceea, după ce am terminat de vorbit despre acea înțelepciune mântuitoare prin care Dumnezeu a voit să-l scoată pe acel tânăr din focul primejdiei, iar pe tine prin lovituri puternice să te învețe ce este compătimirea, să-L implorăm pe Domnul cu rugăminți unite să îndepărteze prin porunca Lui aceste lovituri ale diavolului, care ți-au fost aduse spre folosință⁵⁸.

Răbdarea și bunătatea avvei Apollo, duhovnic iscusit, i-a salvat pe amândoi: și pe duhovnicul lipsit de bunătate și înțelepciune și pe tânărul supus ispitelor.

⁵⁸ Sf. IOAN CASIAN, *Despre dreapta judecată*, P.S.B. 57, București, 1990. pp. 337-339.

Duhovnicul pe lângă bunătatea izvorâtă din iubire, trebuie să aibă și smerenie, care la nevoie îl ajută să-și pună sufletul pentru ucenicul său. Dragostea duhovnicească merge până acolo încât să-ți asumi păcate pe care nu le-ai făcut. Ne relatează *Patericul* că un frate, căzând, nu mai voia să se întoarcă în pustie, fiind deznădăjduit. Prietenul său i-a spus: și eu am făcut exact același lucru, deși nu îl făcuse. L-a îndemnat să se întoarcă împreună și și-a asumat exact același canon de pocăință, în felul acesta salvându-și fratele. Sfaturile bătrânilor în acest sens erau limpezi: „poartă neputința fratelui tău și Dumnezeu văzând lucrul răbdării tale, îl întoarce pe el, că nu este lucru cuviincios să te porți cu cineva cu asprime, căci drac pe drac nu se scoate, ci mai vârtos cu bunătatea, fiindcă și Dumnezeu nostru cu binele îi poartă pe oameni”⁵⁹. Cei ce veneau în fața Părinților autentici, pentru a-și dezvălui aspectele cele mai tainice și mai murdare legate de viața lor intimă, n-aveau teama că aceștia îi vor umili, etalându-și sfințenia. Sfântul Teodor Studitul nu socotea deloc util să-și scoată în evidență virtuțile; dimpotrivă, atunci când ucenicii se plângeau de mulțimea ispitelor, le dădea de înțeles că și el a trecut prin acestea, și că vorbește din proprie experiență. Această artă a împreună pătimirii, fără urmă de condescendență umilitoare, le dădea ucenicilor curajul necesar pentru a-și deschide sufletele⁶⁰.

Pentru a-i da credinciosului încrederea necesară, ce-l determină să-și deschidă inima, duhovnicul trebuie să fie un sfânt, dar să se dea drept păcătos. De fapt, așa cum ne spune avva Matoi, aceste două una sunt: „pe cât se apropie omul de Dumnezeu, pe atât se vede pe sine păcătos, căci proorocul Isaia văzând pe Dumnezeu, se făcea ticălos și necurat pe sine”⁶¹. Un duhovnic, care a rămas un mare anonim, l-a descurajat pe un frate prin lipsa sa de înțelegere. Avva Pimen însă a îndreptat

⁵⁹ Pentru Dragoste, 13, *Pateric*, Alba Iulia, 1990, p. 351.

⁶⁰ IRÉNÉE HAUSHERR, *op. cit.*, p. 73.

⁶¹ *Pateric*, Alba Iulia, p. 145.

totul printr-un cuvânt minunat și plin de umor: „Ce vrei tu, tinere? Iovstion, duhovnicul tău, trăiește sus în cer cu îngerii; pe când eu și cu tine, trăim aici pe pământ și suntem supuși ispitelor. Dar nici noi nu vom pieri, dacă ne vom stăpâni stomacul și limba, trăind retrași”. Așa cum am văzut, pentru Părinți a devenit o axiomă faptul că nu poți schimba pe nimeni cu duritate și severitate.

Dragostea dezinteresată, în cazul duhovnicului, din care izvorăsc bunătatea, răbdarea, înțelegerea și smerenia, este cea mai importantă virtute. Starețul Zosima, celebrul personaj creat de Dostoievski, contrastând pregnant cu rigoristul ascet Ferapont, este reprezentativ în acest sens. Înainte de moarte le ține confrăților întru slujire un cuvânt care redă cu exactitate această idee: „Iubiți-vă unii pe alții, cuvioșilor, și iubiți norodul ce păzește legile Domnului. Să nu credeți că noi am fi cumva mai sfinți decât mireni pentru că am venit să ne ferecăm între zidurile acestui lăcaș; dimpotrivă, cine s-a hotărât să vină aici, prin faptul însuși că și-a îndreptat pașii încoace, a recunoscut că este mai nevrednic decât toți mireni la un loc, decât toată suflarea de pe fața pământului... Să nu vă arătați mândri nici față de cei mici, nici față de cei mari. Nu urâți pe cei ce se leapădă de voi, pe cei ce vă hulesc și își bat joc de voi sau clevetesc împotriva voastră. Nu-i urâți pe ateii, pe cei ce învață de rău, pe materialisti, nici măcar pe cei mai răi dintre ei, nu numai pe cei buni, căci mulți dintre ei sunt oameni de omenie, mai ales în zilele noastre. Pomeniți-i în rugăciunile voastre, așa cum vă spun: Miluiește-i, Doamne, pe cei ce n-au pe nimeni să se roage pentru sufletul lor; mântuiește-i, Doamne, și pe cei care nu vor să ți se închine Ție. După care aveți grijă să adăugați: Rugămintea asta nu pornește din mândrie, Doamne, căci eu însumi sunt cel mai nevrednic dintre toți... Iubiți norodul ce urmează căile Domnului și nu lăsați veneticii să vă risipească turma, căci de veți lăncezi în trândăvie, cuprinși de o trufașă scârbă de lume, și mai ales dacă arghirofilia va pune stăpânire pe voi, ei vor veni din toate țările și vor risipi turma voastră. Lămuțiți fără preget mîntimii cuvântul Sfintei Scripturi... Nu fiți lacomi de bani... Nici argintul, nici aurul

să nu vă ispitească, căutați să nu vă atingeți nici de unul, nici de celălalt... păstrați în suflete credința și țineți sus flamura ei. Cât mai sus...”⁶². Acest discurs, în întregimea lui, rămâne valabil și aici și acum.

Spuneam că duhovnicul își manifestă dragostea nu numai prin răbdare și blândețe, ci și prin severitate binefăcătoare; îngăduința peste măsură îl poate pierde pe fiul duhovnicesc. Duhovnicul trebuie „să aducă înapoi oala cea rătăcită și să vindece pe cea mușcată de șarpe; și nici să o împingă spre prăpastia deznădăjduirii și nici a slăbi frâna spre moleșirea și spre disprețuirea vieții”⁶³. Așadar și indulgența trebuie să-și aibă limitele sale, mai ales în viața comunității, pentru că greșelile unora, îngăduite de duhovnic, i-ar putea sminti pe alții.

Pahomie cel Mare, de exemplu, îl avea ca ucenic preferat pe Teodor. Timp de șapte ani, acesta nici n-a băgat de seamă că are primul loc după părintele său. Dar într-o zi l-au făcut să observe acest lucru ceilalți confrăți și el s-a simțit măgulit. Mărturisindu-și păcatul, a fost canonisit și izolat doi ani, iar ca urmaș al lui Pahomie a fost rânduit Petroniu. Părintele și-a dat seama că părerea de sine l-ar putea pierde.

Sfântul Vasile cel Mare, foarte bun în relațiile cu ucenicii și mare psiholog, nu era indulgent cu păcatele nimănui. Mila și îndelunga răbdare pentru păcătoși și-o arăta nu trecându-le cu vederea păcatele, ci suportându-i cu blândețe și aplicându-le canoanele de îndreptare necesare cu toată bunătatea și dreapta judecată. Dacă se punea problema că muștrându-i pe oameni pentru greșelile mici s-ar putea să te arăți lipsit de dragoste, Sfântul Vasile răspundea: „Pe care păcat va îndrăzni cineva să-l numească mic, când Apostolul a stabilit clar că prin călcarea legii necinstești pe Dumnezeu (Romani 2, 23). Iar dacă boldul morții este păcatul (1 Cor. 15, 55), nu în mod conicret, acesta sau acela, ci în mod nedeterminat orice păcat, nemilostiv nu este cel ce ceartă, ci

⁶² DOSTOIEVSKI, *Opere*, vol.9, București, 1972, p. 222.

⁶³ Sinodul Trulan, Canonul 102..

cel care tace, după cum desigur nemilostiv este cel care lasă veninul înăuntru în cel mușcat de șarpe veninos, nu cel care-l scoate. Acesta risipește și dragostea; pentru că, precum relatează Scriptura, cel care crușă toaieșul urăște pe fiul său, iar cel care îl iubește, îl pedepsește stăruitor (Pilde 13, 24)⁶⁴.

Nu trebuie confundată indulgența părinților duhovnicești cu slăbiciunea sau lașitatea. Dacă ar trebui să dăm exemple de intransigență am găsi destule. Canoanele sinoadelor și ale Sfinților Părinți, pe care marii duhovnici le-au aplicat în duh și nu în literă, aduc mărturie despre acest lucru. Patericul ne relatează faptul că „un frate l-a întrebat pe avva Pimen, zicând: am făcut păcat mare și voiesc să mă pocăiesc trei ani. I-a zis lui bătrânul: este mult. Și a zis fratele: dar până la un an? Și a zis iarăși bătrânul: mult este. Iar cei ce erau de față au zis: dar până la patruzeci de zile? Și iarăși a zis: mult este. Și a adăugat: eu zic că dacă din toată inima se va pocăi omul și nu va mai continua să facă păcatul și în trei zile îl primește pe el Dumnezeu”⁶⁵.

Importantă pentru părinți era starea sufletească a ucenicilor în viitor, și nu atât pedepsirea trecutului, iar această preocupare îi determina să-i încurajeze pe ucenici. Disperarea pe plan duhovnicesc este pierzătoare de suflet. De aceea, duhovnicul trebuie să fie în stare să-l îmbărbăteze pe ucenic și să-l facă curajos și luptător: „Un frate l-a întrebat pe avva Sisoie zicând: ce voi face, avvo, că am căzut? I-a răspuns lui bătrânul: scoală-te iarăși. Zis-a fratele: m-am sculat și iarăși am căzut. Și a zis bătrânul: scoală-te iarăși și iarăși. Deci a zis fratele: până când? Zis-a bătrânul: până ce vei fi apucat sau în bine sau în cădere, căci cu ce se află omul, cu aceea se și duce din lumea aceasta”⁶⁶.

Dragostea adevărată față de ucenici însă nu este slăbiciune. În acest sens ne este relatat un caz în care, din cauza îngăduinței și slăbiciunii unui duhovnic față de un

⁶⁴ Regulile mici, P.S.B. 18, București, 1989, p. 318.

⁶⁵ AVVA PIMEN, 12, Pateric, Alba Iulia, p. 168.

⁶⁶ AVVA SISOE, 38, Pateric, Alba Iulia, 1990, p. 213.

tinăr, deși acesta n-a săvârșit păcate evidente, fiindu-i totuși sufletul plin de mândrie din cauza aprecierilor duhovnicului, și murind pe neașteptate, s-a pierdut. De aceea, duhovnicii cu experiență sunt și severi. Ei le cer ucenicilor ascultare riguroasă. Doctrina ascetică tradițională în creștinism trebuie aplicată cu franchețe. Altfel omul poate cădea în laxism moral. Avva Arsenie, muștrându-i pe somnoroși, le spune: „de ajuns este călugărului să doarmă un ceas, de va fi nevoitor”⁶⁷. Iar avva Ahile este aspru cu cei mândicioși: „A venit odată avva Ahile la chilia lui avva Isaia în schit și l-a găsit mândcând; acesta pusese sare și apă într-un castron. Și văzându-l bătrânul că a ascuns castronul după funii, i-a zis: spune-mi ce mândcâci? Iar el a zis: iartă-mă avvo, că tăiam smicele și m-am suit pe arșiță și am pus în gura mea pâine cu sare; că mi s-a uscat gâtul de arșiță și nu se pogora pâinea. Pentru aceasta am fost silit de am pus puțină apă peste sare ca așa să pot gusta. Deci, iartă-mă! Și a zis bătrânul: veniți de vedeți pe Isaia, că mândcâci zeamă în schit. Dacă vrei să mândcâci zeamă, du-te în Egipt”⁶⁸.

Am amintit câteva din calitățile spirituale pe care trebuie să le aibă un duhovnic; ele sunt însă mult mai multe. Personalitatea celor ce-i formează pe alții este complexă, pentru că și misiunea lor le întrece pe toate.

c) Calități intelectuale.

Pe lângă o viață de sfințenie, duhovnicul trebuie să posede o sumă de cunoștințe teologice și laice. Ucenicii săi provin din cele mai diverse medii sociale și intelectuale. Pentru a le putea dezlega frământările, duhovnicul trebuie să fie în măsură să poarte un dialog cu ei, să-și dea seama de curențele de idei ce frământă societatea la o anumită dată. Altfel, în loc de a limpezi nedumeririle credincioșilor, îi poate încurca mai rău și se va împlini cuvântul Mântuitorului: „dacă orb pe orb va

⁶⁷ AVVA ARSENIE, 15, Pateric, Alba Iulia, 1990, p. 16.

⁶⁸ AVVA AHILE, 3, Pateric, Alba Iulia, 1990, p. 32.

călăuzi, amândoi vor cădea în groapă" (Matei 15, 14). Nu poate fi adus ca argument faptul că mulți dintre marii duhovnici n-au frecventat școli înalte. Dacă nu le-au frecventat, cum este cazul celebru al părintelui Ilie Cleopa, au fost totuși niște autodidacți, citind mult, chiar foarte mult.

Este elocventă, în acest sens, mărturisirea pe care o face sfântul Ignatie Briancianinov, referitoare la perioada zbuciumată a căutărilor sale, perioadă în care a întâlnit și duhovnici lipsiți de înțelepciune: „Scăpările și pornirile mele, neputința de a urma sfaturile Părinților, lipsa unui adevărat povătuitor duhovnicesc și, dimpotrivă, întâlnirea frecventă, să nu spun constantă a povătuitorilor atinși de orbire spirituală au fost pentru mine pricina a multor tulburări. Am suferit și pentru faptul că am fost înconjurat din toate părțile de ocazii de cădere și nu de ridicare”⁶⁹. Dacă lucrul acesta a fost actual în veacul trecut, cu atât mai mult este actual astăzi.

În ce privește instrucția preotului duhovnic, mai întâi de toate el trebuie să fie un bun teolog, cunoscător al Sfintelor Scripturi și al învățăturii de credință, așa cum aminteam și-n capitolul anterior, atunci când spuneam că trebuie să aibă credință dreaptă. Apoi trebuie să fie cunoscător al normelor canonice privitoare la viața creștină. „Trebuie ca tu care vrei să te faci duhovnic, zice Sfântul Nicodim Aghioritul, să ai, spre deosebire de ceilalți, o cunoaștere și iscusință deosebită a Scripturii celei vechi și celei noi, a dogmelor credinței, care se cuprind în Crez și, mai ales și îndeosebi, a tuturor canoanelor: apostolice, ale sinoadelor și ale Părinților în deprinderea cărora trebuie să te îndeletnicești, noaptea și ziua, astfel ca să le știi pe de rost. Peste ele să te culci, cum făcea Alexandru cu Iliada lui Homer, deasupra lor să-ți tragi suflarea, în fiecare ceas și în fiecare clipă”⁷⁰.

Apoi duhovnicul trebuie să fie cunoscător al misticii creștine, dacă nu din experiența vieții sale, cel puțin dintr-o

⁶⁹ IGNATIE BRIANCIANINOV, *Fărimiturile ospățului*, Alba Iulia, 1996, p. 6.

⁷⁰ SFÂNTUL NICODIM AGHIORITUL, *op. cit.*, p. 8.

lectură bine aleasă și susținută. Părintele Petre Vintilescu⁷¹ ne relatează cazul unui preot ignorant care n-a fost în stare să poarte de grijă sufletului unei credincioase cu viața îmbunătățită, confundând stările de autentică trăire duhovnicească ale acesteia cu nălucirile drăcești. Ar fi ideal ca preotul însuși să ducă o viață mistică aleasă, dar, dacă nu este așa, în chip absolut este necesar ca el să fie instruit. În acest caz, el va fi în măsură să-i îndrume pe fiii săi duhovnicești ori pe ce treaptă a virtuții s-ar afla.

Duhovnicul trebuie să aibă cunoștințe de psihologie, de psihanaliză, de biologie și de pedagogie. Lucrul acesta a fost valabil întotdeauna și cu atât mai mult acum când am pășit în mileniul al treilea. Origen, Evagrie Ponticul, Nil Ascetul, Diadoh al Foticeii, Macarie cel Mare și mulți alții, le pot da lecții psihiatrilor moderni, foarte preocupați în domeniu. Ei erau discreți cu darurile primite de la Dumnezeu, dar înțelegeau foarte bine că aceste daruri nu-i scutesc de truda pe care trebuie să o depună cu facultățile lor omenești. Ei erau de pildă convinși că există un subconștient. Evagrie zice că „multe patimi sunt ascunse în sufletul nostru, dar scapă atenției. Venind ispita, ele se arată”⁷². În materie de puteri ascunse, de duhuri, Părinții erau mari cunoscători. Ei știau că mai profunde decât elementele psihice cele mai irezistibile, există în străfundul omului niște forțe de temut. Oamenii de știință moderni refuză să numească aceste forțe draci sau spirite. Numai că acest fapt de a schimba denumirea unor fenomene nu schimbă realitatea însăși.

„Că inconștientul ocupă un loc important în viața noastră sufletească, spune Nicolae Mărgineanu⁷³, nimeni nu mai poate contesta astăzi. În bolile mintale, iar uneori și în actele antisociale, conștiința este mai mult o victimă a inconștientului decât o sinteză a

⁷¹ *Spovedania și Duhovnicia*, Alba Iulia, 1995, p. 46.

⁷² *Capete practice*, Cent. VI, 52.

⁷³ *Condiția umană*, Editura științifică, București, 1973, p. 12.

lui. Dimpotrivă, în imensa majoritate a cazurilor de sănătate mintală și onestitate socială conștiința este suprema sinteză a fenomenelor psihice, precum și o stăpână a lor". William James, Freud, Adler și Jung spun că în torentul conștiinței se răsfrânge și inconștientul, dar conducător rămâne eul conștient, care dirijează acest torent. Duhovnicul care se respectă nu va face abstracție nici de aceste personalități de referință într-ale psihologiei și nici de altele.

Psihanaliștii antichității creștine se foloseau și ei de cuvinte ca λογισμος (rațiune, motiv) și προσβολή (atac, agresiune). În orice caz diavolul nu era pentru ei un *daemon ex machina* a cărui intervenție te scutește să mai gândești. Ei făceau o psihanaliză a dracilor, arătând ce au comun toți și ce are specific fiecare în parte. Supravegheau modul cum procedează, felul în care se succed și se interferează, afinitățile și incompatibilitățile lor, semnele înaintemergătoare care-ți permit să-i depistezi și urmările lor⁷⁴. După această analiză serioasă adăugau că „sunt imposibil de descris toate mașinațiile dracilor, nici a face bilanțul tuturor lucrărilor pe care le folosesc în slujba răului”. Pe Evagrie Ponticul rușinea îl împiedica să spună tot ce a învățat din propria-i experiență și din observație: îi era teamă de inocența celor ce îi vor citi scrierile. Psihanaliza acelor vremuri nu-și avea scopul în ea însăși, ci urmarea binele sufletesc al omului. Ei aveau grijă ca, oricare ar fi fost sugestia ce atingeă conștiința, să o descompună cu grijă în elementele sale, pentru a nu se grăbi să vadă răul acolo unde de fapt el nu era. Trebuia făcută o distincție între omenesc și animalic, între rațional și afectiv. Apoi trebuia văzut dacă cauza unei reacții psihice este exterioară sau interioară. Multe din observațiile Părinților, dacă ar fi exprimate în termenii psihologiei moderne, ar fi foarte interesante.

Tot pe terenul psihanalizei putem considera frământarea asceților de a stabili lista gândurilor răutății sau a păcatelor

⁷⁴ IRÉNÉE HAUSHERR, *op. cit.*, p. 94.

capitale. Evagrie pune pe primul loc păcatele trupești. El recunoaște originea somatică a celor două instincte primordiale: nevoia de a te hrăni pentru a trăi și nevoia comuniunii trupești pentru perpetuarea neamului. Devierea acestora a dus la lăcomia pântecelui și la desfrânare. La fel și Sfântul Maxim Mărturisitorul învață că toate patimile, chiar cele mai spirituale, ca slava deșartă și mândria, își au obârșia într-un atașament de ordin afectiv față de un oarecare lucru material. Remarcabilă este apoi strădania de a sintetiza diversitatea stărilor sufletești, care la Evagrie sunt cu sutele, întâi la opt, apoi la trei și în sfârșit la una numită φιλαυτία (iubirea de sine, egoismul).

N-am pomenit de faptul că duhovnicul, printr-o lectură bine selectată, printr-un bagaj de cunoștințe generale acceptabil, va fi în măsură să exprime și să apere adevărurile veșnice într-un limbaj adecvat vremurilor în care trăiește și nu într-un dulceag jargon „popesc”. Pentru a i se adresa omului de azi, cuvântul preotului „trebuie să sune altfel decât acum două sute de ani. Cine crede că o asemenea exigență e nerespectuoasă cu tradiția, confundă tradiția cu scleroza și teologia cu învățământul politic totalitar”⁷⁵.

Părintele Nicolae Steinhardt spune că „Cele mai bune și mai frumoase simțăminte ori cele mai folositoare învățături sunt anihilate de tipizarea verbală, care-i simptom de lene, frică și uscăciune a inimii. Tot atât de dușmănoase sunt stilul pilduitor, edificator, onctuos, stilul emfatic, stilul grandilocvent sau deprinderea comodă de a reduce predica la repetarea pericopei evanghelice”⁷⁶.

Pe lângă cunoștințele diverse și viața curată, pentru a fi eficient, preotul duhovnic trebuie să mai posede o mare virtute: dreapta judecată. Au fost cazuri în care nu numai duhovnicii ignoranți, ci și cei foarte docti sau ascetici i-au nenorocit sufletește pe credincioși, pentru că le lipsea dreapta judecată. Această virtute, ce se mai numește discernământ sau

⁷⁵ ANDREI PLEȘU, *Prefață la Timpul Rugului Aprins*, București, 1996, p. 12.

⁷⁶ *Dăruind vei dobândi*, Baia Mare, 1992, p. 243.

în grecește διὰκρισις, este cea mai importantă în lucrarea de formare duhovnicească. Duhovnicul trebuie să fie în măsură să deosebească „duhurile” înspre binele ucenicilor.

De la Sfântul Antonie cel Mare încoace, toți duhovnicii pun la loc de frunte discernământul, simțul diacritic sau dreapta judecată. Sfântul Ioan Casian ne relatează faptul că în tinerețe a făcut un pelerinaj, dimpreună cu Sfântul Gherman, prin pustiu Thebaidei unde petrecea Sfântul Antonie. La acesta s-au adunat bătrânii pustiei pentru a afla care este cea mai mare virtute. Fiecare și-a exprimat punctul de vedere. „După ce, în felul acesta, fiecare și-a spus părerea sa, prin cari virtuți s-ar putea omul apropia mai bine de Dumnezeu, și trecuse aproape toată noaptea cu această cercetare, la urma tuturor a răspuns fericitul Antonie: Toate acestea, care le-ați spus sunt de trebuință și de folos celor ce caută pe Dumnezeu și doresc să vină la El. Dar nu putem da cinstea întâietății virtuților acestora, din următoarea pricină: Știu pe mulți care și-au topit trupul cu postul și privegherea și au petrecut prin pustietăți, iar cu sărăcia atât s-au nevoit, încât nici hrana cea de toate zilele nu-și mai lăsau pe seama lor; și la atâta milostenie s-au dat, încât nu le-ar fi ajuns toate câte sunt pe lume, ca să le împartă. Dar după toate acestea au căzut din virtute și s-au rostogolit în păcat. Deci ce i-a făcut pe aceștia să rătăcească de la calea cea dreaptă? Nimic altceva, după înțelegerea și părerea mea, decât că n-au avut darul deosebirii. Căci acesta învață pe om să se păzească de ceea ce întrece măsura în amândouă părțile și să meargă pe calea împărătească”⁷⁷.

Fără dreapta judecată, un preot nu poate fi duhovnic. Din relatările Părinților vechi și noi, reiese limpede și cu prisosință faptul că dreapta judecată este izvorul și rădăcina tuturor virtuților. Dacă duhovnicul nu are această virtute este în pericol și el și ucenicul. El fiind însărcinat cu purtarea de grijă a sufletelor, pe lângă faptul că are cunoștință de lucrurile dumnezeiești și omenești, trebuie să fie în măsură să discearnă

⁷⁷ Filocalia 1, Sibiu, 1947, p. 130.

mișcarea puterilor psihice și somatice, a puterilor sufletești și trupești.

Un duhovnic fără dreaptă judecată poate face mult rău, dacă nu intervine la timp un alt duhovnic iscusit. Pavel Iiverghetinos⁷⁸ ne povestește faptul că un oarecare, păcătuiind greu, s-a dus la un bătrân și i-a mărturisit faptul că se îndoiește de mântuirea sa. Acesta, în loc de a-l ajuta, i-a spus: ți-ai pierdut sufletul. Auzind aceasta, fratele a zis: dacă mi-am pierdut sufletul n-am decât să mă întorc în lume. Pe cale însă i-a venit ideea să meargă să-l caute pe avva Siluan, care era un om cu mare discernământ, pentru a-i mărturisi gândul. Ajuns la el nici nu i-a spus bine ce s-a întâmplat și părintele a început să-l întărească cu argumente din Scriptură. Mângâiat sufletește fratele și-a recăpătat încrederea și s-a mărturisit sincer.

Așadar în materie de duhovnicie dreapta judecată primează asupra celorlalte daruri în așa măsură încât poate să le și înlocuiască. Ea poate să-l dispenseze pe un duhovnic și de vârstă și de multe cunoștințe. „Era un bătrân având un ucenic bun și din împușinarea sufletului, l-a scos afară pe ușă cu jocul lui. Iar fratele a răbdat afară șezând, și deschizând bătrânul ușa l-a aflat pe acesta șezând. Și i-a făcut metanie zicând: O, părinte, smerenia îndelungii tale răbdări a biruit împușinarea sufletului meu. Vino înăuntru că de acum tu ești bătrân și părinte, iar eu tânăr și ucenic!”⁷⁹. Dreapta judecată în cazul acesta nu numai că l-a dispensat pe tânăr de experiența pe care o câștiga cu vârsta, ci l-a salvat și pe bătrânul său duhovnic.

Discernământul este mai de folos și decât multe cunoștințe, ba uneori te poate dispensa de acestea. Sfântul Arsenie cel Mare era unul dintre cei mai cultivați oameni ai vremurilor sale. Pentru aceasta, după ce s-a retras în pustia Egiptului, nu se sfia să-i consulte pe oamenii cu puțină cultură. Unuia ce se mira de aceasta și i-a zis: „avvo Arsenie, cum atâta

⁷⁸ IRÉNÉE HAUSHERR, op. cit., p. 86.

⁷⁹ AVVA RÂMLEANUL 2, Pateric, Alba Iulia, 1990, p. 204.

învățătură latinească și elinească având, întrebi pe acest țăran pentru gândurile tale?" El i-a răspuns: „învățătura latinească o am cu adevărat, dar alfabetul acestui țăran încă nu l-am învățat”. Iar în alt loc: „noi din învățătura lumii nimic nu avem, iar acești țărani și egipteni, din ostenele lor au dobândit fapte mari”⁸⁰.

Cei mai mari părinți duhovnicești își datorează reputația nu neapărat studiilor deși, așa cum am văzut, acestea au o mare importanță, ci vieții lor sfinte și darurilor primite din partea lui Dumnezeu. În cazul în care aceștia au scris cărți, biografiile trec pe planul al doilea, pe primul plan fiind viața lor și discernământul de care au dat dovadă. Știința laică, și chiar simpla cunoaștere a teologiei, n-au o valoare grozavă atunci când sunt puse în comparație cu viața duhovnicească. Cunoașterea pe care ți-o dă Dumnezeu, fără a neglija studiul, cu prețul unei vieți curate, este de mai mare valoare. Să nu uităm că Sfinții Apostoli Petru și Ioan sunt numiți în Scriptură „oameni fără carte și simpli” (F.Ap. 4, 13).

Era o adevărată întrecere între părinți atunci când își revendicau titlul de ἰδιώτης (prost, simplu). Chiril de Schitopolis, un bun aghiograf bizantin, își revendica acest titlu. Iar Sfântul Maxim Mărturisitorul, printre alte cuvinte de smerenie, a afirmat și faptul că el este ἰδιωτεῖα συντε-Θεοαμύνης (prostia adunată)⁸¹. El socotea, ca și alți mistici, cunoștințele adunate prin studiu neglijabile din punct de vedere duhovnicesc. Adevărata cunoștință se obține prin curăția sufletului și a minții. Când mintea este curată o cuprinde însuși Dumnezeu și o învață. Iar mintea este curățită, în vederea contemplației, printr-o „filosofie practică”, adică prin asceză. Sfinții Grigorie Teologul și Simeon Noul Teolog, mari erudiți, își datorează numele nu atât erudiției, cât vieții lor mistice. Daniel din Rait spunea despre Sfântul Ioan Scărarul că poseda o „prostie cerească”. Totuși, pentru a fi în consens

⁸⁰ AVVA ARSENIE, 5-6, *Pateric*, Alba Iulia, 1990, p. 15.

⁸¹ IRÉNÉE HAUSHERR, *op. cit.*, p. 91.

cu adevărul, trebuie să spunem că marii dascăli din vechime studiau științele contemporane lor, tocmai pentru a ajunge la o dreaptă judecată.

Apoi și atunci când este vorba de dreapta judecată putem face o ierarhizare a Părinților, pentru că nu toți au ajuns la aceeași măsură. Un *diacritic* poate fi în același timp și un *diortikos* adică „văzător cu duhul”, având darul pătrunderii în sufletele oamenilor. Chiar dacă disciplina duhovnicească le cere ucenicilor să-și păstreze duhovnicul, în cazuri mai deosebite ei apelau și la aceste personalități duhovnicești, consultându-le în problemele ce-i frământau. Lucrul acesta este valabil și astăzi, mulți credincioși apelând, pe lângă duhovnicul lor, la părinți cu o experiență aparte. În Pateric ni se relatează cazul unui tânăr care, socotindu-se inutil în viața de contemplație, voia să plece într-o comunitate, pentru a se integra într-o viață activă: „Unui frate ce ședea în pustiul Tebaidei, i-a venit cuget, zicând: ce șezi fără roadă? Scoală-te, du-te la chinovie și acolo vei face roade! Și sculându-se, a venit la avva Pafnutie și i-a vestit lui cugetul. Și i-a zis bătrânul: du-te, șezi în chilă ta și fă rugăciune dimineața, una seara și una noaptea. Și când ți-e foamă mănâncă și când ți-e sete bea și când îți este somn dormi, și rămâi în pământul pustiu și nu te apleca la cuget. A venit încă și la avva Ioan de la vestit lui graiurile lui avva Pafnutie. Și a zis avva Ioan: nu face nicidecum rugăciuni ci numai șezi în chilă ta. Și sculându-se, a venit la avva Arsenie și i-a vestit toate. Atunci i-a zis bătrânul: fimo precum părinții ți-au zis, că mai mult decât aceasta nu am ce să-ți zic. Și încredințându-se, s-a dus”⁸².

Duhovnicul văzător cu duhul, având o perspicacitate duhovnicească aparte, privește dincolo de „ecranul” în care se oprește privirea muritorilor de rând. El este în măsură să facă o radiografie sufletească completă. Întrebarea se pune dacă această facultate duhovnicească este un dar al lui Dumnezeu sau rezultatul firească al unei vieți curate? Este valabilă și o

⁸² AVVA PAFNUTIE, 5, *Pateric*. Alba Iulia, 1990, p. 198.

afirmație și alta, sau mai bine zis Dumnezeu îi dă acest har preotului cu viață curată. Sfântul Antonie înclină spre a doua afirmație: „În ce mă privește, cred că un suflet purificat din toate părțile și statornicit în cele după fire, poate deveni văzător cu duhul, văzând mult mai departe decât dracii”⁸³.

Se mai poate vorbi, făcându-se referire tot la calitățile duhovnicului, de *cardiognosie*, adică de „cunoașterea inimii”. Citim în Faptele Apostolilor lucrul următor: „Tu, Doamne, Care cunoști inimile tuturor, arată pe care din aceștia l-ai ales” (1, 24); și „Dumnezeu, Cel ce cunoaște inimile, le-a mărturisit, dându-le Duhul Sfânt, ca și nouă” (15, 8). Concluzia ce o tragem este aceea că a cunoaște inimile este un dar al lui Dumnezeu. În Pateric ni se spune că avva Iosif, de exemplu, primise de la Dumnezeu acest dar. Niște pelerini au primit răspuns la problemele ce-i frământau, mai înainte de a și le mărturisi. „S-au suit odată unii din părinți la avva Iosif în Panefo ca să-l întrebe pentru întâlnirea fraților ce găzduiesc la dâșșii, de se cade să facă pogorâre și să arate îndrăzneală către dâșșii. Și mai înainte de a fi el întrebat, a zis bătrânul către ucenicul său: ia seama la ceea ce voi să fac astăzi și răbdă. Și a pus bătrânul două emvrimii, unul de-a dreapta și altul de-a stânga lui și a zis: ședeți. Și a intrat în chilă lui și s-a îmbrăcat cu haine vechi de cerșetor și ieșind a trecut prin mijlocul lor și iarăși intrând, s-a îmbrăcat cu hainele sale. Și ieșind iarăși, a șezut în mijlocul lor. Și ei s-au spăimântat de lucrul bătrânului. Și le-a zis lor: luați seama, ce-am făcut? Zis-au ei: da. Le-a zis lor: nu cumva m-am schimbat din îmbrăcăminte cea necinstită? Iar zic ei: nu. Și a zis lor: deci, dacă eu însumi sunt în amândouă hainele și precum cea dintâi nu m-a schimbat, așa nici cea de-a doua nu m-a vătămat. În acest chip suntem datori să facem cu primirea fraților celor străini după Sfânta Evanghelie. Dați, zice, cele ale Cezarului, Cezarului și cele ale lui Dumnezeu, lui Dumnezeu. Deci, când este venire de frați, cu îndrăzneală să-i primim. Iar când suntem deosebi, trebuință avem de plâns, ca să petreacă cu noi. Iar ei auzind s-au minunat, că

⁸³ IRÉNÉE HAUSHERR, *op.cit.*, p. 98.

și cele din inima lor le-a spus, mai înainte de a-l întreba, și au slăvit pe Dumnezeu”⁸⁴.

Cum de multe ori ceea ce ai în inimă se răstrânge și pe față și în priviri, Părinții, privind fizionomia cuiva, puteau spune ce are și în suflet. „O inimă veselă, spune Solomon, înseninează fața, iar când inima e tristă și duhul e fără de curaj” (Pilde 15, 13). Sfântul Pavel cel Prost, privindu-i pe cei ce intrau în biserică, după chip spunea dacă au gânduri bune sau rele.

Concluzia pe care o tragem este aceea că vederea cu duhul, calitate duhovnicească deosebită, este rezultatul unei vieți sfinte și a darului lui Dumnezeu. Patimile întunecă vederea sufletească. Sfinții, cu ajutorul acestui dar, depășeau spațiul și timpul, văzând lucruri ce se derulau în alte locuri și în alte timpuri.

Din rândul calităților intelectuale pe care trebuie să le aibă duhovnicul socotim că face parte și *experiența*. Pentru a putea direcționa bine pe credincios, duhovnicul are el însuși nevoie de experiența vieții petrecută împreună cu Hristos. Pentru a corecta voința căzută a altuia duhovnicul trebuie să fie purtător de Duh. În voința căzută a omului există o înclinare către toate patimile. Este evident că această voință căzută nu poate fi îndreptată de către un dascăl care el însuși este rob al patimilor. „Dacă tu vrei să renunți la lume, zice Sfântul Simeon Noul Teolog, și să înveți a trăi după Evanghelie, nu te du pe mâna unui dascăl fără experiență sau rob al patimii, ca nu cumva să deprinzi de la el în locul vieții evanghelice o viață drăcească. Căci învățătura dascălilor buni este bună, iar a dascălilor răi este rea. Semințele rele vor produce cu siguranță roade rele. Orice om orb care vrea să-i călăuzească pe alții este un impostor și îi aruncă pe cei ce-l urmează în prăpastia pierzării după cuvântul Domnului: dacă orb pe orb va călăuzi, amândoi vor cădea în groapă (Matei 15, 14)”⁸⁵. Părinții sunt necruțători cu preoții fără experiență, și

⁸⁴ AVVA IOSIF, 1, *Pateric*, Alba Iulia, 1990, p. 110.

⁸⁵ IGNATIE BRIANCANINOV, *Fărmăturile ospățului*, Alba Iulia, 1996, p. 52.

implicit cu episcopii care-i hirotonească, ce-și asumă sarcina de părinți duhovnicești. „Este teribil să ai asupra ta, din îngâmfare și din proprie inițiativă, obligații pe care nu le poți îndeplini decât cu mandat de la Sfântul Duh și cu ajutorul Său; este teribil să te prezinți ca un purtător de Duh Sfânt până când legăturile cu satan nu sunt încă rupte și până când ești întinat de el. O asemenea comedie și ipocrizie sunt înspăimântătoare. Ele sunt dezastruoase atât pentru tine însuși, cât și pentru semenul tău. Sunt o crimă și o blasfemie față de Dumnezeu”⁸⁶.

*

Ne-am oprit în treacăt la cele mai importante calități sacerdotale, duhovnicești și intelectuale pe care trebuie să le aibă preotul duhovnic. Aș selecta dintre ele o triadă: viața curată, pregătirea intelectuală și experiența. Ideal ar fi ca duhovnicul să le aibă pe toate trei. Practic, este foarte greu să le întâlnești pe toate trei la aceeași persoană. Totuși nu poți lipsi parohiile de preoți duhovnici. În acest sens, Sfântul Ioan Scărarul spune că „cel ce lipsește pe orb de călăuză, turma de păstor, pe cel ce rătăcește de povătuitor, pe prunc de tatăl său, pe bolnav de doctor, corabia de cârmaci, pricinuiește tuturor primejdii, iar cel ce încearcă să se lupte fără ajutor cu duhurile, e omorât de acelea”⁸⁷.

De obicei cele trei calități nu sunt la aceeași înălțime. S-ar putea ca una din ele să iasă pregnant în evidență. De la un preot începător, de exemplu, nu poți aștepta să aibă experiență pastorală. În alte Biserici locale, de pildă în Grecia, nici nu primesc preoții de la început misiunea de duhovnici. În tradiția românească însă toți preoții sunt și duhovnici. Și atunci ce va face un începător? Socotim că lipsa lui de experiență poate fi suplinită de o temeinică pregătire teologică și laică, precum și de o viață curată. În cazurile dificile, pe care le va întâlni

⁸⁶ Ibidem, p. 54.

⁸⁷ Scara, IV, 69.

exersându-și misiunea de duhovnic, va proceda așa cum a aflat din lectură că au făcut duhovnicii consacrați.

Mai putem întâlni situații în care anumiți părinți cu viața curată au și o experiență duhovnicească deosebită, dar le lipsește cultura teologică și laică. Lipsa de cunoștințe teoretice, în cazul lor, poate fi suplinită de experiența ce o au și de viața sfântă. Așa cum am mai subliniat, celui cu inima curățită de patimi, Dumnezeu îi descoperă la momentul potrivit cum trebuie să procedeze într-o anumită situație. Istoria Bisericii noastre este plină de asemenea oameni nevoitori și sfinți, care au ajuns mari duhovnici.

Se pune întrebarea însă, dacă viața curată poate fi suplinită de cunoștințe și experiență? Spunem categoric: Nu! Sfântul Nicodim Aghioritul gândește în acest fel, citându-l pe Meletie Mărturisitorul: „Pentru aceasta și Sfântul Meletie Mărturisitorul spune că cei pătimiși nu se cade să cârmuiască și să fie iconomi ai sufletelor: Precum leul nu poate să fie păstor oilor, după cum nu se cade ca vulpea să păstorească pasărea, tot astfel nu trebuie ca cei pătimiși să cârmuiască sufletele, pe care trebuie să le ducă lui Dumnezeu, izbăvite de patimi”⁸⁸.

3. Datoriile părintelui duhovnicesc

a) Datoria preotului de a primi sarcina de duhovnic

Este foarte greu de a trata separat calitățile și datoriile duhovnicului. Acest lucru îl facem teoretic cu un scop didactic. Practic, exersarea datoriilor presupune punerea în lucrare a calităților. Iar această punere în lucrare a calităților are o singură țintă: sporirea duhovnicească a ucenicilor. În orice caz, înainte de a deveni cineva duhovnic trebuie să posede o sumă de calități, având în vedere diversitatea situațiilor

⁸⁸ SFÂNTUL NICODIM AGHIORITUL, Carte foarte folositoare de suflet, Râmnicu Vâlcea, p. 7.

de care se va izbi. Dreapta judecată îl va ajuta să ia atitudini aparent contradictorii, după situația sufletească a ucenicului, alternând blândețea cu asprimea, indulgența cu exigența și flexibilitatea cu inflexibilitatea.

Dreapta judecată, despre care am vorbit în capitolul anterior, este o calitate pe care preotul o primește atunci când dobândește o anumită treaptă a sfințeniei, atunci când ajunge prin lucrare la o anumită nepătimire. Și dacă lucrurile stau așa, preotul care este solicitat de către un credincios să-l accepte ca fiu duhovnicesc se găsește în mare dilemă. Pe de o parte își dă seama că nu are calitățile necesare, iar pe de altă parte dragostea îi cere să nu refuze această solicitare. Își dă seama că duhovnicia este o datorie a celui cunoscător, părintele sufletească având datoria nu numai de a dezlega ci și de a învăța. Părinții din vechime nu se grăbeau să dea sfaturi nici atunci când cunoșteau multe lucruri, ci așteptau să li se pună întrebări la care răspundeau sau nu, după cum le spunea conștiința. N-aveau nici teama că-și pierd ucenicii, pentru că aceștia stăruiau.

Acum lucrurile s-au schimbat puțin. Oamenii sunt mai agitați și mai grăbiți. Pe lângă alternativa vieții duhovnicești sănătoase li se oferă multe alte variante. Ei doresc de la început, și nu e rău, să găsească un drum sigur, să evite pericolele ce vin din toate părțile, să știe în orice moment voia lui Dumnezeu, pentru a nu se angaja la lucruri păgubitoare. De la început vor să pună în lucrare cele învățate din Sfânta Scriptură și din cărțile pe care le citesc. Numai că pentru începători nu-i suficientă lectura pentru a-și lămurii toate problemele legate de sporirea duhovnicească. Ei au nevoie de o călăuză experimentată și cu discernământ. Această călăuză este duhovnicul. Rolul său este acela de a învăța, de a povățui și de a dezlega. Ba am putea să spunem mai mult de atât: rolul său este de a tămădui sufletul bolnav ce vine la el. Și atunci, care preot s-ar grăbi să-și ia asupra sa această responsabilitate?

Preotul duhovnic se vede pus într-o situație dificilă: de a alege între dragoste și smerenia care-l face să-și dea seama că nu-i pregătit suficient pentru o asemenea misiune. Din smerenie, marii Părinți de multe ori tăceau sau ziceau: iartă-mă. „*Au venit alții la avva Sisoie să audă vreun cuvânt de la dânsul. Și nimic nu le-a grăit lor, ci tot timpul zicea: iertați-mă*”⁹⁹. Părinții preferau să primească lecții, decât să dea. Umilința îi determina să nu se grăbească să primească sarcina de duhovnic. Avem numeroase exemple din viețile sfinților când aceștia fugeau de mulțimea ucenicilor, preferând să petreacă în liniște și în rugăciune. Este foarte greu de ales între dragostea de aproapele și smerenia care te apropie de Dumnezeu.

Părinții din vechime se abțineau cu o smerenie respectuoasă și cu frică de Dumnezeu de la preoție și implicit și de la duhovnicie. Le era teamă ca nu cumva să se împlinescă și cu ei cuvântul Sfântului Apostol Pavel: „*Tu, cel care înveți pe altul, pe tine însuși nu te înveți? Tu cel care propovăduiești: să nu furi – și tu furi? Tu cel care zici: să nu săvârșești adulter, săvârșești adulter? Tu cel care urăști idoli, furi cele sfinte? Tu care te lauzi cu legea, Îl necinstești pe Dumnezeu, prin călcarea legii? Căci numele lui Dumnezeu, din pricina voastră este hulit între neamuri, precum este scris*” (Romani 2, 21-24).

Avva Macarie Egipteanul este un exemplu tipic al celor afirmate: „*Venit-a odată Macarie Egipteanul la muntele Nitriei la pomenirea lui avva Pamvo. Și i-au zis lui bătrânii: spune vreun cuvânt fraților. Iar el a zis lor: eu încă nu m-am făcut călugăr, dar am văzut călugări. Căci șezând eu odată în chilie la Schit, mă supărau gândurile și îmi ziceau: du-te în pustie și vezi ce vei afla acolo! Deci am rămas luptându-mă cu gândul cinci ani, zicând: nu cumva de la diavolul este aceasta? Și dacă a zăbovit gândul, m-am dus în pustie și am aflat acolo un iezer de apă și ostrov în mijlocul lui și eu venit fiarele pustiei să bea apă dintr-însul. Și am văzut în mijlocul lor doi oameni goi și s-a înspăimântat trupul meu, căci am socotit că*

⁹⁹ AVVA SISOE, 18, *Pateric*, Alba Iulia, 1990, p. 210.

sunt duhuri, iar ei dacă m-au văzut înspăimântat, au grăit către mine: nu te teme, căci și noi oameni suntem. Și am zis lor: de unde sunteți și cum ați venit în pustia aceasta? Iar ei au răspuns: de la chinovie suntem și ne-am întocmit între noi și am ieșit aici. Și iată avem patruzeci de ani și unul dintre noi este egiptean, iar celălalt este libian. Și m-au întrebat și ei zicând: cum se află lumea, de vine apa la vremea sa și de are lumea îndestularea sa și am zis lor: are. Și eu i-am întrebat cum pot să mă fac călugăr și ei mi-au răspuns: de nu se va lepăda cineva de toate ale lumii, nu poate să fie călugăr. Și am zis lor: eu sunt slab și nu pot ca voi. Iar ei mi-au zis: dacă nu poți ca noi, șezi în chilia ta și-ți plânge păcatele tale. Și i-am întrebat: când se face iarnă nu răciți? Și când se face arșiță, nu se ard trupurile voastre? Iar ei mi-au zis: Dumnezeu ne-a făcut nouă iconomia aceasta, încât nici iarna nu răcim, nici vara nu ne vatămă arșița. Pentru aceasta am zis vouă că nu m-am făcut călugăr, ci am văzut călugări. Iertați-mă, fraților⁹⁰.

Părinții erau conștienți de greutatea misiunii de duhovnic. Adeseori atunci când acceptau să dea sfaturi, nu se implicau în probleme savante de teologie, ci preferau să se oprească la problemele practice legate de viața duhovnicească a omului. Iar când socoteau că-și pun în pericol sufletul lor, luându-și sarcina purtării de grijă a altor suflete, adeseori fugeau.

Și totuși credincioșii au nevoie de duhovnici. De aceea preoții primind, din ascultare, această sarcină pot să-și liniștească conștiința. În viața Sfântului Iosif Imnograful ni se spune că acesta, „abia sosit la Tesalonic, s-a atașat de un om dintre cei mai nevoitori și sfinți, care, datorită virtuților sale, își asumase purtarea de grijă pentru frați, în vestita mănăstire a Mântuitorului; el își asumase această sarcină nu pentru că a alergat după ea, ci pentru că, duhovnicește vorbind, a fost el însuși prins când fugea de ea⁹¹. Același lucru este menționat și despre momentul în care a fost hirotonit preot. Amândouă le-a făcut din ascultare, pentru

⁹⁰ AVVA MACARIE EGIPTEANUL, 2, *Pateric*, Alba Iulia, 1990, p. 130.

⁹¹ IRÉNÉE HAUSHERR, *op. cit.*, p. 127.

a avea conștiința liniștită. Am putea da și alte exemple, celebru fiind cazul Sfântului Ioan Gură de Aur, care, dezvinovățindu-se în fața prietenului său Vasile pentru că a fugit de preoție, îi spune: „Ar fi trebuit să pui la îndoială cuvintele mele, dacă aș fi fugit de preoție, când aș fi fost în stare să îndeplinesc această slujbă așa cum vrea Hristos. Dar unde este enigma cuvintelor mele, când slăbiciunea sufletului meu arată că nu sunt potrivit pentru preoție? Mă tem ca nu cumva să iau în primire turma lui Hristos înfloritoare și bine hrănită, iar eu, din pricina lipsei mele de grijă, să o vatăm și să pornesc împotriva mea mânia lui Dumnezeu, Care-și iubește atât de mult turma, încât S-a dat pe El pentru mântuirea și răscumpărarea ei⁹².

La primirea oricărei misiuni, mai ales când aceasta îți oferă și o anumită demnitate, trebuie să stea ascultarea sau mai bine zis ascultarea de Dumnezeu prin episcopul tău. Pentru că altfel suma de calități necesare pentru a deveni duhovnic te pot dezarma. Iată ce portret îi face Sfântul Simeon Noul Teolog duhovnicului: „Este vrednic să devină duhovnic cel care, după o examinare atentă, va fi găsit eliberat de orice mândrie, fără nici o urmă de plăcere sau dorință materială, purificat de orice lăcomie și pizmă, plin de blândete, lipsit de mânie; cel care a dobândit fușă de Dumnezeu o așa dragoste încât simpla pomenire a numelui lui Hristos îl umple dintr-o dată de iubirea Lui, până la a vărsa lacrimi, care plânge și pentru frații săi; pentru că păcatele lor le sokoate ca ale sale, considerându-se mai păcătos decât toți; dacă, în sfârșit, vede repetându-se în el minunea rugului ce ardea și nu se mistuia, toate strălucind ca urmare a unirii sufletului său cu focul Dumnezeirii cel de neajuns, nemistuiindu-se de acesta pentru că este eliberat de toate patimile; și mai mult, smerindu-se până într-atât încât se sokoate nevrednic de această onoare, pentru că știe slăbiciunea firii omenești; și dacă, nemijlocit, își pune toată încrederea în harul divin și în puterea pe care acesta o dă; dacă face această lucrare cu bucurie,

⁹² SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Tratatul despre preoție*, București, 1987, p. 47.

pentru că la aceasta îl determină fervearea harului, fără îngăduința nici unui raționament omenesc; dacă-și pune viața pentru frații săi, fără alt scop decât acela de a împlini porunca lui Dumnezeu și de a pune în practică dragostea față de aproapele”⁹³.

Nu-i lucru ușor să porți de grijă altora, mai ales atunci când e vorba de sufletul lor. Complexitatea ființei umane, înălțimea țintei la care trebuie să ajungă, greutatea de a pătrunde în sufletele altora, bătaia cu niște vrăjmași nevăzuți, îl fac pe preotul conștient să nu se grăbească a deveni duhovnic cuiva. Dar din moment ce ascultarea față de episcopul său l-a determinat să primească această misiune, este dator ca, atunci când un credincios îl solicită să-i devină duhovnic, să primească. Îl obligă la acest lucru și dragostea față de semenul său, cu toată conștiința incompetenței duhovnicești pe care o are. Important este să primească această sarcină cu responsabilitate, cu smerenie, în cunoștință de cauză și convins că răspunde în fața lui Dumnezeu de sufletul celui ce și l-a ales duhovnic.

Sfântul Grigorie de Nazians ne spune că-i mai ușor să fii doctor al trupului, decât al sufletului: „În adevăr, mi se pare că este arta artelor și știința științelor a-l călăuzi pe om, cea mai diversă și cea mai complexă dintre făpturi. Lucrul acesta îl observi ușor dacă faci o comparație între medicina sufletească și terapeutică trupească. Cu cât se ține mai bine seama de complexitatea celei din urmă, cu atât paralelismul face să iasă în evidență faptul că medicina sufletească este mai importantă și mai prețioasă, în virtutea naturii lucrului de care se ocupă, presupunând și niște cunoștințe pe măsura țintei urmărite. Medicina trupească se preocupă de corpul trecător... Medicina sufletească se preocupă de sufletul care vine de la Dumnezeu, care este dumnezeiesc, care participă la noblețea cerului și se grăbește să-l regăsească”⁹⁴.

Paradoxul stă în faptul că cei ce duc o viață duhovnicească aleasă și își dau seama de dificultatea misiunii de duhovnic se

⁹³ IRÉNÉE HAUSHERR, *op. cit.*, p. 129.

⁹⁴ După JEAN-CLAUDE LARCHET, *op. cit.*, p. 531.

feresc să-și asume această sarcină, pe când o seamă de impostori aleargă după ea. Repetăm ceea ce am mai spus: pentru a fi un adevărat părinte spiritual trebuie să ai o credință perfect ortodoxă, o viață curată și capacitatea de a pune în lucrare practica tămăduitoare de suflete a Sfinților Părinți.

Și totuși lumea noastră bolnavă are mare nevoie de duhovnici. Preotul sau viitorul preot nu poate avea liniște sufletească văzând că în jurul lui zilnic pier sufletește mulțime de oameni. Sfântul Apostol Pavel, privindu-i pe conaționali săi cât sunt de împietriți și de reticenți la mesajul evanghelic, le scrie creștinilor din Roma: „Aș dori să fiu eu însuși anatema de la Hristos pentru frații mei, cei de un neam cu mine, după trup” (Romani 9, 3). Iar dacă, analizându-te, îți dai seama că n-ai nici calitățile și nici pregătirea necesară care ți-ar permite să fii un duhovnic ideal te ajută să ieși din încurcătură Părintele Nicolae Steinhardt, monahul Delarohia.

„Am înțeles, zice el, cutremurându-mă și înfiorându-mă, că Hristos ne cere... să dăm ce nu avem”⁹⁵. Și ca să fie mai explicit, îl citează pe Henri Michaux: „în mănăstirea unde ar dori să fie primit se prezintă un candidat la călugărie. Îi mărturisește starețului: Să știți, părinte, că nu am nici credință, nici lumină, nici esență, nici curaj, nici încredere în mine și nici nu pot să-mi fiu mie însuși de ajutor iar altora cu atât mai puțin. Nimic nu am... Starețul îi răspunde: ce-are a face! Nu ai credință, nu ai lumină; dându-le altora, le vei avea și tu. Căutându-le pentru altul, le vei dobândi și pentru tine. Pe fratele acesta, pe aproapele și pe semenul tău ești dator să-l ajuți cu ce nu ai. Du-te! Chilia ta e pe coridorul acesta, ușa a treia pe dreapta. Nu din prisosul, nu din puținul tău, ci din neavutul tău, din ceea ce îți lipsește. Dăruind altuia ce nu ai – credință, lumină, nădejde – le vei dobândi și tu”.

Important este să ai râvnă, buna credință, focul lăuntric, care te determină să nu ai pace până ce n-ai făcut ce stă de tine. Folosindu-i pe alții te vei folosi și pe tine. Predicând în Milet,

⁹⁵ Dăruind vei dobândi, Baia-Mare, 1992, p. 140.

pe când se întorcea din a treia călătorie misionară, Sfântul Pavel a spus și lucrul următor: „trebuie să ajutați pe cei slabi și vă aduceți aminte de cuvintele Domnului Iisus, căci El a zis: Mai fericit este a da decât a lua” (F. Ap. 20,35).

b. Datoria preotului de a se ruga pentru fiii săi duhovnicești

După ce duhovnicul a acceptat ca un credincios să-i devină ucenic, are față de acesta o seamă de obligații. Este de prisos să spunem că ucenicul, frecventându-l pe părintele său, îl va imita din multe puncte de vedere, de aceea duhovnicul trebuie să fie un om virtuos. Virtuțile pe care le vede la duhovnic va încerca să le pună în practică și ucenicul. Trebuie menționat însă un lucru: virtuțile nu sunt rezultatul exclusiv al efortului propriu, ci ele sunt și o lucrare a harului Duhului Sfânt. Pentru dobândirea lor este nevoie și de rugăciune, rugăciunea ucenicului și a duhovnicului. De aceea, o datorie principală a duhovnicului este de a se ruga pentru fiii săi spirituali.

Desăvârșirea vieții creștine nu stă numai în practici ascetice, ci și în harismele care vin de la Dumnezeu. Sau, dacă ar fi să facem o distincție între virtuți și harisme, urmând raționamentul Sfântului Simeon Noul Teolog⁹⁶, vom spune că virtuțile sunt rezultatul nevoinței și luptei noastre, iar darurile duhovnicești sunt cadouri acordate de Hristos, prin har, celor ce se luptă. Or, acest har trebuie cerut. De exemplu postul și înfrânarea sunt o virtute, pentru că domolesc și omoară patimile. Dar dacă cineva a ajuns nepătimăș, aceasta este o lucrare a lui Dumnezeu. Dacă cineva, prin mari eforturi, își stăpânește mânia, este un virtuos. Dar dacă el a ajuns să aibă pacea inimii, nemaitulburându-se deloc, aceasta este și lucrarea lui Dumnezeu. Exemplele sunt nenumărate. Pentru a dobândi aceste daruri, însă, e nevoie de rugăciune.

⁹⁶ IRENÉE HAUSHERR, *op. cit.*, p. 130.

Din orice parte am examina viața duhovnicească, ea pretinde rugăciune pentru cel ce vrea să progreseze în ea. Părintele duhovnicesc, în virtutea misiunii pe care și-a asumat-o, trebuie să se roage pentru fiii săi sufletești. Apoftegmele Sfântului Antonie cel Mare ne încredințează că, încă din vechime, ucenicii își puneau încrederea în rugăciunile părinților. „A auzit avva Antonie despre un călugăr mai tânăr, care a făcut pe cale un semn ca acesta, adică văzând el pe oarecari bătrâni călătorind și slăbind pe cale, a poruncit unor asini sălbatici de au venit și au purtat pe bătrâni până când au ajuns la Antonie: Deci bătrânii au vestit acestea lui Avva Antonie. Și a zis lor: mi se pare că acest călugăr este o corabie plină de bunătăți, dar nu știu de va ajunge la liman. Și după oarecare vreme Avva Antonie începe deodată să plângă și să-și smulgă perii și să se tânguiască. Îi zic lui ucenicii: de ce plângi avvo? Iar bătrânul a zis: mare stâlp al Bisericii a căzut acum. Și zicea despre călugărul cel mai tânăr. Ci mergeți, zicea el, până la dânsul și vedeți ceea ce s-a făcut. Deci s-au dus ucenicii și l-au aflat pe călugăr șezând pe rogojină și plângând păcatul care îl făcuse. Iar el văzând pe ucenicii bătrânului, le-a zis: Ziceți bătrânului ca să se roage lui Dumnezeu să-mi dea numai zece zile și nădăduiesc că voi da răspuns, adică mă voi pocăi. Și după cinci zile a murit”⁹⁷.

Sfântul Ioan Scărarul dă o așa de mare importanță rugăciunii pe care o face duhovnicul pentru ucenicul său încât atribuie toate reușitele acestuia rugăciunii aceluia: „îmboldit de râvna acestui purtător de Dumnezeu părinte, un oarecare dintre cei ce trăiau viață singuratică, cu numele Moise, îl rugă mult, folosindu-se de multele mijlociri ale părinților să-i fie ucenic și să fie povățuit de el în adevărata filosofie. Silit fiind de rugăciunile lui, fericitul îl luă la el. Și odată poruncindu-i Sfântul Părinte să aducă dintr-un loc roditor niște pământ pentru cultivarea legumelor, ajungând Moise la locul ce i s-a spus a împlinit fără pregete ceea ce i s-a poruncit. Dar fiind timpul amiezii depline și văpaia cea mai arzătoare înfierbântând locul ca un cuptor, Moise fiind prins

⁹⁷ AVVA ANTONIE, *Pateric*, 16, Alba Iulia, 1990, p. 9.

de moleșală și obosit de greutate, gândi să se odihnească puțin. Deci, așezându-se sub o piatră foarte mare, adormi. Dar iubitorul de oameni Dumnezeu, nevrând să lase pe robii Săi să se piardă prin ceva, iar Moise fiind pe cale să se primejduiască, veni în ajutorul lui. Și voi spune îndată cum: Acest mare părinte al nostru Ioan, petrecând în chilie ca de obicei, și ocupându-se cu Dumnezeu, fu prins el însuși de o ațipire foarte ușoară. Și în această stare vede pe cineva cu chip cuvios trezindu-l pe el și zicându-i: Ioane, cum dormi fără de grijă, iar Moise se află în primejdie? Deci trezindu-se acesta repede se înarma îndată cu rugăciunea pentru ucenic. Apoi venind acela către seară, l-a întrebat de nu cumva i s-a întâmplat vreun lucru rău sau deznădejde. Iar acela zise: o piatră foarte mare era să se rostogolească peste mine și să mă zdrobească, pe când dormeam adânc sub ea, de nu m-aș fi sculat din acel loc cu o săritură grăbită, părându-mi-se că aud glasul tău. Și îndată am văzut piatra aceea desprinzându-se și căzând la pământ⁹⁸.

De fapt, datoria duhovnicului de a se ruga pentru ucenicii săi se înscrie în datoria generală pe care o au creștinii de a se ruga unii pentru alții. Totuși, în mod deosebit, trebuie să te rogi pentru cei pe care Dumnezeu ți i-a dat în grijă. Sfântul Policarp al Smirnei, înainte de a fi martirizat, se ruga câte două ceasuri, pomenindu-i pe toți cei pe care-i întâlnise în lunga sa viață⁹⁹. Părinții deșertului și toți duhovnicii consacrați, mai ales atunci când aveau darul rugăciunii neîncetate, îi purtau mereu în rugăciune pe fiii lor duhovnicești. Din moment ce și-au asumat grija de sufletul acestora, erau conștienți că trebuie să se frământă pentru mântuirea lor ca pentru propria lor mântuire. Ucenicii își aveau locul lor în rugăciunea zilnică.

„Duhovnicul nu este nimic altceva, spune Sfântul Vasile cel Mare, decât cel care ține locul Mântuitorului și mijlocește între Dumnezeu și om, și oferă lui Dumnezeu mântuirea celor care i s-au

⁹⁸ PR. PROF. DUMITRU STĂNILOAE, *Înainte-privire a Sfintei „Scări”*, Filocalia 9, p. 35.

⁹⁹ IRÉNÉE HAUSHERR, *op. cit.*, p. 131.

încredințat lui”¹⁰⁰. Despre Domnul Hristos Sfânta Scriptură spune că „poate să mântuiască desăvârșit pe cei ce se apropie prin El de Dumnezeu, căci pururea e viu ca să mijlocească pentru ei” (Evrei 7, 25). Tot așa părinții duhovnicești, conform datoriei lor, trebuie să se roage pentru fiii lor duhovnicești, în mod special când aceștia le-o cer.

Un frate oarecare i-a cerut lui Ioan Profetul să se roage pentru el, întrebându-l în același timp dacă e bine să stăruim către părinți, cerându-le să se roage pentru noi, din moment ce ei ne-au asigurat că fac acest lucru. N-ar putea ei crede că-i ispitim prin aceasta? Ioan i-a răspuns: „Frate, ți-am scris de multe ori despre rugăciune, că în virtutea poruncii lui Dumnezeu suntem datori să ne rugăm unii pentru alții. Mai ales când ni se cere aceasta, suntem mai mult decât îndatorați să o facem. Deci nu putem să nu punem toată puterea noastră în aceasta. Iar a cere rugăciunile Părinților noștri, e de mare folos. Căci zice: rugați-vă unii pentru alții (Iacov 5, 16). Și iarăși: nu au trebuință cei sănătoși de doctor, ci cei bolnavi (Luca 5, 31). Și nu trebuie să uităm să ne aducem aminte de îndrăzneala văduvei față de judecătorul nedrept (Luca 18, 1-8). Și dacă Tatăl nostru cel ceresc cunoaște cele de care avem trebuință înainte de a le cere de la El, pentru ce n-a zis: Nu le cereți, căci știu ce veți înaintea de a Mi le cere? Ci El însuși a zis: Cereți și veți lua (Ioan 16, 24). Deci bine este să cerem, ca să primim după făgăduința Lui. Iar cerând rugăciunea Avvei, zi așa: Avva, mă simt rău, roagă-te pentru mine, căci știu că am nevoie de ajutorul lui Dumnezeu. Și Dumnezeu își va face milă cu tine precum voiește. Căci a Lui este iubirea de oameni și a Lui slava în veci. Amin”¹⁰¹. Rugăciunea părintelui îl urmărește pe ucenic peste tot. Cu ajutorul acesteia va scăpa din multe necazuri care, altfel, l-ar fi dus la pieire. „Un pustnic avea un negustor care locuia într-un sat. Și s-a întâmplat ca acesta să nu vină mai multe zile la pustnic. Pustnicului îi lipseau atât cele necesare pentru

¹⁰⁰ *Constituțiile ascetice*, XXII. 4; P.S.B. 18, București, 1989, p. 514.

¹⁰¹ SFINȚII VARSANUFIE ȘI IOAN, *Filocalia* 11, Roman, 1990, p. 506.

muncă, cât și cele necesare pentru hrană. Atunci i-a zis ucenicului: du-te în sat. Ucenicul i-a răspuns: voi face ceea ce-mi poruncești, părinte. Fratele însă avea frică de a merge în sat, pentru a nu cădea în ispită, dar pentru a-l asculta pe părintele s-a dus. Bătrânul i-a zis: eu am încredere în Dumnezeuul Părinților noștri că te va ocroti de toate ispitele. După ce s-a rugat, i-a dat drumul. Ajuns în sat, fratele a întrebat unde stă negustorul bătrânului. Când a găsit casa și a bătut la ușă, din întâmplare era acasă numai fata negustorului. Ea a deschis ușa, iar fratele a întrebat: de ce a întârziat negustorul? Ea l-a poftit să intre în casă, încercând chiar să-l tragă înăuntru. El nu voia, iar ea îl trăgea cu putere. Înțelegând că-l trage cu gând păcătos, și că i se tulbură simțirile, a suspinat și a strigat către Dumnezeu: Doamne, pentru rugăciunile părintelui meu, scapă-mă în ceasul acesta! Abia zicând acestea s-a aflat pe malul fluviului, aproape de sihăstria lui. Și așa s-a întors nepângărit la părintele său¹⁰².

Istorisirea relatată își are obârșia în Pateric, unde un frate, adresându-se Avvei Ammun Nitriotul, i se plângea acestuia că părintele său adesea îl trimite cu treburi și lui îi este frică de desfrânare. Bătrânul i-a zis: „ori în ce ceas îți va veni ispita, zi așa: Dumnezeuul puterilor, pentru rugăciunile părintelui meu, scapă-mă! Deci în una din zile o fată a încuiat ușa după dânsul. Iar el, strigând cu glas mare, a zis: Dumnezeuul puterilor, pentru rugăciunile părintelui meu, scapă-mă! Și îndată s-a aflat pe calea către schit”¹⁰³. Întâmplarea a devenit celebră. O amintește admirativ și Sfântul Dorotei. Sunt evidente smerenia și evlavia atât ale părintelui cât și ale ucenicului. Bătrânul avea încredințarea că Dumnezeu îl va ocroti pe fiul său, iar ucenicul își punea nădejdea în rugăciunile părintelui.

Trebuie însă să fim atenți la un lucru: ajutorul lui Dumnezeu nu suprimă posibilitatea de a păcătui. Sub pretextul că ești trimis de părintele tău în misiune, și că te ocrotesc rugăciunile lui, nu trebuie să te expui ispitei mai mult decât este nevoie.

¹⁰² IRÉNÉE HAUSHERR, *op. cit.*, p. 133.

¹⁰³ Pateric, Alba Iulia, 1990, p. 34.

Dacă bănuiești că lucrarea pe care trebuie să o îndeplinești comportă ispite, spune Sfântul Varsanufie, întreabă-l pe părintele tău cum să procedezi și fă după sfatul lui. Dacă, din uitare, nu i-ai cerut sfatul, și-ți aduci aminte de acest lucru abia când ești pe cale, nu trebuie să te mai întorci înapoi, ci, rugându-te lui Dumnezeu, spune: Doamne, iartă-mi neglijența mea și pentru rugăciunile duhovnicului meu povățuiește-mă după voia Ta și mă scapă de tot răul¹⁰⁴. Dacă însă vei persista în neglijență, cu siguranță te vei apropia de prăpastie sau chiar vei cădea în ea, dar rugăciunile părintelui duhovnicesc nu te vor părăsi.

Puterea rugăciunilor făcute de către Părinții îmbunătățiți pentru ucenicii lor este uimitoare. „A fost odată ispitit Avraam, ucenicul lui Avva Sisoe de un drac. Și a văzut bătrânul că a căzut. Dar sculându-se, și-a întins mâinile la cer, zicând: Dumnezeule, voiești, nu voiești, nu te voi lăsa de nu-l vei tămădui. Și îndată s-a tămăduit ucenicul”¹⁰⁵. Această rugăciune sună ca o somație, îndrăzneala celui ce o adresa lui Dumnezeu se întemeia pe dragostea lui față de Dumnezeu și față de ucenic, precum și pe intimitatea ce o avea cu Dumnezeu în rugăciune.

Cu trecerea anilor și a vremurilor eroice de trăire creștină, rugăciunile pe care duhovnicii le fac pentru ucenici nu mai au acest ton ultimativ. De fapt, dacă o asemenea mijlocire și-ar face efectul mereu și în mod mecanic, pentru ucenic ar fi prea comod și nu suficient de folositor. Cel ce se crede dator să colaboreze la mântuirea unui suflet, în speță duhovnicul, trebuie uneori să insiste îndelung, până ce constată un rezultat al rugăciunilor sale. Se spune că un nevoitor s-a rugat patruzeci de ani pentru a scăpa de o ispită și n-a scăpat. Ajuns la capătul puterilor și-a mărturisit necazul întregii comunități adunate în biserică. Duhovnicul le-a poruncit tuturor să se nevoiască și să se roage pentru el. Rezultatul a fost că după o săptămână s-a

¹⁰⁴ IRÉNÉE HAUSHERR, *op. cit.*, p. 134.

¹⁰⁵ AVVA SISOE, 12, Pateric, Alba Iulia, 1990, p. 208.

Izbăvii¹⁰⁶. Concluzia pe care o tragem este aceea că rugăciunile făcute de alții sunt necesare și sunt eficiente atunci când te rogi și tu însuși. Bineînțeles că părintele duhovnicesc, mai mult ca oricine, îl cunoaște pe ucenic și e dator să sufere împreună cu el și să se roage pentru el.

Este posibil, totuși, ca voința slabă a unui ucenic să facă inefficientă orice rugăciune a duhovnicului. „Nici eu, spune Avva Antonie, nu te miluesc, nici Dumnezeu, dacă tu însuși nu te vei sili și nu te vei ruga lui Dumnezeu”¹⁰⁷. Este sugestivă în acest sens o altă relatare din Pateric: „Un frate oarecare, fiind supărat de gândurile cele din pofta desfrânării, a mers la un bătrân mare și l-a rugat, zicând: rogu-te, părinte, fă rugăciuni lui Dumnezeu pentru mine, că mă supără foarte rău războiul desfrânării și pentru rugăciunea sfinției tale mă va izbăvi Dumnezeu de acea supărare! Răspuns-a lui bătrânul: bine, fiule, voi face rugăciune. Și așa bătrânul a început a se ruga lui Dumnezeu pentru dânsul, iar fratele s-a dus la chilia lui. Și după câteva zile iar a venit fratele la acel bătrân, jeluindu-se că nu se poate izbăvi de acea supărare și rugându-l să se roage cât deadinsul lui Dumnezeu pentru dânsul. Iar bătrânul iar a început a se ruga lui Dumnezeu pentru dânsul, zicând: Doamne, arată-mi mie fapta acestui frate și de unde-i vine lui acea deznădăjduire și lucrare diavolească într-însul, că m-am rugat Ție pentru el și nu s-a izbăvit de supărare. Și Dumnezeu i-a descoperit lui pe acel frate și l-a văzut pe el șezând și duhul desfrânării aproape de dânsul cu care glumea și râdea și se mângâia. Pe îngerul lui îl vedea stând departe și mâniindu-se pe el pentru că nu alerga la ajutorul lui Dumnezeu, ci se îndulcea cu necuvioasele sale gânduri și tot gândul și-l da spre mângâierea vrăjmașului. Și a priceput bătrânului că partea fratelui este pricina războiului său și chemându-l, i-a zis: fiule, eu am cunoscut că pricina acelui război ești tu însuși, pentru că te îndulcești și te mângâi și te dezmierzi cu acele gânduri spurcate pe care însuși de voia ta le gândești și le primești. Și așa l-a învățat cum

¹⁰⁶ IRÉNÉE HAUSHERR, op. cit., p. 135.

¹⁰⁷ Pateric, 18, Alba Iulia, 1990, p. 10.

să se împotrivească și să stea împotriva gândurilor sale. Iar fratele, mult folosindu-se cu rugăciunea bătrânului, a mers la chilia sa”¹⁰⁸. Suntem convinși de faptul „că mult poate rugăciunea stăruitoare a dreptului (Iacov 5, 16), dar totuși să ne rugăm și noi pentru noi înșine.

Obligația duhovnicului de a se ruga pentru fiii săi spirituali îl pune adeseori în fața unor dificile probleme de conștiință. Din frământarea lăuntrică a părinților reiese gingășia lor sufletească. Ce ar trebui să-i ceară lui Dumnezeu pentru ucenici? Izbăvirea de ispite sau puterea de a le birui? Avva Varsanufie era de părere că noi adesea nu știm ce ne este de folos și cerem un lucru în locul altuia. De aceea e bine să-i cerem lui Dumnezeu ceea ce-i mai folositor pentru cel în cauză. Dacă-i este folositoare izbăvirea din ispite, să-l izbăvească. Dacă ispitele îi sunt folositoare, să-l ajute să le poată birui. Totul e bine să rămână la voia lui Dumnezeu. Bătrânii Părinți aveau opinii diverse față de această problemă, funcție și de starea lăuntrică a ucenicilor, pe care o cunoșteau datorită harismei de a pătrunde în sufletul omului. Sfântul Varsanufie cunoștea și el modul în care Avva Sisoe L-a „soma” pe Dumnezeu pentru a-l salva pe ucenicul său Avraam. Și totuși era de părere că este bine să-L lăsăm pe Dumnezeu să decidă cum este mai folositor pentru ucenic. Cei mai numeroși Părinți socoteau că ispitele sunt folositoare pentru a-l căli pe nevoitor. Ba și ucenicii înțelepți considerau că încercările le sunt de folos. Un bătrân văzându-l pe ucenicul său foarte ispitit i-a zis lui: „fiule, vrei să-L rog pe Dumnezeu să depărteze de la tine și să te părăsească acel război? Iar el a zis: ba nu, părinte, că de mă și supără și mă necăjește acel război și mă ostenesc muncindu-mă, dar văd din osteneală roadă răbdării întru mine. Pentru aceasta mai vârtos te roagă pentru mine, părinte, să-mi dea Dumnezeu răbdare ca să pot purta cu mulțumire această ispită. Zis-a lui bătrânul: acum, fiule, am cunoscut că ești în sporire și că mă întreci”¹⁰⁹. Și atunci cum interpretăm atitudinea

¹⁰⁸ Pateric, Alba Iulia, 1990, p. 283.

¹⁰⁹ Pateric, Alba Iulia, 1990, p. 283.

Avvei Sisoe? Trebuie știut că Părinții procedează corect și nu se contrazic unii pe alții. Situațiile și starea launtrică a ucenicilor diferă. Ioan Profetul, fiind întrebat de către un ucenic tocmai despre această atitudine a Avvei Sisoe, răspunde: *Avva Sisoe s-a rugat pentru ucenicul lui, fiind înștiințat că trebuie să se roage. La fel celălalt Bătrân, mai bine zis ceilalți, s-au rugat în temeiul înștiințării. Iar că trebuie să socotim că cele ce se întâmplă omului sunt spre folosul lui, este vădit. Căci Apostolul zice: Dați mulțumire pentru toate (1 Tes. 5, 18). La fel celui ce crede, toate îi sunt cu putință, fie să îndure cu nădejde necazul boalelor, fie să rabde, fie să aibă îndelungă răbdare, fie să poarte toate cu bărbăție ca Iov. Și nu încercă Dumnezeu pe om peste puterea lui. Dar dacă nu-i vin în ajutor rugăciunile sfinților, omul se face nerăbdător din pricina slăbiciunii*¹¹⁰.

O altă problemă de conștiință pe care și-o poate pune duhovnicul este următoarea: oare nu-i o dovadă de mândrie pretenția ta că prin rugăciunile tale l-ai salvat pe ucenic? Ne scoate din încurcătură tot Sfântul Varsanufie: *„Când cineva trimite un avocat să-l apere în fața împăratului, se roagă mereu să fie ascultat. Căci nu e ascultat avocatul, ci cererea ce a trimis-o el la împăratul. Tot așa, rugați-vă și voi ca să fiu ascultat de Dumnezeu. Căci arătându-vă ascultare, mă rog împreună cu voi pentru sănătatea trupului și sufletului vostru. Iar de voi fi ascultat (și Dumnezeu ascultă pe toți), aceasta voi pune-o pe seama rugăciunilor voastre. Căci eu nu sunt nici măcar un avocat vrednic de a vă apăra, ci mă socotesc o slugă trimisă. Deci Domnul să asculte rugăciunile noastre. Rugați-vă pentru ticăloșia mea*¹¹¹. Este aici o gingașă emulație sufletească, care salvează atât smerenia duhovnicului, cât și pe cea a ucenicului.

În veacul al patrulea, când în pustia schetică din Egipt nevoița era în floare, ca de fapt mereu în viața duhovnicească,

¹¹⁰ SFINȚII VARSANUFIE ȘI IOAN, *Scrisori duhovnicești*, 385, Filocalia 11, Roman, 1990, p. 389.

¹¹¹ *Ibidem*, 139, p. 182.

ucenicii îi solicitau pe Părinți să se roage pentru toate neajunsurile lor. Avvei Pafnutie, de exemplu, Ammona îi cerea izbăvirea de ispitele diavolești și de cursele omenești; Pimen, izbăvire de păcate; Heraclid, sănătate; Valeriu, același lucru, fiind sigur că dacă Pafnutie se va ruga, negreșit se va vindeca. Ei apelau la rugăciunile Părintelui, pentru că acestea erau făcute din dragoste și primeau ascultare; dar în același timp ei își ofereau propriile rugăciuni pentru părintele iubit, pentru ca Domnul să-l păzească¹¹².

Vechea literatură ascetică ne-a păstrat o seamă de rugăciuni, de o gingășie deosebită, pe care le făceau Părinții pentru fiii lor duhovnicești. În acest sens este reprezentativ romanul aghiografic *Viața Sfinților Varlaam și Ioasaf*. Chiar dacă cele două personaje ar fi fictive, situate într-un cadru imaginar, autorul a știut să prezinte un veritabil catehism de spiritualitate ortodoxă. Rugăciunea pe care Varlaam o face pentru Ioasaf reprezintă modelul rugăciunii pe care duhovnicul trebuie să o facă pentru ucenicul său. După ce Varlaam l-a convertit pe Ioasaf la creștinism, în momentul despărțirii s-a sculat la rugăciune, și-a șters lacrimile și și-a ridicat mâinile la cer zicând: *„Dumnezeule, Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, Carele toate ai făcut și pe om nu l-ai lăsat să umble în calea răstăcirii lui, ci l-ai întors răscumpărat prin scumpul sânge al Fiului Tău, spre Tine dară strig și spre Unul născut Fiul Tău și spre Sfântul Duh, caută spre această oaie cuvântătoare a Ta, adusă de mine nevrednicul jertfă Ție, și-i luminează sufletul cu puterea și cu darul Tău. Întărește această vie pe care a sădit-o dreapta Ta și dă să facă roadă dreptății. Ajută-l să facă voia Ta și darul Tău nu-l lua de la dânsa, învrednicind-o să fie moșteană bunătăților celor veșnice, că binecuvântat ești și preaslăvit în veci. Amin*¹¹³.

În momentul în care era să părăsească această lume, Varlaam s-a rugat din nou pentru Ioasaf: *„Doamne, Dumnezeuule, Care*

¹¹² IRÉNÉE HAUSHERR, *op. cit.*, 138.

¹¹³ *Varlaam și Ioasaf*, Casa Școalelor, București, 1943, p. 72.

pretutindenea ești și toate le îplinești, Îți mulțumesc că ai aruncat o privire asupra nimicniciei mele și m-ai învrednicit să-mi sfârșesc drumul pribegiei mele în credința ortodoxă și pe calea poruncilor Tale. Iar acum, o Stăpâne, preabun și milostiv, primește-mă în curțile Tale veșnice, și nu-Ti aduce aminte de câte ori am păcătuit împotriva Ta, cu voie și fără voie. Păzește-l de asemenea pe credinciosul robul Tău, pe care, iată, ai binevoit să-mi fie însoțitor mie, nevrednicului Tău slujitor. Izbăvește-l de toată mândria și lucrarea celui rău; arată-l mai presus de toate ispitele, pe care cel rău le folosește pentru a-i pierde pe cei ce caută mântuirea. Nimicește, o Atotputernice, toată puterea vicleanului în fața robului Tău; dă-i putere să calce în picioare capul vrăjmașului aducător de moarte. Trimite-i de sus harul Duhului Tău celui Sfânt și întărește-l în războiul nevăzut, pentru a dobândi cununa biruinței și pentru a se preamări întru el numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, căci a Ta este slava și lauda în vecii vecilor. Amin”.

După rugăciune l-a îmbrățișat pe Ioasaf și a plecat pe calea veșniciei. Dar rolul său de mijlocitor nu s-a terminat, pentru că după moarte și după ce bunul său ucenic l-a așezat în mormânt, acesta se ruga lui Dumnezeu zicându-i: „Pentru rugăciunile robului tău Varlaam, mântuiește-mă pe mine păcătosul...” Aceasta este frumusețea legăturii duhovnicești, ce continuă și după moarte. În acest sens, Avva Daniil ne spune „că l-a chemat într-o zi Avva Arsenie și i-a zis: odihnește pe părintele tău, ca după ce va merge către Domnul să se roage pentru tine și îți va fi fie bine”¹¹⁴.

În concluzie, plecând de la afirmația Sfântului Iacov „că mult poate rugăciunea stăruitoare a dreptului”, vom spune că mult poate rugăciunea osârduitoare pe care părintele o face pentru ucenic, fie la proscomidie și la liturghie, fie în rugăciunile sale particulare.

c. Datoria părintelui de a-i iubi pe fiii săi duhovnicești
Sfântul Petru le dă preoților următorul îndemn: „Păstoriți

¹¹⁴ AVVA ARSENIE, *Pateric*, 35, Alba Iulia, 1990, p. 21.

turma lui Dumnezeu, dată în paza voastră, cercetând-o, nu cu silnicie, ci cu voie bună, după Dumnezeu, nu pentru câștig urât, ci din dragoste” (1 Petru 5, 2). Măsura la care trebuie să ajungă această iubire o dă Mântuitorul Hristos: „Precum Eu v-am iubit pe voi, așa și voi să vă iubiți unul pe altul (Ioan 13, 34), adică până la dăruire totală, până la jertfă.

Slujirea de părinte duhovnicesc cere jertfa și de aceea este dureroasă. Iar jertfa se întemeiază pe iubire: „Căci Dumnezeu așa a iubit lumea, încât pe Fiul Său Cel Unul-Născut L-a dat ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică” (Ioan 3, 16). Pe duhovnic trebuie să-l întristeze și să-l doară tot ce poate întrista și durea inima Mântuitorului. Începând cu cei din casa lui, din parohia lui, din localitatea lui și până la cei din țară și din lume, este prezent păcatul și nenumărate sunt suferințele. De aceea „inima preotului trebuie să fie largă și mult cuprinzătoare, sensibilă la orice nevoie, grijă, durere, bucurie omenească... Misiunea lui cea de toate zilele îl pune în fața tuturor grijilor, necazurilor, lipsurilor, ispitelor și scăderilor omenești... Preotul trebuie să simtă, să ajute, să îndrepte, să lumineze, să tămăduiască și să ușureze pe oameni cu inima sa de preot. Pot oamenii să caute să găsească sfat, îndemn, lumină sau ajutor la alții; pot să cunoască singuri drumul Siloanului, lor le trebuie și atunci inima preotului”¹¹⁵.

Părintele duhovnicesc este omul frământat și preocupat de pacea și progresul sufletesc al ucenicilor. Iubirea față de aceștia îl face să-și ia asupra sa trecutul lor păcătos, prezentul zbuciumat și viitorul nebuloș. Îi va ajuta prin rugăciunile sale să găsească voia lui Dumnezeu îi va antrena la lupta cea bună și prin exemplul său. Toată această lucrare se desfășoară într-o atmosferă de bunăvoință, de bunătate omenească și iubire dumnezeiască. De fapt este de prisos a pune problema iubirii părintelui duhovnicesc față de fii. Lucrul acesta se subînțelege. Paternitatea este modelul și izvorul tuturor afecțiunilor.

¹¹⁵ PROF. TUDOR POPESCU, „Îndrumări pentru preoți”, *Îndrumător Pastoral*, XVII, Alba Iulia, 1994, p. 43.

Paternitatea are această particularitate fericită: presupune o feblețe, izvorâtă din iubire, față de fii. Iubirea părintească este o iubire puternică și adevărată. Alte feluri de a iubi se manifestă de obicei mereu în același fel sau puțin variabil, și ajungând obișnuite se depreciază și devin plicticoase, dacă nu dezgustătoare. Iubirea părintească dispune de o asemenea gamă de sentimente încât poate depăși diversitatea situațiilor în care se găsește omul. „Nimic nu-i mai de preț ca un părinte, un părinte după Dumnezeu”, spune Sfântul Teodor Studitul¹¹⁶.

Un părinte ce-și poartă pe bună dreptate numele este plin de bunătate. El nu urmărește altceva decât binele fiilor săi duhovnicești, așa cum o face însuși Dumnezeu. Sfântul Varsanufie exprimă limpede acest lucru: „Toți câți sunt fii ai lui Dumnezeu, sunt, fără îndoială, și moștenitori ai bunătății și ai răbdării, ai îndurării, ai iubirii de oameni și ai iubirii Lui. Căci dacă sunt fii ai lui Dumnezeu, sunt și dumnezei. Și de e Dumnezeu lumină, sunt și ei luminători. Deci dacă Dumnezeu e stingherit și îngreuiat când e rugat, aceasta se întâmplă și cu ei. Iar dacă, nefiind rugat, Dumnezeu se întristează, iar fiind rugat se bucură, aceasta se întâmplă și cu ei. Iubește pe aproapele tău ca pe tine însuși, zice Vechiul Testament (Lev. 18, 19). Iar cel Nou, arătându-ne desăvârșirea, zice, să ne punem sufletul unii pentru alții, așa cum Cel desăvârșit și Fiul lui Dumnezeu și-a dat viața Sa pentru noi (Ioan 3, 16). Deci când sfinții sunt rugați, se bucură, ca unii ce sunt desăvârșiți, precum Tatăl lor desăvârșit este. Cereți-le lor, deci, și vă vor da fără preț. Căci nu sunt moleșiți și trândavi ca mine. Și rugați-vă să fiu și eu printre ei. Și voi ruga pe Dumnezeu să vă împlinească cererile voastre...”¹¹⁷. Această învățătură i-a dat-o unuia ce se scuza că-l deranjează mereu pe Părintele.

Precum paternitatea trupească, așa și paternitatea duhovnicească; pe măsură ce copiii cresc, se transformă din ce în ce mai mult într-o prietenie. Această prietenie este cea mai

¹¹⁶ IRÉNÉE HAUSHERR, op. cit., p. 148.

¹¹⁷ SFINȚII VARSANUFIE ȘI IOAN, op. cit., Scris, 484, p. 464.

delicată dintre toate prietenii, este icoana prieteniei iubitoare ce ne unește cu Dumnezeu. Cuvintele sunt sărace pentru a o exprima. Ea se aseamănă cu iubirea intratrinitară din care izvorăște și în care se întoarce. Așa o vede și Avva Varsanufie: „Slujitorule al lui Dumnezeu Cel Prea înalt și împreună slujitorule cu mine, Andrei. Pace ție, și celorlalți împreună slujitori ai noștri, de la Dumnezeu Tatăl și de la Domnul nostru Iisus Hristos. Vă fac vouă cunoscut că încă înainte de cererea voastră, v-am înfățișat Sfintei, închinății, celei de o ființă și de viață făcătoarei și neînceputei Treimi, într-o înfățișare care să vă păzească de tot răul. Dar nu voiesc să nu știți și aceea, că este și o altă înfățișare mai plină de frică, mai plină de cinste și mai slăvită. Care este ea, ascultați: Când va fi făcut de rușine urătorul de bine vrăjmaș, auzind glasul acela fericit și de viață făcător al Mântuitorului nostru către noi, glas plin de bucurie și de veselie, luminat de o strălucire negrăită și grăind: Veniți, binecuvântații Părintelui Meu de moșteniți împărăția cea gătită vouă de la întemeierea lumii (Matei 25, 34). Atunci va avea loc marea înfățișare înaintea Lui, când se va preda împărăția lui Dumnezeu și Tatăl (1 Cor. 15, 24). Aceasta este și afară de ca nu este alta. Și cum se va face, ascultă: Fiecare dintre sfinți înfățișând pe fiii săi mântuiți lui Dumnezeu, va zice cu glas strălucitor, cu multă și mare îndrăzneală, spre uimirea îngerilor și a tuturor puterilor cerești: Iată eu și copiii pe care mi i-a dat Dumnezeu (Evrei 2, 13; Is. 8, 18). Și nu numai pe ei, ci și pe sine se va preda lui Dumnezeu. Și atunci va fi Dumnezeu toate în toți (1 Cor. 15, 28). Rugați-vă să ajungem acolo. Fericit cel ce așteaptă și ajunge acolo. Rugați-vă pentru mine, iubitorilor”¹¹⁸.

Cei ce fac împreună drumul înspre mântuire, ajung uneori într-o comuniune de iubire sfântă, asemănătoare celei din ceruri. Nimic de pe pământ nu se poate compara cu această comuniune a lor, două inimi covârșite de iubirea lui Dumnezeu, care se cunosc perfect, pentru că s-au rugat împreună, au suferit împreună, au sperat împreună, au luptat împreună,

¹¹⁸ Ibidem, 117, p. 152.

au fost totalmente transparente unul pentru altul de-a lungul anilor. Se statornicește între ei o intimitate paradoxală, care-i eliberează de iubirea de sine și-i unește puternic pe unul cu celălalt, dându-le o liniște și o certitudine care nu se găsește decât în sferile iubirii dumnezeiești.

Este puternică legătura între două suflete care au același ideal. Dar ea nu este iubire sfântă decât atunci când idealul e Hristos. Despre o prietenie puternică ne relatează Fericitul Augustin, însă atunci când va deveni credincios va spune că acel prieten al lui „nu era prieten cum e adevărata prietenie, pentru că nu este adevărată decât atunci când Tu o legi între cei care sunt lipiți de Tine prin dragostea revărsată în inimile noastre prin Duhul Sfânt, care ne-a dat-o”¹¹⁹. Și totuși, atunci când această prietenie, întemeiată pe faptul că erau colegi de școală și aveau preocupări comune, a fost curmată de moartea celui drag, suferința a fost teribilă. Și a fost teribilă pentru că încă n-aveau perspectiva eternității. „Inima mea s-a întunecat de acea durere și tot ceea ce priveam era moarte. Și era chin pentru mine patria mea, și casa părintească o ciudată nefericire, iar tot ceea ce comunicasem cu el, fără el se transformase într-un chin crud... Bine a zis cineva despre un prieten al său: jumătatea sufletului meu. Căci eu am simțit că sufletul meu și sufletul lui fuseseră un singur suflet în două trupuri și de aceea, viața pentru mine era o groază, fiindcă nu voiam să trăiesc, fiind înjumătățit, și poate că de aceea mă temeam să mor, ca să nu moară cu totul cel pe care-l iubisem atât de mult”¹²⁰.

Legătura sufletească ideală dintre părinte și fiu duhovnicesc, care se transformă cu timpul într-o prietenie sfântă, ne este redată de romanul aghiografic „Varlaam și Ioasaf”. După ce-l convertește pe Ioasaf, care era fiul împăratului Avenir, Varlaam pleacă înspre sihăstria lui. Dar deși spațial se îndepărtau, erau convinși că sufletește nu se vor despărți niciodată. „De ce m-ai părăsit? zicea Ioasaf. Dar de fapt nu m-ai părăsit. De ce ești așa departe de mine? Dar de fapt ești cu mine”.

¹¹⁹ *Confessiones*, P.S.B. 64, București, 1985, p. 104.

¹²⁰ *Ibidem*, pp. 105-106.

Când este vorba de o asemenea legătură sfântă, îndepărtarea te face să suferi, dar cu o suferință transfigurată care-i vecină cu bucuria. Bucuria continuă a unei prezențe nevăzute se îngemănează cu bucuria prilejuită de momentul reîntâlnirii. Când, după ani, Ioasaf ajunge la ușa peșterii unde sihăstrea Varlaam, „a bătut la ușa peșterii și a zis: Părinte binecuvântulează! Auzindu-i vocea, Varlaam a ieșit din peșteră și l-a recunoscut cu duhul pe cel ce nu era ușor de recunoscut după înfățișare. Ioasaf de asemenea l-a recunoscut pe părintele său duhovnicesc, care avea în mare aceleași trăsături fizionomice. Deodată, întorcându-se spre răsărit, bătrânul a înălțat către Dumnezeu o rugăciune de mulțumire. Iar după rugăciune, zicând amândoi amin, au căzut unul în brațele altuia și se strâneau cu căldură, amintindu-și de îndelungata lor despărțire. După o îndelungă îmbrățișare și convorbire au șezut... Și se veseliră amândoi duhovnicesc și petrecură împreună mulți ani, întrecându-se unul cu altul în nevointe de tot felul, până ce Varlaam se mută către Domnul”¹²¹.

Așadar a te înduhovnici nu înseamnă a-ți secătui inima, ci a o curăți de toate sentimentele păcătoase, pentru a-i permite să se folosească de toate nuanțele simțămintelor omenești în slujba dragostei divine. În acest sens pot fi amintiți nu numai Varlaam și Ioasaf, ci și Varsanufie și Ioan Profetul, Platon și Teodor Studitul, Simeon Evlaviosul și Sfântul Simeon Noul Teolog, precum și mulți alții. Părinții duhovnicești, zice Sfântul Apostol Petru, trebuie să poarte de grijă ucenicilor lor nu din interes „ci cu bunăvoie, după Dumnezeu, nu după câștig urât, ci din dragoste” (1 Petru 5. 2). Așa concepeau duhovnicii adevărați viața spirituală. De pildă, la Avva Pimen au venit unii dintre bătrânii pustiei și i-au zis: „de vom vedea pe frați că dormitează în biserică, voiești să-i îmboldim ca să fie treji la priveghere? Iar el le-a zis lor: eu cu adevărat de voi vedea pe fratele că dormitează, pun capul lui pe genunchii mei și-l odihnesc”¹²². De fapt lucrul acesta-l

¹²¹ *Varlaam și Ioasaf*, Casa Școalelor. București, 1943, p. 120.

¹²² AVVA PIMEN, 92, *Pateric*, Alba Iulia, 1990, p. 178.

spunea încă Sfântul Apostol Pavel: „Fraților, chiar de va cădea un om în vreo greșală, voi cei duhovnicești îndreptați-l pe unul ca acesta cu duhul blândeții, luând seama la tine însuși, ca să nu cazi și tu în ispită” (Gal. 6, 1).

Literatura duhovnicească ne dă multe alte cazuri asemănătoare. Părinții spirituali buni au sufletul plin de dragoste și se poartă cu o gingășie sfântă față de fiii lor sufletești. Concluzia o tragem dimpreună cu Sfântul Ioan Evanghelistul: „Dumnezeu este iubire și cel ce rămâne în iubire rămâne în Dumnezeu și Dumnezeu rămâne întru el” (1 Ioan 4, 16).

d. Datoria părintelui de a purta sarcinile ucenicilor

Dacă Sfântul Pavel ni se adresează tuturor creștinilor spunându-ne: „Purtați-vă sarcinile unii altora și așa veți împlini legea lui Hristos” (Gal. 6, 2), cu atât mai mult acest îndemn li se potrivește duhovnicilor. De fapt rugăciunea pentru fiii duhovnicești, despre care am vorbit, presupune deja că duhovnicul a luat o parte din sarcina ucenicilor, pentru că rugăciunea, în cadrul nevoințelor, pretinde un mare curaj. Iar puterea de a te ruga pentru fii ți-o dă dragostea. Frații, întrebându-l pe Avva Agathon care faptă bună cere mai multă osteneală, au primit următorul răspuns: „eu socotesc că nu este altă osteneală ca rugăciunea către Dumnezeu. Căci totdeauna când voiește omul să se roage, voiește vrăjmașul să-l taie pe el căci el știe că nu se împiedică de altceva, fără numai de rugăciunea cea către Dumnezeu. Și toată petrecerea pe care o va face omul, răbdând întru dânsa, dobândește odihnă. Iar rugăciunea până la răsufierea cea de pe urmă, are trebuință de nevoință”¹²³. Așa că, rugându-se pentru ucenici, duhovnicul le-a preluat o parte din sarcină. Efectul acestei rugăciuni este acela că ori ușurează necazurile fiului duhovnicesc, ori îi înmulțește puterile pentru a le putea duce.

Un alt mod binecuvântat de a purta sarcinile ucenicilor tăi, ale credincioșilor tăi, este de a-i asculta cu răbdare atunci când

își descarcă sufletul, relatându-și încercările și ispitele¹²⁴. De a le răspunde cu blândețe la întrebările care se repetă mereu. De a nu te arăta plictisit, fiind pus în situația de a asculta aceleași destăinui.

Apoi părintele duhovnicesc, așa cum spune Sfântul Pavel, va lua asupra sa o parte din nevoința pe care trebuie să o facă ucenicul său, o parte din canonul acestuia. Se va ruga pentru el ca să-l ierte Dumnezeu. Această lucrare a dragostei asceții celebri o practicau atât pentru fiii lor spirituali, cât și pentru alții. Cu timpul această preocupare, din pricina iubirii, devenea o obligație obișnuită. „Măsura oricărei formări duhovnicești, spune Sfântul Grigorie Teologul, este de a-ți neglija propriul tău interes în folosul altuia”¹²⁵. Pe drumul desăvârșirii creștine sarcina cea mai grea de purtat este lupta împotriva vrăjmașilor mântuirii, dracii, și a complicilor pe care ei și-i fac din obiceiurile noastre rele, devenite ca o a doua natură. Firea noastră căzută se atașează ușor spiritului căzut și poate ajunge pe de-a-ntregul stăpânită de el. „Când sufletul abandonează asceza duhovnicească sau, ceea ce este același lucru, o îndeplinește cu neglijență, superficial și fără dăruire, ocupându-se în primul rând cu entuziasm și atașament de cele pământești, patimile proprii naturii căzute pot rămâne nestingherite în inimă, fără ca nimic să le tulbure; ele prosperă, cresc și se întăresc în toată libertatea”¹²⁶. Această stare trebuie să o depisteze duhovnicul și să-l îndemne la luptă pe ucenic, angajându-se el însuși în această luptă cu toate mijloacele pe care i le oferă iubirea jertfelnică, îi va prescrie fiului duhovnicesc rețeta cea mai potrivită, interpretând în duh și nu în slovă sfintele canoane, asumându-și toată responsabilitatea în fața lui Dumnezeu: „Tu, părinte duhovnicesc, povățuitorul turmei cuvântătoare, fii cu aceeași măsură față de frați, plin de înțelegere, atent în a păstra față de ei o atitudine părintească. Da, eu

¹²⁴ IRÉNÉE HAUSHERR, *op. cit.*, p. 141.

¹²⁵ *Ibidem*.

¹²⁶ IGNATIE BRIANCANINOV, *Fărmăturile Ospățului*, Alba Iulia, 1996, p. 210.

¹²³ AVVA AGATHON, 9, *Pateric*, Alba Iulia, 1990, p. 25.

te conjur, ai grijă de toți, ocupă-te de toți, suportă-i și sprijinește-i, încurajează-i, învață-i, mângâie-i; pe cei bolnavi tămăduiește-i, pe cei slabi sprijină-i, pe cei fricoși încurajează-i, pe cei păcătoși întoarce-i, iartă de șaptezeci de ori câte șapte, cum spune Domnul, căci este mai bine, după pilda Mântuitorului, să răspundem pentru îngăduința noastră, decât să fim judecați ca necruțători și lipsiți de dragostea părintească printr-o respectare extremă a canoanelor"¹²⁷.

Când poate, duhovnicul trebuie să-l ajute pe ucenic și din punct de vedere material, să-l povățuiască cum să se descurce în situațiile complicate ce i le oferă viața. Dar spiritual este obligat să-l ajute întotdeauna. Sfântul Varsanufie îi răspunde unuia care avea multe supărări: „Dar ia seama cât de mândru sunt, că fiind bătaia de joc a dracilor și socotind că am dragostea cea după Dumnezeu, sunt biruit ca să-ți spun: port jumătate povara ta și în ce privește viitorul, Dumnezeu are să ne ajute. Am vorbit ca un lipsit de minte, spunând acestea. Căci mă știu pe mine slab și neputincios și gol de tot lucrul bun. Dar nerușinarea nu mă lasă să deznădăjduiesc. Căci am pe stăpânul plin de duioșie, de milă și de iubirea de oameni care întinde mâna păcătosului până la ultima răsufare. Lipește-te de El și El va împlini tot lucrul care-l cerem sau îl gândim”¹²⁸.

Ar fi fost normal ca destinatarul acestei scrisori să fie foarte mulțumit de faptul că Avva Varsanufie i-a luat jumătate povara. Dar n-a fost așa. Ar fi dorit ca Sfântul Varsanufie să-i ia întreaga povară. În acest sens i s-a adresat din nou. Varsanufie i-a răspuns: „Mă mir de iubirea ta, frate, că nu pricepi lucrurile iubirii celei după Dumnezeu. În primul rând, Dumnezeu știe că mă socotesc pe mine pământ și cenușă (Iov 42, 6) și ca nefiind peste tot nimic. Dacă totuși spun cuiva ceva peste măsurile mele sau peste puterea mea, o fac mișcat de dragostea lui Hristos, știind că am spus că prin mine nu sunt nimic și o slugă netrebnică (Luca 17, 10).

¹²⁷ IRÉNÉE HAUSHERR, *op. cit.*, p. 142.

¹²⁸ SFINȚII VARSANUFIE ȘI IOAN, *op. cit.*, scris. 72, p. 108.

Fiindcă n-ai înțeles deci ce ți-am spus, că port jumătate din păcatele tale, află că prin aceasta te-am făcut împreună părtaș cu mine. Și nu ți-am spus că port o treime, ca să nu te las să porți mai mult ca mine și să fii mai îngreunat. Pe de altă parte, ți-am spus aceasta, ca să scot din mine mândria. De aceea nu ți-am spus că port două părți, ca să mă arăt mai puternic ca tine. Căci aceasta ar fi fost chip al slavei deșarte. Nu ți-am spus nici că îți port întreaga povară. Căci aceasta este propriu celor desăvârșiți, care au ajuns frați ai lui Hristos, Cel ce și-a pus Sufletul Său pentru noi și care voiește ca cei ce iubesc să facă aceasta cu o iubire desăvârșită. Și iarăși, pe de altă parte, dacă nu ți-aș fi spus așa, te-aș fi lăsat în afara lucrării duhovnicești. Deci nu caut slava deșartă luând asupra mea totul. Nici nu te pismuesc, odată ce te socotesc împreună părtaș al bunei întoarceri. Dacă suntem frați, să împărțim în mod egal moștenirea Părintelui nostru, ca să nu se afle între noi vreo nedreptate. Iar dacă voiești să iau totul asupra mea, o primesc și pe aceasta din ascultare. Iartă-mă că multa iubire mă duce la vorbărie. Dar să fie aceasta spre bucuria ta în Hristos Iisus, Domnul nostru”¹²⁹.

Povara unui trecut păcătos, așadar, nu o va purta în întregime părintele duhovnicesc, încât ucenicul să fie scutit de orice canon. Mântuirea obiectivă realizată de Hristos, Cel ce a ridicat păcatele lumii, și-o însușește fiecare în mod subiectiv, fiind necesare actele de pocăință, asceza și lucrarea virtuților. Cu harul lui Dumnezeu trebuie să conlucreze omul. Dar întrucât nevoința duhovnicească nu-i ușoară pentru creștin, mai ales pentru un începător, duhovnicul, din moment ce și-a asumat misiunea de părinte, trebuie să poarte o parte din povara ucenicului. Iar fiul duhovnicesc, care s-a încredințat unui duhovnic, nu va mai băjbâi, ci va fi încredințat că ascultându-l pe acesta face voia lui Dumnezeu. Avva Isaia îi atenționa pe frații care voiau să rămână cu el în felul următor: „Fiți atenți, să nu neglijați poruncile mele, pentru că altfel, iertați-mă, nu vă voi îngădui să rămâneți cu mine. Dacă le veți împlini și pe față și în

¹²⁹ *Ibidem*, scris. 73, p. 109.

ascuns, eu însumi voi da seama pentru voi în fața lui Dumnezeu. Dacă nu le veți împlini, vă voi cere socoteală și de păcatele voastre și de stăruința mea. Celui ce împlinește poruncile mele, atât în taină, cât și la vedere, Domnul îi va păzi viața de tot răul și-l va ocroti împotriva tuturor ispitelor care pot surveni atât în mod văzut cât și în mod nevăzut”¹³⁰. De fapt, însuși Sf. Apostol Pavel ne spune: „Ascultați pe mai marii voștri și vă supuneți lor, fiindcă ei priveghează pentru sufletele voastre, având să dea de ele seama” (Evrei 13, 17).

Din păcate, într-o lume secularizată oamenii nu-și dau seama de importanța pe care o are un duhovnic. Nu realizează cât de mult poate face acesta pentru a le ameliora starea, a-i orienta, a-i îndrepta. Faptul de a avea un duhovnic nu le spune nimic, pentru că existența lui le-ar putea tulbura viața lipsită de sens pe care o duc. Duhovnicul le-ar putea arăta pericolul căii pe care merg, s-ar oferi să le ajute să se oprească la timp, dar tocmai pentru faptul că acest drum al morții le place, nu vor să fie frânați din ceea ce fac. Sau chiar dacă-l acceptă, el rămâne o prezență nesemnificativă în viața lor.

Avva Varsanufie, scriindu-i avvei Pavel, subliniază tocmai acest adevăr, și anume că se oferă să-i poarte sarcina: „Căci eu îmi dau cu bucurie sufletul meu morții pentru tine, fratele meu. Fără să fie o poruncă, îți spun: viețuiește în liniște cu convingere, minunându-te de Dumnezeu care te-a izbăvit de mari primejdii și necazuri și ispite de multe feluri”¹³¹. Iar pentru a-l convinge de faptul că se roagă pentru el, adaugă: „Viețuiește deci în liniște luând aminte la păcatele tale și la felul cum vei avea să răspunzi lui Dumnezeu. Și dacă ții astfel porunca mea, mai bine zis a lui Dumnezeu, mărturisesc că voi pune cuvânt de apărare pentru tine în ziua aceea, în care va judeca Dumnezeu cele ascunse ale oamenilor”¹³².

¹³⁰ IRÉNÉE HAUSHERR, op. cit., p. 144.

¹³¹ SFINȚII VARSANUFIE ȘI IOAN, op.cit., scris. 57, p. 80.

¹³² Ibidem, Scris. 58, p. 81.

Este limpede că asumându-ți calitatea de părinte duhovnicesc iei asupra ta responsabilitatea mântuirii veșnice a altora. Părinții își puneau foarte serios această problemă, lucru din care ne dăm seama de valoarea unui asemenea act de iubire. Părintele spiritual nu este numai un doctor fără de arginți care le prescrie rețete și le administrează medicamente pacienților săi, ci este el însuși un om bolnav, dar care-i scapă pe fiii săi de necazurile cele mai apăsătoare, luându-le asupra sa. În felul acesta, ucenicul începător nu va mai risca să-și considere propria sa voință ca fiind voia lui Dumnezeu. Nu-l va mai chinui întrebarea: sunt eu oare pe calea mântuirii? Din moment ce are un părinte care răspunde pentru el și care-și pune sufletul pentru el, este scutit de această neliniște. Rămâne doar ca în smerenie să-l asculte pe părintele său și să trăiască într-o pace sfântă. În același timp duhovnicul, pe lângă grija propriei sale mântuirii, își adaugă riscul de a căuta care este voia lui Dumnezeu cu ucenicul său, pe care Tatăl ceresc i l-a încredințat. Această voie i-o va prezenta ucenicului cu prudență și cu dragoste, în așa fel încât acesta să o îplinească. Aceasta este „arta artelor”, după spusa Sfântului Grigorie de Nazianz.

Dragostea adevărată, după pilda Mântuitorului, îți cere să-ți dai viața pentru cel pe care-l iubești. Adevărații părinți duhovnicești îl citau cu plăcere pe Sfântul Ioan Evanghelistul, luându-și ca deviză cuvântul acestuia: „datori suntem să ne punem sufletele pentru frați” (1 Ioan 3, 16). Pentru ei aceasta nu era o afirmație gratuită, ci o mare și eroică realitate. Desigur că și această virtute supremă, ca și altele, poate fi contrafăcută.

În cazul în care duhovnicul este stareț, iar ucenicul face parte din obștea acestuia, își mai ia asupra lui încă o sarcină, și anume aceea de a chivernisi bine bunurile pe care ucenicul le-a adus cu sine. „Dacă noi ne-am lepădat de avere și am pus-o pe aceasta la îndemâna starețului, fără a reține nimic, Dumnezeu știe și este martor că noi n-avem nici un motiv să credem că acesta trebuie să ne fie recunoscător, ci, dimpotrivă, noi trebuie să-i fim recunoscători că ne-a scăpat de o grijă. Mai trebuie adăugat că, deși

nu este vorba de un lucru material, la fel trebuie să facem cu voia noastră liberă. Sfântul Apostol Petru spune: *Supuneți-vă, pentru Domnul, oricărei orânduiri omenești* (Petru 2, 13); iar Sfântul Iacob adaugă faptul că cine va păzi toată legea, dar va greși într-o singură poruncă, s-a făcut vinovat față de toate poruncile (Iacob 2, 10). Ucenicul nu trebuie să aibă voia sa proprie, ci în toate să se acuze pe sine însuși; și așa va afla mila lui Dumnezeu. Iar dacă diavolul îl ispitește să gândească cum că el a avut o idee extraordinară, că a făcut lucruri nemaipomenite, pierde tot ce a realizat. Deci făcând tot ceea ce trebuie, smerește-te și spune: *iartă-mă Doamne, eu am lăsat asupra părintelui meu toată povara mea*¹³³.

Bunurile materiale și voia proprie se susțin reciproc. Bunurile îl ajută pe om să-și satisfacă propriile patimi. De aceea părinții sunt categorici. În acest sens ne permitem să mai cităm un caz tot din „Filocalia”. Un ucenic îl întreabă pe Avva dacă trebuie să-și împartă bunurile prin stareț, cum să le împartă și la cine? Iar Avva-i răspunde: *„Domnul să te binecuvânteze, fiul meu. Tu vrei să fii fără grijă și să nu mai fii chinuit de voia proprie. Spune numai ce dorești să rămână obștei și ce să se împartă săracilor și fii fără grijă. Aceasta este ascultarea: să nu mai dispui de tine însuși. Ce e mai de preț decât sufletul tău, de care Domnul a spus că e mai de preț decât lumea întreagă? (Matei 16, 26). Și dacă l-ai predat pe el lui Dumnezeu și Părinților tăi duhovnicești, de ce mai șovăiești să le încredințezi lor și cele neînsemnate? Vezi cum te războiesc, fără să-ți dai seama, slava deșartă și necredința? Și dacă ești așa, nu le-ai încredințat cu adevărat lor nici sufletul tău și atunci cum aștepti să fie miluit prin ei? Eliberează-te de griji, de voiești să te ocupi cu Dumnezeu, eliberat de toate. Și eu voi purta grija de a împlini ceea ce ai hotărât. Ocupă-te numai fără grijă cu Dumnezeu. Și iartă-mă pe mine de dragul iubirii*”¹³⁴.

Dragostea duhovnicească a părintelui pentru ucenic este așadar izvorul care-i oferă puterea necesară înspre a-i purta

¹³³ Ibidem, scris. 243, p. 280.

¹³⁴ Ibidem, scris. 253, p. 289.

sarcinile. Dar, la rândul său, duhovnicul dăruindu-se pentru ucenici, se îmbogățește sufletește. Sufletul lui câștigă bucuria ce i-o oferă misiunea bine făcută: *„Toate vi le-am arătat, căci ostenindu-vă astfel, trebuie să ajutați pe cei slabi și să vă aduceți aminte de cuvintele Domnului Iisus, căci El a zis: Mai fericit este a da decât a lua”* (F. Ap. 20, 35).

4. Rolul terapeutic al părintelui duhovnicesc

a) Duhovnicul, doctorul sufletului

Păcatul este o boală sufletească grea și complicată. De aceea, în calitatea sa de medic curant al sufletului, duhovnicul trebuie să aibă și pricepere, dar și dragoste și răbdare. Chiar dacă contextul istoric și social în care trăim este mult diferit de cel în care trăiau marii duhovnici de odinioară, experiența și modul lor de a gândi sunt actuale. Dacă medicul psihiatru are, de multe ori, tendința de a-l reduce pe om la trup și psihic, să nu uităm că pentru Părinții Bisericii ființa umană avea trei dimensiuni: trupească, psihică și duhovnicească. Nu în sensul că omul ar fi trihotomic, bine știind că omul este alcătuit dihotomic din trup și suflet, ci în sensul că, pe lângă funcțiunile somatice și cele psihice (tot de natură trupească), omul are partea spirituală ce aparține altei ordini. De această parte sufletească, spirituală, medicul ține mai puțin seamă. Doctorul sufletului, adică duhovnicul, nu se poate să nu țină seama și de această parte, de omul integral.

Duhovnicul, confruntându-se cu suferința umană, va face raportările cuvenite la Dumnezeu, la lumea spirituală, alcătuită din îngeri și din demoni, realități de care nu se poate face abstracție. *„Căci lupta noastră, spune sfântul Pavel, nu este împotriva trupului și a sângelui, ci împotriva începătorilor, împotriva stăpânilor, împotriva stăpânitorilor întinericului acestui veac, împotriva duhurilor răutății, care sunt în văzduhuri”* (Efeseni 6, 12). Spiritele răului, animate de o ură nestăpânită împotriva

oamenilor, duc o luptă îndârjită și rafinată împotriva acestora: „Potrivnicul vostru, diavolul, umblă răcnind ca un leu, căutând pe cine să înghită” (1 Petru 5, 8).

Firea noastră căzută poate fi ușor determinată de spiritul căzut să se târască întru cele de jos. „Condamnat să se târască pe pământ, îngerul căzut își dă toată silința pentru ca și omul să facă același lucru. Și omul este înclinat înspre aceasta datorită orbirii de care este atins”¹³⁵. Duhovnicul trebuie să-i deschidă omului ochii și să-l facă atent la faptul că diavolul este obraznic, că atacă de jos, că el târându-se pe pământ trebuie ca noi să ne ridicăm la înălțimea duhovnicească la care nu mai putem fi atinși. „Diavolul atunci când vede pe cineva luându-și zborul spre cer, în primul rând nu este în măsură să-l atace și, dacă riscă să o facă, recade imediat el însuși, pentru că, după cum știm prea bine, el n-are picioare să stea ridicat. N-ai teamă de el pentru că nu are aripi, ci se târăște pe pământ, printre lucrurile pământești. Să n-ai nimic comun cu el, pentru că în acest caz nu va fi foarte necesară efortarea. Diavolul nu știe lupta deschis și pe față ci, ca un șarpe ce se ascunde între spini, el se folosește adesea de ispita bogățiilor. Dacă tu vei curăți spinii, el se înfricoșează și fuge”¹³⁶. Toate aceste lucruri trebuie să le știe un bun doctor de suflute.

Părinții nu excludeau cauzele naturale ale multor suferințe sufletești, ținând seama de psihologia umană. Dar ei nu se limitau la acest orizont strâmt. Întemeiați pe o antropologie completă, care recunoștea strânsa legătură dintre suflet și trup, aveau că, pe de o parte, suferințele sufletești au cauze organice, dar au și cauze spirituale. Pentru ei era limpede că și demonii pot acționa asupra psihicului, ba chiar și asupra trupului¹³⁷.

¹³⁵ IGNATIE BRIANCANINOV, *Fărmăturile Ospățului*, Alba Iulia, 1996, p. 207.

¹³⁶ *Ibidem*, p. 208.

¹³⁷ JEAN-CLAUDE LARCHET, *Thérapeutique des maladies mentales*, Paris, 1992, p. 16.

Tratamentul prescris de părintele duhovnicesc trebuie să fie adaptat personalității celui bolnav sufletește, situației lui particulare, stării și dispoziției lui sufletești. În tratarea trupurilor, spune Sfântul Grigorie de Nyssa, singurul țel este tămăduirea celui bolnav¹³⁸. La fiecare boală i se potrivește un tratament. Același lucru se petrece și când e vorba de bolile sufletești, care sunt foarte diferite. Duhovnicul se va opri la remediul adecvat bolii. Iar acest remediu nu corespunde întotdeauna cu ceea ce s-ar aștepta pacientul.

În numeroase ocazii, patima fiind gravă, cu toată reticența ucenicului, duhovnicul trebuie să prescrie un tratament puternic. Este un rău doctor cel care tratează cu blândețe un abces tumefiat care poate duce la cangrenă. Rana trebuie deschisă și curățită, iar apoi tratată și pansată. De bună seamă că este nevoie și de deschiderea și colaborarea pacientului. Acesta trebuie să fie încredințat că părintele său sufletește pe care și l-a ales cu grijă se luptă cu toată seriozitatea pentru a-l tămădui. Sfântul Ioan Gură de Aur este foarte aspru la adresa celor ce, după aflarea unui duhovnic bun și competent, aleargă la alții, care-i lasă mai ușor, însă cu riscul de a nu se mai tămădui.

b) Dezrădăcinarea patimilor și dobândirea virtuților

În prima parte a acestei lucrări ne-am oprit asupra patologiei omului căzut, asupra „celor opt gânduri ale răutății” sau asupra „celor șapte păcate capitale”. Aceste patimi importante dau naștere la multe altele. De fapt, după Părinți, obârșia lor o putem căuta în pervertirea celor două funcțiuni vitale: nevoia de a te hrăni, pentru a trăi, care poate duce la lăcomie, și nevoia comuniunii trupesti, pentru dănuirea neamului, care poate duce la desfrânare.

¹³⁸ JEAN-CLAUDE LARCHET, *Thérapeutique des maladies spirituelles*, Paris, 1993, p. 543.

Acțiunea terapeutică, care are ca țintă tămăduirea omului de neputințele sale sufletești, va începe – după cum spun mulți duhovnici – cu înfrângerea lăcomiei pântecelui, pe de o parte pentru că este patima cea mai grosieră, pe de altă parte pentru că biruința asupra ei condiționează biruința asupra altor patimi. Am văzut că lăcomia pântecelui constă în dorința de a mânca nu pentru a te nutri, ci în vederea plăcerii ce ți-o aduce, plăcere ce constă fie în mulțimea, fie în calitatea bucatelor. Lăcomia pântecelui se tămăduiește prin cumpătare. Trebuie să mănânci pentru a-ți întreține viața, nu pentru a te desfăta. Sfântul Vasile cel Mare, după ce ne încredințează că toate făpturile lui Dumnezeu sunt bune, ne sfătuiește să fim înfrânați, „folosind numai atât cât avem trebuință cele ce sunt mai ieftine și necesare pentru viață, ferindu-ne totodată de urmările păgubitoare ale săturării peste măsură, iar de cele care dispun spre plăcere abținându-se complet. Căci astfel vom tăia și patima celor iubitori de plăceri...”¹³⁹. De fapt, pe această linie, a înfrânării, trebuie să mergem cu toate lucrurile, nu numai cu mâncarea, începând de la cele mai „nevinovate” plăceri și până la patimile grosolane. „Te mănâncă limba să pui o întrebare? N-o pune! Ți-e foarte poftă să bei două cești de cafea? Nu bea decât una! Ai chef să te uiți pe fereastră? Nu te uita! Ai dori să mergi într-o vizită? Rămâi acasă”¹⁴⁰. Așa am putea continua cu fumatul, cu televizorul, cu localurile de petrecere etc. Iar Sfântul Maxim Mărturisitorul ni-l pune în față pe un începător, care-l întreabă pe bătrân „cum veștejește înfrânarea pofta? Și bătrânul răspunde: întrucât te face să te reții de la toate care nu împlinesc o trebuință, ci aduc o plăcere; și te îndeamnă să nu te împărtășești de nimic decât de cele trebuincioase vieții, nici să urmărești cele dulci, ci cele de folos, și să măsoari cu trebuința mâncărurile și băuturile; de asemenea întrucât te îndeamnă să nu lași trupului must de prisos, ci să întreții numai viața trupului și să-l păzești netulburat de pornirea spre împreunare.

¹³⁹ *Regulile mari*, P.S.B. 18, București, 1989, p. 251.

¹⁴⁰ TITO COLLIANDER, *Calea Asceților*, București, 1997, p. 15.

Astfel veștejește înfrânarea pofta. Căci plăcerea și săturarea de mâncări și băuturi încălzește stomacul și aprinde dorința spre poftă de rușine”¹⁴¹.

De fapt, făcând această subliniere, am și trecut la o a doua patimă trupească și primitivă: desfrânarea. Așa cum s-a afirmat, ea este legată adesea de lăcomia pântecelui, care o condiționează. Tămăduirea de desfrânare este dificilă, mai ales în acest veac stăpânit de sex și în care toate mijloacele mass-media o stimulează. Ea cere timp, răbdare și luptă bărbătească. „Lupta împotrivii duhului desfrânării începe din primul moment al tinereții și se stinge după înfrângerea celorlalte păcate. Asaltul se dă pe două fronturi, fiindcă la biruință nu ajută numai postul, ci căința inimii trebuie să-i preceadă, însoțită de rugăciunea împotriva duhului celui mai necurat și de o adâncă cugetare asupra Scripturilor... Vindecarea pornește de la inimă, de unde izvorăsc păcatele, după cuvântul Domnului: Din inimă ies: gândurile rele, uciderile, adulterul, desfrânări, furtisaguri, mărturii mincinoase, hule” (Matei 15,19).

Virtutea care se opune desfrânării este curăția sau castitatea. Se pot distinge două aspecte ale castității: unul în cadrul căsătoriei, iar celălalt în cadrul monahismului sau celibatului. Chiar dacă cele două diferă în formă, au aceeași țintă: dobândirea curăției sufletești și trupești fără de care omul nu se poate uni cu Dumnezeu. Sensul castității monahale este acela al dăruirii totale lui Dumnezeu. Călugărul nu se însoară pentru a-și putea dăruia lui Dumnezeu toată puterea lui de a dori și a iubi, toată înțelepciunea lui, toată vârtutea lui. „Cel necăsătorit, spune Sfântul Pavel, se îngrijește de cele ale Domnului, cum să placă Domnului. Cel ce s-a căsătorit se îngrijește de cele ale lumii, cum să placă femeii” (1 Cor. 7, 32-33). Castitatea omului căsătorit diferă în parte de a călugărului sau a celibatului. În timp ce în cazul acestora ea presupune o abstenență totală, în cadrul căsătoriei creștine, în virtutea caracterului ei strict monogamic,

¹⁴¹ *Cuvânt Ascetic*, 23, Filocalia 2, Sibiu, 1947, p. 14.

castitatea se referă la orice relație sexuală extra-conjugală. Ba, ascultând cuvântul Mântuitorului, pătrundem și mai adânc la rădăcina acestei patimi: „Ați auzit că s-a zis celor de demult: Să nu săvârșești adulter. Eu însă vă spun vouă: Că oricine se uită la femeie, poftind-o, a și săvârșit adulter cu ea în inima lui” (Matei 5, 27-28). Tămăduirea de desfrânare, la acest nivel, presupune întrebuițarea unor mijloace eficace: paza ochilor, paza inimii, paza urechilor, paza tuturor simțurilor. Omul fiind bombardat de imagini și cuvinte, de șoapte și atingeri ispititoare, cu greu le poate face față.

Cum s-a mai spus, sexualitatea nu-i rea în sine, ci rău este modul în care se uzează de ea. Analizând patima desfrânării, noi spunem că ceea ce o caracterizează este folosirea sexului doar în vederea plăcerii. Este o pervertire a acestei funcțiuni, destinată, prin natura ei, procreației și care exprimă dragostea soților unul pentru altul, fiind în relație de dependență cu un alt mod de unire: cel spiritual. Terapeutică desfrânării și dobândirea castității, privită din acest punct de vedere, constă în redescoperirea acestei finalități naturale și normale a întrebuițării sexului. Aceasta nu înseamnă excluderea plăcerii naturale legată de unirea bărbatului și a femeii, ci respingerea ideii de a face din plăcere un țel.

Iubirea de arginți și lăcomia de avere îl fac pe om să nu se mai sature. Dacă în cazul lăcomiei pântecelui și a desfrânării însăși natura umană are anumite limite, în cazul iubirii de arginți dorința de a acumula n-are margini. De aceea această patimă, lăsată să se dezvolte, este greu de vindecat. „Eu vă cer, spune Sfântul Ioan Gură de Aur, să tăiați acest rău de la început. Precum febra care începe nu provoacă o sete grozavă, dar pe măsură ce avansează și arde ca focul aduce o sete puternică... așa și această patimă, dacă n-o respingem din principiu, dacă o lăsăm să intre în inimă, ne va provoca o boală incurabilă”¹⁴². Iar Sfântul Ioan Casian afirmă că „cel atras de o sumă oricât de mică, odată ce lăcomia a

¹⁴² JEAN-CLAUDE LARCHET, *op.cit.*, p.659.

prins rădăcini în inima lui, nu-i posibil să nu se aprindă mai departe de văpaia unei dorinți și mai mari. Ostașul lui Hristos va fi biruitor și chiar ferit și la adăpost de orice asalt al lăcomiei, atâta timp cât duhul cel rău nu va fi semănat în inima lui porniri spre această patimă. De aceea, oricât de atenți trebuie să fim în general la capul șarpelui, chiar în toate felurile de păcate, aici însă mai ales se cuvine o veghe și mai trează”¹⁴³. Pentru tămăduirea acestei patimi, mai întâi de toate, duhovnicul trebuie să-l facă conștient de gravitatea ei pe ucenic. În al doilea rând trebuie realizat faptul că bogățiile sunt deșarte și trecătoare. Atitudinea corectă față de cele materiale o învățăm de la Sfântul Pavel: „și cei ce se folosesc de lumea aceasta ca și cum nu s-a folosi deplin de ea. Căci chipul acestei lumi trece” (1 Cor. 7, 31). Iar lui Timotei îi scrie: „Cei ce vor să se îmbogățească, dimpotrivă, cad în ispită și în cursă și în multe poftes nebunești și vătămătoare, ca unele care cufundă pe oameni în ruină și în pierzare. Că iubirea de argint este rădăcina tuturor relelor și cei ce au poftit-o cu înfocare au rătăcit de la credință, și s-au străpuns cu multe dureri” (1 Tim. 6, 9-10).

Întristarea sub aspectul său negativ, pentru că este și o întristare după voia lui Dumnezeu care duce la pocăință (2 Cor. 7, 10), îl poate duce pe om la pierzare. Tămăduirea acestei boli presupune mai mult ca în cazul celorlalte păcate, să fii conștient că ești bolnav și să ai voința de a te face bine. Altfel ajungi la disperare și poate la sinucidere. Necazul este că adesea bolnavul se complăce în această stare, adăpându-se din ea ca dintr-o desfătare morbidă, abandonându-se cu pasivitate stării sale și nedându-și seama de efectul nefast al ei asupra vieții duhovnicești. Pentru a-l tămădui pe credincios de această boală, duhovnicul trebuie să-i cunoască cauzele.

Prima cauză posibilă a tristeții este aceea că omul respectiv a fost frustrat de o plăcere prezentă sau sperată sau de un bun material pe care l-a avut sau l-a nădăjduit. Rolul preotului este în acest caz să-l convingă pe credinciosul său de faptul

¹⁴³ *Duhul iubirii de argint*, P.S.B. 57, București, 1990, p. 207.

că plăcerile și bunurile materiale sunt efemere și fără valoare. Cine capătă această convingere scapă de zbuciumul întristării provocate de o anumită frustrare.

O altă cauză posibilă a tristeții este mânia provocată de o ofensă, mânie care se poate transforma în ură. Cauza acestei întristări nu trebuie căutată în cei ce ne-au ofensat, ci în noi înșine.

Așa că ruperea totală a relațiilor cu persoana ce ne-a supărat nu rezolvă problema. În acest sens, Sfântul Ioan Casian scrie că „nu în alții, ci în noi se află rădăcinile și cauzele greșelilor” și de aceea Dumnezeu „a poruncit să nu părăsim obștea fraților și să nu-i ocolim pe cei ce socotim că i-am jignit noi sau de care noi am fost jigniți, ci să-i împăcăm, știind că nu prin despărțirea de oameni, cât prin virtutea răbdării poate fi atinsă desăvârșirea inimii”¹⁴⁴. Pe lângă sfatul de a-i ierta și iubi pe cei ce i-au ofensat, duhovnicul le va cere celor cuprinși de întristare să se roage, să facă lectură bună, să mediteze serios asupra lucrurilor.

O altă patimă care paralizează puterile sufletești este trândăvia sufletească sau *acedia*. Ea omoară toate virtuțile și, ca atare, n-o putem tămădui înlocuind-o cu virtutea opusă, așa cum facem în cazul celorlalte patimi. „Fiecare din celelalte patimi, spune Sfântul Ioan Scărarul, e nimicită de o virtute. Dar trândăvia sufletească este moartea atotcuprinzătoare a călugărului”¹⁴⁵. Cel cuprins de *acedie* este tentat să iasă din locuința sa și să-și găsească mângâierea în compania altor oameni sau într-un alt mediu ambiant. Numai că, sursa *acediei* fiind în interior, tămăduirea ei nu poate veni din exterior. Vindecarea trebuie să și-o caute omul în raport cu sine însuși și nu în raport cu alții. „Eu te îndemn; frate, scrie Sfântul Isaac Sirul, și te sfătuiesc, că de nu ai putere să te stăpânești și să cazi pe fața ta în rugăciune, înfășoară-ți capul în mantia ta și dormi până ce va trece ceasul întunecimii acesteia de la tine; dar din sălașul tău nu ieși...

¹⁴⁴ Despre dulul tristeții, P.S.B. 57, București, 1990, p. 224.

¹⁴⁵ Scara XIII. 6, Filocalia 9, București, 1980, p. 210.

însănătoșirea și leacul ei izvorăsc din liniște. Aceasta este mângâierea celui ispitit de ea. Dar din întâlniri nu primește niciodată lumina mângâierii și convorbirile cu oamenii nu-l tămăduiesc, ci-l odihnesc pentru o vreme, după aceea se ridică împotriva lui cu mai multă tărie. El are neapărat nevoie de un om luminat, cercat în acestea, ca să fie luminat de el și întărit în toată vremea de credință”¹⁴⁶.

Omul acesta luminat este duhovnicul.

Patologică devine și puterea irascibilă când se manifestă prin mânie. Cum această patimă este legată de poftele păcătoase, acestea odată biruite, va fi înlăturată și mânia. „Căci iușimea fiind avocatul poftelor, încetează să se înfurie când pofta e omorâtă”¹⁴⁷. Lăcomia pântecelui, desfrânarea și iubirea de arginți sunt în mod curent pricina acestor patimi. Mânia este legată și de slava deșartă. Omul orgolios, atunci când îi este rănită mândria, se mânie. „Cel ce nu disprețuiește slava, plăcerea și iubirea de arginți, care le sporește pe acelea și stă în slujba lor, nu poate tăia de la sine prilejurile de mânie”¹⁴⁸.

Frica sub aspectul său patologic, nu frica de Dumnezeu care este „începutul înțelepciunii” (Pilde 1, 7), atrage după sine teama, neliniștea și nesiguranța. Toate acestea sunt legate de bunurile sensibile. Tămăduirea fricii stă în detașarea de bunurile și situațiile ce ni le oferă această lume și în încredințarea sorții în mâna lui Dumnezeu. Este ceea ce ne zice Mântuitorul: „Nu duceți grijă spunând: Ce vom mânca, ori ce vom bea, ori cu ce ne vom îmbrăca? Că după toate acestea se străduiesc neamurile; știe doar Tatăl vostru Cel ceresc că aveți nevoie de ele. Căutați mai întâi împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui și toate acestea se vor adăuga vouă” (Matei 6, 31-33).

¹⁴⁶ Cuvinte despre nevointă, LVIII, Filocalia 10, București, 1981, p. 296.

¹⁴⁷ Sfântul Maxim Mărturisitorul, Tâlcuire la Tatăl nostru, Filocalia 2, Sibiu, 1947, p. 263.

¹⁴⁸ Sfântul Maxim Mărturisitorul, Capete despre dragoste I, 75, Filocalia 2, p. 49.

Cea mai periculoasă și cea mai dificilă dintre patimi este mândria. Dificultatea ei stă în faptul că uneori e greu de depistat, îmbrăcând forme variate și subtile. Cel ce vrea să tămăduiască această boală se va folosi de mijloace delicate și eficiente, pentru că ea se poate alimenta din însăși medicamentul cel mai cunoscut pentru stârpirea ei – smerenia. Sfântul Ioan Casian ne explică acest lucru: „Celelalte patimi care se opun unor virtuți puternice și care duc război față, ca în plină zi, sunt mai ușor biruite, însă aceasta, insinuându-se printre virtuți și luptând de-a valma, ca într-un întuneric de noapte, îi înșală mai cumplit, fără să aștepte, pe cei neprevăzători”¹⁴⁹. Așadar, cel ce vrea să întreprindă o terapie eficientă pentru mândrie are nevoie de un mare discernământ duhovnicesc și de o trezvie constantă.

Smerenia este virtutea care ne vindecă de mândrie. Și cum mândria are două forme, la fel și smerenia: smerenie față de oameni și smerenie față de Dumnezeu. Ele însă nu pot fi separate, așa cum zice Avva Varsanufie: „Smerește-te cu adevărat nu numai înaintea lui Dumnezeu, ci și a oamenilor”¹⁵⁰. A fi smerit înseamnă a-ți recunoaște limitele, slăbiciunile, neputința și neștiința, „Omul care a ajuns să-și cunoască măsura neputinței lui a ajuns la desăvârșirea smereniei”¹⁵¹.

În concluzie, părintele duhovnicesc a primit puterea de a-i tămădui sufletește pe fiii săi spirituali, de a-i povățui și călăuzi înspre îmbunătățirea vieții, înspre mântuire. Duhovnicul îl ajută pe ucenic să înțeleagă sensul lumii acesteia, create de Dumnezeu, căzute în păcat și răscumpărată prin Hristos. Duhovnicul îi face clar ucenicului faptul că Dumnezeu dorește să se reînnoiască toate lucrurile prin har. Părintele spiritual vede prezența Creatorului în toți și în toate, și-l convinge și pe ucenic de acest lucru. Pentru omul care trăiește în Dumnezeu, nimic nu mai este vrednic de disprețuit: el le vede pe toate

¹⁴⁹ *Duhul slavei deșarte*; XI, 9; P.S.B. 57, p. 243.

¹⁵⁰ *Scrisoarea 102*. Filocalia 11, București, 1990, p. 139.

¹⁵¹ SFÂNTUL ISAAC SIRUL, *Cuvântul 73*, Filocalia 10, București, 1981, p. 365.

în lumina Taborului, transfigurate prin iubirea lui Hristos. Un om care s-a purificat prin pocăință și nevoință arde cu inima „pentru toată zidirea, pentru oameni, pentru păsări, pentru dobitoace, pentru draci și pentru toată făptura. În acest caz, gândul la acestea și vederea lor fac să curgă din ochi șiroaie de lacrimi. Din mila multă și apăsătoare ce stăpânește inima și din stăruință, inima se micșorează și nu mai poate răbda sau auzi sau vedea vreo vătămare sau vreo întristare, cât de mică, ivită în vreo zidire. Și pentru aceasta aduce rugăciune cu lacrimi în tot ceasul și pentru cele necuvântătoare și pentru dușmanii adevărului și pentru cei ce-l vatămă pe el, ca să fie păziți și iertați; la fel și pentru firea celor ce se târăsc pe pământ. O face aceasta din multa milostivire ce se mișcă în inima lui fără măsură, după asemănarea lui Dumnezeu”¹⁵².

¹⁵² *Idem*, *Cuvântul 81*, p. 393.

III. UCENICUL

1. Fiul duhovnicesc

a) Discipolul în general

Eruditul pedagog Jan Amos Comenius a spus o vorbă care rămâne valabilă peste veacuri: omul ca să devină om trebuie să fie format¹. Începând cu geniile și sfârșind cu cei mai umili meseriași, toți au ucenicit, toți s-au format în jurul unui mentor. Înainte de a deveni maestru, ba chiar și apoi, trebuie să fii învățăcel. „Toți cei ce s-au născut oameni, au nevoie de instrucție, tocmai pentru ca ei să fie oameni și nu animale feroce, niște brute sau bușteni inerți. Iar concluzia ce se desprinde arată că oricine ajunge cu atât mai departe cu cât este mai bine exersat decât altul”². De fapt acest lucru îl spunea și înțeleptul Solomon: „Defăimătorii înțelepciunii și ai învățăturii sunt ticăloși, și nădejdea lor este deșartă și ostenelele lor fără de folos și lucrurile lor netrebnice” (Înțelepciune 3, 11).

Fără un mentor omul se expune la multe căutări deșarte, ba poate chiar falimentare. Lucrul acesta li-l spunea un maestru discipolilor săi: „Dacă vă vorbesc așa cum o fac, este ca să nu pierdeți timpul în dreapta și în stânga, pentru ca voi să ajungeți, în fine, să construiți viitorul vostru pe baze solide. Altfel, veți fi totdeauna ocupați să alergați după cele mai mici lucruri care vor străluci în fața ochilor voștri și când le veți obține, ele nu vă vor aduce decât nenorociri, pentru că nu ați avut această Lumină care v-ar fi permis să discerneți dacă ele sunt nocive. Și de unde această

¹ *Didacticei Magna*, București, 1970, p. 31.

² *Ibidem*, p. 34.

lipsă de discernământ? Pentru că nu ai avut suficientă conștiință de valoarea instructorului vostru”³.

Este grăitoare comparația pe care Comenius⁴ o face între om și între pom. Așa cum pomul poate crește de la sine dar, nealțit și neîngrijit, rămâne sălbatic și produce fructe rele; așa și omul neîngrijit de către un mentor spiritual nu va ajunge să dea bune roade spirituale.

Dacă n-ai un maestru, viața îți poate oferi lecții dure. Când ai un accident, când ești părăsit de toți, când ești concediat de la serviciu, îți arde casa, când ți se fărâmă toate idealurile și n-ai avut un maestru, care să te pregătească să privești din punct de vedere spiritual lucrurile, te dezechilibrezi total. Și vei ajunge, poate, într-un târziu, cu rănilor pricinuite de lecțiile vieții, tot la un mentor spiritual.

Este foarte rău să nu știi de unde vin încercările, suferințele, să nu știi în ce parte este dușmanul și să te lupți lovind în aer. Maestrul te ajută să afli obârșia răului, de aceea unul dintre cei ce și-a găsit un mentor va spune mai târziu: „Dumnezeul meu, fie binecuvântată ziua în care am întâlnit pe Maestrul nostru. El este cel care ne-a dat toate mijloacele de a ieși din dificultățile noastre, era cel mai bun prieten al nostru, dar noi nu l-am înțeles decât prea târziu”⁵.

În vremurile tradiționale, pentru moșii și strămoșii noștri, era un lucru normal ucenicirea pe lângă un cunoscător. Ritmul vieții actuale este însă altul. Cei de dinainte le făceau toate cu temei, nu se grăbeau. Noi, cei de astăzi, nu mai avem limite, și nici răbdare, timpul s-a comprimat și trăim într-o zi cât ei într-o săptămână. Ne grăbim, ne agităm, ne surmenăm. Și atunci mai avem răgaz să căutăm un mentor? Spunem, și nu greșim, că acest ritm infernal presupune neapărat un mentor spiritual.

³ OMRAAM MIKHAËL AÏVANHOV, *Ce este un maestru spiritual?*, Colecția Izvor, Nr. 207, 1994, p. 84.

⁴ Op. cit., p. 34.

⁵ AÏVANHOV, op. cit., p. 90.

Și dintre toți, cea mai agitată viață o duce tineretul. „Sângele lui e mai cald, zvâcnește mai viu. Judecata lui e mai sprintenă, dorurile lui mai nestăpânite, închipuirea lui mai fără frâu, avânturile lui mai irezistibile. Toate aceste însușiri și porniri ale tineretului nostru sunt frumoase și folositoare. Cu o singură condiție: ca ele să albească o țință înaltă și precisă, pentru atingerea căreia să fie puse în luptă rânduie”⁶. Or această țință înaltă și precisă este în măsură să i-o arate maestrul spiritual. De unul singur, tânărul riscă să-și irosească în van puterile sufletești.

Că e bine să ai sfătuitori suntem învățați de toate cărțile de înțelepciune. Neagoe Basarab îi scria fiului său: „Să nu ți fie rușine sau să te ții mare, cugetând sau zicând în inima ta: «Eu, fiind domn, cum poate fi de întreb toți boierii mei de sfat și ei sunt slugi mie!», că și ei sunt robi lui Hristos. Dar de vor fi îngăduind unii dintr-înșii lui Dumnezeu mai bine decât tine? Pentru că tot Domnul care nu-și va întreba boierii de sfat, acela nu face bine - că singur Pavel Apostolul mărturisește și zice: Niciodată nu vom putea noi ajunge în urma moșilor noștri. Și la Evangheliile încă grădește Domnul nostru Iisus Hristos și zice: Amur celuia ce se sfătuiește singur și pe altul nu întreabă. Drept aceea, și voi, fraților, nu vă sfătuiți numai în sine-vă, ci de toate singuri întrebați pe boierii voștri și pe sfetnicii voștri”⁷.

În veacul nostru modern nu toți oamenii își dau seama ce poate reprezenta, pentru orientarea destinului lor, un maestru spiritual. A avea un maestru nu le spune nimic, pentru că-și dau seama că acesta nu le va mai îngădui să-și facă de cap. Maestrul le va arăta că drumul pe care au pornit-o nu e bun și se vor simți stingheriți. Sau chiar dacă-l vor accepta de mentor, se vor folosi de tot felul de șmecherii pentru a scăpa de sub controlul acestuia.

Cei ce-și pun însă serios problema vieții spirituale, chiar la acest început de mileniu trei, încă mai știu să aprecieze

⁶ † NICOLAE COLAN, *Medaliaone*, Cluj, 1940, p. 100.

⁷ *Învățăturile lui Neagoe Basarab Voevod*, București, 1938, p. 73.

valoarea unui maestru. Ei au nevoie de un maestru pentru a-i învăța, pentru a-i inspira, pentru a-i apropia de Dumnezeu. Iar când l-au găsit, nu se mai îndoiesc de el și nici nu i se opun. El este pentru ei călăuză care-i va ajuta să urce până în vârful muntelui. Adeseori acesta nu le vorbește aproape nimic sau nu îl întreabă nimic, dar ei știu că el există, că-l pot urma, că-l iubesc și el îi iubește. Se reeditează în vremuri moderne ceea ce ne relatează *Patericul* despre Avva Antonie cel Mare: „*Trei părinți aveau obiceiul, în tot anul, de mergeau la fericitul Antonie. Și cei doi îl întrebau pentru gândurile lor și pentru mântuirea sufletului, iar al treilea totdeauna tăcea, neîntrebându-l nimic. Iar după multă vreme, i-a zis avva Antonie lui: iată, atâta vreme ai de când vii aici și nimic nu mă întrebi! Și răspunzând fratele, i-a zis: destul îmi este numai să te văd, părinte*”⁸.

Numai că omul la începutul vieții spirituale are o oarecare rețineră și opune o anumită rezistență în a se supune unui mentor, în a se lăsa călăuzit de acesta. La om, spune Sfântul Grigorie de Nazianz, „*inteligența și egoismul, precum și incapacitatea și refuzul de a se lăsa ușor învins, constituie cel mai mare obstacol în calea virtuții. Împotriva celor ce vin să-l ajute se declanșează un fel de mobilizare. Tot zelul ce ar trebui pus în tămăduirea bolii pe care i-o descoperă cel ce-l îngrijește, îl întrebuițează în sustragerea de la tratament*”⁹. Își închipuie că se poate lipsi de un dascăl și se pierde pe sine.

Aruncând așadar o privire fugară asupra celor ce au reprezentat ceva pentru spiritualitatea și cultura acestei lumi, vom constata că ei au ucenicat pe lângă un maestru care le-a dat cele mai bune metode pentru a progresa. Nefericirea este că de multe ori oamenii sunt grăbiți, nu au timp și nici răbdare pentru a se angaja pe acest drum mai lent, dar sigur.

⁸ AVVA ANTONIE, 29, *Pateric*, Alba Iulia, 1990, p. 12.

⁹ JEAN-CLAUDE LARCHET, *Thérapeutique des maladies spirituelles*, Paris, 1993, p. 524.

b) Fiul duhovnicesc în special

Dacă în domeniul spiritului și culturii, în general, trebuie să ucenicești pe lângă cineva, cu atât mai mult când e vorba de „arta artelor și știința științelor”, când e vorba de mântuirea sufletului, ai nevoie de un dascăl și acesta este duhovnicul. Sau, altfel spus, toți creștinii, clerici și laici, călugări și căsătoriti sunt fiii duhovnicești ai unui părinte. Dacă lucrurile stau altfel, viața lor spirituală nu poate decurge normal.

Când e vorba de *fiu duhovnicesc* se pune întrebarea dacă mare deosebirea între formarea duhovnicească a preoților și a credincioșilor de rând sau între formarea duhovnicească a mirenilor și a călugărilor? Vom vedea că, în afara marelui deosebiri legate de specificul vieții ce au îmbrățișat-o, formarea duhovnicească în mare este aceeași.

Constatăm, din păcate, că marea majoritate a laicilor apelează la preot pentru a se spovedi, a primi dezlegare de păcate și canon, dar nu-i solicită o riguroasă îndrumare duhovnicească. Ideal este ca duhovnicul să-i determine la o preocupare spirituală intensă. Cu minoritatea celor preocupați de o viață duhovnicească aleasă se procedează în mare ca și cu călugării și preoții.

Mântuitorul îi cheamă la desăvârșire pe toți oamenii, nu numai pe călugări. Biserica Ortodoxă nu i-a împărțit niciodată pe oameni în categorii: drepti și păcătoși; călugări și mireni; preoți și laici. Când Sfântul Ioan Gură de Aur enumera nouă etape, până la atingerea culmii vieții duhovnicești, se adresează poporului creștin în general, și nu numai călugărilor: „*Calea virtuților este deschisă nu numai bărbaților ci și femeilor; Dumnezeu îi încununază cu generozitate și pe unii și pe alții; nici sexul, nici averea, nici sănătatea trupescă, nici profesiunea și nimic altceva nu constituie o piedică pentru cine este hotărât să se lupte. Aici bărbatul nu e mai bine primit decât femeia, nici bogatul decât săracul, nici omul matur decât copilul, nici călugărul decât cel căsătorit. Nu, ci amândouă sexele și toți*

vârstele, toate clasele sociale, toate modurile de viață, sunt chemate la această luptă nobilă, împărații pământului și toate popoarele, prinții și judecătorii pământului, băieții și fetele, tinerii și bătrânii”¹⁰.

Păcatele sunt o pacoste și pentru unii și pentru alții. „Vei spune că nu sunt la fel de grave păcatele unui om din lume ca păcatele unuia ce s-a dăruit pentru totdeauna slujirii lui Dumnezeu; el nu cade de la aceeași înălțime și nu se rănește așa de grav. Te înșeli amarnic dacă crezi că altele sunt datoriile omului din lume și altele ale călugărului. Diferența între cei doi stă în faptul că unul este căsătorit, iar celălalt nu; în rest au aceleași responsabilități. Cel ce se mânie pe fratele său îl supără pe Dumnezeu fie că este mirean, fie că este călugăr. Cine privește cu păcat o femeie, fie că este laic sau călugăr, este vinovat de desfrânare. Ba, mai mult, laicul are mai puține scuze, bucurându-se de soția sa; iar când se lasă prins în această cursă este mai vinovat decât cel ce este totalmente lipsit de acest ajutor”¹¹. Am putea continua așa și în privința altor păcate. Domnul Hristos n-a făcut diferență între laic și călugăr, zice Sfântul Ioan Gură de Aur. „Sfintele Scripturi nu știu nimic despre o asemenea împărțire. Ele pretind o viață călugărească și celor căsătoriți. Ascultă ce zice Pavel, scriindu-le oamenilor căsătoriți și care cresc copii. El le cere tuturor să respecte rigorile călugărești. El oprește orice lux, atât în ce privește îmbrăcămintea, cât și în ce privește mâncarea, când scrie: asemenea și femeile, în îmbrăcămintă cuviincioasă, făcându-și lor podoabă din sfială și din cumințenie, nu din păr împletit și din aur, sau din mărgăritare, sau din veșminte de mult preț (1 Tim. 2,9). Și încă: Iar ceea care trăiește în desfătări, deși vie, e moartă (1 Tim. 5, 6). Iar apoi: având hrană și îmbrăcămintă cu acestea vom fi îndestulați (1 Tim. 6, 8). S-ar putea cere mai mult decât atât călugărilor?”¹². Desigur, am adăuga noi, și unii și alții

¹⁰ IRÉNÉE HAUSHERR, *Direction spirituelle en orient autrefois*. Roma, 1955, p. 295.

¹¹ S. JEAN CHRISOSTOME, *Adv. oppugn. vitae monasticae*, P.G. 47, 372.

¹² IRÉNÉE HAUSHERR, *op. cit.*, p. 293.

au datorii specifice stării lor. Păcatele însă sunt păcate, oricine le-ar săvârși.

Pe aceeași linie merg mulți Părinți. Sfântul Teodor Studitul rezumă această învățătură în două cuvinte: ἐπίσης πάντα¹³. Adică toți creștinii sunt egali întru toate, fie ei călugări sau mireni, atunci când este vorba de rânduiala duhovnicească a vieții interioare. Trebuie, desigur, să facem o precizare: laicii n-au depus votul castității și al sărăciei. Dar și ei trebuie să păstreze sfințenia vieții de familie și să fie cumpătați. Iar în ce-i privește pe preoți, la începutul veacului al cincisprezecelea Simion al Tesalonicului scria: „Toți preoții să trăiască în sfințenie și mai ales să se silească să ducă o viață asemănătoare călugărilor sau măcar să se străduiască ca în timp oportun să devină călugări”¹⁴. Dacă există totuși diferențe între formarea duhovnicească a călugărilor și cea a creștinilor din lume, acestea nu constau nici în doctrină, nici în ținta propusă, nici în mijloacele întrebuintate pentru a o atinge. De voie, de nevoie, evoluția spiritualității monastice și a spiritualității creștine laice se desfășoară urmând două linii paralele sau aproximativ paralele, cu momente de apropiere și îndepărtare. Problema interesantă este cum pot acționa unii asupra altora. În Răsăritul Ortodox, spiritualitatea monahală, născută din spiritualitatea creștină originară, a exercitat întotdeauna o influență mare asupra vieții întregului popor credincios. Multe cărți duhovnicești, de care se folosesc credincioșii, provin din mediu mănăstiresc. Iar marii duhovnici din mănăstiri le acordă asistență spirituală și laicilor. Lucrul este valabil și invers.

Din păcate, practica formării duhovnicești a laicilor în veacurile trecute o aflăm doar din câteva izvoare, din scrisorile câtorva personalități celebre. Pentru monahi aceste izvoare sunt numeroase. P.V. Laurent, de pildă, a scris un studiu interesant: „Formarea duhovnicească a marilor doamne în Bizanț:

¹³ Epist. 117, P.G. 89, 1388D.

¹⁴ SIMION AL TESALONICULUI, *Răspunsuri*, Intr. XXII. P.G. 155, 881D.

corespondența inedită a unui mitropolit din Calcedon¹⁵. De fapt și aici corespondența este o călugăriță, provenită dintr-o familie ilustră, trăind acum o viață de obște, dar în niște condiții mai speciale.

Mai putem aminti celebrele scrisori trimise de Sfântul Ioan Gură de Aur Olimpiadei. Uneori aceste scrisori au drept țință formarea duhovnicească, alteori scot în evidență prietenia sfântă dintre cei doi. L. Meyer s-a ocupat de calitatea de duhovnic excepțional pe care a avut-o Sfântul Ioan Gură de Aur: „Sfântul Ioan Gură de Aur precizează cu o înțelepciune deosebită rolul duhovnicului. Acesta nu trebuie să impună sau să propună ceea ce sufletul încă nu este în stare să suporte; dar nici nu trebuie să fie indiferent. Dacă este grijuliu față de sporul duhovnicesc al sufletului ucenicului, îl va forma și-l va cultiva până la măsura de a se naște în acesta spontan dorința unei înalte desăvârșiri”¹⁶.

De fapt, mergând și mai înainte în istorie și citind „Viața Sfântului Antonie cel Mare”, scrisă de Sfântul Atanasie, vom remarca câteva lucruri: Antonie a inaugurat o școală de formare duhovnicească. După ce s-a convertit și s-a hotărât să părăsească lumea, a făcut niște vizite asceților renumiți, pentru a învăța de la fiecare cum se poate progresa în virtute. El era atunci un laic decis să-și sfințească viața. Așa au procedat mulți alții. Atunci aproape că nu exista deosebire între oamenii laici evlavioși și călugări. Toată viața lui Antonie n-a fost altceva decât o lucrare de formare duhovnicească oferită mulțimilor. Oamenii îl căutau, atrași fiind de experiența și exemplul său, și-i cereau sfaturi pentru a spori în viața duhovnicească.

Sfântul Isidor Pelusiotul încerca, prin corespondență, să-i formeze duhovnicește pe ucenicii săi, clerici și mireni. Unii erau împătimiți, ca de exemplu petrecărețul Maron, dar Sfântul nu-și pierdea nădejdea de a-i aduce pe calea cea bună.

¹⁵ *Revue des Études Byzantines*, VIII, 1950, pp. 64-84.

¹⁶ IRÉNÉE HAUSHERR, *op. cit.*, p. 295.

Sfântul Nil Ascetul, în scrisorile sale, se adresează mai ales laicilor și se interesează de progresul lor duhovnicesc. „Sufletul tău, îi scrie unui anume Faustinos, este departe de Dumnezeu; cum îmi poți tu cere cuvinte de folos, când te joci cu lucrurile sfinte ca și cu cele profane? La ce folos să vorbești unei urechi surde și incapabile de a auzi?”¹⁷. Prima condiție pentru a-l forma duhovnicește pe un om, cum reiese de aici, este ca el să se lase format. Omul poate avea bune intenții și totuși să se poticnească pe cale, ispitit fiind de tot felul de vicii și păcate. Aici intervine rolul duhovnicului de a-l pune în gardă și de a-l stimula.

Am punctat doar câteva lucruri din care iese în evidență faptul că toți creștinii, mici și mari, laici și clerici, trebuie să fie fii duhovnicești ai cuiva. Altfel nu pot face progrese spirituale. Cel ce escaladează pentru prima dată un munte are nevoie de un ghid: Cel ce începe urcușul duhovnicesc are nevoie de un părinte spiritual.

Importanța ascultării de un părinte, importanța faptului de a fi un fiu duhovnicesc conștiincios o subliniază toată tradiția ascetică a Bisericii. Pe bună dreptate Sfântul Antonie cel Mare spunea: „Știu călugări care, după multe osteneli, au căzut și întru ieșire din minți au venit, pentru că s-au nădăjduit în lucrul lor și amăgindu-se nu au înțeles porunca celui ce a zis: întreabă pe tatăl tău și îți va vesti ție”¹⁸. Cele zise sunt valabile și pentru mireni.

Sau vechea spusă a părinților: dacă-l vezi pe un tânăr urcându-se la cer prin propria-i voie, trage-l de picioare, că altfel se va prăpădi. Și încă tot de la Avva Antonie: „de este cu putință, câți pași face călugărul (ucenicul, n.n.), sau câte picături bea în chilia sa trebuie cu îndrăzneală să le vestească bătrânilor ca nu cumva să greșescă întru dânsle”¹⁹.

¹⁷ *Epist. L*, 43; P.G. 79, 101D.

¹⁸ AVVA ANTONIE, 39. *Pateric*, Alba Iulia, 1990, p. 14.

¹⁹ *Ibidem*, 40.

Acest mod de a proceda, având un rol central pe vremea primei generații de nevoitori din pustia Egiptului, are până astăzi aceeași importanță în Biserica Ortodoxă. Circumstanțele sunt altele, dar neputințele sufletului omenesc sunt aceleași și nevoia de călăuză pe calea mântuirii este poate mai imperioasă.

2. Datoriile ucenicului

a) De a-și căuta un părinte duhovnicesc

Dacă duhovnicii au datoria de a se preocupa de mântuirea sufletească a credincioșilor, au în același timp și un motiv serios de a se eschiva de la sarcina de părinți spirituali. Motivul este că nimeni nu se poate socoti pe sine suficient de duhovnicesc și priceput, pentru a-l îndruma pe altul. Ba ar fi un mare semn de întrebare dacă cineva s-ar considera așa. Și atunci se înțelege de ce chiar preoții buni și cu experiență sunt reticenți atunci când e vorba să-l primească pe cineva ca fiu duhovnicesc.

Creștinii însă, fără nicio excepție, inclusiv preoții și călugării, conștienți de imperfecțiunea lor, trebuie să apeleze, insistând, la ajutorul unui duhovnic. Aceasta este de fapt prima datorie a celui ce vrea să se mântuiască: să aibă un duhovnic. Cine crede că se poate descurca fără un părinte spiritual se înșală. Pentru cel ce vrea să-și îmbunătățească viața, nevoia de duhovnic este absolută. „Toți cei ce voim să ieșim din Egipt, spune Sfântul Ioan Scărarul, avem nevoie negreșit de un Moise oarecare, ca mijlocitor către Dumnezeu și după Dumnezeu, care stând pentru noi la mijloc cu făptuirea și cu vederea, să întindă mâinile către Dumnezeu, ca să trecem, povățuiți de el, marea păcatelor și să punem pe fugă pe Amalic, căpetenia patimilor. S-au înșelat deci cei ce s-au încrezut în ei înșiși și au socotit că n-au nevoie de nici un povățuitor”²⁰.

Sfinții Ignatie și Calist Xantopol sunt și ei foarte limpezi referitor la această nevoie: „înainte de toate, alege-ți, după

²⁰ Scara, I, 13; Filocalia 9, București, 1980, p. 48.

lepădarea deplină, potrivit cuvântului sfânt, ascultarea neprefăcută și desăvârșită, adică caută cu toată silința să afli un povățuitor și un dascăl neamăgitor. Să fie neamăgitor prin mărturia ce o are pentru cele ce le spune, în Sfintele Scripturi și să arate că e purtător de Duh prin viețuirea care consună cu cuvintele. Să fie înalt la înțelegere, smerit la cugetare și blând în toate purtările. Să spună cuvintele predaniei dumnezeiești ca un învățător, asemenea lui Hristos. Iar aflându-l pe acesta și lipindu-te cu toată ființa de el, ca un fiu iubitor de părintele adevărat, rămâi întreg în atârnare de poruncile lui, socotindu-l ca pe Hristos însuși, ca unul ce privești la Acela și nu la om, alungând departe de tine toată necredința și toată îndoiala ca și toată părerea de sine și plăcerea voinței tale”²¹. Iar Sfântul Nichifor din Singurătate ne sfătuiește: „Dacă n-ai un duhovnic să-l cauți cu orice preț”²².

Nevoia de a avea un părinte spiritual ține în primul rând de dificultatea omului de a se cunoaște pe sine însuși și de a se judeca obiectiv, atâta vreme cât nu s-a curățit de patimi și n-are discernământ. Până când omul este pătimas, judecă greșit. Mândria și iubirea de sine îl fac să vadă ușor păcatele altora, dar să nu și le recunoască pe ale sale. Or, progresul spiritual, în mare parte, depinde de această recunoaștere a stării de păcătoșenie în care te găsești. Patimile întunecă și pervertesc judecata omului, alterându-i capacitatea de a deosebi binele de rău, împiedicându-l de a avea o percepere sigură a vocii lui Dumnezeu într-o situație sau în alta. De aceea, Avva Zinon le dă creștinilor chinuiți de un gând sfatul „că trebuie să-l vestească către cel ce poate să-l folosească și să nu se nădăjduiască întru sine. Că nu poate cineva să-și ajute lui și mai vârtos de a fi cuprins de patini”²³. Iar Nichifor din Singurătate ne spune că „este important să-ți cauți un dascăl negreșelnic; sfaturile sale te

²¹ Filocalia 8, București, 1979, p. 32.

²² Despre priveghere și despre paza inimii.

²³ Pateric, Alba Iulia, 1990, p. 76.

vor ajuta să nu aluneci nici la dreapta nici la stânga, experiența sa personală în lupta cu ispitele te va lămuri, fără de nici un dubiu, asupra drumului pe care trebuie să mergi în afară de pericole”²⁴.

Un alt motiv pentru care trebuie să avem un părinte duhovnicesc este acela că în starea de cădere în care ne aflăm este periculos să ne urmăm propria noastră voință, adesea contrară voii lui Dumnezeu. „Căci dacă omul nu înfățișează toate ale sale, scrie Avva Dorotei, mai ales dacă vine de la o obișnuință și de la o viață rea, diavolul găsește în el o voie și o pornire de îndreptățire și prin ea îl va răpune... Căci când ținem la voia noastră și ne întemeiem pe dreptul nostru, atunci noi înșine unelțim împotriva noastră cu viclenie, convingându-ne că facem un lucru bun și nu ne dăm seama că ne pierdem. Căci cum putem cunoaște voia lui Dumnezeu sau să o căutăm pe ea când ne încredem în noi înșine și ținem la voia noastră?”²⁵.

Recurgerea la un părinte duhovnicesc mai este necesară și datorită faptului că nu știm care sunt cursele celui rău și pericolele ce ne stau în calea desăvârșirii sufletești și nici mijloacele prin care le putem învinge. Sfântul Ioan de Gaza scrie în acest sens că „de socotește cineva de la sine că un lucru e bun și nu prin întrebarea Părinților, e în afara legii și n-a lucrat potrivit legii. Iar de face ceva prin întrebare, împlinește legea și proorocii. Căci a întreba e semnul smereniei”²⁶. De aceea trebuie făcut orice efort pentru a-i întâlni pe părinții duhovnicești, a te întreține cu ei, a-i întreba asupra lucrurilor care te frământă și a le cere sfaturi și soluții. Iar Avva Dorotei conchide: „Avem nevoie de ajutor; avem nevoie de cel ce ne cârmuiește după Dumnezeu. Nimic nu e mai jalnic, nimic nu e mai pierzător, decât să nu avem pe cineva care să ne povățuiască pe calea lui Dumnezeu”²⁷.

²⁴ Despre priveghere și despre paza inimii.

²⁵ Despre trebuința de a nu se încrede cineva în înțelepciunea sa, Filocalia 9, București, 1980, p. 529.

²⁶ Întrebarea 694. Filocalia 11, București, 1990, p. 623.

²⁷ Filocalia 9, p. 528.

Dar nu numai începătorii, cum s-ar putea crede, au nevoie de duhovnic, ci cu atât mai mult cei înaintați în spiritualitate. Iată, de pildă, ce spune Sfântul Maxim Mărturisitorul: „Înțeleptului însă nu-i apar așa cuvintele sale, ci când i se va părea că e mai sigur că sunt adevărate și bune, atunci se va încrede mai puțin în judecata lui. El ia pe alți înțelepți ca judecători ai cuvintelor și gândurilor sale, ca să nu alerge sau să nu fi alergat în deșert. (Galateni 2, 2); și prin ei primește întărirea”²⁸. De duhovnici buni au nevoie și preoții și arhierii și chiar și marii părinți duhovnicești.

Așadar, numai ascultând de un duhovnic creștinul poate parcurge până în capăt calea mântuirii, fără a-și pierde ținta: „Dacă vrem în fapt să ajungem la o adevărată desăvârșire a virtuților, trebuie să-i urmăm pe acei dascăli și îndrumători care au dobândit-o și experimentat-o în mod real, nu imaginându-și-o în discuții fără miez; ci ei vor putea să ne învețe și să ne călăuzească spre această desăvârșire, indicându-ne și drumul cel mai sigur pe care să ajungem acolo”²⁹. De fapt, lucrul acesta îl spunea încă și profetul Moise: „Întreabă pe tatăl tău și-ți va da de știre, întreabă pe bătrâni și-ți vor spune” (Deuteronom 32, 7). Legătura dintre duhovnic și ucenic nu-i așadar cea dintre maestru și discipol, ci cea dintre tată și fiu. Această legătură își are prototipul în legătura dintre Părintele ceresc și oamenii pe care i-a creat și răscumpărat.

Din cele zise suntem încredințați că avem nevoie de un duhovnic. Dar cum îl vom alege, cum îl vom găsi? Lucrul acesta nu-i ușor. Ideal ar fi ca pentru credincioșii de rând duhovnic să fie parohul. Dar dacă starea sufletului e foarte complicată și-l depășește pe preotul paroh? Sau cum își aleg duhovnicul preoții? Nu-i simplu, dar trebuie să stăruim și-l vom găsi pe duhovnicul ce ni se potrivește.

Duhovnicii cu viață sfântă au fost rari întotdeauna. E drept că suntem înclinați ca prezentul să-l privim ca deficitar

²⁸ Capete despre dragoste III. 58, Filocalia 2, Sibiu, 1947, p. 89.

²⁹ SFÂNTUL IOAN CASIAN, Despre așezămintele mănăstirești, XII. 15; P.S.B. 57, București, 1990, p. 255.

din punct de vedere duhovnicesc. Sfântul Varsanufie în veacul al VI-lea, spunea că pe vremea lui erau doar trei oameni desăvârșiți în fața lui Dumnezeu: Ioan de la Roma, Ilie în Corint și al treilea pe lângă Ierusalim, unde locuia de fapt și Sfântul Varsanufie³⁰. Cuviosul Isihie, posterior Sfântului Ioan Scărarul, afirmă că „astăzi” curăția inimii este foarte rară din pricina măreției și frumuseții ei sau mai ales din pricina neatenției și neglijenței creștinilor. Acest „astăzi” rămâne mereu valabil și de aceea este foarte greu pentru un începător să-și aleagă duhovnicul.

Alegerea este grea și pentru faptul că în numeroase cazuri unii pretinși duhovnici, cu aspect exterior promițător, i-au înșelat pe cei ce și-au pus încrederea în ei. De pildă, aveau fața suptă și pământie ca marii postitori. Or, se știe că acesta era chipul Sfinților Vasile cel Mare, Grigorie de Nazianz, Nil Ascetul sau Evagrie Ponticul. Așa că este tentant ca pe un asemenea preot să-l alegi de duhovnic. Mai ales că și Sfântul Teodor Studitul, predicând în postul mare, zice că „după o săptămână de post noi ne vedem unii pe alții mai uscățivi și mai nevoitori decât înainte”³¹. Acest aspect exterior e plăcut, din punct de vedere duhovnicesc, dar nu-i suficient. Mântuitorul ne pune în gardă față de o astfel de sfințenie aparentă: „Când postiți, nu fiți triști ca fățarnicii; că ei își smolesc fețele, ca să se arate oamenilor că postesc. Adevărat grăiesc vouă, și-au luat plata lor. Tu însă, când postești, unge capul tău și fața ta o spală, ca să nu te arăți oamenilor că postești, ci Tatălui tău care este în ascuns, și Tatăl tău, Care vede în ascuns, îți va răsplăti fie” (Matei 6, 16-18). Așadar chipul de mare ascet nu-i suficient. Sunt necesare și alte probe de sfințenie.

Părintele spiritual trebuie să fie un om duhovnicesc și cu dreaptă judecată³². Sfințenia vieții și credința ortodoxă, așa cum

³⁰ IRÉNÉE HAUSHERR, *op. cit.*, p. 179.

³¹ *Ibidem*, p. 180.

³² *Ibidem*.

am văzut atunci când ne-am ocupat de duhovnic, trebuie să fie însoțite și de dreaptă judecată sau de simț diacritic. Duhovnicul trebuie să fie un „harismatic”, organ prin care lucrează Duhul Sfânt³³. În Biserică nu există o separație între harismatic și instituțional. Adică misiunea de părinte spiritual este legată de cea de preot. Este drept însă că au existat și mari părinți spirituali, ca Sfântul Antonie cel Mare, care n-au fost preoți. Ei și-au exercitat, plini fiind de harul Duhului Sfânt, influența binefăcătoare asupra ucenicilor. I-au povățuit și i-au format pe aceștia, apropiindu-i de Dumnezeu, dar Sfintele Taine le-au primit, atât ei cât și ucenicii, din mâna preoților hirotoniți. În mod excepțional și credincioșii laici cu viață îmbunătățită s-au călugărit în duhovniciile au putut fi aleși de povățuitori și îndrumători. Dar, în mod normal, misiunea harismatică a duhovnicului este legată de cea de preot spoveditor. Ba mai mult, în Biserica Ortodoxă dreptul de a spovedi nu se oferă automat la hirotonie. Înainte de a putea face acest lucru, preotul este hirotesit de episcopul său. Dacă, în general, toți preoții din Biserica română primesc sarcina de duhovnici, în Biserica greacă doar o minoritate au dreptul de a spovedi. Această minoritate se consideră că este deja pregătită și are suficientă experiență pentru a-i îndruma pe alții.

Spuneam că atunci când îți alegi părintele sufletește el trebuie să fie un om duhovnicesc și cu dreaptă judecată. Chiar un mare ascet, fără dreaptă judecată, poate provoca mari încurcături și suferințe sufletești. Dar cum se poate recunoaște un asemenea om? Dacă părinții sporțiți în evlavie sunt în măsură să spună despre cineva că este duhovnicesc și cu dreaptă judecată, pentru un începător acest lucru este foarte dificil. Or, tocmai începătorii trebuie să-și aleagă duhovnici. Pavel Everghetinos spune că „trebuie să-ți destăinuiești gândurile celor cu dreaptă judecată și nu primilor veniți”³⁴. Sau Sfântul Ioan Casian: „Este cu neputință să se învețe pe sine sau să învețe pe alții

³³ KALLISTOS WARE, *Le royaume interieur*, Pully, 1993, p. 64.

³⁴ IRÉNÉE HAUSHERR, *op. cit.*, p. 181.

cineva fără ajutorul experienței. Dacă nu este în stare să înțeleagă anumite lucruri, cum le va putea transmite altora? Despre acestea, chiar dacă are pretenția să vorbească, cuvintele lui, fără folos și fără roadă, vor ajunge numai până la urechile auditorilor, dar nu vor putea pătrunde în inimile lor. Fiind fără legătură cu faptele și lipsite de conținut, ele nu vor ieși din comoara unor cunoștințe adevărate, ci din deșartele pretenții ale trufiei și înfumurării. Este cu neputință ca un suflet necurat, oricât se va osteni cu cititul, să-și însușească știința cea duhovnicească. Nimeni nu toarnă într-o oală murdară și rău mirositoare un parfum fin sau miere de bună calitate sau alt lichid de preț. Un vas îmbibat cu miros urât strică parfumul cel mai plăcut, fără ca acesta să poată schimba prea mult mirosul vasului, fiindcă tot ceea ce este curat se murdărește mai repede decât se curăță ceea ce este murdar³⁵.

Nici înfățișarea exterioară și nici vârsta nu sunt indicii suficiente pentru a-l socoti pe un preot mare duhovnic. Un om cu părul alb și cu viață spirituală serioasă poate fi lipsit de discernământul necesar duhovnicului. Mulți credincioși, uitându-se după aspectul exterior al unui duhovnic, s-au înșelat. Lipsa de serioasă experiență în formarea altora și puținul discernământ se răsfrâng negativ asupra ucenicilor. Sfaturi neîntemeiate, canoane aplicate anapoda, pot crea derută și în cazuri extreme pot duce la deznădejde. Și totuși, așa cum mărturisește tradiția Bisericii dintotdeauna, nu avem altă cale sigură spre mântuire decât aceea pe care o parcurgem sub povăța unui duhovnic cu dreaptă judecată. Dacă în căutările noastre, din întâmplare, am dat peste un duhovnic nepriceput, Sfântul Ioan Casian ne sfătuiește să căutăm altul. Așa cum procedăm atunci când avem o suferință trupească, dacă constatăm că un doctor nu ne poate ajuta, apelăm la altul mai cu experiență. Sau chiar dacă ne păstrăm medicul nostru curant, pentru o problemă deosebită putem apela la un mare specialist. Corect este însă ca atunci când dorim să ne schimbăm

³⁵ Scrieri Alese, P.S.B. 57, p. 563.

duhovnicul, în ton cu rânduiala canonică, să-i cerem acordul duhovnicului pe care-l părăsim. Iar el, în virtutea onestității și dacă motivul este serios și evident, trebuie să ne dea binecuvântarea. Sau și atunci când, pentru anumite probleme dificile, vrem să apelăm la o autoritate duhovnicească, este bine să ne sfătuim cu duhovnicul nostru.

Sfântul Vasile cel Mare este și el foarte limpede: „Mărturisirea păcatelor are aceeași rațiune pe care o are și arătarea patimilor trupesti. Așadar, precum patimile trupului oamenii nu le descoperă tuturor, nici celor ce s-ar întâmpla, ci celor iscusiți în vindecarea lor, la fel și arătarea păcatelor se cuvine să se facă înaintea celor care pot să le vindece, după cum este scris: «voi cei tari, să purtați neputințele celor slabi» (Romani 15, 1), adică să le ridice prin purtarea de grijă³⁶, însă problema a rămas tot nerezolvată. Cum poate totuși un începător să-și aleagă duhovnic? După Sfinții Varsanufie și Ioan cel ce dorește să-și găsească un duhovnic potrivit trebuie să se consulte cu o personalitate duhovnicească recunoscută, care-i va recomanda un părinte sufletesc. Întotdeauna vor exista în Biserică câteva autorități spirituale, ca cei trei mari duhovnici pe care-i pomenea Sfântul Varsanufie, în stare să te îndrepte spre un duhovnic bun. Însuși Sfântul Varsanufie a dat o asemenea relație referitoare la Sfântul Dorotei de la Gaza³⁷. Dar după ce te-ai orientat, trebuie să fii statornic și să te consulți cu cel pe care l-ai ales. „Trebuie să întrebi pe acela în care ai încredere și ai aflat că poate purta gândurile. Și încrede-te în el ca în Dumnezeu. Dar a întreba pe altul despre același gând, este un semn de neîncredere și de ispitire. Dacă crezi că Dumnezeu a vorbit Sfântului Lui, ce nevoie ai de o altă dovadă sau ce trebuință ai să ispitești pe Dumnezeu, întrebând pe altul despre același lucru?”³⁸.

³⁶ Regulile mici. 229, P.S.B. 18, București, 1989, p. 415.

³⁷ IRÉNÉE HAUSHERR, op.cit., p. 183.

³⁸ SFINȚII VARSANUFIE ȘI IOAN, Scrisori duhovnicești, 361, Filocalia 11, p. 368.

Sfântul Simeon Noul Teolog însă, scriindu-i unuia dintre ucenici, are o altă părere. „Fii tu duhovnicesc, îi scrie ucenicului, și vei recunoaște oamenii duhovnicești prin întâlnirea cu ei sau prin simpla privire, fără greșală. Fără această observație personală mărturia lumii întregi este irelevantă. Cine-i va cunoaște pe oamenii duhovnicești, dacă ei totuși există astăzi? Cel care este iluminat de sus, prin Duhul Sfânt. Cel ce mărturisește că el nu-i poate recunoaște, ce motiv are să creadă în mărturia altuia? Dacă nu-i orb nu-l va ignora pe omul duhovnicesc ce-l întâlnește. Dacă vede, poate deosebi oile de lupi și hoțul de păstor. Eu afirm că cel ce vede duhovnicește, dacă întâlnește des pe cineva și vorbește cu el, îi vede și sufletul, dacă nu în substanță, cel puțin în gândire, și constată ce calitate și valoare are. Dacă deci a primit comuniunea cu Duhul Sfânt, îl recunoaște pe acela prin simpla privire...”

Considerăm însă că pentru noi, cei ce suntem oameni pătimiși, incapabili de a discerne duhovnicește lucrurile, este bun primul procedeu: să le cerem celor ce au deja o reputație duhovnicească recunoscută să ne recomande un duhovnic. În orice caz, fie că duhovnicul ne-a fost recomandat, fie că, povățuiți de Duhul Sfânt, l-am ales noi singuri, trebuie să-l ascultăm. Rezumatul la cele afirmate îl facem citându-l din nou pe Sfântul Vasile cel Mare: „Dacă te vei încredința unui bărbat cu multe virtuți, vei deveni moștenitorul bunătăților lui și vei fi foarte fericit înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor. Iar dacă, fiind întristat trupul tău, vei căuta dascăl care este îngăduitor față de patimile tale sau, mai mult, care împărtășește căderea ta, în zadar ai întreprins lupta tăgăduirii, fiindcă te-ai încredințat unei vieți pline de patimi, încredințându-te unui îndrumător orb și înaintând spre groapă, «Căci dacă orb pe orb va călăuzi, amândoi vor cădea în groapă» (Matei 16,14) și «este destul ucenicului să fie ca învățătorul» (Matei 10, 25). Aceste cuvinte sunt ale lui Dumnezeu și ele nu vor înșela. Se cuvine să trăiești potrivit legii ascetice; altfel nu vei fi încoronat pentru că, precum a spus Apostolul: «când se luptă cineva, la jocuri, nu ia cununa dacă nu s-a jucat după legile jocului» (2 Timotei 2,

5). Așadar, dacă vei găsi cu ajutorul lui Dumnezeu un învățător de fapte bune, să fii cu băgare de seamă să nu faci ceva împotriva părerii lui”³⁹.

b) De a-l asculta

Citându-l pe Sfântul Vasile cel Mare am și trecut de fapt la a doua datorie a fiului duhovnicesc: aceea de a-și asculta părintele pe care și l-a ales. Orice face, trebuie să facă cu binecuvântare. „Pentru că orice faptă se face pe ascuns de el este furt și ierosilie, care conduce la moarte și nu folosește, chiar dacă ți s-ar părea că este faptă bună”⁴⁰. Spuneau și Calist și Ignatie Xantopol că după ce ți-ai căutat un duhovnic, „aflându-l pe acesta și lipindu-te de el cu toată ființa, ca un fiu iubitor de părintele adevărat, rămâi întreg în atârnare de poruncile lui, socotindu-l ca pe Hristos însuși”⁴¹.

În tradiția monahală era bunul obicei ca seară de seară ucenicii să-și destăinuie gândurile duhovnicului. În mod ideal acesta era și este starețul mănăstirii. De obicei însă, din pricina mulțimii problemelor administrative sau a numărului mare de călugări, în mănăstire mai există și alți duhovnici pe lângă stareț. Ascultarea față de stareț este obligatorie, dar dacă un viețuitor are ca duhovnic un alt părinte al mănăstirii, va rămâne cu statornicie aproape de acesta. Lucrurile stau tot așa și pentru un credincios laic. Și el trebuie să se întâlnească regulat cu duhovnicul său, care în mod ideal ar trebui să fie preotul paroh. Dar dacă, din motive duhovnicești, are un alt părinte sufletesc, îl va căuta pe acela, ori de câte ori simte nevoia.

Cum însă, om fiind, nici duhovnicul nu-i perfect, după ce l-ai ales „pentru nimic în lume nu-l vei părăsi pe unul pentru altul”,

³⁹ Asceticele, P.S.B. 18, București, 1989, p. 64.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Filocalia 8, București, 1979, p. 32.

spune Sfântul Simeon Noul Teolog⁴². Diavolul va încerca să te oprească a alerga la duhovnic, printre altele spunându-ți că lucrul acesta este obositor pentru el sau te va sfătui să alergi la altul. „Dacă însă vom continua să mergem la primul, vom dobândi o mare încredere în acesta și ne vom folosi de viața lui... Dimpotrivă, dacă noi vom neglija să ne mărturisim regulat gândurile, vom cădea în cursa disperării; iar dacă vom merge la un alt duhovnic, lucru neîngăduit, toți frații ne vor acuza de a ne fi pierdut încrederea în primul, iar Dumnezeu ne va judeca. Ba chiar duhovnicul la care vom apela se va teme de același lucru. Ne vom obișnui să schimbăm duhovnic după duhovnic și nu vom înceta niciodată să căutăm stâlpnici, zăvorâți, pustnici, pentru a merge să ne mărturisim lor și pentru a ajunge să ne pierdem credința în toți, nefăcând nici un progres și, ce este mai rău, atrăgându-ne blestemul. De aceea pe duhovnicul la care ai început să te spovedești, păstrează-l până la moarte. Nu te sminti de el, chiar dacă-l vei vedea făcând păcate. Căci în felul acesta tu nu vei fi în pericol. Dar dacă, așa cum am spus, tu îl vei urî, și vei merge la un altul, vei deveni pricină de sminteală pentru mulți și-i vei acuza și pe ceilalți duhovnici la care vei apela; și tu îți vei deschide singur căile pierzării”.

Am văzut că și Sfântul Varsanufie era de părere că având un duhovnic nu trebuie să alergi la alții. În felul acesta îl ispitești pe Dumnezeu. Dar dacă gândurile continuă să te frământă și ești nemulțumit de duhovnicul tău? În cazul acesta ești în situația unui ucenic despre care vorbește Sfântul Ioan Profetul: „Acela a rămas fără folos pentru că auzind sfatul ce i s-a dat, nu l-a împlinit cu curăție și cu grijă. El trebuie să repare greșeala și să îplinească cu curăție ceea ce a auzit. Căci dacă Dumnezeu este Cel ce grăiește în sfinți, el nu greșește”⁴³.

Ba mai mult, același sfânt ne spune că nu trebuie să ne smintim atunci când duhovnicul, inspirat de Dumnezeu, la

⁴² *Vie de Symeon le Nouveau Théologien*, Rome, 1928, p. XLIX.

⁴³ *SFINȚII VARSANUFIE ȘI IOAN, Scrisori duhovnicești*, 362, Filocalia 11, p. 369.

aceeași situație ne dă două soluții diferite. „Dumnezeu pune în gura celui ce grăiește cuvânt potrivit cu inima celui ce întreabă, fie spre probare, fie pentru că inima lui s-a schimbat și-l învrednicește să audă altceva, fie pentru că alții, având de a face cu același lucru, se schimbă și Dumnezeu vorbește pentru el prin Sfântul Lui astfel. Așa a vorbit prin Isaia către regele Ezechia. După ce i-a spus lui: «Rânduiește ale tale, căci vei muri», inima regelui s-a schimbat și s-a întristat. Și pentru aceasta i-a spus iarăși, tot prin Isaia: «Iată, Dumnezeu a adaus la viața ta alți cincisprezece ani» (Isaia 38, 1-5)”⁴⁴.

Fiul sufletesc trebuie să aibă încredere în părintele său și să-i recunoască, necondiționat, autoritatea în toate. Simeon Studitul spune, lucru ce ni se pare paradoxal, că ucenicul nu trebuie să se smintească de părintele său, chiar dacă îl va vedea săvârșind păcat. Sfântul Ioan Scărarul îl sfătuiește pe unul ce își căuta duhovnic în felul următor: „Mergând, să alegi, de e cu puțință, pe cel care îl socotești că nu e altul între oameni care să lovească mai tare și mai aspru, ca să te deprindă întru nevoință. Și stăruind, bea în fiecare zi batjocura și luarea în răs, cum ai bea miera și laptele. Iar fratele zise către marele Ioan: Și dacă acela ar petrece întru nepăsare, ce voi face? Iar bătrânul îi răspunse: Chiar de l-ai vedea curvînd, să nu te desparți de el, ci zi în sinea ta: Prietene, cu ce scop ai venit aici? Atunci vei vedea pierind din tine mândria și învârtoșarea furioasă”⁴⁵.

Sigur că această afirmație, gândindu-ne la criteriile pe care le-am enumerat atunci când am vorbit de alegerea duhovnicului, este exagerată dacă o luăm *ad literam*. Dar ea are un scop pedagogic, și anume acela de a învăța pe ucenic să nu fie criticist, contabilizându-i duhovnicului toate greșelile reale sau închipuite. În literatura aghiografică găsim însă și cazuri reale de ucenici buni și ascultători care i-au salvat ei pe duhovnici, din păcate: „Era un bătrân bețiv și lucra o rogojină în

⁴⁴ *Ibidem*, 363.

⁴⁵ *Scara*, IV, 113, Filocalia 9, p. 129.

fiecare zi pe care o vindea în sat și bea prețul ei. Mai pe urmă a venit un frate la dânsul și a rămas petrecând cu el și lucra și el în fiecare zi o rogojină, iar bătrânul o lua și pe aceea și, vânzând-o, bea prețul amândorora, fratelui aducându-i pâine seara. Trei ani făcând aceasta, nimic nu-i zicea lui fratele. După aceea însă a zis fratele întru sine: iată gol sunt și pâinea mea cu lipsă o mănânc! Mă voi scula și mă voi duce de aici. Dar iarăși a socotit întru sine, zicând: unde să mă duc să șed iarăși, căci eu pentru Dumnezeu șed împreună. Și îndată i s-a arătat lui îngerul, zicând: nicăieri să nu te duci, că vin mâine la tine. A doua zi l-a rugat fratele pe bătrânul, zicând: părinte, astăzi să nu mergi nicăieri, că vin ai mei să mă ia! După ce a venit ceasul în care se ducea bătrânul, i-a zis lui: nu vin astăzi, fiule, că au zăbovit. Iar el a zis: cu adevărat, părinte, negreșit vin. Și vorbind cu bătrânul, a adormit. Bătrânul văzând, a început a plânge, zicând: Vai mie, fiule, că mulți ani am petrecut în lenevie, iar tu în puțină vreme ți-ai mântuit sufletul tău cu răbdare! Și de atunci s-a înțeleptit și s-a făcut iscusit⁴⁶.

Sau alt bătrân aspru și capricios „avea un ucenic iscusit și foarte înțelept. Iar odată mâniindu-se pe el, l-a gonit de la sine. Acela, fiind gonit și ieșind din ograda și chilia bătrânului său, ședea afară răbdând bărbătește. După aceea, ieșind bătrânul afară din chilie și văzându-l pe dânsul șezând afară și plângând, s-a umilit cu inima și s-a bucurat foarte de acesta, căci el socotea că dacă l-a gonit se va fi dus și de aceea nu mai avea nădejde să-l mai vadă vreodată, știind că fără nici o vină cu mâna sa l-a gonit și-i părea foarte rău de el. Iar dacă l-a văzut, de bucurie i s-a închinat până la pământ, zicând: O, slugă bună și ucenice al lui Hristos, iată, smerenia și răbdarea ta a biruit mânia, iuțimea și neputința mea! Mergi, frate, în chilie, și de acum înainte tu să-mi fi mie bătrân și eu voi fi ție ucenic, de vreme ce tu cu smerenia și răbdarea ta ai întrecut bătrânețele mele⁴⁷.

Aceste istorisiri, reale sau imagine, urmăresc un singur lucru: să ne convingă ce important este pentru viața noastră

⁴⁶ Pateric, Alba Iulia, 1990, p. 382.

⁴⁷ Ibidem, p. 343.

sufletească să nu ne schimbăm duhovnicul și să-l ascultăm. Ispita de a-ți schimba duhovnicul vine mai puțin din faptul că acesta ar fi vicios, cât din părerea ucenicului că-i prea aspru și nu-l înțelege. Acesta este și un motiv comod de a nu-ți lăia voia proprie și a-ți căuta un duhovnic după capul tău. Or, ascultarea nu-i posibilă decât printr-o supunere totală.

Tradiția asceților ortodocși ne spune că ascultarea este absolută. Fiindcă ne-o asumăm de bună voie, n-o putem numi despotism deși, în unele cazuri, ea poate degenera în așa ceva. Dar în mod normal, între ascultarea necondiționată și despotism este o mare deosebire. Ascultarea vine în întregime din partea ucenicului și este cu atât mai eficientă cu cât duhovnicul o exercită mai discret. Duhovnicul știe că adevăratul respect se impune prin exemplul viu. „Un frate l-a întrebat pe Avva Pimen, zicând: niște frați locuiesc cu mine; voiești să le poruncesc lor? l-a răspuns bătrânul: nu, ci fă tu întâi aceasta și de voiesc să trăiască ei singuri vor vedea. l-a zis lui fratele: voiesc și ei, părinte, să le poruncesc. Zis-a lui bătrânul: nu, ci te fă lor pildă, iar nu dător de lege⁴⁸.

Și Sfântul Vasile cel Mare insistă asupra faptului că exemplul viu este mai de folos ca intervenția autoritară și severă. Dar totuși acest lucru nu-l împiedică să se exprime asupra necesității unei ascultări serioase și universale. „Căci prin ce își va arăta umilința sa cel care nu are pe nimeni decât să se arate mai umilit? Cum își va arăta îndurarea sa când este separat de comunitatea mai multora? Apoi, cum se va exersa pe sine în răbdare, atâta timp cât nimeni nu se opune voii lui? Iar dacă cineva spune că pentru perfecționarea obiceiurilor lui îi ajunge învățarea Sfintelor Scripturi, face la fel ca acela care învață să zidească, dar niciodată nu zidește și ca acela care învață făurirea, dar nu vrea totuși să practice meseria învățată. Către unul ca acesta ar putea spune Apostolul că: «Nu cei care aud legea sunt drepti înaintea lui Dumnezeu, ci cei care împlinesc legea se vor îndrepta» (Romani 2, 13). Căci iată

⁴⁸ AVVA PIMEN, 173, Pateric, Alba Iulia, 1990, p. 188.

Domnul, din marea Lui iubire de oameni, nu se mulțumește numai cu învățătura prin cuvinte, ci, ca să ne dea nouă în mod precis și clar un exemplu de umilință în deplinătatea dragostei, Însuși S-a încins și a spălat picioarele ucenicilor”⁴⁹. Așadar ascultarea este universală, iar exemplul duhovnicului intervine la momentul oportun. Duhovnicii buni au nevoie de ucenici ascultători. Sfântul Nil Ascetul ne spune că dacă „s-ar afla astfel de învățători, ei au lipsă de învățăcei care să se fi lepădat în așa fel de ei înșiși și de voile lor, încât să nu se mai deosebească întru nimic de trupul neînsuflețit, sau de materia supusă meșterului; că precum sufletul lucrează în trup ce vrea, trupul nefăcând nimic împotrivă, și precum meșterul își arată meșteșugul său în materie, nefiind împiedicat întru nimic de ea de la scopul său, așa și învățătorul să lucreze în învățăcei știința virtuții, fiindu-i cu totul ascultători și neîmpotrivindu-i-se întru nimic”⁵⁰. În consonanță cu tradiția bătrânilor, Sfântul Vasile ne spune că orice faptă făcută fără voia duhovnicului este furt și sacrilegiu, ducându-ne la pierzare, chiar dacă nouă ni se pare că este o faptă bună.

Părinții s-au exprimat plastic referitor la ascultarea pe care trebuie s-o aibă ucenicul, comparându-l cu „asinul” sau „cămila”, animale sensibile și răbdătoare. Și dacă uneori măgarul este încăpățânat și cămila capricioasă, s-a apelat și la alte asemănări: ucenicul trebuie să fie ca ceara în mâna meșterului sau ca fierul în mâna făurarului. Numai că de această atitudine smerită și ascultătoare a ucenicului nu trebuie să profite duhovnicul. Tot ceea ce face părintele, folosindu-se de o pedagogie ascetică complexă, trebuie să fie în favoarea ucenicului. Duhovnicul trebuie să aibă, pe lângă o viață aleasă, și o dreaptă judecată. Sfântul Gherman Aghioritul ne relatează și un caz de părinte spiritual lipsit de dreapta judecată, care s-a sfârșit tragic. Este vorba de primul său părinte duhovnicesc, care se numea Ioan și care era mare nevoitor. Acesta făcea pe

⁴⁹ Regulile mari, 7, P.S.B. 18, București, 1989, p. 233.

⁵⁰ Cuvânt ascetic 41, Filocalia 1, Sibiu, 1947, p. 190.

jos într-o zi drumul de la Tesalonic la Athos și în trei zile de la Athos la Constantinopol. Dar pe cât era de sever cu sine așa era și cu alții. Chiar Sfântul Gherman se pregătea să-l părăsească.

În acest timp însă a intervenit sfârșitul tragic al acestui duhovnic lipsit de echilibru: l-a ucis unul dintre slujitori, de bună seamă pentru că a fost brutalizat și batjocorit⁵¹.

Sfântul Vasile cel Mare nici nu vede ce sens ar mai avea să ne alegem un duhovnic dacă nu-l ascultăm fără nici un fel de comentariu. Fiul duhovnicesc trebuie „să arate supunere și ascultare până la moarte, aducându-și aminte de Domnul, care a fost ascultător până la moarte și moarte de cruce (Filipeni 2, 8). Răzvrătirea și nesupunerea dau la iveală multe rele: boala credinței, îndoială în speranță și îngâmfare în moravuri. Căci nimeni nu poate fi neascultător, fără să fi disprețuit mai întâi pe sfătuitoare, și, desigur, nici cel care crede în promisiunile lui Dumnezeu și are speranță tare în ele, chiar dacă cele poruncite ar fi grele, nu va pregeta niciodată să le împlinească, știind bine «că suferințele timpului de acum nu sunt demne să se compare cu mărirea cea viitoare care va să se descopere» (Romani 8, 18)”⁵². Ascultarea nu cunoaște limite fizice. Ba s-ar putea spune că n-are nici limite morale, cu o excepție pe care o s-o subliniem mai târziu. N-are limite morale pentru că, atunci când te-ai predat total în grija unui părinte sufletesc, acesta răspunde de tine în fața lui Dumnezeu. Ascultându-l în toate nu vei comite păcate. Ioan Profetul a fost întrebat odăla dacă ucenicul trebuie să-l asculte pe părintele său și în cele bune și în cele de mijloc, ca și în cele ce lui i se par a fi rele? Răspunsul este următorul: „Frate, cel ce voiește să fie monah nu trebuie să aibă în nici un fel voia sa în vreun lucru. Aceasta ne-a învățat Domnul, zicând: «Am venit în lume nu ca să fac voia Mea» (Ioan 6, 38). Căci cel ce voiește ca aceasta s-o facă, iar aceea să n-o facă sau se arată pe sine în stare de mai multă deosebire a lucrurilor decât cel ce poruncește, e batjocorit de draci. Deci trebuie să ascuți în toate,

⁵¹ IRÉNÉE HAUSHERR, op. cit., p. 192.

⁵² Regulile mari, 28, P.S.B. 18, p. 265.

chiar dacă ți se pare că lucrul poruncit e un păcat. Căci Avva care-ți poruncește e cel ce va lua asupra lui judecata ta, ca unul căruia i se va cere socoteală pentru tine”⁵³.

Și totuși, toate spusele duhovnicului sunt literă de evanghelie și obligatorii? Nul Sunt lucruri pe care duhovnicul ți le poruncește și pe acelea trebuie să le împlinești cu sfințenie. Sunt altele pe care ți le pune înaintea ca un sfat sau ca o părere. De aceea tot Ioan Profetul ne lămurește dacă trebuie să împlinim toate spusele părinților: „Nu pe toate, ci pe cele date ca poruncă. Căci altceva este sfatul simplu după Dumnezeu și altceva porunca după Dumnezeu. Sfatul este o îndrumare care nu obligă, arătând omului calea cea dreaptă. Porunca însă e un jug de nelepădat”⁵⁴. În scrisoarea următoare suntem ajutați să deosebim sfatul de poruncă: „Dacă vii de la tine la un părinte duhovnicesc ca să-l întrebi despre un lucru, nu ca unul ce vorești să primești o poruncă, ci pentru a auzi un răspuns după Dumnezeu, și ți se spune ce trebuie să faci, ești dator să păzești și în acest caz ce ți se spune. Și chiar dacă ești încercat prin aceasta de vreun necaz, nu te tulbura. Căci aceasta e spre folosul tău. Iar dacă nu vorești să-l împlinești, să nu socotești că ai călcat o poruncă, pentru că nu l-ai primit ca pe o poruncă, ci să socotești că ai trecut cu vederea ceva ce îți era spre folos și să te ocărăști în privința aceasta... Iar de întrebi în chip deosebit despre un lucru, cu voința ca să primești o poruncă, trebuie să pui metanie și să-l rogi să ți se dea o poruncă”⁵⁵. Porunca va trebui împlinită. Aceeași atitudine trebuie să o ai și față de un sfat pe care, fără să-l fi solicitat, duhovnicul ți-l dă prin inspirație de la Dumnezeu.

Înspre folosul sufletesc al ucenicului, însuși părintele duhovnicesc, în mod explicit îi poate spune care-i poruncă și care-i sfat, dintre spusele sale. Tot ca poruncă absolută trebuie luată învățătura de credință a Bisericii și canoanele

⁵³ SPINȚII VARSANUFIE ȘI IOAN, op. cit., Scrisoarea 288, p. 319.

⁵⁴ Ibidem, Scrisoarea 368, p. 373.

⁵⁵ Ibidem, Scrisoarea 369.

ei disciplinare. „Dacă duhovnicul a socotit să-ți dea o poruncă, chiar dacă tu nu ai cerut-o ca atare, ea este poruncă și trebuie să o păzești. Dar trebuie socotit ca poruncă și ceea ce hotărâsc canoanele dogmatice sau răspunsul Părinților dat în chip de hotărâre. Dar pentru aceasta dă o asigurare gândului tău întrebând pe Părinți. Căci nu ești sigur totdeauna că ai înțelegerea dreaptă a cuvintelor”⁵⁶.

S-ar putea uneori, fiind înclinați înspre un păcat, să evităm a-i întreba pe părinți, știind că ne vor opri să-l facem. Această atitudine este înspăimântătoare. Căci „de păcătuiește cineva cu știință, se osândește pe sine însuși. Iar de greșește din neștiință nu se osândește niciodată. Dar patimile lui rămân nevindecate”⁵⁷. De aceea îi sugerează diavolul omului gândul de a nu întreba, pentru a nu fi conștient de starea sa și implicit de a nu se putea îndrepta.

De fapt, în preocupările lor duhovnicești, Părinții nici nu prea făceau o deosebire, în mod scolastic între porunci și sfaturi, pentru că toate acestea alcătuiau un ansamblu de învățături trebuincioase pentru progresul spiritual. Sfântul Vasile cel Mare spune în acest sens un lucru care ne înspăimântă: „neascultătorul se exclude de la mântuire pentru un singur păcat, pentru neglijarea unei singure fapte bune”⁵⁸. Ni se relatează că „Sfântul Vasile, mergând la o viață de obște, după curvicioasa învățătură, a zis egumenului: ai vreun frate aici care să aibă ascultare? Iar el a zis lui: toți robii tăi sunt și se sârguiesc să se mântuiască, stăpâne. Iarăși a zis lui: ai cu adevărat vreunul care să aibă ascultare? Iar acela i-a adus lui un frate. Și l-a întrebuințat pe el marele Vasile slujitor la masă. Iar după ce a gustat i-a dat lui de s-a spălat. Și i-a zis Sfântul Vasile: vino să-ți dau și eu să te speli! Iar el a primit, turnând sfântul apa. Și i-a zis lui: când voi intra în biserică, vino să te faci diacon!

⁵⁶ Ibidem, Scrisoarea 370, p. 375.

⁵⁷ Ibidem, Scrisoarea 372, p. 376.

⁵⁸ IRÉNÉE HAUSHERR, op. cit., p. 195.

Și după ce s-a făcut aceasta, l-a făcut preot și l-a luat cu sine la episcopie pentru ascultarea lui”⁵⁹.

Părinții le porunceau uneori ucenicilor, mai ales celor începători, să facă lucruri ce ni se par fără sens. Procedau așa tocmai pentru a-i obișnui cu ascultarea. Această ascultare necondiționată ei nu o numeau, cum suntem noi ispițiți să o numim, „ascultare oarbă”. Pentru că nu poate fi numit „orb” cel ce se lasă povățuit de un părinte îmbunătățit și cu experiență. Iar dacă acesta ne poruncește uneori să facem lucruri ce ni se par lipsite de „discernământ”, ele au rațiunea lor de a fi, izvorând dintr-o dreaptă judecată. Așa este cazul părintelui care a răsădit un lemn uscat și i-a zis ucenicului: „în fiecare zi adapă acest lemn cu câte un ulcior de apă, până ce va face roadă. Și era departe de dânșii, încât se ducea de cu seară și venea dimineața. Iar după trei ani, a trăit lemnul și a făcut roadă și luând bătrânul rodul lui, l-a adus la biserică, zicând fraților: luați, mâncați rodul ascultării”⁶⁰.

Spuneam că ascultarea n-are limite fizice sau morale. Și totuși, după Sfântul Vasile cel Mare, există o excepție: atunci când, lucru puțin probabil, duhovnicul ți-ar da o sarcină potrivnică poruncilor lui Dumnezeu. „Drept aceea, dacă ni s-ar porunci ceva ce este în acord cu porunca lui Dumnezeu sau contribuie la aceasta, se cuvine s-o primim cu mai multă sârguință și cu mai multă grijă, ca pe o voie a lui Dumnezeu, împlinind astfel ceea ce s-a spus: «îngăduiți-vă unul pe altul întru dragostea lui Hristos» (Efeseni 4, 2). Însă când cineva ne-ar porunci ceva ce este împotriva poruncii Domnului, care o strică sau o întinează, este vremea să spunem atunci că: «Se cuvine să ascultăm mai mult de Dumnezeu decât de oameni» (Fapte 5, 29), amintindu-ne, pe de o parte, de Domnul, care a spus: «celui străin nu vor urma, ci vor fugi de el, pentru că nu cunosc glasul celor străini» (Ioan 10, 5), iar pe de altă parte de Apostolul, care pentru siguranța noastră, a îndrăznit să

⁵⁹ Pateric, Alba Iulia, 1990, p. 40.

⁶⁰ AVVA IOAN COLOV, 1, Pateric, p. 97.

atace chiar pe îngeri, prin cele ce a spus: «Chiar dacă noi înșur sau inger din cer v-ar propovădui una altă Evanghelie, decât cea pe care am propovăduit-o vouă, să fie anatema» (Efeseni 1, 11). Din acestea învățăm că, chiar dacă cineva ar fi rudă foarte apropiată și chiar dacă ar fi covârșitor de strălucit, împiedicând even ce a fost poruncit de Domnul sau îngăduind se se facă ceva ce este oprit de El, se cuvine să fie evitat și detestat de fiecare dintre cei care iubim pe Domnul”⁶¹. Unii Părinți merg atât de departe încât li se pare că ascultarea este valabilă și atunci când duhovnicul te sfătuiește să faci rele. Moartea sufletească la care ajungi nu ți se datorează ție, ci lui, el va răspunde în fața lui Dumnezeu. Numai că ți poți întrebarea logică: cu ce te încălzește faptul că el răspunde în fața lui Dumnezeu dacă tu totuși ești mort sufletește?

Sfântul Ignatie Briancanulov, constatând faptul că în vremurile moderne s-au împușnat marii duhovnici, este destul de radical: o ascultare absolută față de un bătrân, așa cum se practica în vremurile bune, nu este dată vremurilor noastre. Căci „condiția esențială pentru o asemenea supunere este prezența unui dascăl pneumatic care este în stare, prin voia Sfântului Duh, să corecteze voința căzută a celui ce îi este supus întru Domnul și dimpreună cu această voie căzută, toate patimile. Există în voința căzută și coruptă a omului o înclinare spre toate patimile. Este evident că voința căzută, care se poate redresa cu succes prin voia Duhului Sfânt, nu poate fi îndreptată de către un dascăl care el însuși este rob patimilor”⁶². Ca argument puternic îl aduce pe Sfântul Simeon Noul Teolog care-l sfătuiește pe cel ce voiește să trăiască după Evanghelie: „nu te da pe mâna unui dascăl fără experiență sau robit de patimi, ca nu cumva să deprinzi de la el în locul vieții evanghelice o viață drăcească. Căci învățătura dascălilor buni este bună, iar a dascălilor răi este rea. Semințele rele vor produce cu siguranță roade rele. Orice om orb care vrea să-i călăuzească pe alții este un impostor și îi aruncă pe cei ce-l urmează

⁶¹ Regulile mici 114, P.S.B. 18, p. 366.

⁶² Fărmăturile Ospățului, Alba Iulia, 1996, p. 52.

în prăpastia pierzării după cuvântul Domnului: «dacă orb pe orb va călăuzi, amândoi vor cădea în groapă» (Matei 15, 14)⁶³. Uneori lipsurile duhovnicului într-ale cunoașterii pot fi suplinite de lectură.

Sfântul Vasile le poruncește și duhovnicilor să fie cu discernământ atunci când poruncesc un lucru: „Se cuvine ca acela căruia i-a fost încredințată chivernisirea lucrurilor să rânduiască poruncile cu socoteală, adică după iscusința și puterea celui care lucrează, ca să nu audă: «cel ce uneltește osteneală peste poruncă» (Ps. 93, 20). Însă și cel care primește porunca nu trebuie să contrazică, pentru că ascultarea până la moarte are hotarul”⁶⁴. Iar Ignatie Briancianinov le spune preoților duhovnici că, arogându-și prerogativele marilor duhovnici de odinioară, dar neavând darurile lor spirituale, zac în neștiință, în orbire și nălucire drăcească. Un ucenic neștiutor mai târziu va regreta că și l-a ales povățuitor și situația va fi penibilă pentru amândoi⁶⁵.

Deși formal s-ar părea că între Sfântul Vasile cel Mare și Părinții deșertului, pentru care ascultarea nu avea nicio limită; există o deosebire, în doctrina despre ascultare sunt pe aceeași linie. Ceea ce vrea să sublinieze Sfântul Vasile este faptul că duhovnicul trebuie să-și regleze poruncile după puterile și, mai ales, după nevoile fiecărui ucenic în parte. Aceeași prescripție va fi interpretată în mod diferit de la om la om. Oamenilor care țin foarte mult la opinia lor li se va da să înfăptuiască lucruri care par lipsite de sens. Scopul primordial este mântuirea, iar pentru a ajunge la mântuire, prin îmbunătățirea vieții, voia proprie trebuie să moară. Or, pentru omorârea voii proprii orice mijloc este bun și binecuvântat.

Sfântul Simeon Noul Teolog, predicându-le ucenicilor, îi sfătuiește și cum trebuie să procedeze atunci când un sfat

⁶³ Ibidem.

⁶⁴ Regulile mici 152, P.S.B. 18, p.381.

⁶⁵ Ibidem, p. 53.

al părintelui duhovnic li s-ar părea nepotrivit. Nu-și vor manifesta nemulțumirea public, ci-i vor cere celui ce are o mai mare prestanță printre ei să-i comunice nedumerirea lor între patru ochi. Nici nu i se vor împotrivi atunci când îi cicălește și nici nu îl vor contrazice. Îl vor asculta întru toate, mai puțin în lucrurile care sunt potrivnice lui Dumnezeu sau canoanelor și învățăturilor Sfinților Părinți⁶⁶.

El însuși a avut față de duhovnicul său Simeon Studitul o ascultare și un cult deosebit. În tinerețe i s-a supus acestuia odată pentru totdeauna, ca un sclav stăpânului său. Era gata să-l asculte cu bucurie chiar dacă i-ar fi poruncit să se arunce într-un cuptor aprins sau în adâncul mării. Împlinind ascultările cele mai umilitoare, nu neglija nici postul și privegherea. Iar atunci când, pentru a-i tăia voia, bătrânul i-a poruncit să mănânce și să doarmă, chiar dacă cu strângere de inimă, a împlinit și lucrul acesta. Era convins că în felul acesta ajunge la liniște și odihnă.

La rândul său, Sfântul Simeon le-a impus ucenicilor ascultări care ni se par ridicole. De pildă Arsenie, viitorul său urmaș, a omorât într-o zi mai multe ciori cu o prăjină. Sfântul l-a obligat să facă din ele un șirag, să-l pună în jurul gâtului, și să străbată așa curtea, în răsul celorlalți frați. Sau altă dată, citindu-i în suflet că-i judecă pe alții, l-a silit să mănânce carne, de față fiind mai mulți oaspeți, deși în mănăstirea Sfântului Mamant nu se mânca carne.

Exemplele de ascultare din vremurile noastre nu le pot întrece în farmec și în profunzime pe cele din vremurile Părinților. Chiar dacă acelea trebuie formal adaptate vremurilor noastre, în conținut rămân valabile. „Se zicea despre avva Siluan, că avea un ucenic în Schit, Marcu cu numele, și acesta avea ascultare mare și era scriitor bun; și-l iubea bătrânul pentru ascultarea lui și avea încă alți unsprezece ucenici, care se supărau căci îl iubea pe acela mai mult decât pe dânsii. Și auzind bătrânul, s-a mâhnit. Au venit într-una din zile bătrânii și tânjeau asupra lui. Iar el luându-i, a ieșit

⁶⁶ IRÉNÉE HAUSHERR, op. cit., p. 199.

și a bătut la fiecare chilie, zicând: frate cutare, vino că îmi trebuiești! Și nici unul dintr-înșii nu i-a urmat lui îndată. Dar venind la chilie lui Marcu, a bătut în ușa lui, zicând: Marcule! Iar el, auzind glasul bătrânului, îndată a sărit afară. Și l-a trimis la o ascultare și a zis bătrânului: unde sunt ceilalți frați, părinților? Și intrând în chilie lui a pipăit manuscrisul și a găsit că pusese mâna să facă slova O și auzind pe bătrânul nu a întors condeiul să-l împlinească. Deci au zis bătrânii: cu adevărat, pe care tu-l iubești, avvo, și noi îl iubim pentru că și Dumnezeu pe acesta îl iubește⁶⁷.

Fără ascultare nu poate fi biruită lumea păcatului. Iar ascultarea se perfecționează pe măsura deschiderii sufletului, pe măsură ce ucenicul face o bună spovedanie. Prin aceasta, sufletele părintelui și ucenicului se luminează, voia proprie se înfrânge, intimitatea duhovnicească a celor doi crește până la perfecțiune. Fără aceasta nicio virtute nu crește. Acolo unde-i prezentă spovedania, este prezentă și încrederea. Iar unde este încrederea este renunțarea la voia proprie. Și invers, unde voia proprie e tăiată domnește ascultarea.

Această intrare sub ascultare, pe care o realizăm de bună voie, nu se poate rezuma la un act formal făcut odată în viață. Dăruirea de sine trebuie să fie constantă și durează toată viața. Vom crește întru Hristos pe măsură ce ne vom dăruia pe noi înșine, pe măsură ce vom renunța la voia noastră în favoarea voii Lui. Iar voia Lui o aflăm prin duhovnic. Oferirea libertății noastre trebuie să o reînnoim în fiecare zi, în fiecare ceas, sub diferite forme și în împrejurări care nu seamănă una cu alta. Aceasta înseamnă că relația între părinte și ucenic nu-i statică ci dinamică. În fiecare zi, și în fiecare ceas, călăuziți de părintele nostru, vom face față la o nouă situație care cere un alt răspuns, o nouă formă a dăruirii de sine⁶⁸.

⁶⁷ Pentru AVVA MARCU 1. *Pateric*, Alba Iulia, 1990, p. 147.

⁶⁸ KALLISTOS WARE, *Le royaume intérieur*, Montreux, 1993, p. 74.

c) De a-l iubi

Ascultarea de părintele sufletesc nu este o supunere ca față de o autoritate ce se impune, ci este mai curând o opțiune întemeiată pe încredere și mai ales pe dragoste. De aceea una dintre datoriile ucenicului este de a-și iubi duhovnicul. Adevărații părinți sufletești au un respect total față de libertatea fiilor lor. Sfântul Petru îi sfătuiește pe părinți să-i păstorească pe ucenici „nu cu silnicie, ci cu voie bună, după Dumnezeu, nu pentru câștig urât, ci din dragoste” (1 Petru 5, 2). Ultimul cuvânt al relației dintre fiu și duhovnic nu-i ascultarea, ci-i iubirea. Arhetipul acestei legături este raportul dintre Părintele ceresc și oamenii ce-i devin copii prin înfiere: „Din Care își trage numele orice neam în cer și pe pământ” (Efeseni 3, 15). Adică, relația dintre ucenic și duhovnic este o relație de iubire reciprocă.

Sfântul Ioan Evanghelistul ne spune că „iubirea desivârșită alungă frica” (1 Ioan 4, 18). Iar Avva Antonie cel Mare adaugă: „Eu nu mă mai tem de Dumnezeu, ci îl iubesc pe El. Că dragostea scoate afară frica”⁶⁹. Slujirea duhovnicului trebuie să fie marcată de slujirea lui Hristos, iar ucenicii să-l iubească ca pe Hristos. Sfântul Teodor Studitul, urmând vechea tradiție a blagovestitorilor, le cere ucenicilor să-l iubească pe avva așa cum l-au iubit Apostolii pe Hristos. Și, de la sine înțeles, avva să-l iubească pe ucenici așa cum Mântuitorul i-a iubit pe Apostoli: „Eu nu vă am decât pe voi și voi nu mă aveți decât pe mine... de ce mă mințiți părinte, dacă inima voastră este departe de mine?”⁷⁰

Pentru a deveni ca părintele său, dacă nu mai mare, ucenicul trebuie să vibreze în rezonanță cu acesta: „întotdeauna, cel care are cea mai mare iubire devine cel mai mare. Având cunoașterea, forța, evident ajută la ceva; dar nu cu cunoașterea și cu forța se va merge departe. Pe când cu iubirea, mergeți până la infinit! Iubirea vă face să alergați, încât nu vă mai opriți... Da, iubirea aceasta este:

⁶⁹ *Pateric*, Alba Iulia, 1990, p. 34.

⁷⁰ După IRÉNÉE HAUSHERR, *op. cit.*, p. 202.

a vă lua picioarele la spinare. Iubirea care vă lasă să stagnați nu este o adevărată iubire”⁷¹.

În Constituțiile Apostolice scrie, raportat la iubirea dintre duhovnic și ucenic, lucrul următor: „Dacă, referitor la părinții trupești, Cuvântul dumnezeiesc spune: cinstește pe tatăl tău și pe mama ta ca să-ți fie bine... cu cât mai mult când este vorba de părinții duhovnicești vă va cere să-i cinștiți și să-i iubiți ca pe binefăcătorii și mijlocitorii voștri către Dumnezeu, ei, care v-au renăscut prin apă, care v-au umplut de Duh Sfânt, care v-au nutrit cu lapte, care v-au crescut în învățătură, care v-au întărit dojenindu-vă, care v-au socotit vrednici de Trupul mântuitor și de preascumpul Sânge, care v-au dezlegat de păcate și v-au învrednicit să participați la Sfânta Euharistie, care v-au făcut împreună moștenitori ai lui Dumnezeu”⁷².

De-a lungul veacurilor, acest text a devenit orientativ. Mereu citat, mereu subînțeles, mereu reamintit: pe părinții sufletești trebuie să-i iubești mai mult chiar decât pe părinții trupești. Comentând Cântarea Cântărilor, Origen a făcut și o ierarhizare a dragostei. Mai presus de toate trebuie să-L iubești pe Dumnezeu, iar în al doilea rând trebuie să-i iubești, ca pe Dumnezeu, pe cei ce te conduc înspre Dumnezeu. „Dacă un slujitor al lui Dumnezeu ne formează și ne luminează sufletele, ne arată calea mântuirii, ne învață să trăim după lege, el va fi aproapele vostru fără îndoială, dar nu credeți că ar trebui să-l iubim mai mult decât pe aproapele nostru care nu face nimic din acestea? Pe aproapele trebuie să-l iubim pentru că suntem mădulare ale unui singur trup și participăm la aceeași ființă, dar cu atât mai mult trebuie să-l iubim pe cel ce are dreptul la iubirea noastră mai mult decât oricine, pentru că pe lângă calitatea de a ne fi semen ne dă și un alt motiv de a-l iubi, arătându-ne voia lui Dumnezeu și contribuind la mântuirea sufletului prin lumina ce o poartă”⁷³.

⁷¹ OMRAAM MIKHAËL AÏVANHOV, *op. cit.*, p. 154.

⁷² După IRÉNÉE HAUSHERR, *ibidem*.

⁷³ P.G. 13. 156D.

Împiedicându-ne să facem păcatul, duhovnicul ne salvează de la moartea cea veșnică. Și atunci cât de mult ar trebui să-l iubim! Apoi calitățile morale, frumusețea sufletului, bunătatea, sunt tot atâtea motive ce ne fac să-l iubim pe părintele nostru sufleteș. Fiii duhovnicești serioși au un adevărat cult pentru părintele lor duhovnicesc, mai ales după moartea acestuia. Iată un exemplu celebru: venerația pe care Sfântul Teodor Studitul o avea față de duhovnicul său Platon. Spicuim câteva rânduri fermecătoare, dintr-o scrisoare: „Tu ești lumina mea, făclia mea mereu aprinsă care împrășteie întunecimea sufletului meu. Tu ești toiagul de care se reazemă neputința inimii mele, mângâierea întristărilor mele, balsamul care-mi întărește curajul, vestea mea bună, bucuria mea, sărbătoarea mea, mărirea mea. Fără tine soarele mi se pare întunecat... Nimic nu-mi place pe pământ fără tine. Căci ce-i mai de dorit decât un părinte după Dumnezeu? Un fiu iubitor, vrednic de numele său, înțelege acest lucru. Dar oare mai e nevoie de cuvinte? Îți spun sincer ceea ce mi s-a întâmplat: adesea, fără să-mi dau seama, veneam în chilia ta, ca împins de cineva. Când mă întrebai: de ce ai venit? Nu știam ce să spun. Întreagă fericirea mea era legată de tine”⁷⁴. S-ar putea cita și din alte asemenea scrisori. La moartea lui Platon, în cuvântul său, Teodor Studitul aproape că-l canonizează: „Acum el este în cer, îndrăznesc să spun aceasta. Și nu în ceata nevoitorilor, ci în ceata mărturisitorilor, pentru că lupta acelor a purtat-o”⁷⁵.

O altă legătură duhovnicească puternică a fost între Sfântul Simeon Noul Teolog și părintele său Simeon Studitul. Această legătură a trebuit să treacă și peste o dramă dureroasă: igumenul mănăstirii Studion, Petru, după câteva luni de noviciat, l-a alungat pe Sfântul Simeon Noul Teolog, tocmai datorită atașamentului pe care acesta îl avea față de Simeon părintele său, un simplu monah nehirotonit. Intrând apoi în mănăstirea Sfântul Mamant, al cărei igumen Antonie era cu o

⁷⁴ După IRÉNÉE HAUSHERR, *op. cit.*, p. 203.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 204.

inimă mai largă, n-a rupt niciodată legătura cu părintele său, care-l vizita adesea. După moartea părintelui său, îl pomenea pe acesta în rândul sfinților, fapt care l-a pus într-o situație dificilă, trebuind să se explice în fața lui Ștefan de Nicomidia, singurul patriarhului. Fapt este că Sfântul Simeon Noul Teolog avea față de duhovnicul său un atașament fără de margini și îl socotea sfânt.

Mai putem aminti și alte cazuri din patristică. Avva Isidor preotul „zis-a iarăși: trebuie ucenicii și ca pe niște părinți să iubească pe cei cu adevărat dascăli și ca de niște stăpâni să se teamă. Și nici pentru dragoste să nu slăbească frica, nici pentru frică să nu înnegrească dragostea”⁷⁶. Frica față de părintele duhovnicesc este asemănătoare cu frica față de Dumnezeu: câtă vreme dragostea e imperfectă, ea este limitată de frică. Atâta vreme cât dragostea nu-i cu adevărat flască, frica este mai mult sau mai puțin servilă. Când dragostea este desăvârșită, dispare frica. „Când, certat fiind de înfrântător neîncetat, ai mai multă credință și dragoste față de el, zice Sfântul Ioan Scărarul, Duhul Sfânt S-a sălăsluit în sufletul tău în chip nevăzut și puterea Celui Prea Înalt te-a umbrit”⁷⁷.

Literatura beletristică nu e lipsită nici ea de pagini pline de gingășie, în care este descrisă iubirea pe care ucenicii o au față de părintele lor sufletesc. Este celebru cazul lui Aleoșa din romanul lui Dostoievski *Frații Karamazov*, care la moartea lui Zosima, duhovnicul său, a rămas zdrobit de durere. Părintele Paisie „îl zări într-un colț mai ferit, lângă uluci, stând pe mormântul unui călugăr de mult răposat, vestit prin sfințenia vieții sale. Tânărul ședea întors cu spatele spre schit și cu fața către uluci, ca și cum s-ar fi ascuns după cruce. Apropiindu-se de el, monahul băgă de seamă că Aleoșa își ținea fața îngropată în palme și plângea amarnic, zguduit de suspine înăbușite”⁷⁸.

⁷⁶ Pateric, Alba Iulia, 1990, p.114.

⁷⁷ Scara, IV, 125, Filocalia 9, p. 133.

⁷⁸ DOSTOIEVSKI, Opere, Vol. 10, București, 1972, p.11.

În toate timpurile, fără mari deosebiri, aceste realități duhovnicești au fost prezente în veacul al XIV-lea. Sfântul Grigorie Palama scria: „Dacă noi îi cinștim și-i iubim pe părinții noștri trupești, cu cât mai mult îi vom cinși și-i vom iubi pe cei ce ne-au devenit părinți după Duh, care ne-au făcut să trecem de la o viață vegetativă la una duhovnicească, care ne-au făcut să ne împărtășim de lumina cunoștinței, care ne-au renăscut prin baia nașterii de a doua, care au înrădăcinat în noi legea nădejzii și a reînvierii, a nemuririi și a moștenirii împărăției netrecătoare, care din nevrednici ne-au făcut vrednici de bunătățile veșnice, care ne-au trecut de la pământ la cer, de la cele trecătoare la cele veșnice, care ne-au făcut fii și ucenici nu ai unui om, ci ai Omului-Dumnezeu Iisus Hristos, Care ne-a dăruit Duhul înfierii și a zis: tată să nu numiți pe nimeni în lumea aceasta și nici învățător; voi n-aveți decât un Tată și un stăpân, pe Hristos. Trebuie deci să acordăm toată cinstea și iubirea părinților duhovnicești, pentru că cinșirea dată lor se urcă la Hristos și la Duhul Sfânt prin care am căpătat înfierea, și la Părintele Ceresc, din care își trage numele toată paternitatea în cer și pe pământ. Avem datoria cu pe purcurorul olefiilor noastre pământești să avem un părinte duhovnicesc; să l mărturisim toate greșelile și toate gândurile și să primim de la el îndreptare și lertare... Trebuie să-l ascultăm și să nu-l contrazicem de loc pentru a nu ne pierde sufletul. Căci dacă cei ce-l contrazic pe cel ce l au născut după trup sunt dați morții în virtutea legii, cum nu vor alunga de la el pe Duhul Sfânt cei ce-l contrazic pe părintele lor duhovnicesc? Pentru a vă mântui sufletul, ascultați-i pe părinții voștri sufletești până în capăt...”⁷⁹.

Ignatie și Calist Xantopol, în „Capetele” lor (Filocalia 8), au încercat să sistematizeze ceea ce au găsit la Părinți, lăsându-ne un adevărat manual de spiritualitate isihastă. În mod deosebit s-au oprit la Sfântul Ioan Scărarul. După ei, un ucenic cu adevărat ascultător trebuie să păzească aceste cinci virtuți: credința curată și nefățarnică față de părintele

⁷⁹ GREG. PALAMAS, *Decalogus Christianae legis*, P.G. 150, 1096C.

său; să spună întotdeauna adevărul; să-și taie voia; să nu se împotrivească în cuvânt și să nu se certe; să se mărturisească amănunțit și sincer în fața părintelui său⁸⁰. „Cel ce păzește aceste cinci virtuți arătate cu înțelepciune și cu știință să știe în chip sigur că va dobândi fericirea dreptilor ca o arvună. Căci acestea sunt proprii ascultării vrednice de laudă și ca o rădăcină și temelie a ei”. Cu siguranță că împlinirea acestora presupune o dragoste deosebită a ucenicului față de părintele său.

d) De a se ruga pentru el

De obicei ucenicii le solicită duhovnicilor să se roage pentru ei. Și e firesc să facă așa. Mai rar însă găsim fii sufletești care se roagă pentru preotul lor. Primul impuls al creștinilor nematurizați duhovnicește este nu acela de a se ruga pentru preotul lor, ci de a-l bârfi și a-l reclama.

Într-o viață duhovnicească normală și fiul are datoria de a se ruga pentru părintele său sufletesc: „Vă îndemn, fraților, spune Sfântul Pavel, pentru Domnul nostru Iisus Hristos și pentru iubirea Duhului Sfânt, ca împreună cu mine să luptați în rugăciuni către Dumnezeu pentru mine” (Romani 5, 30). Sau în alt loc: „Rugați-vă pentru mine, ca să mi se dea mie cuvânt, când voi deschide gura mea, să fac cunoscută cu îndrăzneală taina Evangheliei” (Efeseni 6, 19). Iar Colosenilor, dându-le povața să se roage stăruitor, le solicită și rugăciuni pentru sine: „Stăruieți în rugăciune, priveghind în ea cu mulțumire, rugându-vă totdeauna și pentru noi, ca Dumnezeu să ne deschidă ușa cuvântului; spre a vesti taina lui Hristos, pentru care mă și găsesc în lanțuri” (Coloseni 4, 2-3). Cunosc parohii cu buni credincioși în care, atunci când au rămas vacante, s-au făcut rugăciuni insistente ca Dumnezeu să le trimită un preot bun.

De fapt, însuși Mântuitorul la un moment dat ne dă următoarea povață: „Secerișul e mult, dar lucrătorii sunt

puțini. Rugați, deci, pe Domnul secerișului, ca să scoată lucrători la secerișul Său” (Matei 9, 37). S-ar părea că la noi, acum la începutul mileniului trei, n-ar fi actual acest îndemn, pentru că sunt foarte mulți candidați la preotie. Din nefericire însă, numeroși dintre aceștia doresc să se căpătuiască sau să devină niște funcționari bisericești mai mult sau mai puțin corecți, dar puțini sunt cei „nebuni pentru Hristos” și dornici de a face o misiune vrednică și jertfelnică.

În acest sens, cunoscutul profesor Teodor Popescu spunea prin anul 1957: „Nevrednic și osândit este preotul, care se mulțumește cu puțin și nu face tot ce poate. Cel care se teme de osteneală și de neplăcere, cel care nu are grijă și timp pentru mântuirea credincioșilor lui, cel care iubește odihna, confortul, liniștea și îndestularea pântecelui. Nevrednic și osândit este, mai mult însă, cel care smintește și îndepărtează de Biserică și de Dumnezeu pe cei care i-a chemat și-i dator să-i cheme și să-i câștige Bisericii și lui Dumnezeu”⁸¹.

Sfântul Ioan Gură de Aur ne învață totuși să-i cinstim pe preoți: „că se cade, iubitorilor, a cinsti pe preoți, ca pe niște preleți ai lui Dumnezeu, pe care i-a ales Domnul și i-a proslăvit”⁸². El ne spune și mai mult: să nu-i neli judecăm. Un preot păcătos, ajuns să dea socoteală pentru faptul că a slujit cu nevrednicie, a făcut următoarea mărturisire: „nu purtam cu Sfânta Jertfă, ului nu împărtășeam eu poporul, de când m-am depărtat de Dumnezeu. Ci îngerul lui Dumnezeu venind, purta și împărțea la popor Sfânta Jertfă. Iar eu, în acea vreme, zăceam legat după Sfântul Prestol”⁸³. Există însă canoane care cer să nu te împărtășești la un cleric vicios. Și atunci este de trebuință ca ucenicii să se roage pentru duhovnicii lor ca Dumnezeu să-i țină în stare de curăție.

Ucenicii trebuie să se roage lui Dumnezeu și pentru ca atunci când merg la duhovnic cu o problemă dificilă, Dumnezeu

⁸⁰ Capete 15, Filocalia 8, București. 1979, pp. 36-37.

⁸¹ Îndrumător Pastoral XVII, Alba Iulia, 1994.

⁸² Proloagele, vol. II, Craiova, 1991, p. 573.

⁸³ Ibidem, 1002.

să-i pună acestuia pe limbă sfatul cel mai potrivit. Ba mai mult, ucenicul trebuie să se roage lui Dumnezeu și pentru ca rugăciunile ce le face duhovnicul pentru el să fie ascultate: „Când cineva trimite un avocat să-l apere în fața împăratului, se roagă mereu pentru el să fie ascultat. Căci nu e ascultat avocatul, ci cererea ce a trimis-o el la împărat. Tot așa rugați-vă și voi ca să fiu ascultat. Căci arătându-vă ascultare, mă rog împreună cu voi pentru sănătatea trupului și sufletului vostru. Iar de voi fi ascultat aceasta voi pune-o pe seama rugăciunilor voastre. Căci eu nu sunt nici măcar un avocat vrednic de a vă apăra, ci mă socotesc o slugă trimisă. Deci Domnul să asculte rugăciunile voastre. Rugați-vă pentru ticăloșia mea”⁸⁴.

Oamenii duhovnicești intuiesc cât de importanți sunt părinții sufletești și au mare evlavie față de aceștia. „Mare putere au rugăciunile unui Părinte duhovnicesc, spune Cuviosul Siluan Athonitul. Am suferit mult din partea demonilor din pricina mândriei mele, dar Domnul m-a smerit și s-a milostivit de mine datorită rugăciunilor Părintelui meu duhovnicesc. Și acum Domnul mi-a descoperit că Duhul Sfânt odihnește asupra Părinților duhovnicești și de aceea am o mare evlavie pentru ei. Prin rugăciunile lor primim harul Sfântului Duh și bucuria în Domnul Care ne iubește și ne-a dat tot ce e de trebuință pentru mântuirea sufletelor noastre”⁸⁵. De aceea este important să rugăm „pe Domnul secerișului, ca să scoată lucrători la secerișul Său” (Matei 9, 37).

Trăim într-o lume plină de paradoxuri. Sunt țări în care belșugul material le poate oferi oamenilor o viață decentă dar, din nefericire, preocupările spirituale sunt minore, iar păcatele trec drept lucruri firești și normale. Sunt altele, scăpate din chingile sistemului totalitar, cum e și România, în care se păstrează o spiritualitate destul de serioasă dar, din pricina neajunsurilor materiale și a altor influențe malefice, este iminent pericolul unei decăderi morale. De aceea nu-i de

mirare că-n lume nu-i suficientă armonie și pace. Numai atunci când oamenii sunt cu frică de Dumnezeu viața pe pământ e blândă și pașnică.

Se constată că oamenii au tendința să trăiască după bunul lor plac; fără să recunoască niciun fel de autoritate religioasă sau civilă. Mulți cred că-și pot găsi bucuria făcând abstracție de Dumnezeu și de Biserică. Nu neapărat că s-ar împotrivi acestora, dar nu-i interesează. Se socotește în general că e suficient să fii sănătos și frumos, să fii bogat și iubit de ceilalți. Și când ajungi la concluzia că toate sunt „gumouri” (Filipeni 3, 8), în afară de a-l cunoaște și iubi pe Hristos, poate e prea târziu.

Și totuși există o soluție: *Pocăința*. De aceea am stăruit în prima parte a acestei lucrări asupra Spovedaniei ca mijloc de regăsire a comuniunii cu Dumnezeu și Biserica Lui. În a doua parte m-am oprit asupra importanței pe care o are duhovnicul în această lucrare de reîntoarcere la Dumnezeu, iar în a treia parte am stăruit și asupra atitudinii pe care ucenicul penitent, fiecare om, trebuie să o aibă față de spovedanie și de duhovnic.

Duhovnici de elită sunt puțini, dar totuși sunt. Poate că sunt mai mulți decât ne închipuim noi. Iar apoi, și printr-un duhovnic „obișnuit” și care nu-ți spune mare lucru, Dumnezeu acționează. De aceea, să-i fie clar oricui: nu ne putem mântui decât numai prin pocăință, de aceea avem nevoie de preot duhovnic și de Biserică.

Dumnezeu dorește ca toți oamenii să se mântuiască. Ușile pocăinței sunt deschise tuturor. Dacă toți oamenii s-ar pocăi și ar păzi poruncile lui Dumnezeu, chiar înainte de a doua venire a lui Hristos. Războiul s-ar statornici pe pământ, pentru că Mântuitorul a spus: „Împărăția lui Dumnezeu este înaintul vostru” (Luca 17, 21).

⁸⁴ SFINȚII VARSANUFIE ȘI IOAN, *Scrisori duhovnicești* 139, Filocalia 11, p.182.

⁸⁵ ARCHIMANDRITE SOPHRONY, *Starets Silouane*, Aubard, 1973, p. 368.

Cuprins

În loc de cuvânt înainte.....	5
I. POCĂINȚA, TAINA ÎMPĂCĂRII ȘI REFACERII	
COMUNIUNII.....	9
1. Treime și comuniune.....	9
2. Păcatul, distrugerea comuniunii.....	18
a. Starea primordială a omului.....	18
b. Păcatul strămoșesc și urmările lui.....	27
c. Definirea păcatului.....	32
d. Patologia omului căzut.....	38
e. Patogenia, semiologia și nosografia patimilor.....	43
3. Hristos Restauratorul comuniunii cu Dumnezeu	
și cu oamenii, în Biserică, prin Taine.....	67
a. Mântuitorul Iisus Hristos, salvatorul omului	
și al cosmosului întreg.....	67
b. Biserica, așezământul refacerii comuniunii.....	73
c. Sfintele Taine, mijloacele de primire a harului.....	74
4. Pocăința ca mijloc de refacere a comuniunii.....	77
a. Privire istorică asupra Tainei Spovedaniei.....	77
b. Ființa Tainei Pocăinței.....	89
c. Elementele constitutive sau etapele Tainei.....	94
II. DUHOVNICUL	113
1. Paternitate spirituală.....	113
a. Măntuitorul spiritual în general.....	113
b. Părințele duhovnicesc, în special.....	120

2. Calitățile necesare părintelui duhovnicesc.....	129
a. Calitățile sacerdotale.....	129
b. Calități morale.....	133
c. Calități intelectuale.....	147
3. Datoriile părintelui duhovnicesc.....	159
a. Datoria preotului de a primi sarcina de duhovnic	159
b. Datoria preotului de a se ruga pentru fiii săi duhovnicești.....	166
c. Datoria părintelui de a-i iubi pe fiii săi duhovnicești	176
d. Datoria părintelui de a purta sarcinile ucenicilor.....	182
4. Rolul terapeutic al părintelui duhovnicesc.....	189
a. Duhovnicul, doctorul sufletului.....	189
b. Dezrădăcinarea patimilor și dobândirea virtuților.....	191
III. UCENICUL.....	201
1. Fiul duhovnicesc.....	201
a. Discipolul, în general	201
b. Fiul duhovnicesc în special.....	205
2. Datoriile ucenicului.....	210
a. De a-și căuta un părinte duhovnicesc.....	210
b. De a-l asculta.....	219
c. De a-l iubi.....	233
d. De a se ruga pentru el.....	238

ISBN 978-606-607-020-1

9 786066 070201

EDITURA RENĂȘTEREA

16,0